Vol. I şi II. Lei 24

Biblioteca de artă

Biografii. Memorii. Eseuri.

scrisori

. . . Dacă mai tîrziu voi lucra ceva mai frumos, nu voi lucra altminteri decît acum. Vreau să zic că va fi acelaşi fruct, dar va fi mai copt; nici nu voi gîndi altceva decît ceea ce am gîndit de la început. Şi din acest motiv, zic, în ce mă priveşte, dacă nu sînt nimic în clipa aceasta, nu voi fi mai mult nici mai tîrziu; dar dacă voi fi ceva mai tîrziu, înseamnă că sînt ceva şi acum. Căci grîul e grîu, chiar dacă orăşenii îl iau drept iarbă la început, şi la fel dacă iau iarba drept grîu.

Vincent către Theo.
(Scrisoarea 293)

Vincent Van Gogh

scrisori

Editura Meridiane

Verzamelde Brieven
van Vincent Van Gogh
© Fundația Van Gogh, Laaren

Vincent Van Gogh

scrisori

Volumul II

În românește de
EM. SERGHIE

EDITURA MERIDIANE
București, 1970

Pe coperta I:

Van Gogh. *Biserica din Auvers*. 4—8 iunie 1890 (detaliu).
Musée de L'Impressionnisme, Paris.
diapozitiv color:

Pe coperta a IV-a:

Van Gogh. Autoportret cu paleta.
septembrie 1889. Col. Gohn Hay Whitney
New York

PARIS. 28 februarie 1886 — 21 februarie 1888

Relativ la această perioadă sînt foarte puține documente. Cei doi frați locuiesc împreună și puține scrisori sînt adresate lui Théo în timpul vacanțelor.
Paleta lui Vincent se schimbă complet în contact cu impresioniștii, e mai luminoasă.
Arta japoneză pe care o descoperă în această perioadă accelerează evoluția sa ca pictor al luminii.
Vincent e din ce în ce mai irascibil. Bolnav, deprimat și aproape alcoolizat, pleacă în Sud, la Arles.
În această perioadă pictează 23 de autoportrete.

T 459 [1]

Scumpul meu Théo,

Să nu-mi porți pică dacă am sosit așa pe nepusă masă, m-am gîndit la asta îndelung și cred că astfel economisim timpul. Voi fi la Luvru începînd de la amiază ori și mai devreme dacă dorești.

Răspunde, te rog, ca să știu la ce oră ai putea să vii în Sala Pătrată. Cît despre cheltuieli, îți repet, sînt aceleași. Am bani de altminteri, asta se înțelege de la sine, și înainte de a face vreo cheltuială doresc să vorbesc cu tine. Vom potrivi noi bine treaba, ai să vezi. Așadar vino acolo cît mai curînd cu putință.

Îți string mîna,

Al tău VINCENT

L 459 a

Paris (1886. Vara sau toamna)

Dragă domnule Levens, [2]

De cînd sînt la Paris m-am gîndit adeseori la dumneata și la munca dumitale (...) Viața e mai scumpă

[1] Biletel scris cu creionul și trimis lui Théo prin cineva.
[2] Il. M. Levens, un pictor englez pe care Van Gogh îl cunoscuse la Anvers. Această scrisoare a apărut în *Sunday Times* din Londra în 17 februarie 1929.

aici, și dacă ești sărac ești expus să îndури multe lipsuri, după cum poți să-ți închipui. Dar, pe de altă parte, ai mai multe posibilități ca să vinzi. Mai ai posibilitatea serioasă de a schimba tablouri cu alți artiști. Într-un cuvînt, dacă are multă energie, un simțământ personal și sincer al culorii în natură, aș spune că un artist poate s-o scoată la capăt la Paris, cu toate piedicile. Și am de gînd să mai stau aici.

... La Anvers nici nu știam ce sînt impresioniștii; acum i-am văzut, deși nu fac parte încă din clubul lor, le-am admirat mult o seamă din tablouri: de Degas, un nud, de Claude Monet, un peisaj.

Cîteva cuvinte acum despre ceea ce fac eu. Mi-au lipsit banii ca să plătesc un model și, de altminteri, m-aș fi consacrat cu totul să pictez figuri. Dar am pictat o serie de studii în culori, numai flori, maci roșii, albăstrele, nu-mă-uita, trandafiri albi și roz, crizanteme galbene; căutînd opoziția între albastru și portocaliu, între roșu și verde, între galben și violet, căutînd tonurile rupte și neutre ca să armonizez brutalitatea extremelor, silindu-mă să reduc culorile intense, și nu o armonie în gri.

... Pe scurt, cum spuneam pe vremuri, « în *culoare* căutînd viața ». Adevăratul desen este modelarea prin culoare.

Am mai făcut o duzină de peisaje în verde și în albastru.

Uite așa, mă lupt ca să trăiesc și ca să progresez în artă.

... De cînd i-am văzut pe impresioniști, te asigur că nici culoarea dumitale, nici a mea, în direcția în care merg ele, nu corespund întru totul teoriilor lor. Totuși pot spune că avem noroc, un mare noroc că am găsit niște prieteni.

... Prețul, în momentul de față, e de 50 de franci. Bineînțeles că nu e mult, dar, după cum îmi dau seama, trebuie să vinzi mai ieftin la început, chiar să vinzi pe prețul de cost. Și, dragul meu prieten, să nu pierzi din vedere că Parisul e Paris. Nu se află decît un singur Paris. Cu toate că viața e grea aici, dacă chiar s-ar agrava, dacă ar ajunge și mai grea, aerul din Paris limpezește ideile și face bine, face mult bine, tot binele din lume.

Am frecventat timp de vreo trei sau patru luni atelierul Cormon, dar nu l-am considerat pe atît de folositor pe cît mă așteptasem. S-ar putea totuși să fie din vina mea; întîmplă-se ce s-o-ntîmpla, l-am părăsit, tot așa cum am părăsit Anvers; și de atunci lucrez singur. Ei bine, închipuie-ți că de atunci sînt mai eu însumi.

Treburile aici merg greu. Marii negustori vînd Millet, Delacroix, Corot, Daubigny, Dupré și alți cîțiva maeștri, la prețuri exorbitante. Fac puțin sau nu fac nimic pentru artiștii tineri. Negustorii de mîna a doua le vînd tablourile, dar la preț foarte scăzut. Dacă aș cere mai mult, cred că n-aș vinde nimic. Dar am încredere în culoare. Chiar în ceea ce privește prețul, cred că în cele din urmă publicul va plăti bine operele avînd culori foarte vii. Deocamdată însă e greu într-adevăr. De asta, oricine se expune primejdiei de a veni aici, trebuie să țină seama că aici nu se duce o viață de lene, ușuratică, nu se poate să te culci pe lauri.

Cîștigi însă fiindcă poți să progresezi. Ceea ce, fir-ar să fie, se cheamă « să progresezi », tocmai aici așa ceva se poate să se întîmple. Cred că pot să afirm: oricine are într-altă parte o situație temeinică, să rămînă unde se află, dar acei în căutare de aventuri de felul meu, cred că nu pierd nimic să se expună primejdiei mai mult. Mai ales că, în ceea ce mă privește pe mine, nu este vorba despre un aventurier pe alese, ci fiindcă așa mi-a fost ursita, ținînd seama că nu mă simt nicăieri atît de străin ca în familia și în țara mea!

T 462

(vara, 1887)

Dragă prietene,

... Sînt întristat din pricină că avînd chiar succes, pictura nu va aduce atît cît costă.

Am fost mișcat de ceea ce scrii tu despre cei ai casei: « sînt îndeajuns de sănătoși, dar totuși e trist să-i vezi ».

Acum vreo doisprezece ani însă ai fi jurat că oricum gospodăria va înflori mereu, că totul va merge bine. I-ar face mamei plăcere mare dacă ar reuși căsă-

toria ta şi pentru sănătatea şi pentru treburile tale s-ar cuveni să nu rămîi singur.
Cît despre mine — mi-a trecut pofta de căsătorie şi de copii şi din cînd în cînd sînt destul de trist că am ajuns astfel la treizeci şi cinci de ani, în timp ce ar fi trebuit să mă simt cu totul altminteri.
Şi mi-e ciudă cîteodată pe afurisita aceasta de pictură ! Richepin a spus undeva:
« *dragostea de artă ucide dragostea cea adevărată* [1]. »

Vorbele acestea le socotesc strașnic de întemeiate, dar în sens opus, dragostea cea adevărată te împinge să-ţi pierzi pofta de artă.
Şi mi se întîmplă să mă şi simt îmbătrînit şi zdrobit sufleteşte şi totuşi încă îndeajuns de îndrăgostit ca să nu fiu înflăcărat după pictură. Ca să izbuteşti trebuie să ai ambiţie şi ambiţia îmi pare absurdă. Nu ştiu ce va ieşi de-aici, aş dori mai cu seamă să nu trăiesc numai şi numai pe spinarea ta — şi asta va fi cu putinţă de-a-acum încolo — fiindcă sper să progresez într-aşa fel, încît să poţi cu îndrăzneală să arăţi ceea ce lucrez eu fără să te faci de rîs.
Şi apoi mă voi retrage pe undeva în Sud, ca să nu mai dau ochii cu atîţia pictori care mă dezgustă ca oameni.

... L-am văzut ieri pe Tanguy şi mi-a expus în vitrină o pînză pe care tocmai o isprăvisem; am lucrat patru după plecarea ta şi una mare e în lucru.
Ştiu prea bine că aceste pînze mari se vînd anevoie, dar mai tîrziu se va vedea că este într-însele aer din plin şi bună dispoziţie. Toate vor decora vreo sufragerie sau vreo casă de ţară.

W J [2]

Paris (1887 vara sau toamna)

Scumpa mea surioară,
Îţi mulţumesc pentru că mi-ai scris. Am deocamdată o mare scîrbă să scriu. Dar vreau numaidecît să răspund la unele întrebări ale tale.

[1] *L'amour de l'art fait perdre l'amour vrai.*
[2] Wilhelmina, sora mai mică a lui Vincent.

(...) Practic o meserie păcătoasă şi grea: pictura. Dacă n-aş fi ceea ce sînt, n-aş picta, dar, fiind ceea ce sînt, lucrez adeseori cu plăcere şi întrevăd posibilitatea de a face într-o zi tablouri în care va fi oarecare curăţenie sufletească, tinereţe — propria tinereţe fiind unul dintre lucrurile pe care le-am pierdut. Dacă nu-l aveam pe Théo, n-aş fi putut ajunge prin munca mea la ceea ce vreau; dar, avîndu-l pe Théo prieten, cred că voi progresa mai departe, că voi putea să dau muguri.
Planul meu e să mă duc, de îndată ce se va putea, să petrec un timp în Sud, unde e mai multă culoare, mai mult soare.

ARLES. 21 februarie 1888 — 3 mai 1889

Vincent speră să-şi restabilească în Sud sănătatea şimţitor zdruncinată. Suferă din cauza singurătăţii şi viseză la un atelier în care pictorii săraci să ducă un trai în comun. În curînd Gauguin, bolnav şi plin de datorii, îşi va manifesta dorinţa de a veni să locuiască în Arles. Cele două luni petrecute de Gauguin în Arles se vor încheia însă printr-o catastrofă. Între cei doi pictori sînt mari deosebiri temperamentale.
Nimic — sub acest raport — nu-i poate apropia pe orgoliosul Gauguin, înclinat spre exotism şi primitivism, şi sensibilul Vincent, precursor al expresionismului. Viaţa neregulată şi abuzul de alcool, grefate pe un sistem nervos slăbit, îşi vădesc urmările. Vincent are o criză de nebunie. Este internat într-un ospiciu. Apare primul articol elogios despre Vincent publicat de Albert Aurier în Le Mercure.
Sînt expuse primele tablouri la Independenţi în 1888. Vincent pictează în Arles peste 200 de pînze.

T 463

Arles, 21 februarie 1888

Dragul meu Théo,

În tot timpul călătoriei m-am gîndit la tine cel puţin tot atît cît şi la norul ţinut pe care-l vedeam.
Însă îmi zic în gînd că mai tîrziu vei veni poate şi tu adesea pe-aici. Îmi pare aproape cu neputinţă să locuieşti la Paris, dacă n-ai un loc de retragere, spre a prinde iarăşi puteri şi spre a-ţi căpăta din nou liniştea şi îndrăzneala. Fără de aşa ceva ajungi negreşit într-o stare de tîmpenie.
Acum îţi voi spune că mai întîi a căzut peste tot o zăpadă de cel puţin 60 de centimetri — şi cade într-una. Arles nu mi se pare mai mare decît Breda ori decît Mons. Înainte de a ajunge în Tarascon mi-a sărit în ochi un peisaj de uriaşe stînci galbene, încurcate cîndat în forme dintre cele mai falnice.
Prin văioagele dintre aceste stînci se aliniau copăcei rotunzi cu frunziş verde măsliniu ori verde gri, care s-ar fi putut să fie nişte lămîi.
Dar aici în Arles, ţinutul pare un ţes întins. Am văzut terenuri minunate roşii plantate cu viţă de vie, în

zare munţi de cea mai gingaşă culoare liliachie. Şi peisajele ninse cu vîrfurile albe pe un cer tot atît de luminos ca şi zăpada, parcă ar fi fost într-adevăr peisajele de iarnă pe care le lucrează japonezii.
Iată adresa mea:

Restaurant Carrel
30, Rue Cavalerie, Arles.
(Département Bouches-du-Rhône).

N-am dat încă decît o scurtă raită prin oraş, fiind mai mult sau mai puţin deşelat de muncă ieri seara. Voi scrie în curînd — un anticar de pe strada mea la care am intrat ieri, mi-a spus că ar şti că e undeva un Monticelli.
O sdravănă strîngere de mînă, ţie şi prietenilor.

Al tău,
VINCENT

T 464

Dragul meu Théo,

Mulţumiri pentru scrisoarea ta cordială ca şi pentru hîrtia de cincizeci de franci.
Pînă acum nu mi se pare că viaţa ar fi aici atît de ieftină precum speram eu; însă am şi lucrat trei studii; ceea ce în Parisul din zilele-acestea poate că n-aş fi izbutit să lucrez.
... Mi se pare din cînd în cînd că sîngele meu binevoieşte mai mult sau mai puţin să înceapă din nou să circule, ceea ce nu s-a întîmplat în ultimul timp la Paris, unde într-adevăr nu mai era de trăit.
... Studiile pe care le am sînt: o bătrînă din Arles, un peisaj pe zăpadă, o vedere a unui crîmpei de trotuar cu prăvălia unui negustor de mezeluri. Femeile sînt tare frumoase pe aici, nu e o glumă; dimpotrivă, muzeul din Arles e înfiorător şi e o glumă, vrednic să se afle în Tarascon [1]. Mai e şi un muzeu de antichităţi, autentice acestea.

T 466

... Am primit aici o scrisoare de la Gauguin, care îmi spune că a stat bolnav în pat timp de cincisprezece zile, că nu are para chioară, ţinînd seama

[1] Aluzie la romanul lui A. Daudet: *Aventurile nimitoare ale lui Tartarin din Tarascon. (N. tr.)*

că a trebuit să plătească niște datorii mărunte, de-o zi-două, pe care nu se putea să le mai amîne. Dorește să afle dacă i-ai vîndut ceva, dar nu poate să-ți scrie de frică să nu te superi. Zice că e atît de zorit să cîștige ceva bani, încît ar fi hotărît să mai lase din prețul tablourilor sale...

... Cu privire la Expoziția de la Salonul Independenților, fă așa cum găsești cu cale. Ce părere ai avea, să expun cele două peisaje mari de pe colina Montmartre? Cît despre mine, mi-e aproape tot una, mă bizui mai cu seamă pe lucrul din anul în curs.

Pe-aici e un ger țeapăn și la cîmp e tot zăpadă; am un studiu după o cîmpie înălbită, cu orașul în fund. Apoi două studii mici după o ramură de migdal care a și înflorit totuși.

T 467

Dragul meu Théo,

La urma urmelor iată că dis-de-dimineață vremea s-a schimbat și s-a îmblînzit — am avut prilejul așadar să aflu ce înseamnă și mistralul ăsta. De mai multe ori am ținut drușnurile prin împrejurimi, dar într-una bătea asemenea vînt, încît nu se putea lucra nimic.

Cerul era de un albastru aspru, cu un soare tare strălucitor, care a topit cîte puțin aproape tot stratul gros de zăpadă, dar vîntul sufla atît de rece și atît de aspru încît tremurai ca varga.

Și totuși am văzut lucruri tare frumoase — o ruină de mînăstire, pe o colină pe care erau sădiți ilici, pini, măslini gri.

Mă voi apuca s-o pictez peste puțin timp — sper. Acum tocmai am isprăvit un studiu asemenea celui pe care Lucien Pissarro îl are de la mine, numai că, de data asta înfățișează niște portocale.

Cu acesta din urmă am pînă acum opt studii. Dar asta e floare la ureche, fiindcă n-am putut încă să lucrez într-adevăr la largul meu și la căldură.

... Dar ca și pentru mulți dintre noi — și cu siguranță că vom fi dintre aceștia și noi — viitorul se arată încă a fi anevoios! Cred cu dinadinsul în izbînda de la sfîrșit, dar artiștii vor trage folos oare dintr-însa și vedea-vor și ei zile mai senine?

... Sîmbătă seara au trecut pe la mine pe-acasă doi pictori amatori, dintre care unul e băcan, dar vinde și articole de pictură, iar celălalt e judecător de pace; acesta pare cumsecade și inteligent.

... Am isprăvit de citit de curînd *Tartarin prin Alpi* și cartea m-a înveselit din cale-afară.

... Bietul Gauguin n-are noroc, mi-e frică într-adevăr ca întremarea lui după boală să nu fie și mai lungă decît cele cincisprezece zile cît a trebuit să zacă în pat.

Ei, comedia dracului, cînd oare o să se ivească o generație de artiști teferi — sănătoși la trup! Din cînd în cînd mă înfurii într-adevăr împotriva mea însumi, căci nu e de loc îndestul să nu fii nici mai mult nici mai puțin bolnav decît ceilalți, culmea culmelor e să fii de felul tău atît de robust încît să ajungi la optzeci de ani și să ai și un sînge cu adevărat sînge curat.

Ne-am alina tristețea totuși dacă ne-ar spune inima că va crește o generație de artiști mai mulțumiți.

T 468

(10 martie 1888)

... Poate că ar fi mai lesne să cadă la învoială cîțiva negustori și amatori ca să cumpere tablourile de pictură impresionistă, decît să cadă la învoială artiștii ca să împartă în chip egal suma dobîndită pe tablourile vîndute. Totuși artiștii nu vor ieși mai bine la capăt decît dacă se vor întovărăși laolaltă, dacă vor depune tablourile lor la asociație, dacă vor împărți prețul vînzării, într-așa fel încît cel puțin societatea să asigure mijloacele de trai și putința de a lucra ale membrilor săi.

Dacă Degas, Claude Monet, Renoir, Sisley, C. Pissarro ar lua inițiativa spunînd: iată, noi cinci dăm fiecare cîte zece tablouri (ori mai degrabă dăm fiecare tablouri în valoare de zece mii de franci, valoare stabilită de membrii experți, cu de pildă Tersteeg

Mon cher Bernard, ayant promis de
t'écrire je veux commencer par te
dire que le pays me paraît aussi
beau que le Japon pour la limpidité
de l'atmosphère et les effets de couleur
gaie. Les eaux font des taches d'un
bel émeraude et d'un riche bleu dans les
paysages ainsi que nous le voyons
dans les crépons. Des couchers de soleil
orangé pâle faisant paraître bleus les
terrains. Des soleils jaunes splendides.
Cependant je n'ai encore guère vu le
pays dans sa splendeur habituelle d'été.
Le costume des femmes est joli et le dimanche
surtout on voit sur le boulevard des
arrangements de couleur très naïfs et
bien trouvés. Et cela aussi sans doute
s'égaiera encore en été.

şi cu tine, pe care societatea şi i-ar adăuga, experţi care ar depune şi ei un capital în tablouri), apoi ne legăm pe cuvînt, pe lîngă celelalte, să mai dăm pe an pentru o valoare de...

Şi noi vă poftim pe voi ceilalţi, pe Guillaumin, pe Seurat, pe Gauguin etc. etc. să vă alăturaţi nouă (tablourile voastre urmînd să treacă în ceea ce priveşte stabilirea valorii prin aceeaşi expertiză).

Astfel impresioniştii cei iluştri de pe Marele Bulevard[1], dînd nişte tablouri, care ar ajunge proprietate obştească, şi-ar păstra prestigiul lor şi ceilalţi n-ar mai putea să le impute că ţin pentru ei foloasele unui renume, dobîndit fără nici o îndoială prin sforţările personale şi prin marea lor destoinicie individuală în primul rînd, dar, în al doilea rînd, ale unui renume în creştere, consolidat şi menţinut acum şi prin tablourile unui batalion întreg de artişti care pînă în prezent lucrează într-o sărăcie lucie continuă. Orice ar fi, se cuvine să sperăm că această idee se va înfăptui şi că Tersteeg şi cu tine veţi ajunge membri experţi ai societăţii (poate că împreună cu Portier?).

T 469

... În privinţa lucrului, am isprăvit o pînză de cincisprezece astăzi; e un pod ridicător pe care trece o trăsurică, profilîndu-se într-o zare albastră — cu un rîu tot albastru, cu maluri povîrnite portocalii cu verdeaţă pe ele, cu spălătorese purtînd camizole şi bonete împestriţate.

Apoi alt peisaj cu un podeţ de ţară şi tot cu spălătorese. În sfîrşit, o alee de platani, pe aproape de gară. În total, de cînd mă aflu aici, douăsprezece studii.

... Dar, scumpul meu frate, să ştii, parcă aş fi în Japonia — doar atît îţi spun şi totuşi n-am văzut încă nimic din splendoarea care celor de pe-aici li se pare ceva obişnuit.

De asta (deşi sînt mîhnit fiindcă pentru moment cheltuielile sînt straşnice şi tablourile n-au nici un preţ), de asta nu pierd speranţa unei izbînzi în încercarea de a pleca într-o călătorie mai lungă prin miazăzi.

---

[1]) În grupul impresioniştilor acceptaţi mai mult sau mai puţin de marele public intră Monet, Degas, Renoir, Sisley, Pissarro şi Guillaumin. În grupul de impresionişti de pe Micul Bulevard: Gauguin, Seurat, Toulouse-Lautrec, Signac, Emile Bernard şi Vincent Van Gogh. *(N. tr.)*.

Aici văd lucruri noi, învăț și, fiind luat oarecum cu binișorul, trupul meu nu se dă în lături de la îndatoririle sale.

Aș dori dintr-atîtea și atîtea motive să izbutesc să întemeiez un adăpost care, în caz de oboseală zdrobitoare, ar putea sluji ca să aduc să se odihnească la țară bieții cai de birjă de la Paris, care sînt tu înșuți și unii dintre prietenii noștri, impresioniștii săraci. Am fost de față la cercetarea unei crime, săvîrșite foarte aproape de un bordel de-aici; doi italieni au omorît pe doi zuavi [1]. Am folosit acest prilej ca să intru într-unul dintre bordeburile din strada îngustă, zis al «ricolettelor» [2].

La atît se mărginesc isprăvile mele de iubeț față de femeile arleziene.

Mulțimea *n-a reușit* (meridionalul, urmînd pilda lui Tartarin, are mai multă îndrăzneală în bunăvoință decît în faptă) mulțimea, zic, *n-a reușit* să-i aflăie în bucăți pe ucigașii arestați în primărie, dar drept represalii din partea ei toți italienii și toate italiencele, cuprinzîndu-se și maimuțoii de baștină din Savoia, au fost siliți să plece din oraș.

Ți-am pomenit despre asta numai ca să-ți spun că am văzut bulevardele acestui oraș tîrșite de o lume care se deșteptase din somn cu noaptea în cap. Și într-adevăr a fost foarte frumos.

Am lucrat ultimele trei studii cu ajutorul cadrului cu perspectivă pe care l-ai văzut la mine. Dau importanță folosirii cadrului fiindcă mi se pare că n-ar fi cu neputință ca, într-un viitor nu prea îndepărtat, mai mulți artiști să-l folosească, la fel ca și pictorii de altădată germani și italieni desigur; înclin să cred că chiar flamanzii s-au slujit de el.

Felul cum a fost folosit în timpurile moderne acest instrument se poate să se deosebească de felul cum s-au slujit de el în vechime, dar care nu tot astfel,

[1] Soldat dintr-un corp de infanterie înființat în Algeria în 1831 compus, de la o vreme, numai din francezi, purtînd totuși costum arab. *(N. tr.)*.

[2] După strada *des Récollets* unde se afla bordelul respectiv.

cu același procedeu al picturii în ulei, se obțin astăzi efecte foarte diferite de acele ale inventatorilor procedeului, J. și Hubert v. Eyck? Îți spun că sper într-una să nu lucrez numai pentru mine; cred că e neapărată trebuință de o nouă artă a culorii, a desenului și de o nouă viață artistică. Și dacă stăruim să lucrăm însuflețiți de această credință, pare-mi-se că sînt șorți de izbîndă ca speranța noastră să nu fie zadarnică. Să nu te îndoiești nici o clipă că, la nevoie, sînt gata să-ți trimit niște studii, numai că nu-i cu putință încă să le fac sul. Îți string tare mîna.

Am scris duminică lui Bernard și lui Lautrec și fiindcă ți-am făgăduit, în mod precis, îți voi trimite de altminteri scrisorile. Îmi pare tare rău de ceea ce i s-a întîmplat lui Gauguin, mai ales pentru că sănătatea sa fiind zdruncinată, el nu mai are o constituție căreia încercările să nu-i poată face decît bine, dimpotrivă, o să-l obosească peste măsură, o să-l stingherească în lucrul său.

Al tău cu totul,
VINCENT.

T 479

Dragul meu Théo,

Iată o vorbuliță către Lautrec și către Bernard, căruia le promisesem în mod precis să le scriu. Ți-o trimit ca să le-o dai cînd vei avea prilejul, nu-i nici un fel de zor; și sub cuvînt că le duci scrisoarea, vei putea vedea ce lucrează și vei auzi ce mai spun, dacă te trage inima.

... În zilele acestea din urmă, vînt și pînaie; am lucrat acasă la mine la studiul al cărui crochiu ți l-am trimis în scrisoarea către Bernard. Am urmărit să așez într-însul culori asemenea celor din vitralii și un desen în linii viguroase.

Citesc în continuare *Pierre et Jean* de Guy de Maupassant, e o carte frumoasă, ai citit prefața, unde explică libertatea pe care o are artistul de a exagera, de a crea o natură mai frumoasă, mai simplă, mai alinătoare în cadrul unui roman, apoi lămurind ceea ce poate că a vrut să spună Flaubert: *talentul este o lungă răbdare* și originalitatea, o sforțare de voință și de observație intensă.

Se află aici un portic gotic, care a început să-mi pară minunat, porticul de la Saint-Trophime.
Dar e atît de cumplit, atît de îngrozitor, ca un vis urît chinezesc, încît chiar şi acest frumos monument, într-un stil atît de măreţ, îmi pare de pe alt tărîm, căruia sînt tot atît de bucuros că nu-i aparţin ca şi lumii gloriosse a romanului Neron.
Se cuvine să spun adevărul şi să adaug că zuavii, bordelurile, plăcutele arleziene gingaşe care se duc să-şi ia prima cumînecătură, preotul în stihar, semănînd a rinocer primejdios, băutorii de absint, îmi par şi ei fiinţe de pe alt tărîm? Nu spun asta pentru că m-aş simţi la largul meu într-o societate de artişti, ci pentru ca să spun că prefer să glumesc decît să mă simt singur. Şi mi se pare că m-aş întrista dacă n-aş lua în glumă toate lucrurile. Ai avut iarăşi zăpadă din belşug la Paris, după cum ne dă de ştire prietenul nostru *L'Intransigeant*[1]. Are totuşi destul haz povestea că un gazetar îl sfătuieşte pe generalul Boulanger[2] să se folosească pe viitor, spre a trage pe sfoară la rîndul său poliţia secretă, de ochelari pembé care, după părerea lui, s-ar potrivi mai bine cu barba generalului. Poate că asta va înfluri într-un mod favorabil, ceea ce e şi de dorit de atît amar de vreme, asupra comerţului de tablouri.
... Îţi dai seama că vînzătorii de tablouri scumpe îşi taie creanga de sub picioare ei singuri împotrivindu-se, sub pretexte viclene, la ridicarea în stimă a unei şcoli, care de ani şi ani a dovedit o vigoare şi o stăruinţă vrednice de Millet, de Daubigny şi de alţii.

T 471

... Am isprăvit tocmai de pictat un buchet de caişi în floare într-o livadă mică de un verde fraged. Am avut necazuri din pricina apusului de soare cu figuri şi cu un pod;...vremea rea împiedecîndu-mă să lucrez la faţa locului am lucrat în bătaie de joc cu desăvîrşire acest studiu, ţinînd numaidecît să-l isprăvesc la mine acasă. Numai că de îndată după aceea am început din nou acelaşi subiect pe altă pînză, dar pe o vreme cu totul schimbată, într-o gamă gri şi fără figuri.
... Ţin cu tot dinadinsul să mi se înscrie numele în catalog aşa cum îl semnez cu pe pînze, adică Vincent şi nu van Gogh, pentru binecuvîntatul motiv că numele din urmă nu s-ar putea rosti pe-aici.

T 472

Am lucrat o pînză de 20 în aer liber într-o livadă. Un teren liliachiu arat, un loc îngrădit cu stuf, doi piersici trandafirii pe un cer falnic albastru şi alb. Poate că e cel mai bun peisaj pe care l-am pictat. În clipa cînd l-am adus acasă la mine, am primit din partea surorii noastre o scriere în olandeză dedicată amintirii lui Mauve, cu portretul său (foarte bun portretul), cu un text prost şi nespunînd nimic, cu o acvaforte frumoasă. Însă un nu ştiu ce m-a înhăţat şi m-a strîns de gît de emoţie şi am scris pe tabloul meu:
În amintirea lui Mauve:
Vincent şi Théo.
Nu cumva găseşti cu cale, aşa cum se află să-l trimitem doamnei Mauve din partea noastră a amîndurora? Am luat anume studiul cel mai bun pe care l-am meşterit aici; nu ştiu ce au să spună cei de prin partea locului, dar mi-i tot una; îmi părea că se cuvenea în amintirea lui Mauve, ceva şi înduioşător şi foarte vesel, şi nu un studiu într-o gamă mai gravă decît aceasta.

« Nu-ţi pare că morţii sînt morţi,
Cînd vreme vieţuitori fi-vor,
Morţii trăi-vor, morţii trăi-vor. »[1]

[1] Ziar francez de mare tiraj înainte de ultimul război mondial.
[2] *Georges Boulanger* — general, ministru de război. S-a bucurat de o foarte mare popularitate.

[1] « *Ne crois pas que les morts soient morts,*
Tant qu'il y aura des vivants
Les morts vivront, les morts vivront ».

Așa sînt eu taina, nu mai trist decît atît.
... Sufăr mult în timp ce pictez, din pricina vîntului, dar îmi leg șevaletul de niște pari înfipți în pămînt și lucrez în orice condiții; e prea frumos.

T 473

Dragul meu Théo,
Lucrez ca turbat, fiindcă pomii sînt în floare și fiindcă aș dori să pictez o livadă din Provența de o veselie din cale-afară. Să-ți scriu cu mintea liniștită mi-e foarte greu; ieri am compus niște scrisori pe care le-am rupt apoi. Mă stăpînește gîndul zi de zi că sîntem datori să lucrăm ceva în Olanda, că trebuie să punem în mișcare așa ceva cu un zel de revoluționari-pantalonari[1] — cu o veselie franceză vrednică de cauza pe care o apărăm. Iată deci un plan de atac pe care îl vom plăti cu cîteva dintre cele mai bune tablouri pe care le-am meșterit împreună, valorînd desigur, să zicem, mai multe hîrtii de o mie de franci, în sfîrșit, în orice caz, costîndu-ne bani și o frîntură din viața noastră.
Dar va însemna un răspuns cu glas limpede la unele insinuări pe ascuns, înfățișîndu-ne mai mult ori mai puțin ca și cum am fi și murit, și o răzbunare pe călătoria ta de anul trecut, cînd te-a primit fără căldură etc. Ajunge.
Să presupunem deci că mai întîi i-am da lui Jet Mauve *În amintirea lui Mauve*. Să presupunem că i-aș dedica lui Breitner un studiu (am unul la fel cu studiul pe care l-am schimbat cu L. Pissarro și cu cel de Reid, niște portocale, planul din față alb, fondul albastru).
Să presupunem că i-am da și surorii noastre Wilhelmine vreun studiu. Să presupunem că am dărui Muzeului modern din Haga, fiindcă avem atîtea amintiri din Haga, cele două peisaje din Montmartre expuse la Independenți.

[1] Este vorba despre numiții *sans-culotte*: revoluționarii dintre 1792—1794, cărora aristocrații le dăduseră această poreclă, fiindcă lepădaseră pantalonii scurți — *la culotte* — purtînd pantaloni lungi. *(N. tr.)*.

Mai rămîne ceva de fel plăcut, Tersteeg scriindu-ți « trimite-mi niște impresioniști, dar numai tablourile pe care tu le vei socoti drept cele mai bune » și din partea ta adăugînd acestui colet un tablou de mine, mă văd în situația neplăcută de a-l *convinge* pe Tersteeg că în realitate sînt un adevărat impresionist de la « Petit Boulevard »[1] și că socotesc să păstrez această poziție. Ei bine, se va afla un tablou de mine în colecția sa. Am chibzuit la asta zilele-acestea și am dat peste ceva nostim, ceva cum nu voi lucra în fiecare zi. Este vorba despre podul-ridicător cu trăsurica galbenă și cu grupul de spălătorese, un studiu unde terenul e de un portocaliu aprins, iarba foarte verde, cerul și apa albastre.
I-ar trebui doar o ramă potrivită, anume de culoarea albastră a uniformei militare și aurie, din modelul cu latul albastru, cu bagheta exterioară aurie; la nevoie, rama ar putea să fie de pluș albastru, dar e mai bine să fie vopsită.
Te pot asigura că tot ceea ce lucrez aici este superior lucrului de la țară, din Asnières, de primăvara trecută.
În tot planul nu e nimic absolut hotărît decît dedicațiile: *În amintirea lui Mauve* și dedicația către Tersteeg. Nu am izbutit încă să-i scriu cîteva cuvinte, dar voi da cu peste ele, după ce tabloul va fi gata îmi vor veni de la sine, dar vezi bine că avem în noi forțe să-i constrîngem să pomenească despre noi dacă asta ne place și vom putea să continuăm străduința ca să-i introducem pe impresioniști cu cel mai mare calm și cu îndrăzneală.

W 3

Arles, începutul lui aprilie 1888

Scumpă soră,
... Munca mă cuprinde acum pe de-a-ntregul și cred că pentru totdeauna, și cu toate că nu e într-asta nici o nenorocire, îmi închipui fericirea cu totul altfel. Drept început, mi-a făcut o imensă plăcere că s-au încheiat legături între Théo și dl. Tersteeg, în scopul

[1] Cafeneaua unde se aduna a doua generație de pictori impresioniști.

de a scoate la iveală şi în Olanda lucrările pictorilor de aici care se numesc impresionişti.
În sfîrşit, nu-mi pare rău de fel că am venit aici, fiindcă natura de aici mi se pare minunată.
De astăzi pînă la anul viitor, cînd Expoziţia Universală va avea loc, este de datoria mea să lucrez o mulţime de tablouri, fiindcă prietenii mei vor izbuti cu siguranţă să aibă gata numeroase pînze interesante.
Nu că eu sau vreunul dintre pictorii de care sînt legat mai strîns vom expune împreună cu ceilalţi; dar se prea poate ca să se deschidă o expoziţie independentă, afară de Salonul oficial. Am în lucru acum, între altele, şase pînze cu pomi roditori în floare.
... Ştiu foarte bine acum că aş fi putut afla un subiect cu totul asemănător şi prin alte meleaguri, dar cînd îmi trece prin gînd că mulţi pictori vor face acelaşi lucru, nu cred nicidecum să lucrez cu nepăsare într-o natură care, deşi cu aceleaşi subiecte s-ar putea afla şi prin părţile noastre, este fără nici o îndoială mai bogată, mai colorată.
... Mai mult, oamenii de pe-aici sînt mai pitoreşti. Dacă pe la noi, un cerşetor seamănă mai degrabă a spectru, pe-aici este o caricatură.
... Înţelegi, natura acestui ţinut meridional nu poate fi redată precis cu, să zicem, paleta unui Mauve, care aparţine Nordului, şi care este un maestru şi rămîne un maestru al griului. Paleta, astăzi, este cu totul coloratâ: albastru cu azurul, portocaliu, roz, vermilion, galben foarte aprins, verde deschis, roşu deschis al vinului, violet.
Dar, slujindu-te cu dibăcie de toate aceste culori, izbuteşti că creezi seninătatea, armonia. Şi iese la iveală ceva asemănător cu ceea ce se întîmplă cu muzica lui Wagner care, chiar executată de o orchestră numeroasă, nu e mai puţin intimă din pricina asta. Numai să alegem de preferinţă efecte de soare, efecte de culoare şi nimic nu ne stînjeneşte să nu ne gîndim uneori că mai tîrziu mulţi pictori se vor duce să lucreze în regiunile tropicale. Ai putea să-ţi faci o părere despre evoluţia care se petrece în pictură, gîndindu-te, de pildă, la stampele colorate ale japonezilor care se văd peste tot — peisaje şi figuri. Théo şi cu mine avem sute de stampe de-acestea.

Vezi, nu ţi-am vorbit astăzi decît despre lucrul meu...

T 474

Dragă Théo.

... Sînt din nou în toiul lucrului, tot nişte livezi în floare.
Aerul de pe-aici îmi prieşte, fără doar şi poate, ţi-aş dori din rărunchi şi ţie; unul dintre efecte e îndeajuns de ciudat, un singur pahar de coniac mă ameţeşte, aşadar, nefolosind stimulente spre a-mi îmboldi circulaţia sîngelui, oricum organismul se va consuma mai puţin.
Dar stomacul mi-e cumplit de şubred de cînd sînt aici; în sfîrşit, aceasta este o treabă de lungă răbdare, probabil. Sper că anul acesta o să fac un progres real, de care am mare nevoie de altminteri.
Am încă o livadă, care e tot atît de reuşită ca şi piersicii trandafirii, ca şi caişii de un trandafiriu foarte palid. Acum lucrez la nişte pruni de un alb-gălbui cu nenumărate ramuri negre.
Folosesc din cale-afară de multă pînză şi culoare, dar sper că n-o să pierd banii totuşi.
Eri am mai văzut o luptă de tauri, în care cinci bărbaţi aţîţau dobitocul cu banderile şi cu fionguri; un toreador şi-a zdrobit un boş sărind peste baricadă. Era un bărbat blond, cu ochi verzi, cu mult sînge rece, cei din jur spuneau că va avea de îndurat multă vreme. Era îmbrăcat în albastru azuriu şi în fireturi de aur întocmai şi întocmai ca şi Micul cavaler din Monticelli al nostru cu trei figuri într-o pădure. Arenele sînt strălucitoare de frumoase cînd bate soarele peste mulţime.
... Luna aceasta va fi grea pentru tine şi pentru mine, însă totuşi — dacă îţi stă în putinţă, e în folosul nostru să lucrez cît mai multe livezi în floare. Sînt în bună dispoziţie acum într-adevăr, am nevoie încă de zece, mi se pare, cu acelaşi subiect.
Tu cunoşti cît sînt de schimbător în lucrul meu şi că această patimă năpraznică de a picta livezi nu va ţine prea mult. După asta poate că voi veni la rînd arenele. Apoi am de desenat *peste măsură de mult*,

căci aş dori să lucrez nişte desene în felul crepoanelor japoneze. Nu pot face altceva decît să bat fierul cît e cald. Voi fi zdrobit de oboseală după ce voi isprăvi aceste livezi, căci sînt pe pînze de douăzeci şi cinci, de treizeci şi de douăzeci.

Nu vom aduna prea multe, dacă aş putea să mă hărnicesc să dau gata de două ori pe atît. Căci mi se pare că acestea s-ar putea să topească pe totdeauna gheaţa în Olanda. Moartea lui Mauve a însemnat o grea lovitură în ceea ce mă priveşte pe mine. Ai să-ţi dai seama repede că piersicii trandafirii au fost pictaţi cu destulă pasiune.

Îmi mai trebuie un cer înstelat cu nişte chiparoşi ori poate că boltit peste un lan de grîu dînd în pîrg; nopţile sînt foarte frumoase pe-aici. Am la lucru o încordată emoţie neîntreruptă.

Sînt tare curios să ştiu la ce rezultat am să ajung peste un an, sper că nu voi mai fi bîntuit de atîtea indispoziţii. Acum sufăr tare în unele zile, dar nu mă pierd cu firea cîtuşi de puţin, fiindcă nu e la mijloc altceva decît influenţa acestei ierni, care n-a fost ca toate iernile. Şi singele îşi capătă din nou puterile, acesta e lucrul de căpetenie.

Mă silesc să ajung ca tablourile să-mi acopere tot ceea ce cheltuiesc şi să-mi aducă pe deasupra şi un cîştig ţinînd seama că am făcut şi atîtea cheltuieli. Ei bine, vom ajunge noi la asta. Nu le nimeresc pe toate, fără îndoială, dar lucrul merge bine. Pînă în prezent nu te-ai plîns de cheltuielile pe care le fac aici, dar te înştiinţez că dacă lucrez mai departe la fel ca pînă acum, foarte cu greu o să ajung să duc treaba la bun capăt. Să ştii că munca întrece orice măsură.

Dacă se întîmplă ca în vreo chenzină sau în vreo lună să fii strîmtorat, dă-mi de ştire, de îndată mă voi pune să lucrez desene şi vom scăpa cu cheltuială mai puţină. Vreau să-ţi spun că nu trebuie să-ţi dai silinţa cînd nu-i nevoie, pe-aici e mult de lucru, tot felul de studii, nu e ca la Paris, unde nu te poţi aşeza unde vrei.

B 3

Arles, aprilie 1888

Scumpul meu Bernard,

Îţi mulţumesc pentru binevoitoarea ta scrisoare şi pentru crochiurile alăturate tabloului care îmi pare foarte ciudat. Regret uneori că nu mă pot hotărî să lucrez mai mult acasă şi din fantezie. Desigur, imaginaţia este o aptitudine pe care sîntem datori s-o dezvoltăm şi ea singură ne dă putinţa să ajungem să creem o natură mai pasionantă şi mai alinătoare de tristeţe decît ceea ce numai o clipeală de ochi asupra realităţii, pe care o zărim schimbătoare, trecînd iute ca fulgerul, se dezvăluie.

Un cer spuzit de stele, bunăoară, este un tablou pe care mi-aş da osteneala să-l pictez, după cum peste zi mi-aş da osteneala să pictez o livadă verde spuzită de păpădie. În ce mod totuşi să izbutesc să împlinesc aşa ceva, afară numai dacă nu m-aş hotărî să lucrez acasă şi din imaginaţie. Asta aşadar potrivit spiritului meu critic şi laudei tale.

Acum sînt prins de pomii roditori înfloriţi, piersici trandafirii, peri albi-galbeni. Nu mă conformez nici unui sistem de a pune culoarea. O izbesc pe pînză în mod îndrăzneţ, cu trăsături de penel deşănţate, pe care le las aşa cum sînt.

Împăstări, locuri de pe pînză neacoperite ba ici, ba colo, colţuri lăsate cu totul neisprăvite, întreruperi, violenţe; pe scurt, rezultatul este, înclin să cred, de ajuns de îngrijorător şi de iritant, ca să nu se bucure din cale-afară acei cu idei adoptate dinainte, de nestrămutat, asupra tehnicii. Iată de altminteri un crochiu, intrarea într-o livadă din Provenţa, cu împrejmuire de zid galbenă, cu o perdea (apărătoare împotriva mistralului) de chiparoşi negri, cu legumele sale caracteristice de o variaţie de verde: salate galbene, ceapă, usturoi, praz de un verde ca smaraldul.

Deşi lucrez de-a dreptul la faţa locului, îmi dau silinţa să surprind în desen ceea ce este principal — apoi spaţiile limitate prin culori, exprimate sau nu, dar presimţite în toate împrejurările, le umplu de tonuri simplificate la fel, în înţelesul că tot ceea ce va fi

teren se va cuprinde într-același ton bătînd în violet, că întreg cerul va avea o tonalitate albastră, că verdeţurile vor fi sau verzi-albastre sau verzi-galbene, înteţind din cale-afară dinadins însuşirile galbenului sau ale albastrului în acest caz.

Pe scurt, scumpul meu prieten, nu e o pictură în care obiectele să fie înfăţişate astfel încît să dea iluzia realităţii.

În ceea ce priveşte plecarea mea ca să vizitez Aix, Marsilia, Tanger, nici o primejdie. Dacă totuşi m-aş duce, ar fi doar în căutare de sălaş mai ieftin. Dacă n-ar fi aşa ceva, sînt convins că, deşi aş lucra o viaţă întreagă, n-aş putea lucra aproape nici pe jumătate din tot ceea ce este caracteristic într-acest oraş unic în felul său.

Să nu uit, am văzut lupta cu tauri în arenă, sau mai degrabă simulacre de lupte, ţinînd seama că taurii erau numeroşi, dar nimeni nu se lupta cu ei. Însă mulţimea era minunată, cuprinzătoarele mulţimi împestriţate, suprapuse în două şi trei etaje cu bănci în amfiteatru, cu efectul de soare şi de umbră din imensul cuprins în cerc.

T 475[1]

Dragul meu Théo,

Sînt silit să-ţi scriu, fiindcă îţi trimit o comandă de culori pe care, dacă o faci la Tasset et l'Hôte, din strada Fontaine, ai face bine — fiindcă ei mă cunosc — să le transmiţi că aştept din parte-le o reducere măcar egală cu cheltuielile de transport, pe care le voi achita bucuros; să nu plătească ei expediţia, o vom plăti noi aici, *dar reducerea ar urma să fie în acest caz de 20%*.

Dacă ei admit să şi-o acorde — după cum înclin să cred — vor putea să mi-o procure pînă la alte dispoziţii, şi e vorba aici în ceea ce-i priveşte despre o comandă însemnată.

Vei întreba — te rog — pe moş Tasset sau pe moş l'Hôte, care e ultimul preţ pentru zece metri din pînza sa cu ipsos sau din cea absorbantă — şi îmi vei trimite rezultatul discuţiei pe care o vei avea probabil cu domnul acesta, pentru predarea mărfii mai sus menţionate. Iată comanda:

20 alb de argint, tuburi groase,
10 alb de zinc,
15 verde veronez, tuburi duble,
10 galben de crom, culoarea lămîiei, tuburi duble,
10 galben de crom nr. 2 — idem,
3 vermilion, idem,
3 galben de crom nr. 3, idem.
6 lac geranium, tuburi mici,
12 lac obişnuit, de curînd frecate, dacă sînt prea uleioase le voi trimite înapoi.
2 carmin,
4 albastru de Prusia, tuburi mici,
4 cinabru *verde* foarte deschis, tuburi mici,
2 minin de culoare portocalie,
6 verde smarald.

Această comandă este de ajuns de importantă (însă fără să socotesc diferenţa între reducerea pe care sper s-o obţin şi cheltuielile de transport *voi mai cîştiga ceea ce voi plăti mai mult la cheltuieli de transport, fără să fin seama că n-am aici nici o reducere*).

Aici alăturată, pentru ca asta să nu te zorească din cale-afară, o comandă mult mai mică şi *de scăzut din prima; numita ultima* nu e urgentă decît în cazul reducerii mai sus menţionate.

Urgentă:

10 alb de argint, tuburi grease,
6 verde veronez, tuburi duble,
3 galben de crom, culoarea lămîii,
3 galben de crom, nr. 2,
1 galben de crom, nr. 3, tuburi duble,
1 vermilion, tub dublu,
3 lac geranium, tuburi mici,
6 lac obişnuit,
2 albastru de Prusia,
4 verde smarald.

Apoi, cît mai curînd cu putinţă, preţul definitiv pentru mine al pînzei absorbante, 10 metri, te rog. Negustorul de-aici îmi făcea pînză absorbantă, dar e atît de trîndav la lucru, încît sînt decis să comand să mi se trimită tot de la Paris sau de la Marsilia, şi

[1] După dr. Hubiker această scrisoare este anterioară scrisorii 474.

renunț, scos din răbdări, să mai comand de la el. *(În așteptarea unei pînze de 30 absorbantă, am pictat două pe pînză neabsorbantă).*
E de la sine înțeles că dacă cumperi tu culori pentru mine, cheltuielile mele de aici se vor micșora cu peste 50%.
Pînă în prezent, am cheltuit mai mult pe pînzele, pe culorile mele etc., decît pentru mine personal. Mai am o livadă pentru tine, dar, pentru numele lui Dumnezeu, ai grijă și trimite-mi culorile fără întîrziere. Răstimpul livezilor în floare este atît de trecător și știi că subiectele acestea sînt dintre acelea atrăgătoare pentru toată lumea. De îndată ce voi putea cumpăra ladă și plăti francarea (ultima fără îndoială costînd mai ieftin aici într-o stație mică, decît în gara Lyon), îți voi expedia studiile.
Sînt fără lăsaie în clipa de față, precum ți-am și comunicat. Fă ce vei putea, dar în orice caz să cîștigăm reducerea la culori, dacă totuși socotești că e în folosul nostru să ne spetim lucrînd. Alăturat comanda pentru Tasset și l'Hôte direct.

Cu totul al tău,
VINCENT

Sînt de ajuns de curios să aflu ce vei spune despre primul meu colet, care va conține cu siguranță cei puțin zece pînze.

T 476

... În dimineața asta am lucrat la o livadă de pruni în floare; dintr-o dată a început un vînt năprasnic — un efect cum n-am mai văzut pînă acum și care se ivea din nou din cînd în cînd. În răstimpuri bătea soarele, care revărsa scînteieri peste toate floricelele albe. Ce mai frumusețe de jur împrejur! Prietenul meu, danezul, a venit să ne întîlnim, și clipă de clipă, înfruntînd primejdia de a vedea totul prăbușindu-se la pămînt, am pictat mai departe — în acest efect alb e mult galben cu albastru și cu liliachiu, cerul fiind alb și albastru. Dar despre factura a ceea ce se lucrează astfel afară, ce vor fi avînd ei de spus? În sfîrșit, să așteptăm.

... Mi-a părut rău că n-am cerut culorile de la moș Tanguy totuși, deși nu se trage nici cel mai mic folos dintr-asta — dimpotrivă — dar e un bătrînel atît de nostim și mă tot gîndesc adesecri la dînsul. Nu uita să-i spui «sănătate» din partea mea, cînd te-i întîlni cu el și dă-i de veste că dacă vrea ceva tablouri pentru vitrina sa ar putea să le ia de aici și dintre cele mai bune. Ah, am în minte din ce în ce mai clar că *oamenii* sînt rădăcina a tot ce e în jur, și, deși acest gînd întreține neîntrerupt simțămîntul de melancolie de a nu ne afla în curgerea vieții adevărate, în înțelesul că ar fi mai bine să lucrăm în carne chiar decît în culoare ori în ipsos, în înțelesul că ar fi mai bine să zămislim copii decît să plăsmuim tablouri ori să combinăm afaceri, totuși simțim că trăim cînd ne gîndim că avem prieteni printre acei care nici ei nu sînt în miezul vieții adevărate.
... *Toate culorile pe care impresionismul le-a supus gustului public sînt neutatornice;* sîntem cu atît mai îndreptățiți să le folosim cu îndrăzneală cît mai vădesite, trecerea vremii urmînd să le potolească chiar prea mult.
Astfel toată comanda pe care am făcut-o, adică cele trei cromuri (portocaliu, galben, galben ca lămîia), albastrul de Prusia, smarandul, lacurile de garanță, verdele veronez, miniu portocaliu, toate acestea nu se află pe paleta olandeză Maris, Mauve, Israëls. Dar se găsesc pe paleta lui Delacroix, care avea patima a două culori, cele mai urgisite, și pe bună dreptate, galbenul ca lămîia și albastrul de Prusia. Cu toate acestea pare-mi-se că a potrivit minunate tablouri din aceste nuanțe de albastru și de galben ca lămîia.

T 477

...Acum îți dau de veste că lucrez la două tablouri după care aș vrea să fac niște repetări. Piersicul trandafiriu îmi dă multă bătaie de cap.
Vezi din cele trei schițe dreptunghiulare de pe partea cealaltă a scrisorii, că cele trei livezi se leagă una de alta mai mult ori mai puțin. Mai am acum un păr mărunțel pe înălțime, așezat alături, la fel pe două pînze pe lat. Cu acestea voi ajunge la un total de șase

pînze cu livezi în floare. Mă silesc zi de zi acum să le dau gata cît puţin şi să le potrivesc să se lege între ele. Îndrăznesc să sper să mai lucrez trei, legîndu-se la fel una cu alta, dar acestea nu sînt încă decît în stare de embrioane ori de fetuşi.
Tare aş ţine să lucrez acest total de nouă tablouri. Înţelegi că ne este îngăduit să privim cele două pînze din cuprinsul acestui an, drept o primă schiţă a unui decor definitiv cu mult mai mare (acesta se compune din pînze de douăzeci şi cinci şi de doisprezece), care va fi executat după cu totul aceleaşi subiecte în anul viitor, într-aceeaşi epocă.
Iată o altă bucată din pînzele de doisprezece.
Un teren vioriu, în fund un zid cu plopi drepţi ca luminarea şi un cer foarte albastru. Părul mărunţel are o tulpină vioriе şi flori albe, un fluture mare galben pe unul dintre mănunchiurile de flori. La stînga în colţ, o grădiniţă cu margine de stuf galben, cu nişte copăcei verzi şi cu ronduri de flori. O căscioară de culoarea trandafirului. Iată, aşadar, amănuntele de decor ale livezilor în floare menite să fie ale tale.
Însă cele trei pînze din urmă nu sînt decît într-o stare provizorie şi ar urma să înfăţişeze o livadă foarte mare cu o margine de chiparoşi, de peri înalţi şi de meri.

T 478

20 aprilie 1888

Iată un crochiu de livadă pe care *am hotărît să ţi-l dau în dar*, cu prilejul zilei de unsprezece mai. E cu desăvîrşire luminos şi lucrat cu totul pe nerăsuflate. O năpustire de împăstări uşor colorate în galben şi în liliachiu în primul mănunchi de flori albe.
... Pun la îndoială din ce în ce mai mult adevărul legendei unui Monticelli dînd pe gît o cantitate de absint nemăsurat de mare.
Privind cu luare aminte opera sa, îmi pare că nu e cu putinţă ca un om iritat de băutură să lucreze aşa ceva.
Poate că acea doamnă La Roquette din Limoges şi-a băgat clevetirea ei aici, la urma urmelor pentru ca această legendă să se fi înrădăcinat.

T 489

mai 1888

... Nu mi-ar fi frică de nimic dacă n-ar fi la mijloc afurisita asta de sănătate. Şi totuşi sînt mai sănătos decît la Paris, şi dacă stomacul mi s-a şubrezit din cale-afară, nenorocirea asta a dat peste mine probabil în bună parte din pricina vinului prost din care am băut prea mult. Aici vinul e tot prost, însă nu beau dintr-însul decît tare puţin. Şi se întîmplă aşadar că nu prea mîncînd şi nu prea bînd sînt foarte şubred, dar sîngele îşi capătă din nou puterile în loc să se vatăme. Încă o dată deci trebuie să am răbdare în împrejurarea aceasta şi stăruinţă.
... Însă noi am cheltuit pînă acum atîta bănet pentru această pîrdalnică de pictură şi nu e cu cale să uităm că urmează să-l recăpătăm din tablouri. Dacă ne încumetăm să credem, şi eu sînt convins pe deplin, că tablourile pictorilor impresionişti vor ajunge să aibă căutare, se impune să lucrăm cît mai multe şi să ţinem la preţ. Cu atît mai mult deci se cade să avem grijă în linişte de calitatea lucrărilor şi să nu pierdem timpul.
... Aş putea la nevoie să stau cu altcineva în atelierul cel nou şi mi-ar plăcea tare mult. Poate că Gau-

guin va veni în Sud. Poate că mă voi învoi cu Mc. Knight. Atunci s-ar putea să pregătim de-ale mîncării în casă.
Oricum ar fi, atelierul e prea la vedere ca să-mi închipui că ar putea să ispitească vreo femeie cumsecade; şi o mare lipsă în materie de fuste ar duce de nevoie la un concubinaj. Moravurile, de altminteri, sînt, mi se pare, mai puţin neomenoase şi mai puţin împotriva firii decît la Paris. Dar, cu organismul meu, să o duc în petreceri, în desfrîu şi să lucrez nu se potrivesc de fel una cu alta şi, în împrejurările cunoscute, va trebui să mă mulţumesc să pictez tablouri. Nu într-asta o fi stînd fericirea şi viaţa adevărată, dar ce să fac? Însăşi viaţa aceasta artistică, despre care ştim că nu este *cea adevărată*, îmi pare atît de însufleţită şi ar însemna nerecunoştinţă dacă nu m-aş mulţumi cu ea.
Am scăpat de o mare grijă acum, după ce am găsit acest mic atelier curat. În zadar am vizitat o mulţime de apartamente. Îţi va părea ciudat că closetul se află la vecin într-un palat îndeajuns de mare, aparţinînd aceluiaşi proprietar. Într-un oraş din Sud mi se pare că n-are nici o noimă să te plîngi de aşa ceva, fiindcă «instituţii» de-acestea sînt puţine şi murdare, aşa încît vrînd-nevrînd ai de-a face cu nişte focare de microbi. Pe de altă parte am aici apă.
Voi atîrna de perete cîteva obiecte de artă japoneză.

T 481

4 mai 1888

Foarte adesea mă gîndesc la Renoir aici şi la desenul său pur şi precis. Într-adevăr, întocmai astfel sînt lucrurile şi persoanele pe-aici, în lumina zilei.
... Cred că voi avea ceva de lucru în ceea ce priveşte portretul. Dacă oamenii sînt de o incultură grosolană cînd e vorba despre pictură în general, ei sînt *cu mult mai artişti* decît în Nord, în ceea ce priveşte înfăţişarea şi viaţa proprie. Am văzut pe-aici figuri desigur tot atît de frumoase ca şi portretele de Goya, ca şi cele de Velázquez. Aceştia mi-ţi bagă într-însele o nuanţă de roz la un costum negru sau croiesc o îmbrăcăminte albă, galbenă, roz ori chiar verde şi

roz ori chiar *albastră şi galbenă*, cărora nu-i nevoie să le aduci nici o modificare din punct de vedere artistic. Scurat ar afla pe-aici figuri de bărbaţi foarte pitoreşti, cu toate costumele lor moderne.
Cutez chiar să spun că oamenii de pe-aici ar prinde gust de portret. Dar eu, înainte de a mă încumeta să mă arunc la de-astea, ţin să-mi liniştesc organismul hîntuit de nervi şi apoi să mă instalez astfel, încît să pot primi lume în atelier. Şi dacă vrei să ierţi cuvîntul cel prost din socoteala mea, am să-ţi spun că spre a fi sănătos şi spre a mă deprinde cu clima de-a binelea aici, îmi va trebui un an, şi spre a mă instala — aproape o mie de franci. Dacă în primul an — cel în curs — aş cheltui o sută de franci pentru trai şi o sută de franci pentru instalare pe lună, vezi că n-ar rămîne o para în acest buget pentru pictură. Dar la sfîrşitul anului, m-aş alege cu o instalare lunicică şi mi-aş recăpăta sănătatea, înclin să cred. Şi ocupaţia mea între timp ar fi mai ales să desenez în fiecare zi şi, mai mult, să pictez două-trei tablouri pe lună. În instalare cuprind şi o primenire completă a lenjeriei, a hainelor şi a încălţămintei.
Şi aş fi alt om la sfîrşitul anului.
Aş avea o locuinţă a mea şi aş avea liniştea trebuitoare sănătăţii mele.
(Se înţelege că dacă ai avea la tine pînze care ar lua prea mult loc, ai putea să le trimiţi cu mică viteză aici şi le-aş păstra în atelier. Dacă nu e încă asta situaţia, va fi mai tîrziu; am şi aici multe studii care nu-mi par îndeajuns de irbutite ca să-ţi fie trimise.)
Şi astfel sper că n-o să cad giflind de oboseală înainte de vreme aici. Monticelli era mai viguros fiziceşte decît mine, cred, şi dacă aş fi în putere, aş trăi zi de zi ca dînsul.
Dar dacă el chiar a ajuns la paralizie şi asta fără să fi fost cine ştie ce băutor, eu cu atît mai virtos n-aş putea rezista.
Am fost cu siguranţă pe drumul cel drept ca să ajung la paralizie cînd am plecat din Paris. Aia m-a apucat rău de tot după aceea! Cînd n-am mai băut un strop, cînd n-am mai fumat ca un turc, cînd am început să chibzuiesc una alta, în loc să-mi alung cît colo

gîndurile — doamne sfinte, ce melancolie şi ce descurajare! Munca în această natură minunată m-a susţinut sufleteşte, dar şi într-însa la sfîrşitul atîtor sforţări puterile mă lăsară. Ei bine, iată de ce cînd ţi-am scris ieri ziceam că dacă ai pleca de la Goupil, poate că te-ai simţi mai bine sufleteşte, dar că vindecarea ar fi foarte dureroasă. Pe cînd boala chiar nici n-o simţi.
Scumpul meu prieten, boala noastră de nervi etc. provine într-adevăr şi din felul nostru de viaţă, cam prea artistic, dar e şi o moştenire nenorocită, fiindcă în civilizaţie o ducem slăbind din generaţie în generaţie. Dacă vrem să privim în faţă adevărata stare a organismului nostru trebuie să ne aşezăm în rîndul acelora care suferă de o boală de nervi, care ni se trage deja de departe.
Mi se pare că Gruby [1] are dreptate cînd e vorba despre asemenea împrejurări — mănîncă bine, bea bine, uită-te la puţine femei, într-un cuvînt trăieşte din timp întocmai ca şi cum ai şi avea o boală cerebrală şi o boală a măduvei, fără să ţii seama de boala de nervi pe care o ai în mod real.
Desigur că asta înseamnă să iei taurul de coarne, ceea ce nu-i o precauţie de prisos.
Şi Degas face aşa şi-i prieşte.
Totuşi nu-ţi dai seama ca şi mine că e strașnic de greu? Şi că, pe scurt, e din cale-afară de folositor să asculţi poveţele înţelepte ale lui Rivet [2] şi ale lui Pangloss [3], ale acestor optimişti minunaţi de rasă galică, autentică şi plină de voioşie, care ne îngăduie respectul de sine.
Dar dacă vrem să trăim şi să muncim, se impune să fim foarte prudenţi şi să ne îngrijim: apă rece, aer, hrană frugală şi bună, să fim îmbrăcaţi, să ne culcăm devreme şi să nu avem necazuri şi să nu te laşi ispitit

[1] Medic din Paris care l-a îngrijit şi pe Heine.
[2] Medic din Paris.
[3] Personaj din romanul *Candide* de Voltaire care întrupează optimismul cu orice preţ; în gura lui e pusă fraza celebră datorată filosofului german Leibnitz: «Toate merg întotdeauna cît se poate de bine în cea mai bună dintre lumile cu putinţă» *s. (N. tr.)*.

în voia cea bună de femei şi de viaţă lumească adevărată, într-atît cît te-ar fura dorinţele.
Nu pot nemaidecît să mă culc în atelier, dar dacă m-aş culca, s-ar întîmpla doar în cazul cînd aş vedea că ar fi cu putinţă să mă stabilesc oarecum cu totul şi pentru o perioadă îndelungată.
Neavînd nespărat nevoie de un loc în hotel ţinînd seama că am atelierul într-altă parte, voi primi lume, de voie de nevoie, cu trei franci pe zi. Şi, prin urmare, nu este nici o grabă. Dar dacă ţi-e totuna, trimite-mi totuşi o sută de franci peste puţin, ţinînd seama că aş vrea şi să-mi comand să-mi facă nişte izmene, după cum mi-am comandat cămăşi şi încălţăminte, şi că e necesar să-mi dau la curăţat şi la dres aproape toată îmbrăcămintea. După aceea va fi încă foarte bună de purtat. Treaba nu suferă întîrziere în cazul cînd ar trebui să mă duc la Marsilia sau ar trebui să viziteze ceva lume pe-aici. Cu toate precauţiile acestea pe care le iau acum, nu mai sînt sigur că o să pot să rezist la urma urmelor şi o să pun în ordine lucrul...

T 482

5 mai 1868

...Cît e de murdar oraşul acesta pe străzile mai vechi!
Arlezienele, despre care se vorbeşte atîta, nu-i aşa, ştii tu într-un cuvînt ce impresie îmi fac? Desigur, sînt cu adevărat încîntătoare, dar nu mai sînt aşa cum or fi fost odinioară. Şi, uite, par de cele mai multe ori desprinse mai degrabă din Mignard decît din Mantegna, fiindcă au ajuns la decădere. Nu înseamnă că nu sînt frumoase, tare frumoase şi aici nu mă refer decît la tipul caracteristic roman — cam plictisitoare şi obişnuit! Cîte excepţii!
Unele femei sînt ca din Fragonard şi ca din Renoir. E greu oare să fie aşezate în rîndul a ceea ce s-a lucrat mai înainte în pictură?
N-am ceva mai bun de făcut din toate punctele de vedere decît să pictez portrete de femei şi de copii.
Dar mi se pare că nu-s eu în stare să izbutesc aşa

ceva; nu mă simt un domn întrupînd îndeajuns pe Bel Ami[1] în acest scop.
Dar aş fi straşnic de mulţumit dacă acest Bel Ami din Sud, pe care Monticelli nu-l întrupa dar îl pregăteu, — pe care eu îl presimt oarecum că s-ar afla pe aproape, deşi îmi dau seama că nu-s eu acela — aş fi, zic, straşnic de mulţumit dacă în pictură ni s-ar ivi un om în felul lui Guy de Maupassant, ca să picteze cu dragă inimă oamenii chipeşi, lucrurile frumoase de pe-aici. În ceea ce mă priveşte pe mine o să lucrez, şi pe ici pe colo vreuna dintre lucrările mele va rămîne, dar ceea ce Claude Monet înseamnă în peisaj, în portret cine va întrupa? Totuşi vei fi simţind probabil şi tu ca şi mine că aşa ceva pluteşte în aer, e pe aproape. Rodin? El nu se foloseşte de culoare, nu e el. Dar pictorul zilelor care vor veni va fi *un colorist cum n-a mai fost pînă acum*. Manet i-a pregătit calea, dar îţi dai seama îndeajuns că impresioniştii au şi folosit o culoare mai puternică decît a lui Manet. Pe acel pictor al viitorului nu pot să mi-l închipui umblînd prin restaurante de a doua mînă, parcă lucrînd sub mai multe îndrumări şi ducîndu-se pe la bordeluri de zuavi ca mine.
Dar mi se pare că am dreptate cînd presimt că asta se va întîmpla într-o generaţie mai îndepărtată şi că, în ce ne priveşte pe noi, trebuie să lucrăm ceea ce mijloacele noastre ne îngăduie în acest sens, fără să avem vreo îndoială şi să nu zicem nici cîte.

T 483

... Vei vedea lucruri frumoase la Claude Monet. Şi ţi se vor părea proaste tare cele pe care le trimit eu, prin comparaţie. Sînt acum nemulţumit de mine şi de ceea ce pictez, dar întrevăd posibilitatea de a lucra mai bine mai tîrziu.
Şi apoi sper că de la o vreme alţi artişti vor apărea în această frumoasă ţară, spre a picta prin aceste meleaguri, ceea ce japonezii au pictat la dînşii acasă. Şi a lucra la aşa ceva, nu-i chiar atît de rău.

[1] Seducătorul de femei, titlul unui vestit roman de Guy de Maupassant.

... Vei afla în lădiţa pe care o trimit nişte trestii pentru Koning. De acum încolo adresa mea va fi: *Place Lamartine, 29*.
Sper — şi nu mă îndoiesc — că la întoarcerea ta la Paris va fi, în sfîrşit, primăvară, şi nu va fi prea curînd, pe legea mea.
Stînd în hotel nu te alegi cu nimic, pe cînd acum, la sfîrşitul unui an, voi avea oarecare mobilă etc. în proprietate deplină şi dacă asta n-ar însemna nimic în cazul cînd m-aş afla în Sud numai pentru cîteva luni, e cu totul altceva de vreme ce e vorba despre o mai lungă şedere.
Şi sînt sigur că-mi va plăcea într-una natura de pe-aici — lucrurile se petrec ca şi cu obiectele de artă japoneză, o dată ce le-ai îndrăgit, nu-ţi mai pare rău.

T 484

... Mă întristează pe-aici doar scumpetea pe care n-o prevăzusem în socotelile mele: pe-aici n-o scot la capăt cheltuind aceeaşi sumă de bani ca pictorii care s-au dus în Bretania, Bernard şi Gauguin.
Fiindcă a început să-mi meargă mai bine, nu mă socotesc totuşi drept bătut şi de-altminteri dacă aş fi avut sănătatea pe care sper să mi-o întremez aici, atîtea şi atîtea lucruri nu mi s-ar întîmpla. Lada aş fi şi expediat-o dacă n-aş fi avut pe capul meu, toată ziua, de dimineaţă pînă-n seară, atîtea necazuri.
Recunosc de altfel că încă n-ai primit nimic din lucrările mele şi că am cheltuit pînă acuma atîţia bani.

T 485

(10 mai 1888)

... Dacă puneai la o parte ce e mai bun din ceea ce ţi-am trimis şi dacă socoteai aceste tablouri drept o plată din partea mea, drept scăzămînt, din ceea ce îţi datorez, atunci, în ziua cînd, la rîndul meu, îţi voi fi adus ceva cam de zece mii de franci, voi fi cu mult mai liniştit.

Banii cheltuiți în anii trecuți se cade să se întoarcă înapoi în buzunarele noastre, cel puțin sub formă de valori.
Mai e încă mult până acolo.
Dar îmi dau seama că în natura din jur se află toate cele trebuincioase ca să împlinesc lucruri bune. Ar fi deci din vina mea dacă n-aș izbîndi. Mauve într-o singură lună *a lucrat* și a vîndut acuarele de șase mii de franci, după cîte îmi istoriseai tu singur pe vremuri. Ei bine, dau norocace de astea peste oameni, norocace de care, printre necazurile de astăzi, s-ar putea totuși să am și eu parte.
Între cele ce ți-am trimis se află livada cea trandafirie pe pînză ordinară și livada albă lucrată în lățime, și podul, pe care dacă-l păstrăm, mi se pare că mai tîrziu s-ar putea să ajungă la preț mare, și cu vreo cincizeci de tablouri de soiul acesta ne-am scoate pălăria, ca să zic așa, după ce în trecut am avut puțin noroc.
Ia-le, așadar, pe aceste trei acasă, pentru colecția ta și nu le vinde, căci mai tîrziu vor valora cîte 500 de franci. [1]

T 487

... Am acum două studii noi ca acestea: ai la tine de cîtva timp un desen cu același subiect, o fermă la marginea unui drum larg printre grîne.
O pajiște smălțuită cu boboci de flori de aur foarte galbeni, un șanț cu stînjenei, cu frunze verzi și cu flori viorii, în fund orașul, cîteva sălcii gri, o fîșie de cer albastru.
Dacă nu se coseste pajiștea, aș vrea să pictez din nou acest studiu, căci motivul principal era tare frumos și cu anevoie am potrivit compoziția. Un orășel înconjurat de o cîmpie împodobită cu flori galbene și viorii, să știi, ar fi o gingașă fantezie japoneză.

[1] În octombrie 1958, la vînzarea Goldschmidt, la Londra, *Grădina publică din Arles* de Van Gogh a fost adjudecată la 132.000 lire sterline.

T 488

... Am alte două studii, un pod și marginea unei gropi largi. Multe motive de pe-aici sînt, ca priveliște, absolut asemenea cu acele din Olanda; deosebirea e în ceea ce privește culoarea; peste tot se întinde sulful pe-aici, peste care cade soarele.
Îți aduci aminte că am văzut împreună o minunată grădină de trandafiri de Renoir. Îmi ziceam în gînd că am să aflu pe-aici motive asemănătoare și, într-adevăr, din clipa înfloririi livezilor așa stătean lucrurile. Acum priveliștea s-a schimbat și natura a ajuns mult mai aspră. Dar de un verde și de un albastru! Mă cred obligat să mărturisesc că peisajele de Cézanne pe care le-am văzut exprimă foarte bine aceste aspecte și-mi pare rău că n-am văzut mai multe dintre lucrările sale.
... Dacă n-aș avea lucrul și natura, aș ajunge melancolic. Numai dacă lucrul tău ar avea farmec pentru tine, dacă impresioniștii ar propăși, ar însemna foarte mult. Căci singurătatea, necazurile, grijile, nevoia de prietenie și de dragoste nelndeajuns de îndestulată, sînt foarte rele. Tulburările cu triștețI și cu descurajări ne prăpădesc încetul cu încetul mai ceva decît petrecerile, pe noi care se întîmplă să fim fericiții posesori ai unor suflete vătămate.

T 489

Am pictat în săptămîna aceasta două naturi moarte. *Un ibric de cafea de fier smălțuit cu albastru*, o ceașcă *(la stînga)* în albastru regal și în galben strălucitor, o cală de lapte având careuri pe ea de un albastru palid și alb, o ceașcă — la dreapta — albă cu desene albastre și portocalii pe o farfurie de pămînt galben-gri, o cană de barbotină sau de majolică albastră cu desene roșii, verzi, cafenii închise, în sfîrșit două portocale și trei lămîi; masa este acoperită cu o față de masă albastră, fondul este galben-verde; așadar, șase albastruri deosebite și patru sau cinci tonuri de galben și de portocaliu.
Cealaltă natură moartă este cana de majolică având pe ea flori de cîmp.

Îţi mulţumesc mult pentru scrisoare şi pentru hîrtia de cincizeci de franci.

... Am găsit unde să mănînc foarte bine acum, ceea ce a şi avut de îndată efect asupra mea. Ai văzut chipul lui Gruby, cînd îşi strînge buzele tare şi zice: « De fel femei? » Un cap ca ăsta ar fi un foarte frumos Degas. Nu am de cîrtit împotriva acestei

poveţe, căci lucrînd toată ziua cu mintea, cumpănind, chibzuind, punînd la cale treburi, e îndeajuns cu vîrf şi îndesat, pentru nervi.

... Pe măsură ce îmi întremez trupul, gîndul de a izbîndi îmi şi trece mereu prin minte. Nu prea m-ar mira ca boala ta să fie şi ea un efect al acestei ierni cumplite, care a durat o veşnicie. În acest caz ea va avea aceeaşi desfăşurare ca şi asupra mea — să stai cît mai mult cu putinţă la aer în primăvara care vine, culcă-te *foarte devreme*, fiindcă vei avea nevoie de somn îndelungat, iar drept hrană, mănîncă multe legume proaspete; să nu pui în gură vin *prost* sau alcool *vătămător*. Şi femei foarte pe sponci, iar *răbdare cu caru*.

Dacă n-o să-ţi treacă repede, nu te sinchisi, Gruby îţi va da acolo o hrană de carne suculentă. Pe-aici, eu n-aş putea să capăt aşa ceva din belşug şi nici nu mi-e de trebuinţă. Tocmai fiindcă starea mea de îndobitocire e pe ducă. Nu mai simt atît nevoia să mă distrez, nu mai sînt atît de tras în toate părţile de patimi şi izbutesc să lucrez cu mai multă linişte,

aş putea trăi şi singur-singurel fără să mor de urît. M-am eliberat din dragostea mea, ceva mai îmbătrînit, însă nu mai întristat.

N-o să te cred dacă în scrisoarea ta viitoare îmi vei spune că nu mai suferi de nimic; vei fi trecînd pesemne printr-o schimbare mai primejdioasă; nu m-ar surprinde dacă ai simţi în răstimpul cît îţi va fi necesar ca să te înzdrăveneşti o stare de prostraţie. Avem, se menţine şi ne apucă într-una din cînd în cînd, în toiul vieţii artistice, nostalgia adevăratei vieţi ideale şi de neînfăptuit.

Şi sîntem lipsiţi uneori de dorinţa de a ne azvîrli cu totul în artă şi de a ne recăpăta puterile în acest scop. Ne dăm seama că sîntem un cal de birjă şi ne dăm seama că ne vom înhăma chiar la aceeaşi birjă. Şi de asta nu prea avem tragere de inimă şi ne-ar plăcea mai bine să trăim într-o fîneaţă laolaltă cu soarele, cu un rîuleţ, împreună cu alţi cai la fel de slobozi, şi dedîndu-ne la actul zămislirii.

Şi poate că, stînd şi judecînd bine, boala de inimă purcede întrucîtva de-aici, asta nu m-ar mira. Nu ne mai răzvrătim împotriva stărilor de fapt — nici nu ne supunem lor fără a cîrti; sîntem bolnavi din această pricină şi boala nu va trece de fel şi ei nu i se poate afla exact remediul.

Nu ştiu cine a numit această stare: a fi atins de moarte şi de nemurire. Birja pe care o tragem după noi va fi fiind de folos desigur unor oameni pe care nu-i cunoaştem. Şi, uite, dacă avem încredere în arta nouă, în artiştii viitorului, presentimentul nu ne înşală.

Atunci cînd îngăduitorul moş Corot spunea cu cîteva zile înainte de a muri: « Am văzut astă-noapte în vis peisaje cu ceruri trandafirii de tot », ei bine, n-au apărut acele ceruri trandafirii şi galbene şi verzi pe deasupra în peisajul impresionist? Asta înseamnă că anumite lucruri din viitor le presimţim şi apoi ele se întîmplă în realitate.

Şi noi nefiind, după cum înclin să cred, nici cît de cît pe aproape de a muri, ne dăm seama totuşi că lucrurile sînt mai presus de noi şi de o mai lungă durată decît viaţa noastră.

Noi nu ne dăm seama că o să murim, dar înțelegem adevărul că sîntem o nimica toată și că spre a fi o verigă în lanțul artiștilor plătim un preț greu cu sănătatea, cu tinerețea, cu libertatea noastră, de care nu ne bucurăm de fel, după cum nu se bucură nici calul de birjă cînd trage o căruță de oameni, care, aceștia se duc să se desfete că a venit primăvara. În sfîrșit, îți urez, cum îmi urez și mie, să izbîndim să ne recăpătăm sănătatea, căci o să avem nevoie de ea. Acea *Speranță* de Puvis de Chavannes e o asemenea realitate. Va fi o artă în viitor și va fi atît de frumoasă, atît de nouă încît într-adevăr dacă în zilele noastre ne sacrificăm ei tinerețea, nu putem decît să ne alegem din asta cu o stare de seninătate sufletească.

E poate că prea prostește să scriu toate acestea, dar așa mi-au venit sub condei, am crezut că tu, ca și mine, sufereai văzînd că tinerețea ta se risipește ca fumul; dar dacă ea dă muguri din nou și se vădește în ceea ce întreprinzi, nimic nu e pierdut și putința de a lucra înseamnă altă tinerețe. Încearcă deci să te tămăduiești cu cît de puțină trăgere de inimă, fiindcă vom avea nevoie de sănătatea noastră. Îți string cu putere mîna precum și pe a lui Koning.

T 490

... Mă grăbesc să adaug la prezenta o comandă de culori; dacă totuși ai prefera să nu le cumperi de îndată, voi lucra ceva mai multe desene și nu voi pierde nimic.

De aceea despart comanda în două, după cum mi-ar fi mai mult sau mai puțin urgentă. Urgent e doar să desenez, fie direct cu penelul, fie chiar cu altceva, de pildă în peniță — nu lucrăm niciodată îndeajuns. Îmi dau silința acum să exagerez esențialul, să las nedeslușit într-adins banalul.

... Cred din ce în ce mai mult că nu e cu cale să-l judecăm pe bunul Dumnezeu după lumea de pe pămînt, căci este un studiu al său prost executat. Ce vrei, în studiile neizbutite, cînd îți e drag tare artistul, nu afli prea multe de criticat — taci din gură.

Dar ești îndreptățit să dorești ceva mai bun.

Ar fi pentru noi de neapărată trebuință să vedem și alte opere ieșite din aceeași mînă totuși; lumea asta e fără îndoială lucrată de mîntuială și în pripă, într-unul dintre acele momente nenorocite cînd autorul nu mai știa ce făcea, cînd nu-și mai avea capul la locul său.

Legenda ne istorisește despre bunul Dumnezeu că oricum și-a dat foarte multă osteneală cu acest studiu al lumii sale.

Înclin să cred că legenda spune adevărul, dar studiul e de criticat grozav, în multe privințe, în acest caz. Numai marii maeștri se înșală astfel, iată poate că mîngîierea cea mai temeinică, deoarece de acum încolo sîntem îndreptățiți să sperăm a vedea că își va lua revanșa cu aceeași mînă creatoare. Și de aici încolo viața aceasta, atît de criticată din atît de întemeiate și chiar din foarte întemeiate motive, nu se cade s-o mai luăm drept altceva decît ceea ce este și ne vom păstra speranța să vedem ceva mai bun decît asta într-o altă viață.

...Sper să primesc vești de la tine mîine, fără de care voi fi la mare strîmtoare, ținînd seama că nu mai am bani decît pentru mîine, duminică.

T 492

(29 mai 1888)

Dragă frate, concepția musulmană că moartea nu vine decît atunci cînd e sortit să vină — s-o examinăm totuși; mie mi se pare că n-avem nici o probă asupra îndrumării directe de sus pînă într-atîta. Dimpotrivă, mi se pare dovedit că o higienă strictă nu numai că poate prelungi viața, dar mai cu seamă o mai înseninează, o preface într-o apă mai limpede, pe cînd o higienă păcătoasă nu numai că tulbură cursul vieții, ci mai mult, lipsa de higienă poate să pună capăt vieții înainte de vreme. N-am văzut eu murind înaintea ochilor mei un bărbat foarte cumsecade, fiindcă n-a avut la îndemînă un medic deștept? Era atît de cu sînge rece și atît de liniștit în starea aceea, doar spunea într-una: «dacă aș avea alt medic» și a murit ridicînd din umeri, cu o înfățișare pe care n-o voi uita.

... Știi tu ce-ar trebui să fac din desenele astea? Niște albume de șase ori de zece cm de douăsprezece, întocmai ca albumele de desene originale japoneze.

Am o strașnică dorință, să întocmesc un asemenea album pentru Gauguin și altul pentru Bernard. Căci acestea vor avea o soartă mai bună așa, desenele.

... E ciudat că într-una dintre serile din urmă la Montmajour am văzut un amurg roșu, care-și trimitea razele peste trunchiurile și peste frunzișul acelor pini înrădăcinați într-o îngrămădire de stînci, colorînd cu portocaliu strălucitor trunchiurile și frunzișul, pe cînd alți pini de pe locuri mai îndepărtate își desfășurau contururile într-un albastru de Prusia pe o zare de un albastru verde delicat bătînd în albastru ca azurul. Era așadar un efect de Claude Monet, minunat. Nisipul alb și masa de minerale a stîncilor albe de sub copaci căpătau nuanțe albastre. Aș vrea să pictez tocmai panorama după care am lucrat primele desene aflate la tine. E atît de largă și nu trece în gri, rămîne verde pînă la cea mai îndepărtată dungă — albastră aceasta, înșirarea de coline. Astăzi e furtună și ploaie, ceea ce, de altminteri, va prinde bine.

...Cred că la livada *albă* ar merge numai o ramă albă, rece, nelucrată.

Află o dată pentru totdeauna că aș prefera să las baltă pictura decît să te văd că muncești de te spetești ca să cîștigi bani. Desigur că ne sînt necesari, dar am ajuns noi într-asemenea hal, încît să fie nevoie să pleci să-i cauți pe-atît de departe?[1] Dacă înțelegi bine că «să te pregătești de moarte» — idee creștină — (din fericire pentru el, Cristos însuși n-o împărtășea de fel, pare-mi-se, el care iubea oamenii și lucrurile de pe pămînt mai mult decît se cuvine, după părerea celor care nu-l socotesc decît un smintit), dacă înțelegi bine că să te pregătești de moarte este un lucru de lăsat în plata domnului drept ceea ce este, nu înțelegi că de asemenea devotamentul, să trăiești de dragul altora, e o greșeală dacă e complicat cu să-ți răpești viața,

[1] Pe Théo îl bătea gîndul să plece în America.

deoarece într-adevăr într-asemenea situație îi prefaci în ucigași pe prietenii tăi.

T 493

Dragul meu Théo,

M-am gîndit la Gauguin[1] și iată — dacă Gauguin vrea să vină aici ar trebui numaidecît să-i trimitem banii necesari călătoriei și să cumpărăm numaidecît două paturi ori două saltele.

Iar după aceea, Gauguin, fiind și un marinar, probabil că ne vom apuca să ne pregătim în casă de-ale mîncării.

Și cu aceeași bani cît cheltuiam singur vom trăi amîndoi.

Îți aduci aminte că întotdeauna mi s-a părut că e timpenie ca pictorii să trăiască singuri etc. Pierzi drumul totdeauna, cînd trăiești izolat.

În sfîrșit, asta drept răspuns la dorința ta de a-l scoate din cotlonul său de-acolo.

Nu ți-e cu putință să-i trimiți cele trebuitoare ca să aibă cu ce trăi în Bretania și mie ca să am cu ce trăi în Provența.

Dar poate că găsești de cuviință să împărțim și să fixezi o sumă de, să zicem două sute cincizeci de franci pe lună, dacă în fiecare lună pe lîngă, și afară de lucrul meu, ai avea un Gauguin.

Nu-i așa că, netrecînd peste această sumă, ar fi chiar avantajos?

E de altminteri proiectul meu a mă întovărăși cu alții. Deci iată ciorna scrisorii către Gauguin — îi voi scrie dacă tu o aprobi — cu schimbările pe care fără îndoială vor fi de făcut în ceea ce privește așezarea cuvintelor în fraze.

Dar deocamdată eu am scris așa!

Privește totul drept o afacere oarecare — convine tuturora și să o socotim fără înconjur drept numai atît. Însă ținînd seama că tu nu închei

[1] Într-o scrisoare din 22 mai 1888, Gauguin a cerut ajutor lui Théo. El trăia de două luni din datorii la hanul din Pont Aven și nu vedea nici o scăpare din greutățile sale materiale. De aici proiectul lui Vincent de a-l chema să vină în Arles. *(N. tr.)*

afaceri pe seama ta, poate că, de pildă, socoteşti că este nimerit să treci totul pe socoteala mea şi Gauguin se va aranja prietenește cu mine.
Mi-am închipuit că doreai să-i vii într-ajutor, fiindcă şi eu sufăr din pricină că se simte rău, stăngherit, ceea ce nu se schimbă aşa, de la o zi la alta.
Noi nu sîntem în stare să-i propunem ceva mai bun şi alţii nu i-ar propune nici atît.
Cît despre mine, sînt necăjit că cheltuiesc atît de unul singur, dar ca să îndrept lucrurile n-am alt leac decît să-mi găsesc o femeie cu bani, sau să mă întovărăşesc cu nişte prieteni şi să lucrăm tablouri. Or, nu văd femeia, însă văd prietenii.
Dacă propunerea i-ar conveni, să nu-i lăsăm să lîncezească.
Iată că am păşi la un început de întovărăşire. Bernard, care vine şi el în Sud, ni se va alătura şi, s-o ştii de la mine, te văd din nou în Franţa în fruntea unei asociaţii de impresionişti. Iar dacă mi-ar sta în putinţă să dau o mînă de ajutor ca să-i adun laolaltă, cu dragă inimă i-aş privi pe toţi drept mai puternici decît mine. Ar trebui să-ţi dai seama cît mi-e de necaz că cheltuiesc mai mult decît ei; trebuie să născocesc o combinaţie mai prielnică şi pentru tine şi pentru dînşii. Şi astfel urmează să se întîmple. Chibzuieşte bine lucrurile totuşi, doar e adevărat că în bună înţelegere, laolaltă, se poate trăi cu te-miri-ce, cheltuindu-ţi banii între cei patru pereţi.
Mai tîrziu poate că vom trăi nişte zile cînd vom fi mai puţin strîmtoraţi, dar nu mă bizuiesc pe ele. Ce mare plăcere mi-ar face să capeţi tu primii Gauguin. Eu nu sînt descurcăreţ ca să pregătesc de-ale mîncării etc. dar ei s-au îndeletnicit de altfel cu de-astea făcîndu-şi serviciul militar etc.

T 494

(6 iunie 1888)

... Dacă îmi vei expedia viitoarea scrisoare duminică *de dimineaţă* să ştii că se poate s-o şterg în ziua aceea la Saintes-Maries, ca să stau acolo o săptămînă întreagă.

Citesc o carte despre Wagner, pe care ţi-o voi trimite mai tîrziu, — ce artist, unul ca dînsul în pictură, zău, ar fi straşnic — *şi eu vreau!*
Cred în triumful lui Gauguin şi al altor artişti, dar între astăzi şi atunci va curge ceva apă pe gîrlă, şi chiar dacă ar avea norocul să vîndă o pînză-două — ar fi aceeaşi poveste. Gauguin pînă una alta ar putea să crape de foame ca şi Méryon, cuprins de descurajare; e prost că nu lucrează — în sfîrşit, să aşteptăm răspunsul său.

G 494 a

Scumpul meu prieten Gauguin,
M-am gîndit la tine de foarte multe ori şi îţi scriu numai acum fiindcă nu voiam să înşir fraze goale. Treaba cu Russell tot n-a mai izbutit, dar Russell a cumpărat totuşi cîte ceva din unii impresionişti, din Guillaumin şi din Bernard şi aşteaptă să-i fixezi tu cu precizie o întîlnire. Din proprie pornire va veni aici, dar n-am putut să stăruiesc mai mult după ce am avut două refuzuri, într-una cu făgăduială de viitor.
Voiam să-ţi scriu acum că de curînd am închiriat o casă cu patru odăi aici în Arles.
Dacă, pare-mi-se, dau peste vreun pictor ahtiat să pună în valoare Sudul şi care întocmai ca mine să fie de ajuns de adîncit în munca sa, încît să se poată restrînge a trăi ca un călugăr care s-ar duce la bordel o dată la cincisprezece zile, în celelalte zile ale lunii să fie legat de lucrul său şi puţin dispus să-şi piardă timpul, atunci ar fi o treabă bună. Eu cam sufăr de pe urma acestei singurătăţi.
Aşadar m-am gîndit de foarte multe ori să-ţi vorbesc despre asta deschis.
Ştii că fratele meu şi eu preţuim mult pictura ta şi că adînca noastră dorinţă ar fi să te ştim cît de cît liniştit. Dar, cu toate acestea, fratele meu nu poate să-ţi trimită bani ţie în Bretania şi tot bani mie în Provenţa. *N*-ai vrea să împarţi plinea cu mine aici? Astfel, strîngîndu-ne la un loc poate că ne vom îndestula amîndoi, ba chiar sînt sigur de asta. Eu, o dată ce am pornit la lucru în Sud, n-are nici o noimă

 să renunţ la aşa ceva.

Am fost bolnav cînd am venit aici, m-am vindecat acum, şi, în sfîrşit, mă simt atras mai ceva de Sudul unde lucrul în aer liber este cu putinţă aproape în tot cursul anului.

Traiul aici îmi pare mai scump totuşi, dar nu-i aşa că şi posibilitatea de a te alege cu tablouri este mai mare? Orice ar fi, dacă fratele meu ne-ar trimite două sute de franci pe lună pentru amîndoi, dacă ai vrea să vii aici i-am împărţi. Numai că în acest caz ar trebui să ne hotărîm să mîncăm în casă de cît mai multe ori cu putinţă, am angaja un soi de femeie la toate pe cîteva ceasuri pe zi, ferindu-ne astfel de orice cheltuială cu masa şi cu gospodăria. Şi îi vei da fratelui meu un tablou pe lună, pe cînd cu celelalte vei fi liber să faci tot ce vei vrea.

Or, noi amîndoi vom şi începe de îndată să expunem în Marsilia, creînd un drum astfel celorlalţi impresionişti, de altminteri ca şi nouă înşine. Să nu cumva să uităm că atunci vor fi şi cheltuielile de călătorie pînă aici şi cele de cumpărare a unui pat pe care va trebui de asemenea să le achităm cu tablouri. Firesc că ţi-e îngăduit să intri în corespondenţă cu fratele meu asupra acestei chestiuni; totuşi îţi dau de ştire dinainte că după cît se pare, el va refuza să-şi asume răspunderea în această privinţă. Te va asigura doar că singurul mijloc peste care am dat pînă acum, ca să-ţi venim într-ajutor într-un chip mai practic, ar fi această asociere, dacă ea îţi convine. Noi ne-am gîndit îndeajuns la ea. Mi se pare că în folosul sănătăţii tale ai nevoie de linişte îndeosebi. Dacă mă înşel şi dacă este cumva căldura prea mare în Sud — atunci ar trebui să ne dăm silinţa să chibzuim ce s-ar putea face. Cît despre mine, pînă acum clima îmi priieşte strașnic. Aş mai avea multe să-ţi spun, în sfîrşit, iată că treburile au avut întîlnetate. Răspunde-ne în această privinţă şi în celelalte, repede de tot.

T 495

Dragul meu Théo,

... Mîine dis-de-dimineaţă plec la Saintes-Maries, pe ţărmul Mediteranei, voi sta acolo pînă simbătă seara.

Iau cu mine două pînze, dar mă tem că s-ar putea să bată vîntul prea tare ca să pictez.

Se merge pînă acolo cu diligenţa, la cincizeci de kilometri de aici. Străbaţi Camarga, nişte întinderi de iarbă pe unde sînt turme de tauri şi cîrduri de căluţi albi pe jumătate sălbateci şi de toată frumuseţea.

Iau cu mine tot ceea ce am nevoie ca să desenez mai ales, trebuie să desenez mult tocmai pentru motivul despre care pomeneşti tu în ultima scrisoare. Aspectele de pe-aici au atîtea trăsături caracteristice. Şi ţin să ajung la un desen mai voluntar şi mai exagerat. Sînt cam neliniştit de planurile tale de călătorie ori mai degrabă de propunerile de a călători care ţi s-au făcut.

Să călătoreşti e o oboseală zdrobitoare şi mai cu seamă zdruncină creierul mai ceva decît s-ar putea să-ţi priască ţie.

În orice caz, m-aş simţi vinovat spunîndu-mi că nevoia mea de bani te-a împins la asta. Nu, nu e bine.

Aşadar, îmi zic, putem totuşi începe să sperăm că peste puţin timp voi vinde unul sau două tablouri pe lună, *căci situaţia se va îmbunătăţi*. Tărăgănează deci lucrurile şi vorbeşte despre asta cu Gruby care, îndrăznesc să cred, va prefera ca tu să stai liniştit un an de zile.

Poate că mă înşel cumva în privinţa asta, dacă Gruby îţi spune că o schimbare ar fi bună — dar nu se poate să fie aşa. I-am scris lui Gauguin şi i-am împărtăşit doar părerea mea de rău că lucrăm atît de departe unul de altul şi că, din păcate, atîţia pictori nu s-au unit în vederea unei lupte comune.

Trebuie să ţinem seama că aceasta se va tărăgăna poate ani şi ani, pînă cînd tablourile impresioniste vor avea o valoare sigură şi deci ca să-l ajutăm, trebuie să privim totul drept ceva mai de lungă durată. Dar el are un atît de ales talent, încît asocierea cu el ar însemna un pas înainte pentru noi. Ţi-am scris foarte serios că dacă vrei, voi merge cu tine în America; dacă cumva această călătorie va

dura mult timp şi dacă ar merita osteneala.

În ceea ce ne privește pe noi, trebuie să ne facem luntre și punte să nu ne îmbolnăvim, căci dacă dă boala peste noi sîntem mai *singuri* decît, bunăoară, bietul portar care a murit de curînd; oamenii aceștia au pe atîția în preajma lor și se uită cum umblă forfota după ale gospodăriei și își văd de prostia lor. Însă noi sîntem printre ei singuri cu gîndurile noastre și am dori și noi cîteodată să fim proști. Date fiind trupurile pe care le avem, simțim nevoia să trăim laolaltă cu semenii preferați.

T 496

... Am primit o scrisoare de la Gauguin în care spune că a primit de la tine un plic conținînd cincizeci de franci de care a fost foarte mișcat; în cuprinsul rîndurilor tale aduceai vorba și despre planul nostru. Fiindcă îți trimisesem ție cuprinsul scrisorii mele către el, Gauguin, cînd ți-a scris, nu primise încă propunerea cea mai fără înconjur.
Dar el spune că are experiență, că pe cînd se afla cu prietenul său Laval în Martinica, ei amîndoi scăpau mai ieftin decît stînd fiecare singur; consimte deci în totul, că ducînd o viață laolaltă ar fi mai în profit. Scrie că durerile sale de mațe tot continuă și mi se pare că ar fi foarte trist.
Pomenește despre speranța pe care o nutrește de a găsi o sumă de șase sute de mii de franci, ca să întemeieze un negoț de tablouri impresioniste, că va da amănunte asupra acestui plan și că ar ține ca tu să fii în fruntea acestei întreprinderi.
Nu m-aș mira dacă această speranță ar fi doar o fata morgana, o iluzie amăgitoare a sărăciei lucii; cu cît ești mai în sărăcie — mai ales cînd ești bolnav — cu atît mai mult visezi la posibilități de acest soi. Întrevăd deci într-acest plan îndeosebi o dovadă mai mult că își pierde vremea stînd degeaba și că ar fi preferabil să i se dea putința să se ridice din toropeală repede de tot.
El spune că marinarii cînd au de dus o povară grea ori de urcat o ancoră, ca să poată ridica o greutate mai mare, ca să fie în stare de o sforțare peste orice măsură, cîntă toți laolaltă ca să se ajute și să se îmbărbăteze.

Tocmai asta le lipsește artiștilor! Aș fi foarte mirat deci dacă n-ar fi mulțumit să vină — dar plata hotelului, cheltuiala cu călătoria se mai împovărează cu achitarea datoriei către medic, astfel încît va fi foarte greu.
Părerea mea este că ar trebui să lase datoria baltă și cîteva tablouri amanet, dacă e cazul să vină la noi — și dacă creditorii nu se învoiesc astfel, să lase datoria în plata domnului, fără tablouri zălog. Și eu, într-adevăr, am fost silit să fac la fel, ca să mă duc la Paris și cu toate că am avut o pierdere de atîtea și atîtea lucruri; n-ai de făcut altceva într-astfel de împrejurări și-i mai cu cale să-ți iei tălpășița, fie ce-o fi, decît să stai locului în lîncezeală.
... Dacă ai vizita Camarga[1] și încă alte locuri, te-ar surprinde, ca și pe mine constatînd că totul seamănă ca două picături de apă cu tablourile de Ruysdaël. Lucrez un motiv nou, cîmpii cît vezi cu ochii, verzi și galbene, pe care le-am și desenat de două ori și acum încep din nou pe pînză, întocmai și întocmai ca Solomon Konink, știi, elevul lui Rembrandt, care picta nesfîrșitele cîmpuri netede.
Ori ca Michel, ori ca Jules Dupré, dar, în sfîrșit, e cu totul altceva decît niște grădini de trandafiri. E adevărat că n-am străbătut decît o parte din Provența și că de cealaltă parte e priveliștea pe care o pictează, de pildă, Claude Monet.
... E adevărat că dacă în schimbul banilor pe care i-ai dat lui Gauguin ai cumpăra tablouri de el, la prețul actual, nu ar fi vorba despre niște bani pierduți. Tare aș vrea să intre în mîinile tale toate tablourile sale din Martinica.

T 497

... Lucrez la un peisaj cu lanuri de grîu, pe care nu-l socotesc mai prejos decît livada albă, de pildă; e în maniera celor două peisaje: *Colina Montmartre*, care a fost expus la Independenți, dar cred că e mai viguros și că are întrucîtva mai mult stil.

---

[1] Insulă, la vărsarea Ronului formată de cele două brațe principale ale fluviului. Cuprinde pășuni, cai, cirezi de vite, tauri sălbateci. *(N. tr.)*.

Şi am alt motiv, o fermă şi nişte elăi, care îi va fi probabil perechea. Sînt foarte curios să ştiu ce va face Gauguin. Sper că va putea veni. Îmi vei răspunde că nu e de nici un folos să gîndeşti la viitor, dar pictura înaintează cu încetul şi într-ale sale se cade într-adevăr să chibzuieşti dinainte.

Gauguin nu va scăpa nici de el grijă, mai mult decît mine dacă va vinde cîteva tablouri. Ca să putem lucra, trebuie să ne rînduim viaţa, şi ne trebuie temelie întrucîtva solidă ca să ne asigurăm traiul de toate zilele.

Dacă el şi cu mine vom sta locului aici vreme îndelungată vom picta tablouri din ce în ce mai personale, tocmai fiindcă vom fi studiat lucrurile de prin aceste meleaguri mai cu de-amănuntul.

Îmi închipui îndeajuns de greu să-mi schimb drumul, după ce am început cu Sudul; e mai bine să nu te mişti de fel decît să umbli forfota prin ţinuturi.

Cred că am mai mare posibilitate să duc la bun sfîrşit lucrurile şi chiar trebuile, întrucîtva mai dezvoltate, decît să mă înfrînez pictînd prea în mic.

Şi tocmai de asta mă gîndesc să măresc formatul pînzelor de tablouri şi cu îndrăzneală să adopt pînza de treizeci pătrată; mă va costa aici patru franci una şi nu este prea scump, cuprinzîndu-se şi transportul.

Ultima pînză le taie cu desăvîrşire pe toate celelalte; doar o natură moartă cu ibrice de cafea şi cu nişte ceşti şi cu farfurii în albastru şi în galben le stă alături. O fi fost privită desigur ca desen.

Fără să vreau, îmi vine în gînd ceea ce am văzut de Cézanne, fiindcă el — ca în *Secerişul* — la care ne-am uitat amîndoi la Portier — a înfăţişat într-acest chip latura cea aspră a Provenţei.

E cu totul altminteri decît astă-primăvară, dar, firește, nu îmi place mai puţin natura care începe să se usuce de pe acum.

Peste tot e aur vechi, bronz, aramă, s-ar părea; şi totul, împreună cu azurul verde al cerului, încins pînă ce ajunge alb, dă o culoare încîntătoare, din cale-afară de armonioasă, cu tonuri rupte ca la Delacroix.

Dacă Gauguin ar vrea să se alăture nouă cred că am face un pas înainte.

Asta ne-ar aşeza drept exploatatori ai Sudului fără doar şi poate, şi nimeni n-ar avea de ce să cîrtească nici cîtuşi de puţin. Cît să ajung la vigoarea culorii pe care am dobîndit-o în această pînză, care le taie pe celelalte. Portier povestea pe vremuri — îmi aduc aminte — că tablourile de Cézanne, pe care el le avea, păreau a fi o nimica toată, privindu-le singure, dar apropiindu-le de alte pînze pictate, ele dădeau gata culorile celorlalte. Şi mai istorisea că tablourile de Cézanne făceau impresie bună într-o ramă de un galben strălucitor, ceea ce presupune o gamă foarte colorată.

Astfel, poate că sînt pe calea cea bună şi ochiul meu se deprinde cu natura de pe-aici. Nu zic hop pînă n-oi sări.

Cel din urmă tablou al meu suportă mediul înconjurător roşu al cărămizilor care pardosesc atelierul. Cînd îl pun jos, pe fundul roşu cărămiziu *foarte roşu*, culoarea tabloului nu ajunge spălăcită ori albicioasă. Natura de pe lîngă Aix, unde lucrează Cézanne este la fel ca pe-aici, e tot Crau.[1] Dacă, aducînd din nou vorba despre pînza mea, îmi spun: « la te uită, că am ajuns exact la tonurile lui taica Cézanne », vreau să spun numai că Cézanne, fiind *bătrînul din tinut* chiar, ca şi Zola, cunoscîndu-l deci de aproape, eu trebuie să fac în mintea mea acelaşi calcul ca să ajung la tonuri asemănătoare. Se înţelege de la sine că văzute împreună s-ar lega între ele.

T 498

... Ai avut norocul să dai peste Guy de Maupassant. Am citit de curînd prima lui carte *Versuri*[2], poezii dedicate maestrului său Flaubert; se află acolo una « Pe malul apei », care îl caracterizează.

---

[1] O vastă cîmpie aşternută cu pietriş, în genere neproductivă, străbătută de canalul Craponne. *(N. tr.)*.

[2] Maupassant la început a publicat versuri. Stăruinţele lui Flaubert au făcut din el un prozator. *(N. tr.)*.

Uite, ceea ce Van der Meer din Delft este pe lîngă Rembrandt, printre pictori, el este printre romancierii francezi pe lîngă Zola.

... Cunoşti părerea mea că o întovărăşire a impresioniştilor ar fi ceva în felul asociaţiei celor douăsprezece Prerafaeliţi[1] englezi — şi susţin că s-ar putea pune la cale lesne. După cum înclin să cred că artiştii între ei şi-ar asigura reciproc cheltuielile traiului zilnic, neatinsînd de negustorii de tablouri, supunîndu-se fără a cîrti să dea societăţii fiecare un număr foarte mare de pînze, cîştigurile şi pierderile eventuale fiind suportate în comun.

Nu cred că această societate ar dăinui la nesfîrşit, dar sînt sigur că în răstimpul cît ea ar vieţui s-ar trăi cu îndrăzneală şi că s-ar da la iveală lucrări alese.

... Îmi plac mai mult lucrurile astfel cum sînt, să le iau aşa cum se prezintă, fără să le schimb de fel, decît să le îndrept pe jumătate.

Marea revoluţie: arta a artiştilor, doamne, poate că e o utopie şi atunci cu atît mai rău. Îmi dau seama că viaţa e atît de scurtă şi trece atît de repede; or, fiind pictor trebuie totuşi să pictezi.

Ştii bine şi tu că deoarece astă-iarnă, împreună cu Pissarro şi cu ceilalţi, am discutat mult din întîmplare despre asta, mă silesc acum să nu mai adaug nici o iotă decît că, în ce mă priveşte pe mine, înainte de a se împlini anul, ţin să-mi rotunjesc partea mea la cincizeci de tablouri; dacă izbutesc, îmi păstrez părerea mea.

... În zilele cînd produc un studiu îmi zic, dacă s-ar întîmpla astfel în fiecare zi s-ar putea să propăşesc, dar în zilele cînd mă întorc acasă cu tolba goală şi mănînc, şi dorm şi fac cheltuieli totuşi, nu-s mulţumit de mine însumi şi îmi pare că sînt un smintit, un ticălos ori o baccea.

---

[1] *Prerafaelism:* Doctrină estetică, mişcare plastică din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, plasează apogeul picturii în operele predecesorilor lui Rafael; criticul teoretician Ruskin, pictorii: Millais (1890—1896), Rossetti (Dante Gabriel) (1828—1882) etc. *(N. tr.)*

T 499

16 (iunie 1888)

Dragul meu Théo,

Îţi scriu din Saintes-Maries, de la ţărmul Mediteranei, în sfîrşit. Marea aceasta e de culoarea scrumbiei, adică schimbătoare, nu ştii niciodată dacă e verde sau vioriu, nu ştii niciodată dacă e albastră,

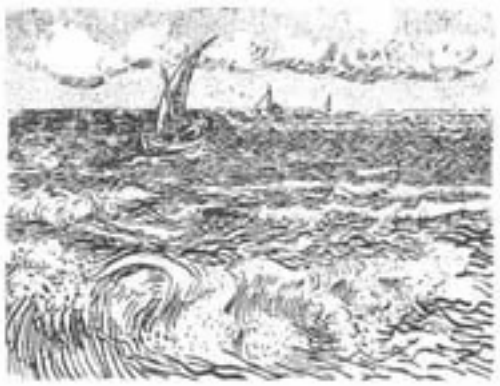

fiindcă, după o secundă, răsfrîngerea schimbătoare a căpătat o nuanţă trandafirie ori cenuşie.

Ciudat lucru şi familia — cu totul fără voia mea şi împotriva voii mele, m-am gîndit adeseori aici între timp la unchiul nostru, marinarul, care desigur o fi văzut de multe ori ţărmurile şi apele acestei mări.

Am luat cu mine pînze şi le-am umplut — două marine, o vedere de sat, apoi nişte desene pe care ţi le voi trimite prin poştă, mîine, după ce mă voi întoarce în Arles.

Mănînc şi stau în gazdă cu preţul de 4 franci pe zi, la început mi s-au cerut 6.

De îndată ce voi putea, mă voi mai întoarce probabil aici ca să lucrez cîteva studii.

Plaja e cu nisip mult, nici tu falezã, nici tu stînci — parcã e Olanda, mai puțin dunele și mai mult albastrul.
Se mănîncă pe-aici pește prăjit mai bun decît pe malul Senei. Dar nu se poate mînca pește în fiecare zi, fiindcă pescarii se duc să-l vîndă la Marsilia. Dar cînd se află, e straşnic de bun.
Dacă nu se află — măcelarul nu e mai îmbietor decît măcelarul felah al domnului Gerôme — dacă nu se află pește, este mai mult sau mai puțin greu să găsești de mîncare pe-aici, după cum mi s-a părut. Nu cred să aibă o sută de case acest sat sau acest oraș.
Principalul edificiu după vechea biserică, fortăreață antică, este cazarma. Și ce mai case — ca prin întinderea noastră de buruieni și de hălării și prin turbăriile din Drenthe; vei vedea cîteva modele în desene. Mă văd silit să las cele trei studii ale mele, pictate aici, fiindcă nu sînt uscate de ajuns, firește, ca să le supun fără urmări la cinci ore de zdruncin de trăsură.
Dar socotesc să mă mai întorc pe-aici.
Săptămîna ce vine aș dori să mă duc la Tarascon ca să lucrez două sau trei studii.
Dacă încă nu mi-ai scris, voi aștepta firește scrisoarea ta în Arles. Un prea frumos jandarm a venit să intre în vorbă cu mine aici, ba și preotul — oamenii n-or fi fiind parcă prea răi prin partea locului, căci chiar preotul avea aproape înfățișarea unui om cumsecade.
Luna viitoare se va deschide aici sezonul băilor. Numărul amatorilor de băi variază între douăzeci și cincizeci. Stau pînă mîine după amiază, mai am de luat niște desene.
M-am plimbat într-o noapte pe malul mării, pe plaja unde nu se afla țipenie de om. Nu era vesel, dar nici trist, era — frumos.
Cerul, de un albastru închis, era împestrițat de niște nori de un albastru și mai închis decît albastrul fundamental, acesta de un cobalt intens — și de alți nori de un albastru mai deschis, aidoma albiciosului albastru din calea laptelui. Pe fondul albastru stelele scînteiau luminoase, verzui, galbene, albe,

trandafirii, mai luminoase, cu strălucirea mai diamantină decît niște nestemate, care la noi — chiar la Paris — pot fi numite opaluri, smaralde, lapislazuli, rubine, safire.
Marea e de un albastru azuriu foarte adînc, plaja de culoare violie și roșcat-palidă mi-a părut — cu tufari pe dună (de cinci metri de înaltă, duna), niște tufari de un albastru de Prusia.

B 6

(Arles, a doua jumătate din iunie 1888)

Dragă prietene Bernard,
Îmi pare din ce în ce mai mult că tablourile pe care ar trebui să le facem pentru ca pictura actuală să fie întru totul ea și să se ridice la o înălțime egală cu piscurile senine pe care le atinseseră sculptorii greci, muzicienii germani, scriitorii de romane francezi, întrec puterea unui individ izolat, ele vor fi deci create probabil de grupuri de oameni întovărășindu-se ca să îndeplinească o idee comună.
Unul are o măreață orchestrație de culori, dar este lipsit de idei.
Altul are prisos de concepții noi, sfîșietoare sau încîntătoare, dar nu izbutește să le exprime în chip îndeajuns de plin și de armonios, dată fiind timiditatea unei palete restrînse.
Motiv hotărîtor ca să ne plîngem de lipsa unui simțămînt de breaslă în rîndul artiștilor, care se critică, se persecută, deși nu izbutesc din fericire să se desființeze.
... O chestiune de discutat, tehnică. Să-mi spui cît de cît părerea în scrisoarea ta viitoare. *Negrul* și *albul*, așa cum ni le vînd negustorii pur și simplu, le voi rîndui și amesteca pe paleta mea cu îndrăzneală și le voi folosi așa cum sînt. Între timp — și bagă de seamă că vorbesc despre simplificarea culorii în felul japonez — între timp văd într-un parc verde cu poteci trandafirii un domn îmbrăcat în negru care este judecător de pace de meseria sa (...), care citește *L'Intransigeant*. Deasupra lui și deasupra parcului

cerul de un cobalt simplu.

Atunci de ce să nu-l pictăm pe acest judecător de pace cu un simplu negru de os, iar ziarul *L'Intransigeant* cu un simplu alb crud de tot? Fiindcă japonezul nu ţine seama de răsfrîngerea luminii, punînd tentele netede una alături de alta, unele trăsături caracteristice oprind mişcările sau formele.

Într-o altă ordine de idei, cînd compui un motiv de culori exprimînd, de pildă, un cer galben seara, albul

crud şi aspru al unui perete alb proiectat pe cer la nevoie se exprimă, şi într-un chip straniu, prin albul crud slăbit de un ton neutru, fiindcă chiar cerul îl colorează cu un ton liliachiu gingaş, chiar şi în peisajul acesta atît de naiv care este socotit că ne înfăţişează o colibă dată cu var pe de-a-ntregul (cu acoperiş cu tot), pe un teren precis portocaliu, fiindcă cerul din Sud şi Mediterana albastră produc un portocaliu cu atît mai intens cu cît gama de albastru este mai colorată în ton. Nuanţa neagră a uşii, a ferestrelor, a cruculiţei din vîrf produce un contrast simultan între alb şi negru plăcut ochiului ca şi cel între albastru şi portocaliu.

... Într-un cuvînt, negrul şi albul sînt şi culori, fiindcă în multe cazuri ele pot fi considerate drept culori, contrastul simultan dintre ele fiind la fel de strălucător ca şi cel între verde şi roz, bunăoară. Japonezii îl folosesc, de altfel. Ei exprimă minunat tenul mat şi palid al unei fete tinere, şi contrastul strălucător dintre părul negru şi hîrtia albă din cîteva trăsături de peniţă. Fără să ţinem socoteală de tufişurile lor de spini negre presărate cu mii de flori albe.

... Voiam să văd efectul unui albastru intens pe cer. Lui Fromentin şi lui Gérôme li se pare incolor terenul din Sud şi la mulţi alţii li se pare la fel. O, Doamne, firesc, dacă iei nisip uscat în mînă şi-l priveşti de aproape, apa de asemenea, chiar aerul, dacă le priveşti în acest fel sînt incolore. *Nu-i albastru fără galben şi fără portocaliu*, şi dacă pui albastrul, pune deci galbenul, portocaliul de asemenea, nu-i aşa? În sfîrşit, îmi vei spune că nu-ţi scriu decît banalităţi.

O strîngere de mînă în gînd,

VINCENT.

T 599

Dragul meu Théo,

... Acum după ce am văzut marea aici, îmi dau seama din nou ce importanţă are să stai în Sud şi să înţelegi că trebuie să-ţi intensifici culoarea pînă la exces — Africa nu-i departe de mine.

Îţi expediez prin aceeaşi poştă desenele din Saintes-Maries. Chiar înainte de a pleca, de dimineaţă, cu

noaptea în cap, am desenat luntrele și tabloul e în lucru, o pînză de 30 cu mai multă mare și cu mai mult cer la dreapta.
Începui lucrul înainte de a se cără luntrele, le observasem cu de-amănuntul în toate celelalte dimineți, dar fiindcă ele o șterg cu noaptea în cap, n-am avut timpul trebuitor ca să le pictez.
Mai am nevoie de trei desene de colibe, care vor urma acestora. Colibele sînt cam din topor, dar am și de acelea mai cu grijă lucrate.

... În ce privește statul în Sud, chiar dacă e mai scump, n-ai încotro: e la preț pictura japoneză, i se simte înrîurirea, toți impresioniștii și-o însușesc de-a valma, și dacă nu pleci în Japonia, nu înseamnă că Sudul ține loc de Japonia? Cred că la urma urmei încă multă vreme viitorul artei noi va fi în Sud. Dar e o proastă socoteală să stai aici singur, în timp ce doi sau trei s-ar putea ajuta să trăiască din temări-ce.
Aș dori să-ți petreci și tu carecare timp pe-aici, ți-ai da seama de asta îndeajuns de repede; modul de a privi lucrurile se schimbă, ai un punct de vedere mai japonez, percepi altminteri culoarea.
De aceea sînt convins că tocmai printr-o ședere îndelungată aici îmi voi da la iveală personalitatea. Japonezul desenează repede, foarte repede, în mod fulgerător, fiindcă nervii lui sînt mai ageri, simțămîntul lui mai necomplicat.

Nu sînt aici decît de cîteva luni, dar spune-mi mie oare la Paris aș fi desenat cu *fotr-un ceas* desenul cu luntrele? Nici chiar folosindu-mă de cadru; or, tabloul acela l-am lucrat fără să iau vreo măsură oarecare, lăsînd în voie penița...
...Dacă Gauguin ar veni aici, el și cu mine poate că am putea să-l însoțim pe Bernard în Africa, cînd se va duce acolo ca să-și facă armata.

Ce ai hotărît cu privire la sora noastră?
Lui Anquetin și lui Lautrec — cred — nu li se va părea bun ceea ce fac eu; s-a publicat, se publică un articol despre Anquetin în *Revue indépendante* în care l-ar numi șeful unei noi mișcări, în care japonismul ar fi și mai pronunțat etc. Nu l-am citit, dar, în sfîrșit, șeful celor de la Micul Bulevard e fără nici o îndoială Seurat, iar între ale artei japoneze delicatul Bernard poate că a mers mai departe decît Anquetin. Spune-i că am un tablou cu luntre, acesta și *Podul englezului* s-ar putea să ia calea spre Anquetin. Ceea ce spune Pissarro e adevărat, ar trebui să exagerăm cu îndrăzneală efectele pe care le izvodesc culorile prin acordurile ori prin dezacordurile lor. Se petrece la fel cu desenul — desenul, culoarea justă nu-s lucrul de căpetenie după care trebuie să umblăm, căci răsfrîngerea realității în oglindă, dacă

ar fi cu putință să o fixăm prin culoare și prin toate celelalte mijloace, n-ar constitui nicidecum un tablou, nimic mai mult decît o fotografie.

W 4

Arles, iunie sau iulie 1888

Dragă soră,

Nu cuteram să mă las în voia înclinației spre tristețe ca să-ți scriu adesecori, sau ca să pretind asta din partea ta. Orice corespondență de acest fel nu ne ajută de obicei, nouă, celor care sîntem nervoși din fire, să ne păstrăm puterile cînd sîntem scufundați în melancolia de felul aceleia pe care o descrii în scrisoarea ta, și de care sînt cuprins și eu din cînd în cînd.

Una dintre cunoștințe mă asigură că «nu este mai bun remediu împotriva tuturor bolilor decît să le tratezi cu cel mai adînc dispreț». Leacul împotriva scufundărilor despre care pomenești nu crește, după cîte știu eu, printre plantele medicinale cunoscute. Eu nu folosesc mai puțin decît tine, în cazuri de acestea, în mari cantități, cafea — nu fiindcă ar prii danturii mele dărăpănate, ci fiindcă marea mea putere de imaginație mă învrednicește să fiu în stare să am o încredere, o credință (demnă de un idolatru, de un creștin, de un antropofag) în eficacitatea înviorătoare a lichidului sus-numit. Din fericire pentru cei de genul meu pînă acum m-am ferit cu grijă să le recomand drept eficace leacul acesta sau altele asemănătoare.

... În interesul liniștii proprii, nu e nimic altceva de făcut decît să te resemnezi sau să te refugiezi sub o protecție anumită, sau chiar să cucerești o femeie bogată sau ceva analog; fără asta, ajungi să nu fii în stare să lucrezi cît de cît. Toate speranțele de a-ți cîștiga independența prin munca ta înrîurind asupra altora nu duc la nimic. E sigur că a lucra un tablou îți oferă o reală plăcere; aceste spuse, e tot atît de sigur că se află aici, în momentul de față, o echipă de vreo douăzeci de pictori avînd toți mai multe datorii decît bani etc., ducînd toți un fel de viață care seamănă întrucîtva cu aceea a clinilor

vagabonzi, pictori care, poate, vor avea mai multă importanță decît întreg Salonul oficial, în ceea ce privește factura operelor, în viitor.

... Așadar, din acești vreo douăzeci de pictori cărora li se zice impresioniști, cea mai mare parte nu sînt decît niște biețI nenorociți, care își duc viața prin cafenele, stau prin hanurile cele mai ieftine, trăiesc de azi pe mîine.

... Spun asta ca să-ți dai seama ce fel de legătură sufletească întreții cu pictorii francezi pe care lumea îi numește impresioniști, ca să-ți împărtășesc că pe o mare parte din ei îi cunosc, că îi prețuiesc și că ei îmi sînt dragi. Și fiindcă, asemenea lor, în tehnica mea am aceleași gînduri în ceea ce privește culorile, că am și gîndit ca ei, odinioară în Olanda.

... Fără îndoială șefii de școală imbecili care fac parte astăzi din juriul Salonului nu vor îngădui să se agațe pînze de ale impresioniștilor. Aceștia, de altminteri, nu vor cere nicidecum așa ceva; ei vor expune la locul lor.

... Fiindcă am ajuns să vorbesc despre mine atît, mă voi strădui să văd întrucîtva dacă n-aș putea să-ți pun sub ochi portretul meu prin scris. De la început stabilesc principiul că, după părerea mea, un autoportret poate procura material pentru mai multe portrete, văzînd reprezentări foarte diferite. Iată o înfățișare a mea care este rezultatul unui portret pe care l-am lucrat privindu-mă în oglindă, și care este a lui Théo:

Obrajii gri-roz și ochii verzi, părul de culoarea cenușii, fruntea brăzdată de încrețituri și împrejurul gurii, țepene și ca de lemn, o barbă foarte roșie, cam în neorînduială și tristă; dar buzele sînt cărnoase; o bluză groasă de pînză de rînd și o paletă având pe ea galben ca lămîia, vermilion, verde Veronez, albastru de cobalt; pe scurt, toate culorile de pe paletă, afară de portocaliul din barbă, nimic altceva decît culori pure. Capul este pe un fond de zid alb cenușiu. Îmi vei zice că aduce puțin cu vestitul cap al Morții din cartea de Van Eden, de pildă, sau cu ceva asemănător. Fie, dar, în sfîrșit, figura asta este; nu-i ușor să te pictezi pe tine însuți; în tot cazul,

e altceva decît o fotografie. Și, vezi tu, impresionismul

asta are mai presus de toate celelalte şcoli; nu este banal; caută o asemănare mai adîncă decît aceea a fotografului. În clipa de faţă sînt cu totul diferit, neavînd nici păr, nici barbă — şi primul şi cea din urmă tăiate mărunt. Pe lîngă asta, de la cenuşiu-verde-roz, obrajii au trecut la cenuşiu-portocaliu şi port o haină albă în loc de una albastră, şi sînt continuu prăfuit din cap pînă-n picioare, încărcat ca un porc de aceia cu ţepi, avînd în spinare beţe, şevalet, pînză şi alte dichisuri. Doar ochii verzi mi-au rămas aceiaşi, dar altă culoare apare în portret: aceea a unei pălării de paie galbene, cum poartă pe la noi băştinaşii de la graniţă; în sfîrşit o mică pipă foarte neagră.

... Aş rupe desigur această scrisoare dacă aş citi-o; n-o citesc şi nu mă îndoiesc că n-are nici cap, nici coadă ca să poată fi citită... Cred că nu cuprinde nimic, această scrisoare, şi nu înţeleg cum de s-a întîmplat s-o scriu atît de lungă...

T 501

... Am avut o săptămînă încheiată de muncă îndîrjită şi aspră prin lanurile de grîne, bătîndu-mă soarele din toate părţile; m-am ales cu nişte studii de grîne, cu peisaje şi cu schiţa semănătorului.

Pe un cîmp arat o largă întindere de bulgări de pămînt violii — îndreptîndu-se spre zare un semănător în albastru şi în alb. La depărtare mare o holdă de grîu dînd în pîrg unduiază de abureala vîntului. Peste toate astea un cer galben cu un soare galben. Presimţi din simpla pomenire a tonalităţilor că în această compoziţie *culoarea* îndeplineşte un rol foarte important.

De asemenea şi schiţa aşa cum e — pe o pînză de douăzeci şi cinci — îmi frămîntă capul într-una, în sensul că mă întreb dacă n-ar trebui să-i dau importanţă şi să pictez după ea un tablou nemaipomenit. Doamne sfinte, ce poftă aş avea! Dar mă şi întreb dacă aş avea puterea trebuitoare ca să-l lucrez.

Aşa cum e pun schiţa la o parte, nemaicutezînd aproape să mă gîndesc la ea. De vreme atît de îndelungată am dorinţa să pictez un semănător, dar dorinţele pe care le nutresc de vreme îndelungată

nu se îndeplinesc totdeauna. Aşadar mi-e aproape frică de ele. Şi totuşi după Millet şi după Lhermitte îmi rămîne de lucrat... semănătorul în culori şi în format mare.

Să vorbim despre altceva — am, în sfîrşit, un model — un zuav, un băietan cu obraz mic, cu grumaz de taur, cu ochi de tigru — şi am început cu un portret şi din nou am început altul; i-am pictat un bust groaznic de ţeapăn, în uniformă de albastrul tigăilor smălţuite cu albastru, cu ceaprazuri de un roş portocaliu, veştejit, cu două stele în piept, într-un albastru de rînd şi foarte greu de lucrat.

Capul graţios foarte pîrlit de soare purtînd o tichie de culoarea garanţei l-am lipit de o poartă vopsită în verde şi de nişte cărămizi portocalii dintr-un zid. Am înjghebat deci o combinaţie violentă de tonuri disparate, de fel uşoare de dus la bun capăt.

Studiul pe care l-am plăsmuit îmi părea lucrat în trăsături foarte pronunţate şi totuşi ţinesm într-una să lucrez la portrete vulgare şi chiar izbitor de supărătoare cum e aceasta. De la ele învăţ şi iată ceea ce pretind îndeosebi de la lucrul meu. Acum al doilea portret va fi aşezat în picioare lîngă un zid alb.

B 8

(Arles, sfîrşit de iunie 1888)

Scumpul meu Bernard,

Faci foarte bine că citeşti Biblia. Încep cu asta fiindcă m-am tot abţinut să ţi-o recomand. Vrînd-nevrînd, citind pasaje fefurite despre Moise, despre Luca etc. uite, îmi zic, atîta îi mai lipsea, acum iată este desăvîrşită... boala de nervi a artiştilor. Căci studiul asupra lui Cristos o provoacă fără îndoială, mai ales în ce mă priveşte pe mine, unde s-a complicat cu înnegrirea de atîta fumat a nenumăratelor pipe. Biblia înseamnă Cristos, fiindcă vechiul Testament năzuieşte spre această culme. Sfîntul Pavel şi Evangheliştii ocupă celălalt povîrniş al muntelui sfînt. Cît e de mică, această istorie! Doamne, dumnezeule, iată. De pe lume, aşadar, numai evreii declară de la început necurat tot ceea ce nu-i evreu.

Celelalte popoare de sub falnicul soare de prin partea locului, egiptenii, indienii, etiopienii, cei din Babilon, cei din Ninive, de ce nu şi-or fi scris analele lor cu aceeaşi grijă? Pe scurt, studiul acestora este frumos, şi, în sfîrşit, să izbuteşti să citeşti totul echivalează cu să izbuteşti să nu citeşti nimic.

Dar mîngîierea din această Biblie aşa de întristătoare, care stîrneşte deznădejdea şi indignarea noastră — ne mîngîie adînc de-a binelea, întăritată de tot prin micimea sa şi prin nebunia sa molipsitoare, mîngîierea pe care ea o conţine, ca un miez într-un sîmbure tare, ca o carne de fruct amară, este Cristos.

Figura lui Cristos n-a fost pictată aşa cum o înţeleg eu decît de către Delacroix şi de către Rembrandt... şi apoi Millet a pictat învăţătura lui Cristos.

Cealaltă îmi stîrneşte oarecum surîsul, cealaltă pictură religioasă — din punct de vedere religios, nu din punct de vedere al picturii. Şi primitivii italieni, Botticelli, să zicem primitivii flamanzi, Van Eyck, cei germani, Cranach, nu sînt decît nişte păgîni care mă interesează doar ca şi grecii, ca şi Velázquez şi ca şi atîţia alţi naturalişti.

Cristos doar — dintre toţi filozofii, magicienii etc. — a susţinut cu tărie drept adevăr sigur viaţa veşnică, infinitul timpului, neantul morţii, necesitatea şi raţiunea de a fi ale seninătăţii şi ale devotamentului.

El a trăit senin, *ca artist mai ilustru decît toţi artiştii*, nepunînd preţ pe marmură, nici pe lut, nici pe culoare, lucrînd în carnea cea vie. Va să zică acest artist nemaipomenit şi abia de înţeles, cu unealta mărginită a spiritului nostru modern, nervos şi abrutizat, nu lucra statui, nici tablouri, nici cărţi: el o afirmă sus şi tare, el lucra... *oameni vii*, nemuritori. Este la mijloc ceva de seamă, mai ales fiindcă este adevărul adevărat.

Acest mare artist n-a făcut nici cărţi; literatura creştină, desigur, în totalitatea sa, l-ar indigna, şi foarte puţine dintre creaţiile ei literare, alături de Evanghelia după Luca, de Epistolele lui Paul —atît de simple în forma lor severă şi bătăioasă — ar putea să placă. Acest ilustru artist — Cristos — dacă nu găsea de cuviinţă să scrie cărţi cuprinzînd idei, a

pus preţ într-adevăr pe limba vorbită — pe parabolă mai ales. (Ce semănător, ce recoltă, ce smochin! etc.)

Şi cine ar cuteza să spună că ar fi mîntuit gura lui în ziua cînd, prevestind cu dispreţ prăbuşirea orînduirilor romane, afirma: «Chiar cînd cerul şi pămîntul vor trece, vorbele mele nu vor trece.»

Aceste spuse ale sale — pe care ca un mare domn darnic nu găsea de cuviinţă chiar să le scrie — sînt una dintre cele mai înalte culmi atinse, cea mai înaltă culme atinsă de arta care, de data aceasta, ajunge forţă creatoare, putere creatoare pură.

Aceste reflecţii, scumpul meu prieten Bernard, ne îndrumă hăt departe, hăt departe, ridicîndu-se deasupra artei chiar. Ele ne dau putinţa să întrezărim arta de a crea viaţă, arta de a fi nemuritor — viu. Ele au legături cu pictura. Ocrotitorul pictorilor — Sfîntul Luca, medic, pictor, evanghelist — care are drept simbol, vai! nimic altceva decît bo ul este acolo ca să ne dea speranţă.

Totuşi viaţa noastră proprie şi adevărată este umilă tare, viaţa noastră a celorlalţi pictori înecîndu-se în jugul abrutizant al greutăţilor unui meşteşug aproape de nepracticat pe această atît de neprielnică planetă pe faţa căreia «dragostea de artă ucide dragostea adevărată».

Fiindcă totuşi nimic nu i se opune — presupunînd că prin celelalte nenumărate planete şi astre sînt de asemenea linii, forme şi culori — ne este îngăduit să ne păstrăm oarecare seninătate în privinţa posibilităţilor de a picta în condiţii superioare şi schimbate de viaţă, de viaţă schimbată printr-un fenomen poate că nici mai viclean şi nici mai surprinzător decît transformarea omizii în fluture, a larvei în cărăbuş.

Această viaţă de pictor-fluture ar avea drept cîmp de acţiune unul dintre nenumăraţii aştri care, după moarte, nu ne-ar fi poate şi mai inaccesibili decît punctele negre care pe harta geografică ne simbolizează sate şi oraşe, ne sînt în viaţa noastră de pe pămînt.

Ştiinţa — raţionamentul ştiinţific — îmi pare a fi o unealtă care va merge tare departe în această privinţă.

Căci iată: s-a presupus pămîntul neted. A fost adevărat; este şi astăzi, de la Paris pînă la Asnières, de pildă. Dar nu încape îndoială că ştiinţa dovedeşte că pămîntul este mai ales rotund. Ceea ce în zilele noastre nimeni nu tăgăduieşte.

Or, în zilele noastre se mai crede, cu toate acestea, că *viaţa este netedă* şi se desfăşoară de la naştere pînă la moarte.

Însă, şi ea, viaţa, este probabil rotundă, şi foarte superioară ca întindere şi în ceea ce priveşte conţinutul faţă de emisfera care ni-e cunoscută în momentul de faţă.

Cîteva generaţii viitoare poate că ne vor lămuri asupra acestui subiect atît de interesant; şi atunci Ştiinţa însăşi ar putea — nu-i fie cu supărare — să ajungă la încheieri mai mult sau mai puţin paralele vorbelor lui Cristos, cu privire la cealaltă jumătate a vieţii.

Orice s-ar întîmpla, e lucru sigur că noi sîntem pictori în viaţa reală şi că trebuie să insuflăm din duhul nostru, atîta timp cît avem duhul.

Ah! frumosul tablou de Eugène Delacroix: *Barca lui Cristos pe marea* (sic) *de Ghenezaret* »[1]. Acesta — cu aureola sa de galben de lămîie palid — pîrotind luminos în pata de violet dramatic, de albastru mohorît, de roşu sîngeriu, al grupului de discipoli uluiţi — pe cumplita apă învălmăşită de smarald în urcare, în urcare pînă sus de tot în ramă. Ah, genială schiţă! Ţi-aş face nişte crochiuri dacă n-aş fi ajuns, desenînd şi pictînd de trei sau de patru zile cu un model — un ruav — să nu mai am putere de aşa ceva; dimpotrivă, mă odihneşte şi mă desfată să scriu.

E lucru tare urît ceea ce am cîrpăcit: un desen de ruav stînd jos, o schiţă pictată de ruav lîngă un perete alb de tot şi, în sfîrşit, portretul acestuia lîngă o uşă verde şi lîngă nişte cărămizi portocalii dintr-un perete. E ţeapăn şi, pe scurt, urît şi lucrat de mîntuială, pe rest. Totuşi, fiindcă atac o adevărată greutate, mi-ar putea netezi calea pe viitor.

[1] *Lacul* din Ghenezaret, nume dat în Evangheliі lacului Tiberiada.

Figura pe care o lucrez e aproape de nesuferit chiar ochilor mei şi ochilor celorlalţi cu atît mai virtoş; dar tocmai studiul figurii întăreşte cel mai mult, dacă o lucrezi altfel decît ne învaţă cei de la domnul Benjamin Constant, de pildă.

Scrisoarea ta mi-a făcut mare plăcere, crochiul este foarte, foarte interesant şi îţi mulţumesc mult pentru el. Îţi voi trimite în curînd un desen, la rîndul meu; în seara asta sînt prea frînt de oboseală, ochii mi-s obosiţi dacă creierul nu mi-e la fel.

Ei, spune, îţi aminteşti de tabloul *Ioan Botezătorul* de Puvis? Mie unuia mi se pare că este uimitor şi tot atît de vrăjitor cît şi Eugène Delacroix.

Fragmentul peste care ai dat tu în Evanghelia cu privire la Ioan Botezătorul este întocmai ceea ce ai văzut în el... Nişte oameni se îmbulzesc în jurul unuia: « Eşti tu Cristos? Eşti tu Ilie? » Ce-ar însemna în zilele noastre să întrebi Impresionismul ori pe unul dintre reprezentanţii săi căutători: « Ai descoperit? » E acelaşi lucru.

Fratele meu are acum o expoziţie cu pînze de Claude Monet — zece tablouri lucrate din februarie pînă în mai, în Antibe — e foarte frumoasă, pare-se.

Ai citit cumva viaţa lui Luther? Căci Cranach, Dürer, Holbein sînt de-ai lui. El — personalitatea sa — este măreaţa lumină a Evului mediu. Eu unul nu-l preţuiesc mai ceva decît tine pe Regele Soare — mi se pare mai degrabă om al întunericului, acest Ludovic al XIV-lea — Doamne, ce îns plictisitor la culme în toate, acest Solomon metodist. Nu-l preţuiesc nici pe Solomon şi nici la fel pe metodişti — Solomon îmi pare un păgîn făţarnic, n-am într-adevăr stimă faţă de arhitectura sa, imitaţie după alte stiluri şi nici de fel faţă de scrierile sale, căci păginii au scris mai bine.

Spune-mi cîte ceva despre cum stai în ceea ce priveşte serviciul tău militar. E musai să vorbesc, da sau nu, cu acest sublocotenent ruav? Te duci în Africa sau nu te duci? Oare anii se socotesc îndoit în ceea ce priveşte situaţia ta în Africa sau nu? Caută să dobîndeşti ceva mai mult sînge în vine; cu anemia nu prea progresezi, pictura merge încet; s-ar cere

 să-ţi dai osteneala să ajungi o fire de om care nu se

teme de nimic, o fire de om trăind bătrînește, s-ar cere să-ți potrivești viața ca un călugăr care se duce la bordel o dată la cincisprezece zile — eu așa trăiesc, nu-i prea poetic dar, pe scurt, îmi dau seama că datoria mea este să-mi subordonez picturii viața. Dacă aș fi la Luvru cu tine, aș vrea într-adevăr să vizitez primitivii în tovărășia ta. La Luvru mă tot duc într-una, cu mare dragoste la olandezi, cu Rembrandt în frunte. La Rembrandt, pe care atîta timp l-am studiat înainte vreme — apoi la Potter, bunăoară, care pictează pe un panou de 4 ori de 6 un armăsar alb singur într-o fineață — un armăsar care nechează descumpănit, sub un cer zbîrlit de furtună, adînc mîhnit în întinderea nesfîrșită de un verde crud a unei fînețe jilave. Pe scurt, sînt minuni în olandezii de altădată, neavînd nici o asemănare cu nimic. O strîngere de mînă și încă o dată mulțumiri pentru scrisoarea ta și pentru crochiul tău,

Cu totul al tău.
VINCENT.

T 502

Dragul meu Théo,

... Mă mîhnește tare, adesea, că pictura ar fi parcă o păcătoasă de iubită care cheltuiește, cheltuiește într-una și niciodată nu îi e îndeajuns, dîndu-mi seama că dacă din întîmplare din cînd în cînd se ivește un studiu bunișor, ar costa mai ieftin să-l cumperi de la altcineva...

... E foarte lăudabil că Claude Monet a izbutit să lucreze din februarie pînă în mai aceste zece tablouri. A lucra repede nu înseamnă să lucrezi cu mai puțină seriozitate, asta atîrnă de îndrăzneala pe care o ai și de experiență.

... N-am dat prin părțile acestea de veselia meridională despre care Daudet vorbește atîta, dimpotrivă, întîlnești o fandoseală searbădă, un tembelism dezgustător, dar nu-i un motiv ca ținutul să nu fie frumos.

Totuși natura o fi fiind desigur foarte deosebită de aceea de la Bordighera, de la Hyères, de la Genova, de la Antibes, pe unde suflă mistralul mai arareori, pe unde munții înfățișează cu totul altă priveliște.

Pe-aici, afară de o culoare mai intensă, la fiecare pas îți vine în minte Olanda; totul este neted, însă îți amintește mai cu seamă de Olanda de pe vremea lui Ruysdaël și a lui Hobbema și a lui Ostade, mai degrabă decît de Olanda din zilele noastre.

Mă uimește îndeosebi puținătatea florilor; astfel nici tu albăstrițe prin grîne, doar pe ici pe colo cîțiva maci roșii.

T 503

... Am lucrat ieri și astăzi la *Semănătorul*, pe care l-am modificat cu desăvîrșire. Cerul e galben și verde, terenul vioriu și portocaliu. Desigur că se poate picta un tablou și așa cu acest motiv minunat și sper că o să fie lucrat cîndva, de altul ori de mine. Chestiunea este aceasta: *Barca lui Cristos* de Eugène Delacroix și *Semănătorul* de Millet au o factură cu totul diferită. În *Barca lui Cristos* — mă refer la schița albastră și verde cu pete viorii, roșii și cu

carecare galben ca lămîia, în cercul luminos din jurul capului, aureola — se folosește un limbaj simbolic prin culoarea însăși.
Semănătorul de Millet e într-un *gri* fără culoare, cum sînt tablourile de Israëls.
Se poate acuma picta *Semănătorul* folosind culoarea, cu un contrast simultan între galben și vioriu, de pildă, (ca și în plafonul lui Apolo, *care exact e galben și vioriu*, de Delacroix), se poate, ori nu se poate? Desigur că *se poate*. Dar hai, pictează-l o dată! Da, asta o spune și moș Martin [1]: «Hai, dă gata o dată capodopera».
Dar începe-o și cazi într-o totală metafizică a culorilor în felul lui Monticelli, harabaură din care ca să ieși fără să dai cinstea pe rușine este al naibii de anevoios.
Și astfel ajungi rupt de viața reală ca un somnambul. Măcar dacă ai picta ceva bun.
În sfîrșit, să nu pierdem cursul și să nu ne apuce deznădejdea. Sper că în curînd îți voi trimite încercarea mea împreună cu altele. Am o vedere asupra Romului — podul de fier de la Trinquetaille, unde cerul și fluviul sînt de culoarea absintului, cheiul într-un liliachiu, personajele rezemate cu coatele de parmaclîc, negricioase, podul de fier de un albastru intens, avînd pe fondul albastru o nuanță de portocaliu viu și o nuanță de verde Veronez întețit. Tot o încercare într-adevăr neisprăvită, dar, în sfîrșit, unde caut ceva de o mai adîncă mîhnire și mai mîhnitor prin urmare.
Nimic de la Gauguin, sper că mîine voi primi scrisoarea de la tine, iartă-mi trîndăvia. O strîngere de mînă.

T 504

... Îți amintești tu, dintre desenele de format mai mic, de un pod de lemn cu spălătorie, avînd o vedere a orașului în fund? Am isprăvit de pictat

[1] *Henri Martin*, pictor francez, născut la Toulouse în 1860, unul dintre părinții spirituali ai școlii impresioniste. *(N. tr.)*.

tocmai mai adineauri același motiv în format mare. Țin să te înștiințez din vreme că toată lumea va socoti că lucrez prea repede.

Nu da nici o crezare acestor vorbe.

Emoția, doar sinceritatea acelui simțământ al naturii ne călăuzesc, și dacă aceste emoții sînt uneori atît de puternice încît lucrăm fără să ne dăm seama că lucrăm, în timp ce cîteodată trăsăturile de penel se urmează în alai și cu legături între ele ca vorbele într-un discurs ori într-o scrisoare, să nu cumva să ne piară din minte că lucrurile nu s-au petrecut de cele mai multe ori astfel, și că pe viitor vom avea într-adevăr și zile grele fără însuflețire.

Așadar, să batem fierul pînă e cald și să punem barele de metal lucrate deoparte.

N-am gata încă jumătate din cele cincizeci de tablouri vrednice să fie arătate în public și trebuie numaidecît să le lucrez pe toate în cursul acestui an.

Știu de pe acum că le vor critica socotindu-le drept *pripite*.

Sînt sigur că voi rămîne în totul credincios gîndului meu de astă-iarnă, de cînd am stat de vorbă despre o întovărășire a artiștilor.

Nu că nutresc o mare rîvnă sau vreo speranță de a o înfăptui, dar fiind vorba despre un gînd temeinic, își va păstra temeinicia și ne vom păstra dreptul de a începe din nou această discuție.

Dacă Gauguin nu va veni să lucreze cu mine, atunci nu voi avea alte mijloace materiale ca să țin în cumpănă cheltuielile decît lucrul meu.

Această posibilitate viitoare nu mă sperie nici prea-prea, nici foarte foarte. Dacă sănătatea nu dă greș, voi munci cu rîvnă la pînzele mele și dintre ele unele s-ar putea să meargă bine.

Aproape că m-am împăcat cu livada care nu se află pe șasiu și cu perechea sa lucrată în puncte. Pe lîngă celelalte vor merge și acestea. Iată că lucrez cu mai *puțină osteneală* în vipia verii decît astă-primăvară. Peste puțin timp îți voi trimite cîteva pînze strînse sul, iar pe celelalte după cum va fi cu putință să le fac sul.

Aș dori tare să dublez comanda de *alburi de zinc*. Acest alb de zinc este întrucîtva pricina că pînzele

se usucă atît de încet, dar prezintă alte avantaje în amestecuri.

Nu-ți făcea plăcere cînd acasă la Guillaumin, astă-iarnă, aflai gangul și scara chiar, fără a mai pune la socoteală atelierul, ticsite de tablouri? Înțelegi deci că am și eu oarecare ambiție, nu în ceea ce privește numărul pînzelor, ci pentru ca totalitatea acestor pînze totuși să înfățișeze o adevărată muncă, din partea ta ca și dintr-a mea.

Lanurile de grîne mi-au dat prilejul să lucrez, ca și livezile în floare. Și nu mi-a rămas decît exact vremea trebuitoare ca să mă pregătesc în vederea noii campanii de lucru a viilor.

Între timp aș dori să mai lucrez niște peisaje marine. Livezile înfățișează trandafirul și albul, lanurile de grîne galbenul, peisajele marine albastrul.

Poate că de acum înainte o s-o pornesc întrucîtva și în căutarea motivelor verzi. Căci toamna ne pune în față toată gama lirei [1].

Sînt foarte curios să aflu ce are de gînd să facă Gauguin, lucrul de căpetenie este să nu-l descurajez, cred de-a binelea că planul său întreg nu a fost decît o sminteală.

Uite ceea ce vreau să-ți mai repet, anume că dorințele mele personale sînt supuse folosului mai multora și mi se pare de obicei că și altcuiva ar putea să profite de banii pe care îi cheltuiesc eu singur. Fie acela Vignon, fie Gauguin, fie Bernard, fie oricare altul.

Să știi că în vederea unor asemenea întovărășiri, chiar dacă ele ar atrage plecarea mea de-aici, sînt gata de drum.

Două persoane care se înțeleg bine nu cheltuiesc, ba chiar trei, mai mult decît una singură.

Și nici în privința culorii.

Astfel încît, fără să pui la socoteală prisosul de lucrări înfăptuite, vei avea mulțumirea să hrănești doi sau trei, în loc de unul singur.

Asta s-ar putea împlini mai curînd ori mai tîrziu.

---

[1] Este vorba despre pasărea lîră din Australia, cam cît un fazan, care își datorează numele penelor curbate în formă de lîră din coada bărbătușului. *(N. tr.)*.

Și numai să fiu eu tot atît de zdravăn ca și ceilalți, ține bine minte, cu greu s-ar putea să mă înșele; dacă ar ridica în ce privește lucrul oarecare obiecții, eu, cunoscîndu-le bine, voi ști ce poate să fie la mijloc. Și voi avea tot dreptul, ba chiar poate că datoria, să-i zoresc la lucru.
Iată ce e de făcut.
Cînd sînt singur, pe legea mea, nu am încotro, am mai puțin nevoia de societate, decît de o muncă nestrămată, și iată de ce comand cu îndrăzneală pînză și culori. Atunci doar simt din nou că trăiesc, cînd dau zor foarte tare lucrului.
Și aflîndu-mă în societate, îi voi simți întrucîtva mai puțin nevoia ori mai degrabă voi lucra la pînze mai complicate.
Dar izolat nu mă bizui decît pe exaltarea mea sufletească din unele momente și mă las atunci în voia unor cîndățenii și a unor toane.

T 505

... Am răzuit pictura unui mare studiu, o grădină de măslini, cu un chip de Cristos albastru și portocaliu, cu un înger galben. O bucată de loc roșie, coline verzi și albastre. Măslini cu tulpină violetă și cărămizie, cu frunziș verde, gri și albastru. Cer de culoarea lămîii. Am răzuit acest studiu, fiindcă mi-am zis că nu se cade să lucrez chipuri de însemnătatea asta fără model. Desigur după părerea mea ar fi mai bine ca Gauguin să vină aici din pricina iernii care s-apropie.
... Am citit că Bing a deschis o expoziție japoneză și dă publicității o revistă asupra artei nipone. Le-ai văzut cumva? Mi se pare ceva cumplit să nu pot să mai cumpăr cîteva obiecte de artă japoneză.
În sfîrșit, ar trebui mai degrabă să ne dăm osteneala să lucrăm și cu mîna noastră. Ai citit cartea de Loti *Doamna Crizantema?* Foarte interesantă. Ai dat peste cartea de A. Cassagne *A.B.C.D-ul desenului?* Într-adevăr, aș avea nevoie de ea.

T 506

Dragul meu Théo,
Mă întorc după o zi petrecută în Montmajour și prietenul meu sublocotenentul m-a întovărășit.

Am cercetat cu de-amănuntul amîndoi grădina cea bătrînă și am furat dintr-însa niște smochine foarte gustoase.
Dacă ar fi fost mai mare ne-ar fi îndreptat gîndul spre Paradou de Zola, erau trestii înalte, viță de vie, iederă, smochini, măslini, rodii cu flori cărnoase de portocaliul cel mai aprins, chiparoși centenari, frasini și sălcii, stejari de stîncă, scări pe jumătate dărîmate, ferestre ogivale dărăpănate, mormane de stînci văroase acoperite de licheni și bucăți de ziduri surpate răspîndite pe ici pe colo prin verdeață; am mai lucrat un desen mare, nu al grădinii totuși. Cu acesta am trei desene, cînd voi împlini o jumătate de duzină ți le voi trimite.
Ieri am fost la Fontvieilles ca să-l vizitez pe Bock și pe Mc. Knight; dar acești domni plecaseră pe opt zile într-o călătorie în Elveția. Am credința că arșița verii îmi prieșie de-obicei, în pofida țînțarilor și a muștelor.

... Bine fac, cred, că lucrez mai cu seamă desene acum, și că procedez astfel încît să am o rezervă de pînză și de culoare pentru momentul cînd Gauguin va veni aici. Aș dori tare ca și lucrul în culoare să mă stingherească la fel de puțin ca și penița și hîrtia. Fiindcă mă tem să nu risipesc multă culoare; dau greș adeseori la cîte un studiu pictat.
Pe hîrtie, dacă nu scriu epistole, ci fac un desen, nu dau greș de fel; cîte foi Whatman, atîta desene. Cred că dacă aș fi bogat aș cheltui mai puțin decît acum.
... Îți aduci aminte din Guy de Maupassant de domnul acela vînător de iepuri și de alte vietăți, care atît umblase la vînat timp de zece ani și se obosise peste măsură bătînd coclaurile cu pușca la spate, încît în momentul cînd voia să se însoare nu i se mai deștepta bărbăția, ceea ce îi pricinui neliniștile cele mai mistuitoare și consternare.
Fără să fiu în situația acelui domn astfel încît să trebuiască sau să doresc să mă însor, în ceea ce privește starea fizică încep să-i semăn.
După opinia excelentului maestru Ziem, omul ajunge să fie ambițios în momentul cînd bărbăția nu i se mai deșteaptă. Or, dacă mi-e mai mult sau mai puțin

tot una de a mi se deştepta sau a nu mi se deştepta bărbăţia, voi protesta cînd această stare mă va împinge în mod fatal să am ambiţie...

Doar cel mai mare filozof din vremea şi din ţara sa şi, prin urmare, din toate vremurile şi din toate ţările, excelentul maestru Pangloss, ar putea, dacă ar fi aici, să-mi povăţuiască şi să-mi liniştească sufletul. Iată — scrisoarea către Russell e în plic şi am scris ceea ce am gîndit. L-am întrebat dacă are veşti de la Reid şi îţi pun şi ţie aceeaşi întrebare. I-am spus lui Russell că are toată libertatea să ia ceea ce ar dori şi din primul colet expedist. Şi că aştept doar răspunsul precis ca să aflu dacă vrea să aleagă de la el ori de la tine; în primul caz, dacă vrea să le vadă la el, tu îi vei trimite de asemenea cîteva livezi şi vei avea grijă să iei înapoi totul, după ce va face el alegerea. Deci nu poate avea nimic de obiectat în această privinţă. Dacă nu cumpără nici un Gauguin, înseamnă că nu poate. Dacă ar putea să cumpere, aş înclina să cred că ar cumpăra; i-am spus că îndrăzneam să stăruiesc asupra cumpărării, nu fiindcă fără el tabloul nu s-ar fi cumpărat, ci fiindcă Gauguin îmbolnăvindu-se, şi ţinînd seama de complicaţia că zăcuse în pat şi trebuia să-şi plătească medicul, ne aflam într-o situaţie cam grea şi că eram cu atît mai dispuşi să găsim un amator pentru un tablou.

Mă gîndesc mult la Gauguin şi am multe proiecte de tablouri şi de lucru în general.

Mi-am găsit acum o femeie de serviciu care pentru un franc mătură şi spală prin casă de două ori pe săptămînă; pun mari speranţe în ea ca să mă pot bizui că o să ne facă paturile, dacă ne vom hotărî să dormim acasă la noi. Pe de altă parte am putea face un aranjament cu omul unde stau în gazdă acum. În sfîrşit, o să căutăm să lucrăm în aşa fel încît să ajungem într-un cuvînt la o economie în loc de o cheltuială. Cum o duci cu sănătatea acum? Îl mai vezi pe Gruby? Ceea ce spuneai despre convorbirea de la « Nouvelle Athènes » este interesant. Cunoşti cumva portretul de Desboutin, pe care îl are Portier?

E desigur un fenomen ciudat că toţi artiştii, poeţi, muzicanţi, pictori sînt, din punct de vedere material,

nişte nefericiţi — cei fericiţi de asemenea; ceea ce spuneai tu de curînd despre Guy de Maupassant e o dovadă mai mult. Asta aduce în discuţie întrebarea veşnică: viaţa o putem noi vedea pe de-a întregul, ori într-adevăr nu cunoaştem dintr-însa înainte de moarte decît o emisferă?

Pictorii — spre a nu pomeni decît de ei — după ce mor şi sînt înmormîntaţi, vorbesc generaţiei care vine să le ia locul sau mai multor generaţii viitoare prin operele lor.

Asta e oare totul, sau s-o fi aflînd chiar mai mult? În viaţa pictorului poate că moartea nu e ceea ce ar fi mai anevoios.

În ce mă priveşte pe mine, mărturisesc că nu ştiu despre asta cîtuşi de puţin, dar totdeauna privelişte stelelor mă îmbie să visez, *în mod tot atît de simplu* după cum îmi dau prilejul să visez punctele negre înfăţişînd pe harta geografică sate şi oraşe. De ce, îmi zic în gînd, ne-am putea mai greu apropia de punctele luminoase de pe firmament decît de punctele negre de pe harta Franţei?

Dacă ne urcăm în tren ca să mergem la Tarascon ori la Rouen, ne suim în circa morţii ca să ne ducem într-o stea.

E adevărat, fără putinţă de tăgadă, în judecata de mai sus, că atît cît sîntem *în viaţă nu* ne putem duce într-o stea, după cum nici fiind morţi nu ne putem urca în tren.

În sfîrşit, nu mi se pare cu neputinţă ca holera, piatra la rinichi, ftizia, cancerul să fie mijloace de transport cereşti, după cum vapoarele, omnibuzele şi drumul de fier sînt pămînteşti.

A muri în tihnă de bătrîneţe ar însemna să te duci într-acolo apostoleşte.

T 507

... Acum scrisoarea ta mi-a adus o veste îmbucurătoare, că Gauguin primeşte propunerea. Desigur, ar fi mai bine s-o şteargă de-a-dreptul încoace; în loc să se dezbare de scîrna de-acolo, poate că se va afunda într-însa trecînd mai întîi pe la Paris...

... Desigur nici tablourile de Ricard şi cu atît mai puţin cele de Leonardo da Vinci nu sînt mai frumoase, fiindcă

se află puține la număr, pe de altă parte cele de Monticelli, cele de Daumier, cele de Corot, cele de Daubigny și cele de Millet nu sînt urîte fiindcă sînt lucrate adesecri cu o repeziciune foarte mare și fiindcă relativ se află multe.

În privința peisajelor, încep să cred că tocmai acele lucrate cît mai iute sînt mai bune, dintre toate pe care le-am pictat.

Astfel acel al cărui desen ți l-am trimis, secerișul și cîlîie de asemenea, e adevărat că sînt obligat să-l retușez pe de-a *întregul*, să-i organizez întrucîtva factura, să-i armonizez tușa, dar într-o singură ședință mai lungă tot lucrul esențial va fi isprăvit și nu întind culoare pe vreo parte a tabloului, ci îndrept pe deasupra. Dar cînd scap de o asemenea ședință, te asigur că mi-e mintea atît de obosită, încît dacă această muncă se repetă adesecri, cum s-a întîmplat pe vremea secerișului îăstuia, ajung cu desăvîrșire rupt de viață și nu mai sînt capabil de o sumedenie de lucruri obișnuite.

În aceste momente eventualitatea de a nu fi singur nu mi-e neplăcută. Și de foarte-foarte multe ori mă gîndesc la minunantul pictor Monticelli — despre care se zice că e atît de bețiv și de scrîntit la cap — în timpul cînd simt că-mi vin în fire cu încetul, după o frămîntare a minții, ca să cumpănesc cele șase culori fundamentale, roșul—albastrul—galbenul—portocaliul—liliachiul—verdele.

Frămîntare și calcul anevoios în care ai mintea încordată peste măsură, ca un actor pe scenă într-un rol greu, unde trebuie să se gîndească la mii și sute de lucruri deodată, doar într-o jumătate de ceas.

După aceea, scapi de povara și de zbuciumul din gînduri, în starea mea ca și într-a altora, numai dacă te năucești de cap trăgînd pe gît o stacană bună și fumînd din greu. Ceea ce e, fără îndoială, o faptă puțin virtuoasă, dar să ne întoarcem la Monticelli. Tare aș dori să văd un bețiv în fața unei pînze sau pe o scenă. Firește, e o mincinună gogonată toată acea poveste răutăcioasă și fîțarnică a lui La Roquette asupra lui Monticelli.

Monticelli, colorist logic, în stare să se țină de calculele cele mai ramificate și subtîmpărțite relative la gamele

de tonuri pe care le cumpănea; desigur că la această muncă își obosea mintea peste măsură, ca și Delacroix și ca și Richard Wagner.

Dar poate că și el o fi bînd fiindcă avînd — ca și Jongkind — un trup mai puternic decît Delacroix și fiind mai chinuit fizicește, (Delacroix era mai bogat) dacă n-ar fi băut — aș înclina să cred — nervii lor răzvrătiți le-ar fi jucat alte renghiuri. De aceea Jules și Edmond de Goncourt spun vorbă cu vorbă: «Trăgeam pe nas tabac foarte tare ca să ne îndobitocim» în focul arzător al plăsmuirii artistice.

Să nu cumva să îți închipui că aș întreține în mod artificial o stare de febrilitate, dar să știi că sînt în toiul unui calcul complicat, de unde rezultă iute, una după alta, pînze lucrate repede, dar de multă vreme calculate *dinainte*. Și uite, cînd ți se va spune că sînt prea repede lucrate, să le răspunzi că le-au văzut ei prea la repezeală.

De altminteri sînt acum pe cale să revăd cîte puțin toate pînzele înainte de a ți le trimite. Află că pe vremea secerișului, munca mea n-a fost mai ușoară decît aceea a țăranilor, a acelora care îndeplinesc chiar acest seceriș. Departe de mine gîndul de a mă plînge de asta — tocmai în clipe de-acestea din viața artistică, chiar dacă nu e cea autentică, mă simt aproape tot atît de fericit cum aș putea fi atingînd idealul vieții adevărate...

Trebuie să lucrăm virtos, silindu-ne să vîndem ceva dintr-ale mele ca să contribuim la cheltuieli, dar să avem curaj în pofida greutăților; vom lucra ca să ocrotim viața artiștilor cuprinși de focul pasiunii pînă în oase.

T 508

... Ieri mă aflam în amurg într-un întins de mărăcini și bălării, tare pietros, unde cresc stejari foarte scunzi și strîmbi, cu o ruină în fund pe o colină și cu niște grîu pe-o vîlcea. Era o priveliște cît se poate de romantică, desprinsă parcă din pînzele de Monticelli; soarele revărsa raze foarte galbene deasupra tufișurilor și a pămîntului, o adevărată ploaie de aur. Toate liniile erau frumoase, totul vădea o măreție

 fermecătoare. N-ai fi fost de fel surprins văzînd că se

ivesc chiar din senin niște călăreți și niște doamne întorcîndu-se de la o vînătoare cu șoimi ori auzind glasul unui bătrîn trubadur provensal.[1] Pămîntul pare vioriu, depărtările la albastre. Am adus de pe-acolo un studiu care însă e mai prejos de ceea ce voiesem eu să lucrez.

... Uite un motiv nou — un colț de grădină cu tufari ca ghiuleaua și cu un copac cu crengile aplecate la pămînt și în fund tufe de dafin trandafirii. Și iarba de curînd cosită e răsturnată în brazde lungi care se usucă la soare, deasupra un colțișor de cer albastru verde. Tocmai acum citesc *César Birotteau* de Balzac. Îți voi trimite cartea după ce o voi isprăvi, recitesc tot ceea ce a scris Balzac.

Înainte de a veni în partea locului sperasem că voi aduna în jurul meu ceva adepți; pînă în clipa aceasta n-am înaintat nici un centimetru în inima oamenilor de pe-aici. Acum Marsilia? Dar nu știu, s-ar putea să nu fie la mijloc decît o năzărire. Orice s-ar întîmpla nu mă mai gîndesc nici cîtuși de puțin în această privință, zile nenumărate trec fără să adresez cuiva vreo vorbă, decît doar ca să cer de mîncare la prînz ori vreo cafea. Și așa a fost de la început.

Pînă în prezent singurătatea nu m-a stingherit totuși tare, într-atît de interesant mi s-a părut soarele mai puternic de aici și efectul său asupra naturii.

T 569

... După părerea mea cele două vederi din Crau și din cîmpia de pe-aproape de malurile Ronului sînt cele mai bune dintre desenele mele în peniță... Nu oricine ar avea răbdarea să se lase înțepat cît colo de țînțari, să lupte împotriva iritantei cicăliri a mistralului neîntrerupt, fără să mai pun la socoteală că am stat zile lungi afară cu ceva pîine și cu un strop de lapte, fiind prea departe ca să mă tot întorc în oraș. Am și spus-o de atîtea ori pînă acum cît de mult Camarga și Crau, afară de o deosebire de culoare și

[1] Provența — provincie din sudul Franței cu capitala Aix — are o bogată literatură în limba provensală. Pe-aici poeți rătăcitori, trubadurii, își purtau poemele lor, sonete, pastorale, cîntece — din castel în castel. *(N. tr.)*

de limpezimea văzduhului, îmi evocă Olanda cea străveche din vremea lui Ruysdael. Mi se pare că amîndouă aceste întinderi cît vezi cu ochii ale ținutului neted acoperite de viță de vie, cu cîmpii rămase miriște privite de sus, îți vor suscita o idee.

... Aceste cîmpii nemărginite au asupra mea o vrajă tare puternică. De aceea nu m-a cuprins uritul de fel, cu toate împrejurările plictisitoare din caleafară: mistralul și puzderia de țînțari. Dacă în fața unei priveliști dai uitării neajunsuri mărunte de-acestea, o fi desigur ceva la mijloc.

Vezi totuși că nu este nici un *efect*, parcă ar fi la prima vedere o hartă geografică, un plan strategic în ce privește *execuția*. M-am plimbat de altminteri pe-aici *împreună cu un pictor*, care zicea: plicticos ar fi să pictezi așa ceva. Însă iată că de aproape cincizeci de ori m-am dus la Montmajour ca să mă uit la această întindere netedă — treabă fără noimă?

M-am plimbat pe-acolo și cu cineva care nu era *pictor* și fiindcă îi spusei: uite, mie mi se pare că văd aici ceva frumos și nemărginit ca marea, omul îmi răspunse — și el cunoștea marea — «mie îmi place întinderea asta *mai mult* decît marea, fiindcă e de asemenea nemărginită și totuși se simte că e *locuită*». Cum m-aș mai apuca să lucrez un tablou dacă afurisitul de vînt n-ar sufla peste tot! Asta e jalnic pe-aici, dacă îți înfigi șevaletul pe undeva.

Și tocmai de aceea studiile pictate nu sînt atît de prelucrate ca desenele; pînza tremură într-una.

Ca să desenez, nimic nu mă stingherește.

Ai citit cumva *Doamna Crizantema?* Cartea mi-a dat mult de gîndit aflînd că japonezii gît-begot *nu au pe pereți nimic;* în mînăstirea și în pagoda descrise nu atîrnă nimic (desenele și raritățile de artă stau pitite prin sertare). Și un obiect de artă japoneză se cere să fie privit singur într-o cameră tare luminoasă, goală de tot, deschisă spre un peisaj.

Vrei cumva să faci proba asta cu cele două desene lucrate în Crau și pe țărmul Ronului, *care nu par a fi japoneze* și care poate că sînt mai mult decît altele într-adevăr. Uită-te la ele într-o cafenea de un albastru deschis, unde nu se află nici un tablou, sau

afară. Poate că ar avea nevoie de o ramă de trestie

cît o nuia. Lucrez într-un interior gol, între patru pereți albi și cu o pardoseală roșie. Stăruiesc pe lîngă tine să te uiți la aceste două desene în acest mod, fiindcă aș dori să-ți dau posibilitatea să capeți o imagine exactă a simplității din natura de pe-aici.

T 510

Iubitul meu Théo,

Îți mulțumesc pentru scrisoare și pentru hîrtia de 100 de franci pe care o conține.

Acum aprob părerea ta să răfuiești o dată socoteala cu Bing și în acest scop îți trimit înapoi cincizeci de franci. Numai că ar fi mi se pare o greșeală «să ne descotorosim» de Bing; ah! nu, dimpotrivă, nu m-aș mira ca Gauguin, ca și mine, să dorească să capete stampe de acelea. Fă deci cum vei crede mai bine ca să plătești cei nouăzeci de franci complet și să iei din nou apoi pentru o sută de franci întregă.

Sau într-adevăr Bing va pune în loc marfa care reprezintă doar cei cincizeci de franci aci alăturați. Dacă ar fi cu putință, stampele de la noi fiind toate frumoase, ar fi mai bine să cumpărăm depozitul complet. Ni se oferă la un preț atît de ieftin și vom putea face plăcere cu ele atîtor artiști, încît, în sfîrșit, trebuie să ne păstrăm bunăvoința pe care ne-o arată moș Bing. Eu am trecut pe la el de trei ori de anul nou ca să plătesc, dar datorită inventarului probabil am găsit casa închisă. Or, peste o lună, înainte de a pleca, nu mai aveam banii și mai dădusem de ajuns de multe dintre obiectele de artă japoneză lui Bernard, atunci cînd am făcut schimbul cu el.

Măcar cumpără, așadar, acei Hokusai: 300 de vederi ale muntelui sînt și scenele de moravuri.

Are Bing un pod, acolo este un maldăr de o sută de mii de stampe: peisaje, figuri, toate vechi de asemenea.

Te va lăsa într-o duminică să alegi tu singur; atunci să cumperi și mai multe dintre foile vechi.

Îți va scoate cîteva verificîndu-le, dar ți le va lăsa pe celelalte. După cît mi s-a părut mie girantul lor e un bărbat foarte cumsecade și folositor oamenilor care se interesează, în mod serios, de chestiunea asta.

Eu nu înțeleg de ce nu păstrezi frumoasele obiecte de

artă japoneză în bulevardul Montmartre. El îți va da în depozit, dintre cele mai frumoase, sînt sigur. În sfîrșit, asta nu mă privește, dar la depozitul nostru personal țin. Atrage-i totuși atenția că noi nu cîștigăm *nimic*, că noi ne dăm osteneală în treaba asta, că, în sfîrșit, din pricina noastră vine la el atîta lume: noi i-o trimitem.

Am sperat într-una că stînd în Paris o să am o expoziție a lucrărilor mele într-o cafenea; tu știi că planul a dat greș.

Expoziția de stampe pe care am avut-o la Tambourin a avut mare înrîurire asupra lui Anquetin și asupra lui Bernard, dar ce mare nenorocire a însemnat asta. Pentru a doua expoziție din sala din bulevardul Clichy nu regret chiar atît osteneala depusă. Bernard, vînzîndu-și acolo primul său tablou, Anquetin, vînzîndu-și un studiu, eu, făcînd schimbul cu Gauguin, cu toții am tras cîte un folos. Dacă Gauguin ar vrea, am face o expoziție la Marsilia totuși. Dar nu trebuie să ne încredem în cei din Marsilia mai mult decît în parizieni.

Dar, te rog, păstrează depozitul Bing, e de prea mare folos.

În legătură cu el eu mai curînd am pierdut decît am cîștigat bani; bine, dar asta mi-a dat prilejul să văd multe obiecte de artă japoneză în liniște și îndelung timp. Apartamentul tău n-ar fi ceea ce este dacă n-ar mai avea obiectele de artă japoneză pe care le are. Acum stampele ne costă 3 gologani bucata. Pentru 100 de franci, dacă plătim cei 90 de franci, pe lîngă tot ceea ce ne va rămîne, vom cîpăta un nou stoc de 650 de stampe. Sau pentru banii aici alăturați jumătate. Nu m-am așteptat luna asta la o hîrtie de o sută între cele de 50, știindu-te în luptă cu treburile lui Gauguin și cu venirea surorii noastre. Deci mă voi descurca astfel luna asta.

Lucrez la niște desene pentru Bernard, urmînd ca el să-mi trimită de-ale sale. Vreau bun bucuros să schimb florile lui Tanguy cu alt studiu, dacă a pierdut orice speranță în flori. Tocmai flori de-acestea nu prea mai avem, dar socoteala sa e tot atît de nesăbuită ca și o factură pe care aș întocmi-o la rîndul meu în termenii aceștia:

Portretul lui Tanguy	50 franci
Portretul Doamnei	50 franci
Portretul unui prieten	50 franci
bani pe care Tanguy i-a cîştigat pe culori	50 franci
amiciţie, etc.	50 franci
Total	250 franci

Achitarea acestei sume nu e urgentă, totuşi un acont mi-ar face plăcere. Deci ajunge.
O strîngere de mînă,

Cu totul al tău,
VINCENT.

Ascultă, aşadar, în privinţa cărţii de Cassagne, greutatea de a găsi un editor, dacă totuşi este una, va fi repede înlăturată dacă îţi spun că *A.B.C.D -ul desenului* de A. Cassagne este *textul* (vînzîndu-se separat, cred, cu preţul de cinci franci) din *Desenul pentru toţi* de Cassagne: cele o sută de caiete pe care le cunoşti, fără nici o îndoială.
Or, m-am gîndit că şi cartea şi caietele trebuie să apară la acelaşi editor.
Ţi-am expediat sulul cu desene. Dacă te-ai duce să-l vizitezi pe Thomas cu acestea, adăugîndu-le celelalte desene (cred că sînt patru) de acelaşi format, poate că am face rost de ceva parale de la moş Thomas, dacă i-ai expune motivele de ajuns de excepţionale pe care le avem în acest moment ca să fim dornici să încheiem o afacere.
Thomas ar mai putea cumpăra ceva de la Gauguin, dacă e în curent cu angajamentul pe care sîntem pe cale să-l facem.
Dacă plăteşti primul depozit complet, de ce n-am cere oare 200 de franci *drept comision* în loc de mai puţin.
Orice s-ar întîmpla, nu trebuie să înceteze nicidecum depozitul. Tot lucrul meu se sprijină întrucîtva pe obiectele de artă japoneză, şi am tăcut în privinţa asta în faţa lui Bing numai fiindcă mi se pare că, după călătoria mea în Sud, voi putea începe din nou munca, poate că şi mai serios.

Arta japoneză, în decădere în patria sa, prinde din nou rădăcini în lucrările artiştilor francezi impresionişti.
Această latură practică în folosul artiştilor mă interesează, prin urmare, mai mult decît *comerţul* cu obiecte de artă japoneză. Totuşi comerţul acesta este interesant, cu atît mai mult din pricina direcţiei pe care tinde să o ia arta franceză.
Scrie-mi o vorbuliţă dacă desenele îţi vor ajunge în bună stare.

Cu totul al tău,
VINCENT.

B 10

Arles, la jumătatea lunii iulie 1888

Dragă prietene Bernard,

... Am făcut nişte desene mari în peniţă. Două înfăţişînd o imensă cîmpie întinsă — priveliştе privită din vîrful unei coline — vii lanuri de grîu secerate. Toate acestea înmulţindu-se la nesfîrşit, întinzînd-o la fugă, ca faţa unei mări spre zarea stăvilită de colinele de la Crau.
Desenul nu pare japonez, dar e lucrarea cea mai japoneză într-adevăr pe care am făcut-o; un personaj minuscul, un plugar, un trenuleţ care trece printre grîne; iată toată viaţa dintr-însul.
Ascultă-mă: am vorbit în primele zile după sosire în ţinutul acesta cu un prieten pictor: «Lasă dacă n-o să fie plictisitor de pictat», spuse el. Eu nu răspund nimic; dar mi se părea totul atît de minunat, încît nu aveam nici puterea să-l fac de ruşine şi ocară pe acel dobitoc. Îmi vin în minte din nou aceste vorbe, îmi vin în minte din nou, îmi tot vin în minte. Asta e!
Am lucrat două desene după acest peisaj — după acest peisaj întins unde nu era nimic, nimic decît nesfîrşitul... eternitatea.
Se iveşte din senin, în timpul cînd desenez, un individ care nu e pictor, ci soldat. Îi zic: «Te uimeşte oare că mie mi se pare tot ceea ce vezi la fel de frumos ca marea?»

 Omul cunoştea marea.

« Nu, nu mă uimește — zise el — că ți se pare tot ceea ce vezi la fel de frumos ca marea; mie mi se pare însă întinderea pe care o văd chiar mai frumoasă decît oceanul; fiindcă este *locuită* ».

T 511

Scumpul meu Théo,

Vei fi și primit scrisoarea mea de ieri dimineață unde băgasem hîrtia de cincizeci de franci pentru Bing și tot despre această chestiune Bing voiam să-ți scriu! Vezi că noi nu cunoaștem deajuns arta japoneză. Din fericire o cunoaștem mai mult din japonezii francezi, impresioniștii. Asta este desigur esențialul, principalul.

Așadar obiectele de artă japoneză propriu-zise, de pe acum rînduite în colecții, de pe acum de negăsit nici în Japonia, sînt de interes secundar.

Dar nu încape îndoială că dacă aș avea o singură zi cînd aș putea revedea Parisul, aș trece pe la Bing ca să văd tocmai Hokusai și alte desene din perioada adevărată. De altminteri Bing însuși îmi spunea, pe cînd admiram atîta stampele obișnuite, că într-un tîrziu îmi voi da seama că mai sînt și alte lucruri. Din cartea *Doamna Crizantema* de Loti am aflat că apartamentele prin acele meleaguri sînt cu pereții goi, fără decorații și fără ornamente. Și tocmai asta mi-a deșteptat curiozitatea în ceea ce privește desenele din cale-afară de sintetice dintr-altă perioadă, care sînt probabil față de stampele de la noi ceea ce un sobru Millet este față de un Monticelli.

Știi îndeajuns că nu disprețuiesc pînzele de Monticelli.

Și nici stampele colorate, chiar cînd mi se spune: « Dezobișnuiește-te de astea ».

Dar mi se pare, în stadiul unde am ajuns, îndestul de necesar să cunoaștem calitatea sobră echivalentă tablourilor de Millet necolorate.

Asta n-are nimic a face sau are prea puțin cu depozitul propriu-zis, care se poate într-adevăr să rămînă așa cum se află.

Căci nu mă plictisesc de figurile și de peisajele de acolo și sînt atîtea și atîtea! Dacă n-aș fi atît de prins și atît de absorbit de lucrul meu, tare mi-ar

plăcea să vînd tot maldărul ăsta. Nu mai e mult de stors dintr-însul.

Iată de ce nimeni nu se ocupă de el. Totuși, după cîțiva ani, toate astea vor ajunge niște raritățI, se vor vinde mai scump. De aceea nu trebuie să disprețuim acel mic folos pe care îl avem acum, de a scotoci printre mii și mii ca să alegem.

Or, dacă și tu îți dedici în acest scop o întreagă duminică, dacă alegi un nou depozit pentru vreo sută de franci, poți să-ți spui dinainte că pe acestea n-o să le vinzi, alese fiind cu mîna ta, afară numai dacă n-au să-ți displacă — se poate să le plătești încetul cu încetul, înlocuindu-le într-una — lotul în sfîrșit fiind plătit după placul tău, o să ai tot atîtea în depozit. Și rezultatul va fi *că tot ceea ce ne va plăcea mai mult* din maldăr *va rămîne la noi*. Căci numai fiindcă ai procedat astfel între ceea ce ai acum la tine se și află multe foi vechi, care valorează într-adevăr de pe acum un franc bucata.

Te rog deci păstrează avantajele depozitului și nu vinde frumoasele foi; din contra, avem de cîștigat mărindu-le numărul.

Unele foi pe care le și avem valorează desigur cinci franci bucata. Doamne, n-am izbutit cît doream, căci am fost atît de însuflețit să cercetez acest maldăr de zece mii de stampe, ca și Thoré de o vînzare de tablouri olandeze, printre care erau multe interesante. Pe legea mea, acum m-a prins lucrul meu, nu mai pot nimic în această privință, dar îți atrag atenția asupra podului Bing.

Am învățat eu însumi într-însul și i-am pus să învețe pe Anquetin și pe Bernard împreună cu mine. Or mai este *de învățat* în podul Bing, și de asta te îndemn să păstrezi depozitul nostru și întrarea în poduri și pivnițe și îți dai seama cît sînt de departe de a vedea într-astea o speculă. *Să zicem* că ne costă (eu nu cred că o să pierdem bani cu ele), dar nu costă enorm de mult.

Ce face Reid??? Poate că se va fi dus acolo pe seama sa, ca și Russell. N-am ascuns că se aflau la Bing, doar le-am spus că ajunseseră la prețul de cinci goluani, mi-o spusese Bing, sau mai degrabă girantul. Dacă păstrezi depozitul, spune-i-o încă o dată că

trimitem oameni direct la el adesecri, dar că el să caute să mențină stampele la prețul hotărît — de cinci gologani — să nu-l micșoreze.
Atita să știi, am cercetat prin maldăr de patru sau de cinci ori, foile de la noi sînt rezultatul primenirii depozitului de atîtea dăți.
Să continuăm în același chip. Am și avut o adîncă părere de rău, cunoscînd oarecum depozitul, că n-am cumpărat și n-am ales stocul cel nou tot eu. Fiindcă ești uluit, atîtea sînt acolo.
Și în celelalte magazine nu e de fel același lucru, căci lumea *se teme* să se ducă la Bing, socotindu-l scump. Or n-am cercetat tocmai *biblioteca*, unde sînt sute, mii de cărți legate.
Haide, ai rămîne mulțumit dacă ai face o vizită girantului lor — numele său îmi fuge din minte într-una; cere-i toate scuzele mele, te rog, spune-i doar că de trei ori la anul nou am fost pe la ei ca să plătesc, că după aceea s-a întîmplat plecarea mea în Sud.
Mai tîrziu astfel îți vei procura un Claude Monet și alte tablouri, căci dacă îți dai osteneala să descoperi stampe, ai într-adevăr dreptul să faci schimburi cu ele, să le dai pictorilor în schimbul tablourilor.
Dar să pui capăt legăturilor noastre cu Bing, o! asta nu, niciodată, arta japoneză seamănă într-ceîtva cu primitivii, cu grecii, cu olandezii noștri de odinioară: Rembrandt, Potter, Hals, v.d. Meer, Ostade. Ruysdael. *Și cu asta nu am isprăvit.*
... Nu ți se pare că vorbește tare prost Boulanger, nu face nici o impresie prin cuvîntările sale. Nu-l cred de asta mai puțin serios, o fi avînd deprinderea să se slujească de glas în scopuri practice, să explice ofițerilor sau conducătorilor de la arsenale ordinele. Dar nu face nici o impresie asupra marelui public.
Oricum e un oraș ciudat Parisul, unde trăiești muncind de crăpi, și unde, atîta vreme cît nu ești pe jumătate mort, nu poți lega două-n tei, ba nici mai puțin! Citesc tocmai acum *Anul cumplit* de V. Hugo. Citind, tragi oarecare nădejde, dar... nădejdea asta o să se împlinească în stele. Mi se pare că este o vorbă adevărată, bine spusă și frumoasă, de altfel, bun bucuros cred și eu într-însa.

Dar să nu uităm că pămîntul este și el o planetă, deci o stea ori un glob ceresc. Și dacă toate celelalte stele vor fi fiind la fel!!! N-o să fie prea plăcut, în sfîrșit, s-o luăm iarăși de la capăt. Or, în ce privește arta, unde e nevoie de timp, n-ar fi rău să mai trăim o viață. Și n-ar fi lipsit de farmec să credem că grecii, că maeștrii olandezi și japonezii de odinioară ar continua școala lor glorioasă prin alte sfere.

B 11

(Arles, a doua jumătate din iulie 1888)

... Dragă prietene Bernard, prin *colaborare* n-am vrut să spun că după părerea mea doi sau mai mulți pictori trebuie să lucreze la aceleași tablouri. Am vrut mai curînd să înțeleg prin aceasta să facă lucrări urmărind țeluri deosebite, dar care se leagă, se completează între ele.
Uită-te, te rog, la primitivii italieni, la primitivii germani, la școala olandeză și la italienii propriu-ziși, în sfîrșit, uită-te, te rog, la întreaga pictură!
Fără să tindă la așa ceva operele formează o « grupă », o « serie ».
Or, în zilele noastre și impresioniștii formează un grup, cu toate nimicitoarele lor războaie, în cursul cărora de amîndouă părțile caută să-și taie nasul unii altora cu un zel vrednic de un mai bun obiectiv și țel final.
În școala noastră a Nordului, Rembrandt e șeful, fiindcă influența lui e resimțită de oricare se apropie de el. ... Potter și Ruysdael lui îi datorează ceea ce au ei mai bun.
... Iată de ce, neavînd acum decît o foarte incompletă uniune, noi navigăm în largul mării în luntrele noastre mici și păcătoase, izolați, pe valurile bîntuite de furtună ale vremii noastre.
Să fie o renaștere? Să fie o decadență? Nu putem noi să fim judecătorii în această privință, aflîndu-ne prea aproape ca să nu ne lăsăm înșelați de deformările unghiului de vedere. Evenimentele contemporane iau în ochii noștri proporții exagerate, probabil tocmai ca

și nenorocirile și meritele noastre.

T 512

Dragul meu Théo,

... Vei vedea în acest crochiu motivul studiilor noi; unul e în înălțime și altul în lățime cu același motiv, pînze de treizeci. Este aproape un motiv de tablou înlăuntru ca și celelalte studii pe care le am gata. Și într-adevăr nu știu de fel dacă voi picta vreodată tablouri potolite și meșterite în tihnă, fiindcă mi se pare că lucrul meu va fi într-una fără legătură.

... Socotesc totuși, că vîntul neîntrerupt de pe aici o fi fiind întrucîtva de vină dacă studiile pictate au într-însele o expresie de spaimă, de sălbăticie. Fiindcă și la Cézanne se vede așa ceva.

Japonezilor le e ușor să-și vîre operele de artă prin sertare, fiindcă acele kakemono-uri ale lor se pot strînge, pe cînd studiile noastre pictate ar plesni, s-ars coroji în cele din urmă. În nici un fel nu s-ar putea mai bine așeza statornic tablourile decît dacă le-am impune să fie primite în general drept ornamente prin locuințele orășenilor. Ca în vremurile de altădată în Olanda.

Astfel, pe aici în Sud, s-ar potrivi strașnic de bine să vezi tablouri pe pereții dați cu var. Dar duceți-vă și aruncați o privire pe acolo — peste tot, coșcogeamite medalioane Julien colorate, niște grozăvii. Și vai, nu vom izbuti să schimbăm nimic din această stare de lucruri.

Poate că totuși mai tîrziu cafenelele le vor decora cu tablouri.

T 513

Acum cheresteaua noastră nu mai e tînără și o îndrăzneală de a ne duce la Londra spre a face rost de ceva bani pentru impresioniști ar fi un fel de ispravă ca a lui Boulanger, ca a lui Garibaldi, ca a lui Don Quijote. Și tata Boussod ne-ar trimite rău de tot la dracu dacă i-am propune una ca asta.

... Totuși degetele mele de pictor se dezmorțesc în timp ce cheresteaua mi se dărîmă...

... Va să zică, o pînză pe care aștern culoare e mai de preț decît o pînză albă. Asta e, pretențiile mele

nu merg mai departe, e lesne de bănuit — dreptul meu de a picta, rațiunea mea de a picta, la naiba, doar le am!

Pe mine asta nu m-a costat decît că m-am ales cu cheresteaua dărîmată de tot, cu mintea de-a binelea smintită, să trăiesc cum se va întîmpla, cînd se cuvenea să trăiesc ca un binefăcător printre semeni.

Pe tine asta nu te-a costat decît vreo, să zicem, cincisprezece mii de franci, pe care mi i-ai plătit înainte.

Or... să nu-și bată joc de noi.

... Toate proiectele pe care le croim au rădăcini ascunse într-atîtea greutăți. Cu Gauguin totul va fi atît de simplu, dar după strămutare, după aceea va mai fi el mulțumit?

Și fiindcă a-ți croi planuri, degeaba le croiești, nu-mi mai bat capul că situația va fi șubredă.

Cunoscînd-o și dîndu-ne seama cum e, ne împinge să căscăm ochii și să lucrăm. Dacă muncind astfel, ne încurcăm, lucru de care cutez să mă îndoiesc, ne va rămîne ceva. Dar ce anume, mărturisesc a nu ști nimic dinainte, cînd unor ființe ca Gauguin veri că li se ridică un zid în față. Să sperăm că se va găsi o portiță de scăpare pentru el și pentru noi.

Dacă m-aș gîndi, dacă aș chibzui la eventualități nenorocite, n-aș mai putea întreprinde nimic — mă pun pe lucru ca un om nesăbuit și ies la iveală din nou cu studiile mele; dacă zbuciumul dinlăuntru vuiește prea tare, beau un pahar peste anumită limită spre a mă năuci de cap. Asta înseamnă să fii smintit, față de cum *s-ar cuveni să fii*.

Dar înainte vreme mă simțeam mai puțin *pictor*, pictura a ajuns pentru mine o desfătare ca vînatul de iepuri pentru cei smintiți, care-l practică spre a se distra. Atenția este mai încordată, mîna mai sigură.

Așa încît de asta cutez aproape să te asigur că pictura mea va ajunge mai bună. Căci numai pe dînsa o mai am.

Ai citit cumva în Goncourt că și Jules Dupré se părea că ar fi fost un *smintit*?

Jules Dupré dăduse peste o bunătate de om doritor de picturi, care îi cumpăra. O, dacă aș afla și eu unul, ca să nu mai cad sarcină pe capul tău!
După accesul pe care l-am avut înainte de a veni aici, nu pot să mai croiesc nici un fel de planuri, sînt mai sănătos acum fără doar și poate, dar *speranța*, *dorința de a ajunge* sînt înfrînte și lucrez *de nevoie*, ca să nu mai sufăr atît din punct de vedere moral, ca să-mi gonesc gîndurile triste.

B 12

(Arles, sfîrșit de iulie 1888)

Dragul meu prieten Bernard,
Mii și mii de mulțumiri pentru desenele trimise. Îmi plac mult alea cu platani pe malul mării cu cele două femei stînd de vorbă în primul plan...
Ah! Rembrandt!... toată admirația pentru Baudelaire, lăsînd la o parte, cutez să cred, mai ales după acele versuri[1], că nu cunoștea pe Rembrandt cam în ceea ce are el esențial — am găsit și am cumpărat aici o mică acvaforte după Rembrandt, un studiu de bărbat gol, realist și simplu. E în picioare, sprijinit de o ușă sau de o coloană într-un interior întunecat: o rază pornind de sus atinge în treacăt chipul aplecat și părul mare roșcat. S-ar părea că e un Degas în privința trupului autentic și viu în animalitatea sa. Dar, haida de, te-ai uitat *bine* vreodată la *Boul* sau la *Interiorul unui măcelar* la Luvru? Nu vei fi privit cu atenție la acestea — și Baudelaire chiar infinit mai puțin! Ar fi o mare plăcere a mea să petrec o dimineață întreagă cu tine în galeria olandezilor. Așa ceva nu prea se poate descrie, dar, avînd tablourile înaintea ochilor, aș putea să-ți arăt minuni și minunății care pe mine mă obligă să nu acord de loc primitivilor — în primul rînd și cît mai fără înconjur — admirația mea.

[1] Răspuns lui Émile Bernard care cita cu admirație catrenul din poezia *Les Phares* de Baudelaire: «Rembrandt, Triste hôpital rempli de murmures etc. etc.»

Ce vrei, sînt atît de puțin bizar[1]; o statuie grecească, un țăran de Millet, un portret olandez, o femeie goală de Courbet sau de Degas, aceste perfecțiuni calme și modelate mă îmboldesc, la fel ca atîtea alte tablouri, să-mi pară primitivii ca și japonezii *scriitură cu peniță*.
Aceștia mă interesează nespus de mult, dar ceva desăvîrșit, o perfecțiune ne pune în contact direct cu nesfîrșitul și a te bucura de un lucru frumos e, ca și actul împreunării sexuale, o clipă de infinit.
Apoi cunoști tu un pictor numit Vermeer care, de pildă, a pictat o doamnă olandeză foarte frumoasă, însărcinată[2]. Paleta acestui deosebit pictor este albastru, galben ca lămîia, gri de mărgăritar, negru, alb. Desigur, în puținele sale tablouri afli, la rigoare, toată bogăția unei palete desăvîrșite; dar potrivirea culorilor galben ca lămîia, albastru palid, gri ca perla îi este caracteristică precum îi este lui Velázquez negrul, albul, grisul, rozul.
Pe scurt, știu, Rembrandt și olandezii sînt împrăștiați prin muzee și colecții, și nu e de fel ușor să-i cunoști cîțuși de puțin dacă ai vizitat numai Luvrul. Totuși unii francezi ca Charles Blanc, Thoré, Fromentin și alții au scris, mai bine decît olandezii, despre această artă.
Acei olandezi nu prea aveau imaginație, dar foarte, foarte mult gust și știința potrivirii culorilor... Rembrandt folosește valorile într-același fel cum Delacroix folosește culorile.
Or, e o mare deosebire între procedeul lui Delacroix și al lui Rembrandt și acela al tuturor celorlalți adepți ai picturii religioase.

[1] Aluzie la Baudelaire care, într-unul dintre cele trei articole scrise comentînd expoziția de arte-frumoase din cadrul Expoziției universale din 1855, repetase formula rămasă legată pe totdeauna de numele său: «*Le beau est toujours bizarre*» («frumosul e întotdeauna bizar») — formulă referitoare la arta chineză, pentru prima dată expusă în Europa, artă pe care Baudelaire o socotește «ciudată, stranie» dar «*échantillon de la beauté universelle*» (probă de frumusețe universală). *(N. tr.)*

[2] Este vorba fără îndoială despre «Femeia în albastru», tablou care se află în Rijksmuseum. *(N. tr.)*

T 514

29 iulie 1888

Dragul meu Théo,

... Îmi pomenești acum despre golul pe care-l simți cîteodată, tocmai același pustiu e și în sufletul meu uneori.

Ia în considerație, dacă binevoiești, vremea cînd trăim noi, e o renaștere adevărată și măreață a artei; tradiția viermănoasă și oficială nu s-a dus încă pe apa sîmbetei, dar e neputincioasă și trîndavă în fond; pictorii, cei noi, singuratici, săraci, sînt tratați drept nebuni și datorită acestui tratament ajung tocmai așa, cel puțin în ceea ce privește viața socială.

Află că și tu faci tot aceeași treabă ca și acești pictori primitivi, fiindcă tu le dai bani și le vinzi pînzele, ceea ce le îngăduie să lucreze altele. Dacă un pictor își ruinează felul de a fi lucrînd din greu la pictură, din această pricină ajunge sterp în multe alte treburi, în viața de familie, etc. etc. Dacă, prin urmare, lucrezi nu numai cu culoare ci și cu abnegație, cu uitare de sine și cu inima frîntă, munca nu numai că nu-ți mai este plătită, dar ajungi, atît de bunăvoie cît și pe neașteptate să plătești cu pierderea personalității, exact ca și un pictor.

Asta ar veni a spune că dacă tu pictezi în mod *indirect*, ești mai productiv decît mine, de pildă. Cu cît ajungi pe de-a-ntregul negustor, cu atît ajungi să fii mai artist. Și eu sper într-adevăr să fiu în aceeași situație... cu cît voi fi mai împrăștiat, mai bolnav, mai ulcior stricat — cu atît o să fiu și eu mai artist, mai creator, în această renaștere măreață a artei despre care vorbim.

Așa stau lucrurile desigur, dar această artă care e de cînd lumea și pămîntul, și această renaștere, acest vlăstar verde purces din bătrînul trunchi retezat, sînt atît de ale spiritului, încît ne alegem cu o tristețe oarecare gîndindu-ne că făcînd mai puține cheltuieli am putea trăi viața din plin, în loc de a lucra pe tărîmul artei cu trup și suflet.

S-ar cuveni, într-adevăr, dacă poți, să mă ajuți să-mi dau seama că arta e vie, tu care prețuiești și iubești arta poate mai mult decît mine.

Îmi zic în gînd că asta atîrnă nu de artă, ci de mine, că nu se poate să-mi capăt din nou îndrăzneala și liniștea altminteri, decît *lucrînd mai bine, mai mult*. Și iată-ne iarăși spre sfîrșitul scrisorii mele din urmă, îmbătrînesc, n-ar fi decît o nălucire dacă aș crede că arta este o vechitură. Uite, dacă știi ce înseamnă o «musmee», (vei ști după ce vei citi *Doamna Crizantema* de Loti), află că am pictat una de curînd. Lucrul ei mi-a pricinuit oarecare sforțare de o săptămînă întreagă, n-am mai putut picta nimic altceva, nefiind nici prea sănătos. Iată ceea ce mă supără; dacă aș fi fost eu în apele mele, aș fi turnat la repezeală între timp niște peisaje, dar ca să duc la bun capăt musmeea mea, se impunea să-mi economisesc vlaga creierului. O musmee este o fetișcană japoneză, — provensală, în această împrejurare — între doisprezece și paisprezece ani. Am astfel două chipuri, ruvul și pe ea.

... Am primit de la Bernard zece crochiuri după bordelul său, trei dintre ele sînt parcă de fiedon; înșfățișarea pe care le-o nutrește, eu nu o prea împărtășesc. Dar are o femeie care se spală, foarte rembranditiană, văzută parcă de Goya, și un peisaj cu figuri omenești, foarte ciudat. El mi-a interzis cu tot dinadinsul să ți le trimit, însă le vei primi cu poșta.

... Nu numai tablourile mele, dar mai cu seamă eu însumi în ultimul timp ajunsesem să par sperios și sălbatic, aproape ca Hugo van der Goes din portretul de Emile Wauters [1].

Cerînd însă să mi se radă cu grijă întreaga barbă, mi se pare că seamăn tot atît cu abatele foarte liniștit din același tablou, ca și cu pictorul nebun înfățișat acolo cu atîta pricepere.

Și nu sînt nemulțumit de a cam aduce cu unul și cu celălalt, căci trebuie să-ți trăiești viața, mai ales fiindcă nu e de glumit cu asta, într-o zi ori într-alta s-ar putea să se dezlănțuie o criză, dacă ți se schimbă

[1] *Émile Charles Wauters* (1846—1933), pictor belgian. În tabloul citat este înfățișat pictorul flamand Hugo van der Goes (1420—1482) care a murit nebun. *(N. tr.)*

situaţia de la Boussad. Să păstrăm cu atît mai virtos legăturile cu artiştii, şi cu şi tu... Şi apoi, în mod practic, pot lucra portrete. În ceea ce priveşte a bea prea mult... dacă e rău, nu îmi dau seama de fel. Iată totuşi cazul lui Bismarck, care în toate împrejurările este foarte practic şi foarte inteligent; medicul curant i-a spus că bea prea mult şi că *s-a surmenat toată viaţa de la stomac pînă la creier.*
Bismarck deodată o rupe cu băutul. De atunci nu prea ştie ce face şi ce spune şi înnebuneşte. În sinea lui ce şi-o fi bătînd joc de medicul pe care, spre norocul său, nu l-a consultat prea devreme.

T 516

(Început de august 1888)

... Cît e de scurtă viaţa şi toate într-însa sînt deşertăciuni. Asta nu-i un motiv să dispreţuieşti pe cei care trăiesc, dimpotrivă.
De aceea credem că e drept şi cu cale să prindem dragoste mai degrabă de artişti decît de tablouri. Acum am început să lucrez cu alt model: cu un *factor* poştal [1], în uniformă albastră, cu găitan de fir galben, cu faţa mare, bărboasă, cu trăsături foarte socratice. Republican turbat ca şi moşul Tanguy. Un om mai interesant decît mulţi alţii.
... Voi încerca o schimbare în tablourile mele, să lucrez mai mult chipuri.
La urma urmelor, doar asta mă emoţionează pînă-n adîncul adîncurilor în pictură, şi îmi dă putinţă să simt nemărginitul mai mult decît celelalte...

... Am văzut un efect minunat şi foarte ciudat astăseară. O coţcogea corabie încărcată cu cărbune pe Ron legată cu otgonul de ţărm. Văzută de sus era sclipitoare de tot şi udă sub o ploaie torenţială, apa era de un alb galben şi de un gri de culoarea mărgăritarului tulbure, cerul violet şi cu o flşie portocalie la apusul soarelui, oraşul violet. Pe corabie nişte mărunţi lucrători în albastru şi în alb murdar, se mişcau într-un neîntrerupt du-te-vino, cărînd încărcătura pe uscat. Întruchipau o scenă de Hukusai asemenea. Era prea târziu ca s-o pictez, dar cîndva, la întoarcerea acestei corăbii cu cărbune, voi încerca să încep subiectul. Pe un şantier al căilor ferate am mai văzut acelaşi efect — am dat de curînd peste acest loc şi acolo va fi şi altceva de pictat.

T 517

... Am primit o scrisoare de la Gauguin în care se plînge că n-are încă banii trebuitori ca să vină aci.
...N-am putut plăti chiria la întîi, avînd angajat modelul pe întreaga săptămînă.
... Nu-i drum mai bun şi mai scurt ca să-ţi îmbunătăţeşti felul de a lucra decît să pictezi chipuri. De aceea am într-una încredere cînd fac portrete, dîndumi seama că lucrul acesta este mult mai temeinic — poate că nu e aceasta motivul, dar el îmi îngăduie să cultiv ce am mai bun şi mai important în mine.

T 518

... În săptămîna trecută n-am lucrat numai unul, ci chiar două portrete ale factorului meu, unul pînă la brîu cu mîini şi un cap în mărime naturală; omul cumsecade neprimind bani, *mă costă mai scump* mîncînd şi bînd cu mine, ba pe lîngă astea îi dau şi

[1] E vorba despre factorul Roulin. *(N. v.)*

Lanterna scoasă de Rochefort [1]. În sfîrşit, iată o pagubă mică şi fără importanţă, ţinînd seama că mi-a pozat atît de bine şi socotesc să mai pictez pe non-născutul său peste puţin timp, căci nevastă-sa a născut nu de mult.

... Astăzi voi începe probabil interiorul cafenelei unde stau şi eu cu chirie, pe seară, la lumina de gaz aerian.

E ceea ce se cheamă pe aici «o cafenea de noapte» (sînt îndeajuns de multe prin partea locului) care e deschisă toată noaptea. «Vagabonzii de noapte» îşi pot afla aici adăpost aşadar cînd n-au cu ce să-şi plătească un sălaş vremelnic ori cînd sînt prea beţi ca să fie primiţi undeva.

Toate aceste lucruri, familia, patria sînt poate mai încîntătoare în imaginaţia unora ca noi care ne lipsim îndeajuns de lesne de ele, decît în realitate. Mi se pare într-una că aş fi un călător care se îndreaptă spre vreun loc şi spre o destinaţie.

Cînd îmi spun că acest vreun loc, această destinaţie nu se află nicăieri, mi se pare că gîndul meu corespunde în totul dreptei judecăţi şi adevărului.

Codoşul bordelului cînd aruncă pe careva pe uşă-afară are un pospai de logică, judecă şi el bine şi are totdeauna dreptate, ştiu. Şi eu la sfîrşitul vieţii nu voi avea dreptate. Fie ce-o fi. Voi descoperi atunci că nu numai Artele Frumoase dar şi celelalte nu au fost decît visuri, că n-a fost nici o scofală de capul meu. Dacă sîntem *atît de fără consistenţă*, cu atît mai bine de noi, neopunîndu-se nimic putinţii de a începe o viaţă viitoare. De asta la moartea unchiului nostru faţa defunctului a fost liniştită, senină şi serioasă. Cînd, se ştie, că atît cît a trăit, nici în tinereţe, nici la bătrîneţe, n-a fost mai de loc astfel. Foarte adeseori am constatat un efect ca acesta uitîndu-mă la un mort, parcă spre a-i pune tot felul de întrebări. Şi asta e pentru mine o dovadă, nu cea mai temeinică, a unei vieţi dincolo de mormînt.

Şi un copil din leagăn, dacă îl priveşti în tihnă, are nemărginirea în ochi. Într-un cuvînt, nu ştiu nimic,

[1] Pamflet politic, săptămînal, îndreptat împotriva Împăratului, scris de H. de Rochefort. *(N. tr.)*

dar tocmai acest simţămînt de a nu şti aseamănă viaţa reală pe care o trăim acum unei simple călătorii cu drum de fier. Mergi iute, dar nu deosebeşti nici un obiect de atît de aproape, şi mai cu seamă nu zăreşti locomotiva.

E îndeajuns de curios că unchiul, ca şi tatăl nostru, credeau în viaţa viitoare. Fără să mai vorbim despre tatăl nostru, de atîtea ori l-am auzit pe unchiul discutînd şi aducînd dovezi în această privinţă.

Ah, într-adevăr, ei erau mai siguri decît noi şi susţineau cu tărie, supărîndu-se dacă îndrăzneai să cercetezi adînc, cu de-amănuntul.

Viaţa *viitoare* a artiştilor *prin mijlocirea operelor lor* mi se pare că nu-i vreo scofală mare. Da, artiştii se continuă, trecîndu-şi din mînă în mînă torţa, Delacroix impresioniştilor, etc. Dar asta e totul?

Dacă o bătrînă femeie măritată cu copii avînd păreri îndeajuns de mărginite şi supuse canoanelor din concepţia creştină ar ajunge nemuritoare după cum crede ea, şi asta fără dubiu şi eu unul nu tăgăduiesc aşa ceva, de ce nişte cai de birjă bolnavi de oftică şi bîntuiţi de nevricale ca Delacroix şi ca fraţii Goncourt, cu idei largi, să fie totuşi ei mai puţin?

Deoarece s-ar părea că tocmai oamenii cu sufletul cel mai deşert simt că le încolţeşte această speranţă nedefinită.

Ajunge, nu e de nici un folos să ne frămîntăm capul cu de-astea. Dar trăind în mijlocul civilizaţiei, în mijlocul Parisului şi printre artele frumoase, de ce nu ne-am păstra acel *suflet* de femeie bătrînă, din moment ce femeile ele însele, în cinda credinţei lor instinctive că *aşa stau lucrurile*, au totuşi puterea de a crea şi de a lucra?

Aşadar, medicii nu vor spune că numai Moise, Mahomed, Cristos, Luther, Bunyan şi alţii au fost nebuni, dar şi Frans Hals, Rembrandt, Delacroix, şi la fel toate femeile bătrîne, cumsecade şi mărginite ca mama noastră.

Ah, e serioasă chestiunea. S-ar putea să-i întrebăm pe doctorii aceia: unde ar fi oare de aflat oamenii cu dreaptă judecată?

Oare codoşii bordelurilor or fi avînd de-a pururi dreptate? Se prea poate. Atunci ce anume să alegem? Din fericire, nu avem de ales.

T 519

... Grădiniţa ţăranului în înălţime este, mi se pare, cel mai bun desen dintre cele trei mari. Acel cu floarea-soarelui este grădiniţa unui stabiliment de băi; a treia grădiniţă, în lăţime, este aceea după care am pictat şi cîteva studii.

Sub cerul albastru petele portocalii, galbene, roşii, ale florilor capătă o strălucire nimitoare, şi în văzduhul limpede pluteşte un nu ştiu ce de fericire şi de dragoste mai înteţit decît în nord.

Vibrează ca şi buchetul de Monticelli pe care îl ai tu. Mi-e necaz că nu pictez flori pe-aici. În sfîrşit, deşi am meşterit vreo cincizeci de desene şi de studii pictate prin aceste meleaguri, mi se pare că am lucrat o nimica toată. M-aş socoti bucuros astfel să pregătesc doar calea altor pictori ai viitorului, care vor veni să lucreze în Sud.

Acum *Secerişul*, *Grădina*, *Semănătorul* şi cele două *Marine* sînt crochiuri după studii pictate. Cred că toate aceste imagini, subiecte, sînt bune, dar studiile pictate nu au limpezime şi strălucire în tuşă. Un motiv mai mult pentru care am simţit nevoia să le desenez. Am vrut să pictez un ţăran bătrîn scund care era leit tatăl nostru în ceea ce priveşte trăsăturile feţei. Era însă mai comun şi aducea aproape cu o caricatură.

Totuşi aş fi vrut numaidecît să-l pictez întocmai aşa cît era ţăranul de scund.

Mi-a făgăduit că o să vină, dar după aceea mi-a spus că s-ar cuveni să fie al său tabloul, în sfîrşit, că să lucrez două la fel, unul să fie al său şi unul să-mi rămînă mie. I-am răspuns că nu mă învoiesc aşa. Poate că va trece din nou pe-aici cîndva.

De ce nu păstrăm oare ceea ce dobîndim, cum li se întîmplă medicilor şi mecanicilor; o dată ce au descoperit şi au nimerit ceva, ei nu mai scapă din minte aceste cunoştinţe; în aceste îngrozitoare arte frumoase, se uită totul, nu păstrezi nimic. Millet a prezentat sinteza ţăranului şi acum, da, este Lhermitte, desigur că mai sînt şi alţii, puţini la număr, Meunier... apoi acum s-or fi deprins oare în mod mai curent să observe cu precizie ţăranii? Nu, aproape nimeni nu ştie să trinteaască unu!

Nu e de vină oare întrucîtva Parisul şi parizienii zestatornici şi viclenі ca marea?

Ei, comedia dracului, tu ai dreptate să spui: să ne vedem de treabă în linişte lucrînd de-ale noastre. Să ştii, cît de puţin sînt o fi impresionismul, aş avea totuşi dorinţa să pictez lucrări pe care ar putea să le înţeleagă generaţia înaintaşă: Delacroix, Millet, Rousseau, Diaz, Monticelli, Isabey, Decamps, Dupré, Jongkind, Ziem, Israëls, Meunier şi mulţi alţii, Corot, Jacque etc.

Ah! Manet a fost tare pe aproape, şi Courbet aşijderea, să împerecheze forma şi culoarea. Aş fi bucuros de tot să-mi pun lacăt gurii timp de zece ani, lucrînd numai studii, ca apoi să pictez un tablou sau două de figuri. Planul vechi atît de proslăvit e atît de srarcori îndeplinit.

Desenele pe care ţi le trimit sînt prea din topor fiindcă le-am lucrat astfel încît să pot mai tîrziu, dacă le voi păstra, să mă slujesc de ele drept material ajutător la picturile viitoare.

Grădiniţa de ţăran în înălţime are o superbă culoare în natură; daliile de acolo sînt de un purpuriu bogat şi întunecat, şirul dublu de flori e roz şi verde de-o parte şi portocaliu aproape fără culoare verde de cealaltă. În mijloc o dalie albă scundă şi un rodiu în floare de cel mai strălucitor portocaliu roşu, cu fructe verzi galbene. Pămîntul e cenuşiu, trestiile înalte ca şi cele de zahăr sînt de un verde albastru, smochinii ca smaragdul, cerul albastru, casele albe au ferestre verzi, acoperişuri roşii, dimineaţa soarele e în toi, seara e scăldată în umbra purtată, proiectată de smochinii şi de trestiile din jur. Dacă s-ar afla aici Quost ori Jeannin! Ce vrei, ca să cuprindă totul ar fi nevoie de o şcoală întreagă de oameni lucrînd împreună prin aceleaşi meleaguri, completîndu-se laolaltă ca olandezii de odinioară, portretişti, pictori de gen, pictori de peisaje, animalieri, pictori de natură moartă. ... Sudul, în zilele cînd ajungi lefter, îţi mai oferă măcar un avantaj asupra Nordului, vremea frumoasă (căci chiar Mistralul înseamnă vreme frumoasă). E un soare falnic, la care Voltaire s-a plictisit blîndu-şi cafeaua. Îţi aminteşti de Zola şi de Voltaire peste tot, vrînd-nevrînd. E altfel viaţă! Ca în Jan Steen, ca în

Ostade. Desigur că s-ar putea întemeia aici o şcoală de pictură, dar îmi vei răspunde că natura e frumoasă peste tot, dacă pătrunzi într-însa îndeajuns de adînc.

... Am văzut în grădina unui ţăran un chip de femeie sculptat în lemn; provenea de pe prora unui vas spaniol.

Se afla într-un boschet de chiparoşi şi semăna deplin a tablou de Monticelli.

Ah, grădinile astea de ferme cu minunaţii trandafiri învolţi din Provenţa, roşii, cu viile, cu smochinii lor! Cîtă poezie — şi veşnicul soare puternic, în pofida căruia vegetaţia se menţine foarte verde.

Din cisternă iese o apă limpede din care se udă ferma prin nişte uluce, formînd un sistem de canalizare de proporţii reduse. Un cal, unul bătrîn dintre acei aduşi din Camarga, alb de tot, pune mecanismul ăsta în mişcare. Nici o vacă prin aceste ferme nu prea întinse.

... Dar pe aici ferma şi circiuma ordinară, cuib de răufăcători, sînt mai puţin jalnice, mai puţin înfiorătoare decît în Nord, întrucît căldura etc. atenuează ticăloşia şi obida sărăciei.

... Am mai lucrat la un chip de zuav aşezat pe o bancă lîngă un zid alb, cu ăsta am cinci chipuri.

De dimineaţă am fost la o spălătorie publică de rufe cu figuri de femei avînd o înfăţişare tot atît de robustă ca *Negresele* lui Gauguin, mai cu seamă una în alb-negru-roz, alta în galben, erau cam vreo treizeci, bătrîne şi tinere.

T 529

Dragul meu Théo,

... Peste puţin timp vei face cunoştinţă cu domnul Patience Escalier, un fel de bărbat cu tîrnăcopul, fost boxer camargher, acum grădinar la o gospodărie de ţară în Crau.

Chiar astăzi îţi trimit desenul pe care l-am lucrat după această pictură, ca şi desenul după portretul factorului Roulin.

Culoarea din acest portret de ţăran nu e atît de întunecată ca din tabloul cu ţărani mîncînd cartofi

din Nuenen — dar preacivilizatul parizian *Portier* [1], probabil numit astfel fiindcă aruncă tablourile pe uşă-afară, va da din nou cu nasul de aceeaşi chestiune. Acum tu între timp te-ai schimbat de cum erai, dar ai să te convingi că el nu s-a schimbat şi într-adevăr e păcat că nu sînt mai multe tablouri *cu galenţi* la Paris. Nu cred că ţăranul meu va aduce vreo pagubă, de pildă acelui Lautrec pe care îl ai tu, ba chiar îndrăznesc să cred că Lautrec-ul tău va deveni prin contrast simultan şi mai distins, iar al meu va cîştiga şi el din această apropiere ciudată, fiindcă însuşirea de a fi luminat, bătut şi pîrlit de soarele în toi şi de aerul liber va ieşi la iveală şi mai mult alături de pudra de orez şi de îmbrăcămintea elegantă.

Ce păcat că parizienii n-au dat îndeajuns de gustul lucrurilor aspre, al tablourilor de Monticelli, al barbotinei. În sfîrşit, îmi dau seama că nu trebuie să te descurajezi fiindcă utopiile nu se înfăptuiesc.

Numai că, uite, mi se pare că ceea ce am învăţat la Paris se duce de ripă şi că mă întorc la gîndurile care mi-au trecut prin cap la ţară, înainte de a cunoaşte impresioniştii.

Şi nu m-aş prea mira dacă peste puţină vreme impresioniştii vor găsi cu cale să mă critice, să cîrtească împotriva felului meu de a picta, care mai degrabă a fost fecundat de concepţiile lui Delacroix decît de ale lor.

Căci în loc de a căuta să redau exact ceea ce am înaintea ochilor, eu folosesc culoarea în mod mai arbitrar, ca să mă exprim cu vigoare.

În sfîrşit, să lăsăm în pace tot ce e teorie, dar am să-ţi dau o pildă despre ceea ce vreau să spun.

Aş dori să fac portretul unui prieten pictor, care visează vise măreţe, care lucrează cum cîntă privighetoarea, fiindcă asta îi e firea. Acest bărbat va fi blond. Aş dori să pun în tablou stima, dragostea pe care i le port. Îl voi picta deci aşa cum e, atît de fidel cît îmi va sta în putinţă, aşa voi începe.

Dar tabloul nu se va isprăvi astfel. Ca să-l sfîrşesc, voi fi acum colorist arbitrar.

[1] Negustor de tablouri. Locuieşte în Paris în aceeaşi clădire — de pe strada Lepic — cu fraţii Van Gogh. *(N. tr.)*

Voi înteți la maximum blondul părului, voi ajunge la nuanțe portocalii, la cromuri, la culoarea lămîiei palide.
Îndărătul capului său, în loc să pictez peretele obișnuit al apartamentului sărăcăcios, voi picta nemărginitul, voi face un fond simplu din albastrul cel mai învolt, cel mai intens pe care îl voi putea pregăti și prin această simplă combinație capul blond, luminat pe acest fond albastru învolt, va căpăta un efect misterios ca steaua din adîncimea azurului.
La fel în portretul țăranului am folosit același mod de a lucra. Deși fără să caut, de data asta, să evoc strălucirea misterioasă a unei palide stele din nemărginirea cerului. Dar imaginîndu-mi bărbatul grozav pe care urma să-l înfățișez în toiul căldurii de pe vremea secerișului, ziua-n amiaza mare. Așa se explică doar acele culori portocalii care aruncă fulgere ca de fier înroșit, acele tonuri de aur vechi, luminos în beznă. Ah, dragul meu frate... și stimabilii domni cumsecade nu vor vedea în această exagerare decît o caricatură.
Dar ce ne pasă nouă, noi am citit *Pămîntul* și *Germinal*[1] și cînd pictăm un țăran ne-ar plăcea să dovedim că această lectură a cam ajuns să fie una cu noi.
Nu știu dacă o să izbutesc să pictez factorul precum îl presimt; acest bărbat e, ca moșul Tanguy, tot revoluționar, poate că e socotit drept republican sincer fiindcă urăște din adîncul inimii republica de care noi ne bucurăm și fiindcă pe scurt se cam îndoiește și-i cam dezamăgit de ideea republicană în sine.
Dar l-am auzit într-o zi cîntînd *Marsilieza* și mi-a evocat' 89, nu anul care vine, ci pe acela de acum nouăzeci și nouă de ani. Era din Delacroix, din Daumier, din olandezul de odinioară în întregime.
Din nefericire, pentru de-astea nu se pozează, și totuși ca să poți picta tabloul e nevoie de un model inteligent.
Nu mă pot opri acum să nu-ți spun că zilele pe care le trăiesc sînt, din punct de vedere material, de-o asprime care întrece orice măsură.

---

[1] *Pămîntul*, *Germinal* — opere de Zola.

Viața, orice ai face, e îndeajuns de scumpă pe aici, aproape-aproape ca în Paris unde, cheltuind cinci ori șase franci pe zi, nu te alegi cu mare lucru.
Ca să am modele potrivite gîndurilor mele, sufăr din această pricină din cale afară. Nu-i nimic și tot voi continua.
Și te asigur că dacă s-ar întîmpla să-mi trimiți ceva mai mulți bani cîteodată, ar fi în folosul tablourilor, nu al meu. Nu am, în ce mă privește, de ales decît între a fi un pictor bun sau un pictor prost. Aleg prima eventualitate. Dar cerințele picturii sînt ca și acele ale unei amante care te duce la ruină — nu poți nimic întreprinde fără bani și n-ai niciodată îndeajuns.
De aceea pictura s-ar cuveni să se lucreze pe cheltuiala societății și să nu cadă povară grea pe capul artistului.
Dar vezi, mai bine să tăcem, fiindcă *nimeni nu ne silește să lucrăm*, nepăsarea față de pictură fiind în mod fatal cam generală, cam veșnică. Din fericire stomacul mi s-a îndreptat, într-așa fel încît am trăit trei săptămîni din lună cu pesmeți marinărești, cu lapte, cu ouă.
Căldura cea prielnică, ea îmi dă puteri și desigur că n-am greșit să vin *acum* în Sud, în loc să aștept pînă ce boala avea să ajungă de nevindecat. Da, sînt tot atît de sănătos ca și ceilalți oameni acum, ceea ce nu mi s-a întîmplat decît un răstimp în Neunen, de pildă, și asta nu-mi displace.
Cînd zic ceilalți oameni, mă refer întrucîtva la lucrătorii de la terasament greviști, la moșul Tanguy, la tata Millet, la țărani. Dacă ești sănătos, o bucată de pîine îți ajunge ca să trăiești deși lucrezi cît ei ziulica de mare, ba mai ai și puterea de-a fuma și de a-ți bea paharul tău — fără de asta nu se poate la asemenea treburi. Și pricepi totuși taina stelelor și a nemărginitului de deasupra limpede de tot. Atunci viața e totuși aproape o vrajă. Ah! acei care n-au încredere în soarele de-aici sînt nelegiuiți de-a binelea.
Din păcate, pe lîngă soarele — pîinea lui Dumnezeu, bate trei sferturi din timp diavolul de *mistral*.
Poșta de sîmbătă, la dracu, a trecut și nici nu mă îndoiam că n-o să primesc o scrisoare de la tine, dar, uite, află că nu-mi face sînge rău.

T 521

Dragul meu Théo,

Îţi foarte mulţumesc pentru că mi-ai trimis pînza şi culorile care mi-au sosit de curînd.

A fost de plată de data aceasta nouă franci şi optzeci de centime transportul, de aceea nu le voi lua decît după ce voi primi scrisoarea ta viitoare, neavînd nici un ban acum.

... Mă gîndesc mult la Gauguin şi te asigur că într-un fel sau într-altul, sau că va veni el aici sau că mă voi duce eu la dînsul, vom prefui, el şi cu mine, cam aceleaşi motive — eu nu mă îndoiesc nici cîtuşi de puţin că voi avea poftă să lucrez la Pont-Aven, după cum, pe de altă parte, sînt convins că lui îi va plăcea la culme natura de pe-aici. Ei bine, la sfîrşitul unui an, el dîndu-şi cîte o pînză pe lună, ceea ce în total ar face douăsprezece pe an, va fi şi în cîştig; nefăcînd nici o datorie într-acest răstimp şi lucrînd fără întrerupere, nu va fi în pierdere de fel.

Dacă vom trăi în bună înţelegere şi cu hotărîrea de nestrămutat de a nu ne certa, vom cîştiga astfel o situaţie mai temeinică în ce priveşte renumele.

Trăind singur şi eu şi el, trăim ca nişte smintiţi sau ca nişte răufăcători, la prima vedere cel puţin, şi în realitate cam la fel.

... Şi tare aş mai dori să-l văd pe Gauguin stînd aci îndeajuns de lungă vreme.

Ceea ce spune Gruby [1], să te lipseşti de femei şi să te hrăneşti bine e, într-adevăr, de mare folos şi dacă îţi cheltuieşti lucrînd cu mintea la fel şi creierul şi măduva spinării, e logic de tot să nu te osteneşti făcînd dragoste mai mult decît trebuie.

Dar asemenea cumpătare poţi să ţi-o înspeşti mai bine la ţară decît în Paris.

Pofta de femei pe care o capeţi în Paris nu-i aşa că întrucîtva provine din boala chiar a iritării nervilor, căreia Gruby îi este duşman declarat, mai degrabă decît ar fi un simptom de vigoare.

De aceea constaţi că această poftă dispare în momentul cînd te întremezi. Rădăcina bolii aflîndu-se în constituţia însăşi, în sănătatea tot mai şubredă în mod

[1] Medic.

fatal a familiilor din generaţie în generaţie, în păcătoasa de profesiune de altminteri şi în viaţa proastă din Paris, rădăcina bolii desigur e într-asta şi nu izbuteşti să o stîrpeşti.

... Restaurantul unde mă aflu e tare ciudat, e în întregime gri, pardoseala e de bitum gri, ca trotuarul, pe pereţi tapete gri. Storuri verzi de cele mai multe ori trase, o perdea mare verde la uşa mai totdeauna deschisă, opreşte praful să nu treacă de-afară înăuntru. A ajuns totul de un gri Velázquez — ca în *Turcaitoarele*, raza de soare subţire de tot şi foarte năvalnică prin stor, ca şi aceea care străbate prin tabloul de V. nu lipseşte nici de-aici. Firește nu lipsesc nici măsuţele cu feţe de pînză albe. În acest moment în fundul acestui apartament gri Velázquez se zăreşte bucătăria străveche, curată-pahar, ca o bucătărie olandeză, pardoseala de cărămidă roşie tare, nişte legume verzi, dulap de stejar, maşină de gătit bucate cu plăci gravate în cuptru, cu vase de alamă strălucitoare, cu cărămizi albastre şi albe şi focul aprins, portocaliu deschis.

Servesc, iată, două femei tot în gri, aproape ca în tabloul de Prévost care e la tine în casă, foarte lesne de comparat cu acela în toate amănuntele. În bucătărie, o bătrînă şi o servitoare scundă şi grasă tot în gri, în negru şi în alb. Nu ştiu dacă descriu îndeajuns de desluşit, dar iată ceea ce am văzut ca într-un adevărat Velázquez.

În faţa restaurantului, o curte acoperită, pardosită cu cărămizi roşii şi pe ziduri viţe de vie sălbatice, volbură şi plante agăţătoare.

Toate-s încă aci după şartul vechi provensal, pe cînd celelalte restaurante sînt pînă într-atît după pilda Parisului *încît chiar cînd nu e nici o urmă de portar* se află totuşi cămăruţa acestuia de sub scară şi tăbliţa «Vorbiţi cu portarul».

Nu mai este, aşadar, totul falnic, grandios. Astfel am vizitat un grajd cu patru vaci şi cu un viţel de culoarea cafelei cu lapte — un grajd alb albastru căptuşit cu pînze de păianjen, cu vacile foarte curate şi foarte arătoase, cu o perdea groasă împotriva prafului şi împotriva muştelor la poarta de intrare.

Tot gri, grisul Velázquez!

Era peste tot atîta tihnă — culoarea de cafea cu lapte şi de tutun de Havana a vacilor, albul blînd gri albăstrui al zidurilor, tapiseria verde şi verdele galben şi sclipitor de afară scăldate în soare, contrastau uimitor. Îţi dai seama că mai e şi altceva de pictat decît ceea ce am pictat eu.
E timpul să plec la lucru. Am mai văzut o priveliţte foarte tihnită şi straşnic de frumoasă deunăzi, o fată cu pieliţa obrazului de culoarea cafelei cu lapte — dacă îmi aduc aminte bine — avea părul cenuşiu, ochii verzi, corsajul de stambă trandafirie palidă, sub care i se desluşeau sînii drepţi, tari şi mici. Asta în contrast cu verdele de smaragd al smochinilor. O femeie cu înfăţişare ţărănească de tot, cu un falnic umblet de fecioară.
Nu e cu neputinţă de tot ca s-o conving să-mi pozeze în aer liber, ca şi pe maică-sa — grădinăriţa — de culoarea pămîntului, îmbrăcată atunci în galben spălăcit şi în albastru pălit.
Pieliţa de pe obrazul fetei era de culoarea cafelei cu lapte, mai închisă decît trandafiriul corsajului. Maică-sa era minunată, chipul de un galben tulbure şi de un albastru pălit ieşea în iveală în plin soare dintr-un răzor de flori care îţi bua vederile, alb ca zăpada şi galben de culoarea lămîii. Deci un adevărat Van der Meer din Delft. Nu-i urît Sudul.

T 522

Dragul meu Théo,

Aş avea să-ţi mulţumesc pentru atîtea lucruri, mai întîi pentru scrisoarea ta şi pentru hîrtia de cincizeci de franci.

... Avem acum o prea slăvită căldură puternică fără vînt pe-aici, care mie îmi convine de minune. Un soare, o lumină pe care din lipsă de vorbe mai potrivite nu le pot numi decît galbene, un galben de pucioasă deschis, un galben de lămîie palid auriu. Ce frumos e galbenul! Şi cu cît mai bine voi vedea nordul.
Am gata două studii de scaieţi dintr-un loc viran, nişte scaieţi albiţi de praful mărunţel ridicat de pe drum.

Apoi un mic studiu după un popas de negustori care cutreieră bîlciurile, căruţe roşii şi verzi; de asemenea un studiu mic după vagoanele trenului Paris-Lyon-Mediterrané — aceste două studii din urmă au fost socotite că sînt lucrate «într-un mod foarte modern» de către un tînăr emul al acelui de treabă general Boulanger, foarte isteţul sublocotenent znav. Acest militar viteaz a lăsat baltă arta desenului în misterele cărcia mă străduiam să-l introduc, dar dintr-un motiv vrednic de crezut, căci în chip neprevăzut a fost obligat să dea un examen, pentru care mă tem că nu era de loc pregătit.
Presupunînd că tînărul francez mai sus citat ar spune totdeauna adevărul, el i-ar fi uimit pe examinatori prin îndrăzneala răspunsurilor date, îndrăzneală pe care şi-ar fi întărit-o şi înviorat-o în ajunul examenului, ajun petrecut într-un bordel.

... Ai primit desenele grădinilor şi cele două desene de chipuri? Mi se pare că portretul ţăranului bătrîn are o culoare tot atît de cîndată ca şi *Semănătorul*, dar *Semănătorul* este o neizbîndă şi capul ţăranului e o nereuşită şi mai mare. Ah, acest tablou, îţi-l voi trimite numai pe el, de îndată ce se va usca şi voi scrie şi o dedicaţie de dragul tău.

T 523

... Să nu te sinchiseşti de ce are să se întîmple, să speri că într-o zi ori într-alta o să scapi de sărăcie, smăgire curată! M-aş socoti aproape fericit să lucrez în schimbul unei retribuţii precis îndestulătoare, a tihnei mele în atelierul meu, pe tot timpul cît o fi să trăiesc.
Ei bine, dacă repet că mi-e cu desăvîrşire tot una să mă stabilesc la Pont-Aven ori la Arles, îmi pun în gînd să fiu de neînduplecat în ceea ce priveşte întemeierea unui atelier statornic şi în ceea ce priveşte culcatul acolo iar nu pe la hanuri.
Dacă tu ai avea bunătatea să ne ajuţi, pe Gauguin şi pe mine, să fim în stare să ne instalăm astfel, numai atîta spun: dacă nu vom prinde acest prilej

 spre a ne scăpa de acei care dau odăi cu chirie, arun-

cănu pe fereastră toți banii primiți de la tine și putința noastră de a rezista la asaltul sărăciei.

B 15

(Arles, prima jumătate din august 1888)

Scumpul meu Bernard,

Vreau să lucrez figuri, figuri și iarăși figuri. E mai presus de puterile mele această serie de bipede, începînd de la copilaș pînă la Socrate, și de la femeia cu părul negru și cu pielea albă pînă la femeia cu părul galben și cu obrazul de culoarea cărămizii, pîrlit de soare.

... O, ce soare plăcut e pe-aici în toiul verii! Te izbește în cap și nu-i de mirare de fel că ajungi smintit. Or, fiind așa de mai înainte, mă bucur într-una de asta.

Mă gîndesc să-mi decorez atelierul cu o jumătate de duzină de tablouri tot *floarea-soarelui*, o decorație unde cromurile violente sau rupte vor izbucni pe fonduri felurite, albastre, începînd de la cel mai palid veronez pînă la *albastrul regal*, încadrate de dîre subțiri de *minium portocaliu*.

Un fel de efect de vitraliu de biserică de stil gotic. Ah, dragii mei prieteni, nouă ăștora, smintiților, ne dă totuși plăceri din plin ochiul, nu-i așa?!

Vai, natura își trage plăcerile din partea noastră animalică, și corpul ne e de disprețuit și o grea povară cîteodată. Dar, începînd de la Giotto, sărmană celebritate, așa merg lucrurile.

Ah, și totuși, ce bucurie a ochiului și ce rîs acel rîs știrb al bătrînului leu Rembrandt, cu paleta în mînă!

... Cît de mult mi-ar plăcea să petrec zilele acestea în Port-Aven; dar, în sfîrșit, îmi alin tristețea privind îndelung cu admirație la floarea-soarelui.

T 524

Scumpul meu Théo,

... Mă tem că n-o să am un prea frumos model de femeie; mi-a făgăduit, dar, după cît se pare, a cîștigat bani dedîndu-se la desfrîu și are ceva mai bun de făcut.

Era nemaipomenită; avea privirea ca din tablourile de Delacroix și o înfățișare ciudată, primitivă. Primesc toate cîte mi se întîmplă cu răbdare, neîntrevăzînd alte mijloace de a le îndura, dar e supărător acest necaz neîntrerupt cu modelele. Sper să lucrez zilele acestea un studiu după niște oleandri roz. Dacă aș picta neted și lustruit ca Bouguereau, oamenii nu s-ar ruși să-mi îngăduie să-i pictez, dar cred că mi-am pierdut modelele fiindcă li se părea că sînt «prost pictate», fiindcă li se părea că *nu lucram decît tablouri pline de vopsea*. Așa încît prostuțele tîrfe se tem să nu se compromită, gîndindu-se că lumea își va bate joc de portretul lor. Stă să te prindă descurajarea aproape cînd îți dai seama că ai putea să lucrezi atîtea dacă lumea ți-ar arăta mai multă bunăvoință. Nu pot să mă las în voia sorții spunîndu-mi «strugurii sînt acri», nu-mi pot alina tristețea de a nu avea mai multe modele.

În sfîrșit, se cuvine să am răbdare și să umblu să găsesc altele.

... Și dacă se poate crede cînd ești mai tînăr, că printr-o muncă asiduă ajungi să-ți îndestulezi nevoile, așa ceva e din ce în ce mai îndoielnic în acest moment. I-am spus din nou lui Gauguin în scrisoarea mea cea din urmă că dacă ai picta ca Bouguereau ai putea spera să cîștigi, dar că publicul nu se va schimba niciodată, nu agreează decît tablourile dulcege și linse. Avînd un talent mai serios, ahtiat de simplitate, să nu cumva să te bizui pe rodul muncii tale; cei mai mulți dintre oamenii cultivați îndeajuns ca să înțeleagă și ca să îndrăgească tablourile impresioniste sînt și vor fi mai departe prea săraci ca să poată cumpăra. Oare G. și cu mine, lucrăm noi mai puțin cu acest scop — nu; dar vom fi siliți să acceptăm sărăcia și izolarea socială fără să ne sinchisim de lumea din jur. Și la început, să ne stabilim acolo unde viața costă cel mai ieftin. Cu atît mai bine dacă o să vină izbînda, cu atît mai bine dacă o să ajungem cîndva să trăim mai din belșug.

Mi-a mers mai mult la inimă acel personaj Bongrand-Jundt din *Opera* de Zola.

E atît de adevărat ceea ce spune el: « *Voi credeți, nenorociților, că chiar cînd artistul și-a cîștigat talentul și renumele său, credeți că e la adăpost? Dimpotrivă, de atunci încolo îi este interzis să creeze ceva cu totul neizbutit. Renumele chiar îl obligă să-și împlinească lucrul său cu atît mai multă îngrijire cu cît sorții de vînzare se împuținează. La cea mai neînsemnată dovadă de scădere a calității lucrului toată huita pizmașă se năpustește asupra lui și-i dărîmă tocmai renumele și acea încredere pe care un public nestatornic și viclean și-o pusese pentru moment într-însul* ».

Mai ceva decît astea sînt spusele lui Carlyle:
« *Ați auzit vorbindu-se despre licuricii care în Brazilia sînt atît de luminoși încît doamnele, noaptea, își împung cu acele și-i prind în pieptănătura lor — gloria e foarte frumoasă, dar, vedeți, eu e pentru artist ceea ce acul de păr e pentru gingania lucitoare. Vreți să izbîndiți și să vă distingeți, știți voi în mod precis ce doriți?* »

Or, mie mi-e groază de izbîndă, mi-e teamă de a doua zi după sărbătoarea unei izbînzi a impresioniștilor; zilele anevoioase de pe acum ne vor părea mai tîrziu drept « vremurile frumoase de odinioară ». Ei bine, G. și cu mine se cuvine să fim prevăzători, se cuvine să lucrăm ca să avem un acoperiș deasupra capului, pe ce să ne odihnim trupul, toate cele de nespărată trebuință, în sfîrșit, ca să îndurăm neizbînda, care va dăinui *toată viața noastră*, și să avem grijă să ne stabilim în localitatea cea mai puțin bîntuită de scumpete. Astfel ne vom asigura liniștea necesară ca să creăm mult, chiar vînzînd puțin ori de loc.

... Trag concluzia: să trăim aproape ca niște monahi ori ca niște pustnici, cu munca drept pasiune stăpînitoare, cu renunțarea la binul trai.

Natura înconjurătoare, vremea frumoasă de pe-aici, acestea sînt folosesle Sudului. Dar am bănuiala că Gauguin nu va renunța niciodată la încăierarea pariziană, prea o are la inimă, și crede mai ceva decît mine într-o izbîndă trainică. Asta n-o să-mi pricinuiască nici un rău, dimpotrivă, mi se pare că prea mă cuprinde deznădejdea. Să-i îngăduim așadar

această iluzie, dar să nu pierdem din vedere că va avea nevoie neîncetat de locuință, de hrana zilnică și de culori. Aici e huba lui — fiindcă se înglodează în datorii acum, e dus pe copcă de mai înainte.

Noi ceștilalți venindu-i într-ajutor îi dăm într-adevăr putința să cîștige victoria în Paris.

Dacă m-ar stăpîni aceleași amhiții ca și pe dînsul, poate că nu ne-am înțelege. Dar eu nu țin nici la izbîndă, nici la fericirea mea, țin să dăinuiască doar încercările energice ale impresioniștilor, țin la atît: să fie ei la adăpost și să-și aibă pîinea zilnică. Și îmi imput drept o crimă să le am eu, cînd din aceeași sumă de bani ar putea trăi doi.

Dacă ești pictor, treci ori drept un nebun ori chiar drept un om bogat: o ceașcă de lapte te costă un franc, o tartină doi și tablourile nu se cumpără. Iată de ce trebuie să trăim împreună cu alții, cum trăiau monahii olandezi de altădată, frații de călugărie cu viață comună din mărăcinișurile noastre olandeze. Îmi și dau seama că Gauguin speră să izbîndească; el n-ar putea să se lipsească de Paris, nu are însușirea de a prevedea că sărăcia *n-are limită*, că e nemărginită. Îți închipui că mi-e egal cu totul în aceste împrejurări să stau aci mai departe sau s-o iau din loc. Se cade să-i îngăduim să-și dea lupta lui; o va cîștiga de altminteri. Prea departe de Paris i s-ar părea că e inactiv, dar noi să avem grijă să rămînem cu totul nepăsători la ceea ce se cheamă izbîndă ori neizbîndă. Începusem să-mi sumez tablourile dar repede m-am oprit, mi se părea că e o mare prostie.

Pe o marină se află o semnătură peste măsură de mare, roșie, fiindcă țineam să pun o cîtime oarecare de roșu pe verde. La urma urmei, zi să le vezi în curînd. Sfîrșitul săptămînii va fi cam anevoios și sper, deci, mai cu seamă să primesc scrisoarea ta cu o zi mai devreme decît cu o zi mai tîrziu.

T 525

15 august 1888

... Acum am oprit portretul mare al factorului și capul său alăturat înseamnă *o singură* ședință de lucru.

Ei bine, iată tăria mea, să lucrez un chip cu înverşunare într-o şedinţă. Dacă o să mai prind aripi, scumpul meu frate, o să fac într-una aşa, o să beau cu oricine mi-o ieşi în cale şi o să-l pictez, şi nu în acuarelă, ci în ulei, pe dată ca Daumier.
Dacă o să împlinesc zuta astfel, vor fi şi bune printre ele. Şi voi fi mai francez şi mai *eu lassumi* şi mai băutor. Mă ispiteşte tare aşa ceva, nu băutura, ci pictura de ştrengari de stradă.
Lucrînd astfel ceea ce aş cîştiga ca artist, aş pierde oare ca om? Dacă aş crede aşa ceva, aş fi un amărît fără pereche, acum nu sînt unul dintre cei care nu au seamăn pe lume, dar să ştii, n-am ambiţia acestui renume îndeajuns, ca să azvîrl cu barda în lună. Prefer să aştept generaţia care va veni, care va lucra în portret ceea ce lucrează Claude Monet în peisaj, un peisaj bogat şi îndrăzneţ ca al lui Guy de Maupassant.
Eu însă îmi dau seama că nu sînt din lumea acestora — dar scriitori ca Flaubert şi ca Balzac n-au dat scriitori ca Zola şi ca Maupassant? Vivat! deci nu noi, ci generaţia care va veni. Tu eşti un arbitru îndeajuns de competent în pictură ca să distingi şi ca să apreciezi originalitatea mea şi eşti de asemenea îndeajuns de competent ca să constaţi că n-ar fi de nici un folos să prezint de pe acum publicului ceea ce lucrez, fiindcă alţii mă întrec în privinţa unei mai precise. Asta depinde mai mult de vînt şi de împrejurări decît de ceea ce mi-ar sta în putinţă fără mistralul de pe-aici şi fără împrejurările nenorocite legate de o tinereţe fluşturatică şi de o sărăcie relativă,
În ce mă priveşte pe mine, nu stăruiesc de fel să mi se schimbe situaţia şi mă socotesc chiar prea fericit să izbutesc a continua astfel.

T 526

... Sînt pe cale să pictez cu înflăcărarea unui marsilliez mîncînd ciorbă de peşte provensală cu usturoi şi cu şofran, ceea ce nu te va uimi, cînd e vorba despre a picta nişte floarea-soarelui mari. Am trei pînze în lucru: I. trei flori învoalte într-o glastră verde, cu fondul deschis, pînză de 15; II. trei flori, una cu sămînţă şi desfrunzită şi un boboc pe fond albastru regal, pînză de 25; III. douăsprezece flori şi boboci într-un vas galben (pînză de 30). Ultima e aşadar deschis pe deschis şi va fi cea mai bună, sper. Nu mă voi opri aici.
În speranţa de a locui într-un atelier al nostru împreună cu G. aş dori să decorez acest atelier. Nimic altceva decît nişte floarea-soarelui mari. Lîngă magazinul tău, în restaurant, ştii că sînt nişte decoruri atît de frumoase cu flori; îmi aduc aminte de multe ori de acea floarea-soarelui mare din vitrină. Ca să încheie, cînd voi isprăvi de înfăptuit acest plan, voi avea o duzină de panouri. Totul va fi o simfonie de albastru şi de galben, aşadar. Lucrez la ea în fiecare dimineaţă de cum răsare soarele, fiindcă florile se ofilesc repede şi trebuie să lucrez toată pînza dintr-o dată, pe nerăsuflate.
... Începe să-mi placă Sudul din ce în ce mai mult. Lucrez la un studiu de scaieţi prăfuiţi cu un roi de nenumăraţi fluturi albi şi galbeni.
Iarăşi mi-au lipsit modelele pe care speram să le am zilele-acestea. (...) Am o asemenea de idei pentru noi pînze. Am văzut din nou acelaşi vas încărcat cu cărbune, cu muncitorii care îl descarcă, despre care ţi-am mai scris, într-acelaşi loc al navelor încărcate cu nisip după care ţi-am trimis un desen. Va fi un subiect de pomină. Încep însă din ce în ce mai stăruitor să caut o tehnică simplă, care poate că nu va fi aceea a impresioniştilor. Aş vrea să pictez într-un mod pe care în cazul cel mai rău toţi cei în stare să discearnă să-l poată distinge desluşit.
...O strîngere de mînă, mă grăbesc să mă întorc la treaba mea.

T 527

Dragul meu Théo,

... Binevoieşte a cere părerea lui Tasset asupra următoarei chestiuni. Mie mi se pare că o vopsea cu cît e pisată mai mărunt cu atît e şi mai saturată de ulei. Or, noi nu ne dăm în vînt peste măsură după ulei, asta se înţelege de la sine.

Dacă am picta ca domnul Gérôme şi ca imitatorii ceilalţi de o exactitate fotografică, am cere fără îndoială vopsele pisate foarte mărunt. Dimpotrivă, nouă nu ne displace de fel ca pinza să aibă o înfăţişare simplă, naturală. Dacă aşadar în loc de a pune vopseaua la pisat pe piatră timp de dumnezeu ştie cîte ceasuri, am pisa-o exact atîta vreme pînă cînd ajunge să se poată uşor folosi, fără să avem vreo grijă de fineţea grăuncioarelor, am obţine culori mai vii, poate că mai puţin supuse înnegririi. Dacă vrea să facă o încercare cu cele trei cromuri, cu veronez, cu vermilion, cu miniu portocaliu, cu cobalt, cu ultramarin, sînt ca şi sigur că prin mult mai reduse cheltuieli voi avea culori şi mai strălucitoare şi mai trainice. Atunci, la ce preţ? Sînt sigur că operaţia asta se poate face. Probabil că şi în ce priveşte garanţele, verdele de smarald, care sînt transparente, de asemenea.

... Acum am ajuns la al patrulea tablou de floarea-soarelui.

Acest al patrulea este un mănunchi de paisprezece flori, şi e pe fond galben, ca natura moartă cu gutui şi cu lămîi pe care am lucrat-o altădată.

Dar fiind cu mult mai mare, face o impresie îndeajuns de neobişnuită, şi mi se pare că de data aceasta a fost pictat cu mai multă simplitate decît gutuile şi lămîile.

Îţi aminteşti că am văzut împreună cîndva la Hôtel Drouot un Manet într-adevăr nemaipomenit, cîţiva bujori trandafirii învolţi cu frunzele foarte verzi pe un fond deschis? Tot în aer şi tot *floare* ca oricare, şi totuşi pictat într-o pastă groasă viguroasă şi nu cum pictează Jeannin.

Iată ceea ce se poate chema simplitate a tehnicii. Şi nu mă lasă inima să nu te anunţ că zilele-acestea mă voi strădui să descopăr un mod de a lucra cu pensula fără punctuleţe sau altceva, folosind doar tuşa variată. Într-o zi ai să vezi şi tu despre ce este vorba.

Ce păcat că pictura costă atît de scump! În săptămîna asta n-am mai fost la atît de mare strîmtoare ca în celelalte săptămîni, mi-am dat deci şi eu drumul, am făcut praf hîrtia de o sută într-o singură

săptămînă, dar la sfîrşitul acesteia voi avea gata patru tablouri şi chiar dacă adaug şi preţul culorii pe care am consumat-o, în săptămîna asta n-am muncit de pomană. M-am sculat dis-de-dimineaţă în fiecare zi, am prînzit şi am cinat din belşug, am fost în stare să lucrez neîntrerupt fără să am senzaţia că îmi slăbesc puterile. Dar, uite, trăim în nişte timpuri cînd ceea ce lucrezi nu are preţ, nu numai că nu se vînde, dar, după cum vezi că se întîmplă cu Gauguin, dacă vrei să împrumuţi ceva bani asupra tablourilor isprăvite, nu ţi se dă nici o leţcaie, chiar dacă ceri sume neînsemnate şi tablourile sînt de valoare. Şi iată-ne aruncaţi în izbeliştea primejdiilor. Şi în viaţa noastră cred că mai nimic nu se va schimba. Măcar dacă am pregăti un trai mai îmbelşugat pictorilor care vor călca pe urmele noastre, tot ar însemna ceva.

Viaţa e totuşi scurtă şi mai cu seamă în puţini ani ne simţim îndeajuns de în putere ca să înfruntăm orice.

În sfîrşit, teamă mi-e că de îndată după ce pictura cea nouă va fi preţuită, pictorii se vor moleşi.

Fie cum o fi, un lucru e sigur, noi cei de astăzi întrupăm decadenţa picturii. Gauguin şi Bernard declară acum că vor lucra «o pictură de copii». Îmi place mai mult aceasta decît pictura decadenţilor. Cum se explică oare că lumea vede în impresionism ceva decadent? E totuşi complet dimpotrivă.

T 523

... Pictura aşa cum se prezintă astăzi făgăduieşte să ajungă mai subtilă — mai mult muzică şi mai puţin sculptură — în sfîrşit ne făgăduieşte *culoarea*. Măcar dacă şi-ar ţine făgăduiala. Cu floarea-soarelui merg bine, am un nou mănunchi de paisprezece flori pe fond galben-verde, e deci exact acelaşi efect, dar în format mai mare, pînză de treizeci — ca şi natura moartă cu gutui şi cu lămîi, pe care le şi ai, dar în tabloul cu floarea-soarelui pictura e cu mult mai simplă.

Îţi aduci aminte că într-o zi am văzut la Hôtel Drouot un buchet de bujori de Manet? Cu florile trandafirii, cu frunzele foarte verzi, pictat cu pastă

din belşug şi nu cu glasiuri ca şi acele de Jeanmin, desprinzîndu-se dintr-un simplu fond alb, mi se pare. Iată o pictură întru totul bine cumpănită.
În ce priveşte pointilismul, spre a împodobi cu un nimb sau cu altceva, socotesc că e o descoperire adevărată; dar e de pe acum de prevăzut că această tehnică, mai mult decît alta, va ajunge o dogmă universală. Un motiv mai mult ca *La Grande Jatte* de Seurat, peisajele cu puncte mari de Signac, barca de Anquetin să ajungă şi mai personale, şi mai originale...
Cît despre hainele mele, ele încep a se ponosi, dar nu mai departe decît în săptămîna trecută mi-am cumpărat un surtuc de catifea negru de douăzeci de franci de o calitate îndeajuns de bună şi o pălărie nouă, deci, în privinţa asta nu e nici un zor.

T 529

Dragul meu Théo,

La întîi septembrie am de plătit chiria, dacă ai putea să-mi trimiţi săptămîna viitoare chiar în ziua cînd primeşti leafa ta (...) Dacă ai putea să-mi trimiţi banii duminică prin mandat telegrafic nu mi-ar fi indiferent să mai cîştig o zi.
Am două modele în săptămîna asta: o arleziană şi ţăranul cel bătrîn, pe care de data aceasta îl lucrez pe un fond portocaliu aprins, care cu toate că n-are pretenţie să înfăţişeze în *trompe-l'oeil*[1] un amurg roşu, poate totuşi să-l sugereze.
Din nenorocire mă tem că arleziana cea gingaşă îmi va trage chiulul în ce priveşte sfîrşitul tabloului. În chipul cel mai nevinovat, ultima dată cînd a venit, mi-a cerut banii pe care i i-am făgăduit pentru toate şedinţele viitoare; şi fiindcă nu i-am ridicat la asta nici o obiecţie, ea a şters putina şi de atunci nu i-am mai văzut ochii.
În sfîrşit, într-o zi ori într-alta s-ar cuveni să se întoarcă şi ar fi prea din cale-afară dacă ar lipsi de-a binelea.

[1] *Trompe-l'oeil* — pictură care la o anumită distanţă dă iluzia realităţii. *(N. tr.)*

De asemenea mai am un buchet în lucru şi altă natură moartă după o pereche de pantofi scîlciaţi(...) Sînt în vorbă şi cu alţii pentru poză; ceva îmi dă ghes să lucrez studii de chipuri cît mai multe cu putinţă.

T 530

1 septembrie 1888

... Îmi dau seama că chiar şi în momentul acesta aş putea să fiu cu totul alt pictor dacă m-aş învrednici să învinge toate piedicile în ceea ce priveşte atragerea modelelor, dar îmi dau seama şi că e posibil să mă îndobitocesc şi să văd că trece fără întoarcere ceasul puterii de creaţie artistică, după cum în curgerea vieţii îţi urci sculele în pod. Asta e fatalitatea şi, firească, într-un caz ca şi într-altul cutezanţa şi a bate fierul cît e cald se impun de urgenţă.
... Îţi trimit astăzi trei volume de Balzac, lectură cam învechită, etc. dar opera de Daumier ori cea de Lemud nu sînt mai urîte fiindcă aparţin unei epoci trecute de mult. Citesc în acest moment, în sfîrşit, *Nemuritorul* de Daudet, cartea mi se pare *straşnic de frumoasă*, dar foarte puţin alinătoare. Îmi vine să cred că o să-mi facă plăcere să citesc o carte asupra vînătorii de elefanţi ori o carte cu totul mincinoasă de aventuri cu desăvîrşire imposibile, de pildă, de Gustave Aimard, ca să împrăştii mîhnirea adîncă pe care mi-o va lăsa *Nemuritorul*. Tocmai pentru că e o carte atît de frumoasă şi atît de adevărată, întrucît ne dă la iveală nimicnicia din societatea civilizată. Se cade să precizez că prefer totuşi ca vigoare *Tartarin* al său. Toate cele bune surorii, încă o dată mulţumiri pentru scrisoare.

T 531

Dragul meu Théo,

Şi ieri mi-am petrecut ziua întreagă cu belgianul[1]

[1] E vorba despre pictorul Boch «de 33 de ani, cu 10 ani de Paris şi de călătorii», cum scrie Vincent în scrisoarea nr. 532. *(N. tr.)*

din pagubă. În sfîrşit, spre bucuria însufleţită a gazdei, a factorului poştal pe care l-am şi pictat, a musafirilor vagabonzi de noapte şi a mea însumi, timp de trei nopţi n-am închis ochii pictînd într-una, dormind în cursul zilei. Adesea mi se pare că noaptea e mai vie şi mai din belşug colorată decît ziua.

Cît despre a-mi întoarce în pungă banii pe care i-am plătit gazdei prin pictura mea, nu stăruiesc fiindcă tabloul este unul dintre cele mai urîte din cîte am lucrat. Este deopotrivă, ca valoare, cu *Ţărani mîncînd cartofi*, cu toate că se deosebeşte de acesta. M-am străduit să exprim prin roşu şi prin verde cumplitele pasiuni omeneşti.

Sala e de un roşu sînge şi de un galben nedesluşit şi fără lucru, în mijloc, un biliard verde, patru lămpi de culoarea lămîii cu luciri portocalii şi verzi. E peste tot o încăierare şi un contrast între cele mai diferite culori verzi şi roşii, peste chipurile haimanalelor dormind huţean prin sala goală şi tristă, între violet şi albastru. Roşul sînge şi verdele galben ale biliardului, de pildă, sînt în contrast cu verzuiul deschis Ludovic al XV-lea al bîrcoului unde se fac încasările, pe care se află un buchet trandafiriu.

Hainele albe ale patronului stînd de veghe într-un colţ, într-acea căldură nesuferită, ajung de culoarea lămîii, de un verde palid şi luminos.

Am lucrat un desen cu tonuri în acuarelă, o să ţi-l trimit mîine, ca să-ţi dai seama de el.

Am scris săptămîna asta lui Gauguin şi lui Bernard, dar n-am vorbit despre altceva decît despre tablouri, tocmai ca să nu ne luăm la ceartă cînd n-avem pesemne pentru ce anume.

Dar o veni, n-o veni Gauguin, dacă eu cumpăr mobile, atunci avem într-un loc bun sau într-unul prost, asta-i altă poveste, o locuinţă, un sălaş propriu, care alungă din suflet acea tristeţă de a te afla pe uliţă.

Ceea ce nu este nimic cînd eşti vîntură-ţară la 20 de ani, dar ceea ce e rău cînd ai 35 de mult trecuţi.

Astăzi în *L'Intransigeant* văd sinuciderea lui Bing Lévy. Nu se poate să fie acel Lévy, gerantul lui Bing, nu-i aşa? Cred că o fi altcineva.

Mi-a făcut o plăcere nespusă că Pissarro a descoperit ceva în *Tînăra fată*. O fi spus Pissarro ceva şi despre *Semănătorul*? Mai tîrziu, după ce voi fi dus mai departe acest soi de cercetări, *Semănătorul* va fi *mereu* prima încercare în acest mod de a picta.

Cafeneaua de noapte continuă *Semănătorul*, ca şi copul ţăranului bătrîn şi al poetului, dacă voi izbuti să lucrez tabloul acesta din urmă.

Nu este o culoare adevărată a unor meleaguri din punctul de vedere realist al procedeului denumit *trompe-l'œil*, dar este o culoare care sugerează o emoţie oarecare de înflăcărare a sufletului.

Cînd Paul Manta a văzut la expoziţia pe care şi noi am vizitat-o la Champs-Elysées schiţa, dramatica şi exaltata *Barcă a lui Cristos*, de Delacroix, a plecat exprimîndu-şi admiraţia apoi în articolul său: « Nu-mi închipuiam că ar putea cineva să fie atît de grozav folosind albastrul şi verdele. ».

Hokusai te îmboldeşte să scoţi acelaşi strigăt de admiraţie, dar pictorul japonez prin *liniile* sale, prin *desenul* său; cînd în scrisoarea ta zici: valurile acestea sînt nişte *gheare*, vasul e prins între ele, asta se simte.

Ei bine, dacă am pune culoarea în concordanţă cu realitatea ori desenul în concordanţă cu realitatea nu s-ar isca aceste emoţii.

T 534

Scumpul meu Théo,

Tocmai acum am pus la poştă pachetul cu crochiul noului tablou *Cafeneaua de noapte*, şi cu alt crochiu pe care l-am făcut mai de mult. În cele din urmă o să ajung să meşteresc şi cîteva stampe.

Nu mai departe decît ieri am muncit să mobilez casa; aşa cum mi-a spus factorul şi nevastă-sa, amîndouă paturile, ca să aibă rezistenţă, vor costa cîte 150 de franci fiecare. S-a dovedit drept adevărat tot ceea ce mi-au spus cu privire la preţuri. Trebuia prin urmare să umblu cu tertipuri şi am făcut astfel: am cumpărat un pat de nuc şi altul de lemn simplu în care voi dormi eu şi pe care îl voi vopsi mai tîrziu.

stăpîni să nu cred că artistul care a pictat așa ceva n-ar fi fost cam pe jumate beat ».

În fața tabloului meu ar vorbi atunci despre delirium tremens de-a binelea.

Nu mă împotrivesc absolut de fel celor propuse de tine de a expune o dată la *Revue Indépendante*, dacă totuși nu pun în încurcătură pe alții care expun de obicei acolo.

Atunci ar trebui numai să le spun că aș prefera să-mi rezerv dreptul și la a doua expoziție după aceasta, prima, de studii propriu-zise.

Așadar la anul ce vine le voi da să expună decorația casei, cînd va avea o unitate de ansamblu. Nu că aș ține morțiș la asta, dar pentru ca studiile să nu treacă drept niște compoziții și pentru ca să anunț din timp că prima expoziție ar consta din *studii*. Căci, afară de *Semănătorul* și de *Cafeneaua de noapte* nu prea mai am alte încercări de tablouri-compoziție. Acum cînd îți scriu, tocmai intră în cafenea scundul țăran care seamănă a fi o caricatură a tatălui nostru.

Se aseamănă strașnic totuși. Mai ales la colțurile ușor îndoite în jos, obosite, melancolice ale gurii.

... Adaug la scrisoarea asta comanda de culori, care nu este chiar urgentă. Numai că sînt cu capul atît de îndesat de proiecte și apoi toamna făgăduiește atîtea motive minunate, încît nu știu absolut de loc dacă am să încep cinci sau zece pînze.

Se va întîmpla întocmai ca astă-primăvară cu livezile în floare, motivele vor fi fără de număr. Dacă aș comanda lui moș Tanguy o culoare mai grosolană pesemne ar executa-o bine.

Celelalte culori fine sînt realmente inferioare, mai cu seamă în ceea ce privește albastrul.

Sper că pregătindu-mi comanda viitoare va mai îmbunătăți întrucîtva calitatea. Comparativ lucrez mai puțin și stărui din nou asupra lucrului mai mult timp. Mi-am pus de o parte cincizeci de franci pentru săptămîna asta, astfel încît am și avut 250 de franci pentru mobilă. Și ori cum o fi, îi voi recîștiga lucrînd în acest fel. Începînd de astăzi poți să-ți spui în gînd că ai un fel de casă la țară, din păcate cam departe. Însă nu va mai fi foarte, foarte departe dacă am avea

o expoziție permanentă în Marsilia. Peste un an poate că vom vedea și așa ceva.

O strîngere de mînă,
cu totul al tău
VINCENT.

T 535

(10 septembrie 1888)

... Gîndurile, subiectele care urmează a fi transpuse pe pînză îmi vin în minte *din belșug* și de asta, deși fiind cu totul izolat, n-am răgazul să gîndesc ori să sufăr, progresez ca o locomotivă de pictat.

Am un studiu după moara cea veche, pictată în tonuri rupte ca *Stejarul de pe stîncă*, acel studiu pe care spuneai că l-ai înrămat cu *Semănătorul*.

Ideea din *Semănătorul* mă urmărește într-una. Studiile împinse pînă la exces ca *Semănătorul*, ca în acest moment *Cafeneaua de noapte* mi se par cumplit de urîte și de proaste *de obicei*, dar cînd sînt tulburat de cine știe ce, ca, de pildă, acum de articolașul asupra lui Dostoievschi, atunci numai pe ele le socotesc că au un înțeles mai profund. Am și al treilea studiu, cel din urmă, un peisaj cu uzină și cu un soare din cale-afară de mare într-un cer roșu deasupra unor acoperișuri roșii, pe-afară peste tot pare să fie mînia pămîntului, o zi de mistral răufăcător.

... În privința casei, mi-aduce mereu multă liniște gîndul că va fi bună de locuit. Oare lucrul meu fi-va mai prost, fiindcă, stînd în același loc, voi vedea iarăși anotimpurile venind și trecînd cu aceleași subiecte? Văzînd din nou primăvara aceleași livezi, vara aceleași grîne, vrînd-nevrînd voi avea de cu vreme lucrul meu regulat înaintea ochilor și voi putea mai bine să-mi croiesc planurile.

Apoi, păstrînd aici unele studii ca să lucrez un tot care să se lege, asta mă va duce, după oarecare timp, la o operă mai liniștită. Îmi dau seama că, în această privință, sîntem pe calea cea bună. Aș dori doar ca tu să fii mai pe-aproape.

Stînd și chibzuind că nu pot să apropii Nordul de Sud, ce-i de făcut? Atunci îmi spun că eu singur nu

sînt în stare să lucrez o pictură îndeajuns de impor-

cărei cărări erau toate acoperite cu un strat gros de nisip foarte galben.
Părţile din grădină rezervate florilor ornamentale aveau, firește, un colorit nemaipomenit. Această casă s-o fi aflînd desigur şi astăzi la Auteuil, dacă îmi amintesc eu bine. Fără să-i aduc vreo schimbare, nici acum, nici mai tîrziu, aş dori totuşi prin decoraţie să fac dintr-însa o casă de artist.
Voi ajunge la aşa ceva. Îţi strîng zdravăn mîna; am tras astăzi o plimbare minunată de unul singur printre vii.

Cu totul al tău
VINCENT.

T 538

... Mai am în buzunar în clipa asta cinci franci. Aşadar te-aş ruga să-mi trimiţi de unde îi putea şi de unde nu-i putea, ori măcar — dar cu prima poştă — încă un ludovic [1] spre a-mi încheia săptămîna ori chiar cincizeci de franci dacă se poate...
... În sfîrşit, sînt aproape sigur că o să izbutesc să lucrez un decor, care va ajunge la preţul de zece mii de franci aici între timp.
... Or, dacă întemeiem un atelier — loc de refugiu chiar la intrarea Sudului, nu e atît de prost. Tocmai astfel ni se dă posibilitatea să lucrăm în liniște. Ah, dacă unii zic e prea departe de Paris etc. lasă-i să grăiască ce vreau, cu atît mai rău din partea lor. De ce oare cel mai mare colorist dintre toţi, Eugène Delacroix, a socotit de neapărată trebuinţă să se ducă în Sud şi pînă în Africa? Desigur fiindcă, nu numai în Africa dar chiar începînd din Arles, veţi afla în chip natural contrastele strașnice dintre roşuri şi tonurile verzi, dintre albastruri şi portocalii, dintre culorile pucioasei şi ale tufelor de liliac înflorit.
Toţi adevăraţii coloriști vor fi datori să ajungă pe-aici, să admită că e alt colorit decît cel din Nord. Şi sînt sigur că dacă Gauguin ar veni, ar îndrăgi aceste meleaguri, dacă Gauguin nu va veni, înseamnă

[1] Monedă veche franceză de aur de douăzeci de franci. *(N. tr.)*

că are experienţa unor meleaguri mai colorate şi va rămîne într-una prietenul nostru şi de acord în privinţa acestei reguli. Şi va veni altcineva în locul său.
Dacă are legătură cu nemărginitul ceea ce lucrăm, dacă sîntem convinşi că opera are temeiul ei de a fi şi că îl va avea mai departe, lucrăm mai cu seninătate. Or, asta tu o ai dintr-un motiv îndoit.
Tu eşti mărinimos cu pictorii şi, să-ţi intre bine în cap, cu cît stau şi chibzuiesc mai adînc, cu atît mai mult îmi dau seama că nu e ceva mai cu adevărat artistic decît să iubeşti oamenii. Îmi vei răspunde că atunci am face bine să ne lipsim de artă şi de artişti. Asta pare adevărat la prima vedere, dar la urma urmei grecii şi francezii şi olandezii de odinioară au primit cu plăcere arta şi iată că arta a înviat din nou după decăderile nenorocite şi nu cred că ne-am dovedi mai virtuoşi dacă n-am putea să suferim artiştii şi arta lor. Mie încă nu mi se par tablourile mele îndeajuns de bune faţă de avantajele pe care mi le-ai acordat tu. Dar atunci cînd vor ajunge îndeajuns de bune, te asigur că tu le vei fi creat tot atît cît şi mine, şi e ştiut că le plămădim laolaltă amîndoi.
... Dacă mistralul ar sufla mai puţin pe aici, aceste meleaguri ar fi într-adevăr tot atît de frumoase şi ar conveni artei cît şi Japonia.
Cînd îţi scriu, iată o plăcută scrisoare de la Bernard, care se gîndeşte să vină la Arles pe iarnă — ceea ce este o adevărată sminteală; dar la urma urmelor poate că Gauguin mi-l trimite drept înlocuitor, preferind să stea el locului în Nord. O vom afla noi în curînd, căci sînt convins că îţi va scrie ori una ori alta (...). Dacă G. nu vine acum (...) va veni el într-alt anotimp...

T 539

Scumpul meu Théo,

Dis-de-dimineaţă ţi-am scris, apoi am plecat să lucrez mai departe la tabloul după grădina cea însorită. L-am dus apoi în casă şi am ieşit din nou cu o pînză albă, aceasta e şi ea gata lucrată. Şi acum mi-a venit din nou pofta să-ţi mai scriu ceva.

nu spune nimic, el tace; eu prefer totuşi asta. Iubitul meu Théo, după ce vei fi văzut chiparoşii, oleandrii, soarele de pe-aici — şi ziua aceea va veni, fii pe pace — şi mai adesori te vei gîndi la frumoasele pînze de Puvis de Chavannes, la *Dulce loc de baştină* şi la atîtea altele.

Prin partea locului lui Tartarin şi prin partea locului lui Daumier din ţinutul atît de ciudat pe unde oamenii simpli au accentul pe care l-ai auzit, s-au şi stabilit atîţia greci şi se află Venus din Arles ca şi cea din Lesbos şi simţi că e prezentă încă acea tinereţe, întîmple-se orice s-ar întîmpla.

Nu mă îndoiesc nici cîtuşi de puţin că într-o bună zi vei face şi tu cunoştinţă cu Sudul.

Te vei duce poate să-l vizitezi pe Claude Monet, o dată cînd va fi la Antibes ori vei găsi tu vre-un prilej.

Cînd suflă mistralul pe-aici e tocmai contrariul decît un ţinut încîntător ca vremea cea bună, fiindcă vîntul acesta din nord scoate omul din sărite. Dar ce revanşă, ce revanşă, în ziua cînd nu suflă vîntul. Ce intensitate de culori, ce aer curat, ce vibraţie senină. Mîine voi începe să desenez, pînă cînd mi-o sosi culoarea. Dar am ajuns acum, în această privinţă, la hotărîrea luată definitiv să nu mai desenez nici în ruptul capului un tablou în cărbune. Căci nu mi-e de nici un folos, trebuie să începi desenul prin culoare chiar spre a deprinde să desenezi bine.

Ah! Expoziţia de la *Revue Indépendante* — bine, dar o dată pentru totdeauna, sîntem prea buni fumători ca să vîrîm ţigara în gură cu partea cea proastă. Noi vom fi constrînşi să vindem ca să putem lucra din nou mai bine aceleaşi tablouri care au fost vîndute. Asta fiindcă ne aflăm într-o păcătoasă de meserie, dar să umblăm după altceva decît bucuria străzii, care e durerea casei.

În după amiaza aceasta am avut un public ales... vreo patru-cinci bărbaţi de acei care trăiesc pe socoteala femeilor şi o duzină de ştrengari, pe care îi interesa îndeosebi să vadă cum iese culoarea din tuburi. Ei bine, acest public — e gloria; am intenţia neşovăitoare să-mi bat joc de ambiţie şi de glorie ca de aceşti ştrengari, ca de aceşti derbedei de uliţe

de pe malurile Renubui şi de prin mahalalele din Arles...

Am fost astăzi acasă la Milliet, el va sosi mîine, prelungindu-şi şederea cu patru zile.

Aş dori ca Bernard să se ducă să-şi facă serviciul său militar în Africa, căci acolo ar picta lucrări frumoase şi nu ştiu încă ce să-i spun. Mi-a făgăduit să-mi dea în schimb portretul său pentru un studiu de mine.

Dar mi-a răspuns că *nu îndrăzneşte* să-l picteze pe Gauguin, cum i-am cerut eu, fiindcă se simte prea timid în faţa lui. Bernard e de fapt aşa de felul său. De fapt asta e firea lui Bernard, cîteodată nebun şi răutăcios, dar desigur n-am dreptul tocmai eu să-i imput aşa ceva, fiindcă şi eu cunosc prea bine nevroza şi fiindcă îmi dau seama că nici el nu mi-ar imputa-o. Dacă s-ar duce în Africa la Milliet, Milliet i-ar cîştiga desigur prietenia, căci M. e foarte credincios ca prieten şi prinde dragoste de cineva atît de lesne încît parcă dispreţuieşte dragostea.

Ce lucrează Seurat? N-aş cuteza să-i arăt studiile pe care ţie şi le-am trimis, dar pe-acelea cu floarea-soarelui, pe-acelea cu circiumi şi pe-acelea cu grădini, aş dori să le vadă; mă gîndesc adesori la felul său de a picta şi totuşi nu-l voi folosi de loc, e un colorist original, la fel e şi Signac, dar pe o altă treaptă; pointiliştii au descoperit ceva nou şi eu îi preţuiesc totuşi mult.

Dar — o spun fără ocol — eu mă întorc mai degrabă la ceea ce căutam înainte de a veni la Paris şi nu ştiu dacă o fi vorbit careva înaintea mea despre culoarea sugestivă, dar Delacroix şi Monticelli, deşi n-au pomenit despre ea, au lucrat cu ea.

Aci mă aflu tot în starea în care am fost în Nuenen, cînd am făcut o sforţare zadarnică de a învăţa muzică; de pe-atunci îmi dădeam seama, presimţeam că sînt raporturi strînse între culoarea noastră şi muzica de Wagner.

Acum, e adevărat, văd în impresionism o reînviere a lui Eugène Delacroix, dar interpretările fiind şi în dezacord şi cam de neîmpăcat, nu impresionismul totuşi va enunţa într-o formulă principiile doctrinei. De asta stau eu în rîndurile impresioniştilor, fiindcă

voi duce din ce în ce mai mult o viață de pictor japonez, trăind de-a binelea în natură ca un mic burghez. Îți dai seama desigur că viața asta e mai puțin jalnică decît a decadenților. Dacă izbutesc să trăiesc destul de îndelungat, voi ajunge cum ca moș Tanguy.
Într-un cuvînt, asupra viitorului nostru personal, la urma urmei nu știm nimic, dar ne dăm seama, presimțim totuși că impresionismul va dăinui.
Pe curînd și îți foarte, foarte mulțumesc pentru toată bunăvoința ta.

T 541

Dragă Théo,
Îmi aduc bine aminte că ți-am și scris ieri, dar ziua a fost încă atît de frumoasă. Mîhnirea mea adîncă e că nu poți să vezi și tu ceea ce văd eu pe aici.
De la ceasurile șapte dimineața m-am așezat în fața nu a cine știe cărui lucru mare, ci a unui pîlc de cedri ori de chiparoși rotunzi, plantați în iarbă. Cunoști și tu pîlcul acesta rotunjit fiindcă ai la tine acasă mai de mult studiul acestei grădini. De altminteri ai aici alăturat un crochiu al pînzei mele, tot un treizeci pătrat.
Pîlcul e verde, bătînd cam în culoarea bronzului și în diferite nuanțe.
Iarba este foarte, foarte verde, un veronez spre lămîie, cerul albastru tare, tare.
În șirul de copăcei din fund sînt toți oleandri, nebuni, furioși, afurisitele plante înfloresc într-așa chip, încît ar putea desigur să capete o ataxie locomotrice. Sînt încărcate de flori fragede și după aceea de o sumedenie de flori ofilite, verdeața lor de asemenea se reînnoiește prin tot alte viguroase izbucniri care nu se termină niciodată după cît se pare.
Un chiparos funebru întunecat de tot se înalță mai încolo și cîteva forme omenești scunde colorate se plimbă pe o cărare trandafirie.
Asta e perechea altei pînze de treizeci, lucrată în același loc, însă din cu totul alt punct de vedere; aici grădina e colorată în nuanțe verzi foarte deosebite sub un cer galben de lămîie palid.

Dar nu-i așa că această grădină are un stil ciudat, care îți dă prilejul să-ți poți foarte lesne înfățișa pe poeții Renașterii, Dante, Petrarca, Boccaccio, hoinărind prin aceste tufișuri, călcînd pe iarba în floare? E adevărat acum că am suprimat din copaci, dar ceea ce am păstrat în compoziție e într-adevăr întocmai așa. I-am adăugat doar ceva tufișuri, dar neavînd trăsătura caracteristică.
De altminteri ca să descopăr această trăsătură caracteristică mai adevărată, mai fundamentală, iată că pictez a treia oară aceeași priveliște.
Or, iată totuși grădina care se află tocmai în fața casei mele. Colțul acesta de grădină ilustrează bine ceea ce îți scriam că spre a descoperi trăsăturile caracteristice adevărate ale lucrurilor de pe-aici trebuie să le privești și să le pictezi foarte mult timp. Căci poate vei vedea numai din crochiu că linia este simplă acum.
Acest tablou este tot foarte împăstat ca și perechea sa cu cerul galben. Mîine sper să mai lucrez cu Milliet. Și astăzi, începînd chiar de la ceasurile șapte de dimineața pînă la șase seara am lucrat fără să mă urnesc din loc decît ca să mănînc ceva la o distanță de cîțiva pași.
Iată de ce lucrul merge repede.
Dar ce crezi tu, ce părere voi avea eu însumi peste cîtva timp?
Am acum o claritate de gîndire sau o orbire de îndrăgostit în privința lucrului. Fiindcă toată culoarea care se află de jur împrejur îmi pare ceva cu totul nou și mă înflăcărează peste măsură.
De oboseală nici pomeneală, voi lucra încă un tablou chiar în noaptea asta și îl voi lua cu mine.
Îți spun că e foarte urgent să primesc:
6 tuburi groase galben de crom I culoarea lămîiei
6 „ „ verde Veronez
3 „ „ albastru de Prusia
10 „ „ alb de zinc
tub gros ca albul de zinc și de argint.
Așadar trebuie să scazi din comanda de ieri.
De asemenea 5 metri de pînză.
Nu pot altfel, am o claritate în gîndire și vreau cît mi-e cu putință să-mi asigur destule tablouri ca să-mi

T 541a

Dragul meu Théo,

Îţi mulţumesc mult pentru culorile de la Tasset şi pînza pe care mi le-ai trimis.

În ultima scrisoare ţi-am spus că toamna ne-a adus ploaie şi vreme rea. Asta m-a cam supărat, dar în răstimpurile înscrise am isprăvit totuşi o pînză de treizeci înfăţişînd o arătură.

Un cer albastru cu nori albi.

Un teren foarte larg de un liliachiu bătînd în cenuşiu, brazde, bulgări, o sumedenie, în zare coline albastre, tufişuri verzi şi căscioare de ţară cu olane portocalii.

Încă unul dintre acele care se va zvînta după îndelungă vreme; de tablourile avînd culorile groase se cade să avem grijă ca şi de vinsurile prea tari — pe acestea le lăsăm să stea locului mai multă vreme în zărători. Am şi comandat pentru ăsta o ramă de brad alb.

Cît timp va ţine toamna nu voi avea destule mîini, nici atîta pînză, nici atîtea culori ca să pictez tot ceea ce voi vedea mai frumos. Lucrez şi la portretul lui Milliet dar pozează prost sau voi fi fiind eu de vină, ceea ce nu cred totuşi, fiindcă aş fi avut nevoie de mai multe studii după el, deoarece e băiat tare frumos, tare mlădios, fără nici o stîngăcie şi mi-ar conveni grozav pentru un tablou de îndrăgostiţi. Am făgăduit că îi voi da şi lui un studiu pentru osteneală, dar, vezi, nu poate sta locului. Afară de asta nu prea are vreme, ţinînd seama că urmează să-şi ia duiosul bun rămas de la cele muieruşte rele de muscă şi de la cele tîrfe de rînd ale tractirului din Arles.

Nu mă opun de fel la treburile acestea, totuşi îmi pare rău că are un tremurici nervos în picioare pe cînd pozează. E băiat cumsecade, n-are decît douăzeci şi cinci de ani, la naiba, zece ani mai puţin decît mine şi peste zece ani — vorba lui Ziem — dacă o ţine într-una tot aşa, mă tem că urcînd scările în pod se va aşeza în rîndul celor pătrunşi de rîvne. O singură vină mare îi găsesc: îi place *L'Abbé Constantin* de domnul Georges Ohnet [1] şi eu îi spun că ar face mai bine de mii şi mii de ori să citească *Bel Ami* de Maupassant.

... Provizia de pînză şi de culori primită e doar un strict necesar pentru ceea ce socotesc că voi avea nevoie la toamnă şi la căderea frunzelor care, desigur, va fi uimitoare şi, după cum ştii, nu ţine decît o săptămînă. Sînt deplin încredinţat că atunci, muncind din răsputeri, voi putea face o treabă bună şi n-aş vrea în acea epocă să nu mai am urmă de galben sau de albastru.

Aş putea, dacă te-ai afla la strîmtoare, s-o scot la bun capăt fără albastruri de cele scumpe şi fără carmin. Un tub de albastru de Prusia te slujeşte ca şase de ultramarin ori de cobalt şi costă *de trei ori mai ieftin*.

Acum mă lipsesc de el mai mult ori mai puţin, dar folosind albul de zinc şi folosindu-l crud pot la nevoie să mă lipsesc de celelalte.

Delacroix avea mare încredere în albastrul ordinar şi s-a slujit de el mult.

Te înştiinţez din vreme aşadar despre această situaţie, deşi ne aflăm la distanţă foarte mare de acea vestită cădere a frunzelor.

Trebuie să lucrez ca nişte catîri băgaţi în ham cît va ţine toamna asta ca să-mi scot banii daţi pe mobilă.

(Sfîrşitul lipseşte)

T 542

... Am aşezat în atelier toate obiectele de artă japoneză şi tot ceea ce am de Daumier, şi de Delacroix şi de Géricault. Dacă dai cumva peste *Pietà* de Delacroix ori peste ceva de Géricault, te îndemn stăruitor să cumperi din acestea cît vei putea mai mult. Mi-ar plăcea din cale-afară să mai am în atelier lucrările cu cîmpuri de Millet, şi acea acvaforte de Lerat după *Semănătorul* său pe care Durand Ruel o vinde cu un franc şi douăzeci şi cinci. Şi la urma

[1] Autor de largă circulaţie pe atunci, de altfel şi pînă mai tîrziu, cînd Jules Lemaître i-a surpat tronul cu un articol de critică-diatribă feroce. *(N. tr.)*

urmelor acea acvaforte mică de Jacquemart după Meissonier, *Cititorul*, care întotdeauna mi s-a părut minunată. Nu mă pot stăpîni să nu-l prețuiesc pe Meissonier.

Am citit un articol în *Revue des Deux Mondes* despre Tolstoi; se pare că pe Tolstoi îl preocupă în cel mai înalt grad religia poporului său, ca și pe George Eliot în Anglia.

Se pare că Tolstoi a scris o carte cu temă religioasă, cred că poartă drept titlu *Religia mea*, se zice că ar fi interesantă tare. El își dă osteneala să desluşească după cît presupun din citirea acestui articol, în cuprinsul ei, ceea ce va rămîne adevărat de-a pururi în religia lui Cristos și ceea ce toate religiile au deopotrivă. Se pare că n-ar admite învierea trupului, nici a sufletului chiar, ci susține ca nihiliștii că după moarte nu mai e nimic — dar omul mort e mort de-a-binelea, omenirea rămîne totuși vie.

În sfîrșit, necitind cartea însăși, n-aș putea spune în chip exact cum vede el lucrul acesta, dar îmi dau cu părerea că religia lui nu se poate să fie crudă și să ne sporească suferințele, ba, dimpotrivă, ar urma să aducă multă alinare și să inspire liniște sufletească și putere de muncă, îndrăzneala de a lua viața în piept și o sumedenie de alte lucruri. Mi se pare *minunat* în reproducerile de la Bing desenul acelui fir de iarbă și al unor garoafe și acel Hokusai.

Dar orice s-ar zice, stampele groase mai de rînd, colorate în tonuri plate, mie mi se par minunate din aceleași motive ca și tablourile de Rubens ori de Veronese. Îmi dau seama bine de tot că nu e într-însele nimic din arta primitivă. Dar fiindcă primitivii sînt minunați, nu e nici cîtuși de puțin un motiv, în ce mă privește, să zic, fiindcă a ajuns și asta un obicei: «Cînd mă duc la Luvru, nu pot păși mai departe de primitivi»...

... Presupun că în cele din urmă nu mă voi mai simți singur în casă și că, de pildă, în zilele de vreme rea de peste iarnă și în nopțile cele lungi voi născoci o îndeletnicire, în care mă voi adînci în mod complet. Un țesător, un împletitor de coșuri, își petrec adeseori anotimpuri întregi singuri ori aproape singuri, cu meșteșugul lor drept unică desfătare.

Dar îi îmbie pe acești oameni să stea locului tocmai sentimentul gospodăriei, *fața liniștitoare și duhul familiar al lucrurilor*. Desigur mi-ar plăcea o tovărășie, dar dacă n-o am, nu voi fi nenorocit din această pricină și apoi mai cu seamă fiindcă va veni vremea cînd voi avea lîngă mine pe cineva. Sînt ca și sigur de asta. Or și tu, cred, dacă ai bunăvoință să iei în gazdă ceva oameni, se află destui printre artiști de aceia pentru care treaba asta a locuinței este o problemă foarte însemnată. Iar, în ceea ce mă privește pe mine, cred că e neapărat de datoria mea să-mi dau osteneala să cîștig bani cu lucrul meu și deci văd foarte limpede ce am de făcut de astăzi înainte.

Ah, dacă toți artiștii ar avea din ce trăi, din ce să-și îndeplinească lucrul — dar, nefiind astfel, vreau să cresc mult și cu înverșunare. Și poate că va veni ziua cînd vom putea mări afacerile noastre și vom avea mai multă trecere în folosul altora.

Dar pînă atunci o să curgă multă apă pe gîrlă și o să am treabă multă, multe de făcut!

Dacă am trăi în vreme de război, pesemne că am fi nevoiți să ne batem, ne-ar părea rău, ne-am jelui că nu trăim în timpuri de pace, dar, în sfîrșit, fiind strînși cu ușa, ne-am bate și gata.

Și la fel avem desigur dreptul să jinduim la o stare de lucruri în care banii să nu ne fie de trebuință ca să trăim. Însă fiindcă totul se face și se drege cu bani acum, să ne frămîntăm mintea de zor ca să-i scoatem și din piatră seacă dacă avem de făcut cheltuieli — în ce mă privește, am mai mulți sorți de izbîndă să-i cîștig din pictură decît din desen.

La urma urmei, oamenii care lucrează cu dibăcie crochiuri sînt ceva mai mulți decît acei care pot să picteze cu înlesnire ori să înțeleagă natura sub raportul culorii. Asta se va întîmpla mai arareori — și dacă tablourile sînt cu întîrziere prețuite ori nu, își află ele amatori într-o bună zi.

... Încep acum să-mi dau seama mai bine de frumusețea femeilor de pe aici și astfel într-una și într-una mă gîndesc din nou la Monticelli. Caloarea are o importanță foarte mare în ce privește frumusețea femeilor de prin meleagurile astea, nu spun că for-

mele lor nu sînt frumoase, dar nu ele constituie farmecul propriu al ţinutului. Ci liniile falnice ale portului colorat care le şade bine şi tonalitatea carnaţiei mai degrabă decît formele trupului. Voi avea de furcă pînă ce voi izbuti să le pictez, după cum încep să-mi dau seama. Dar sînt mai mult decît sigur că voi progresa stînd în partea locului. Şi ca să pictezi un tablou care să fie cu adevărat din Sud, nu ajunge numai o oarecare îndeminare. Doar după ce le-ai cercetat cu de-amănuntul vreme îndelungată, lucrurile se pirguiesc şi se zămislesc în mod mai profund. Nu mi-aş fi închipuit că avea să-mi pară atît de *veridic* Monticelli şi Delacroix după plecarea din Paris. Numai acum, după luni şi luni de zile, încep să desluşesc limpede că ei n-au creat nimic din imaginaţie. Şi mă bate gîndul că la anul ce vine voi revedea aceleaşi subiecte cu livezi, cu seceriş, dar într-o culoare deosebită şi mai cu seamă într-o factură schimbată. Şi voi mai dăinui aceste schimbări şi aceste variaţii.

Îmi dau seama că lucrînd totuşi nu trebuie să mă pripesc. La urma urmei, ce-ar fi să pun în aplicare vorba veche: trebuie să studiezi vreo zece ani ca apoi să creezi cîteva chipuri. Aşa a lucrat totuşi Monticelli, să nu socotiţi unele dintre tablourile sale drept studii.

Astfel totuşi chipuri ca femeia în galben, ca femeia cu umbrela, mica pînză pe care o ai tu, îndrăgostiţii pe care i-a avut Reid, sînt atîtea chipuri desăvîrşite în care în ceea ce priveşte desenul nu este altceva de făcut decît să-l admiri. Fiindcă Monticelli într-însele ajunge la un desen gras şi minunat ca Daumier şi ca Delacroix. Desigur, la preţurile la care se vînd tablourile de Monticelli ar fi o afacere foarte bună să cumperi. Va veni ziua cînd figurile frumoase *desenate* de el vor fi socotite de mare artă.

Îmi vine a crede că oraşul Arles a fost altădată nespus mai renumit în ceea ce priveşte frumuseţea femeilor decît în ceea ce priveşte frumuseţea portului. Acum totul pare bolnav şi şters, în privinţa aspectului caracteristic.

Dar privind o vreme îndelungată, farmecul de odinioară prinde a ieşi la iveală.

Şi de asta sînt convins că nu pierd absolut nimic stînd pe loc şi mulţumindu-mă să privesc cursul lucrurilor, ca un păianjen aşteptînd în pînza lui ca să-i cadă prada mustele. Nu vreau să fac ceea ce nu se poate, fiindcă m-am instalat acum, sînt gata să trag un folos din toate zilele frumoase, din toate prilejurile ca să mă aleg cu cîte un tablou adevărat din cînd în cînd.

Milliet are noroc, îi stau la îndemînă atîtea arlezience cîte vrea, dar, uite, nu-i în stare să le picteze şi dacă ar fi pictor, nu le-ar avea la îndemînă. Se cade să-mi aştept cassul meu acum, fără să mă pripesc nici cîtuşi de puţin.

Am mai citit un articol despre Wagner — dragostea pusă în muzică; cred că e de acelaşi autor care a scris cartea despre Wagner. Cît ne-ar mai trebui unul ca dînsul în pictură!

Se pare că în cartea *Religia mea* Tolstoi strecoară ideea că deşi s-ar petrece o revoluţie violentă se va întîmpla şi o revoluţie intimă şi tainică în sufletele oamenilor, de unde va renaşte o religie nouă ori mai degrabă ceva nou de tot, care nu va purta nici un nume, dar care va produce acelaşi efect de a alina, de a înlesni să trăieşti viaţa, pe care odinioară îl avea religia creştină.

Cartea aceasta mi se pare a fi foarte interesantă, în cele din urmă vom avea îndeajuns cinism, scepticism şi pornire de a lua totul în glumă şi vom ajunge să trăim mai armonios. Pe ce căi se va ajunge la aceasta şi cu ce ne vom alege? Ar fi interesant să se poată prevesti, dar e mai bine să presimţim aşa ceva în loc de a nu desluşi în viitor absolut nimic decît nenorociri groaznice, care nu vor zăbovi totuşi să cadă ca tot atîtea fulgere cumplite peste lumea modernă şi peste civilizaţia ei printr-o revoluţie ori printr-un război ori printr-un faliment al statelor viermănoase. Dacă studiem arta japoneză dăm peste un om înţelept şi filozof şi inteligent de netăgăduit, care îşi trece timpul, cu ce credeţi? Să studieze distanţa de la pămînt la lună? Nu. Să studieze politica lui Bismark? Nu. Studiază doar un fir de iarbă. Dar acest fir de iarbă îl îmbie să deseneze toate

 plantele, apoi toate anotimpurile, feţele măreţe ale

priveliştilor, în sfîrşit, animalele, apoi chipul omenesc. Aşa îşi trece el viaţa şi viaţa e prea scurtă ca să faci de toate.

Aide, nu e oare aproape o adevărată religie în ceea ce ne învaţă japonezii aceştia atît de simpli şi care trăiesc în natură ca şi cum ar fi ei înşişi nişte flori?

Şi nu se poate să studiezi arta japoneză, pare-mi-se, şi să nu ajungi cu mult mai vesel şi mai mulţumit; se cade să ne întoarcem la natură în pofida educaţiei şi în pofida muncii noastre într-o lume de convenţii. Nu-i oare întristător că tablourile de Monticelli pînă în prezent n-au fost de fel reproduse în litografii atrăgătoare ori în acvaforte emoţionante? Tare aş vrea să aud ce ar zice artiştii dacă un gravor, asemenea celui care a executat gravurile după Velázquez, ar lucra o acvaforte frumoasă. Oricum ar fi, cred că chiar mai degrabă e de datoria noastră să ne străduim să admirăm şi să studiem lucrurile pentru noi decît să le propovăduim altora. Or, şi una şi alta se pot împlini deodată.

Rîvnesc de la japonezi limpezimea fără margini pe care o au toate lucrurile lor. Nimic de-al lor nu e plicticos şi nimic de-al lor nu se pare că ar fi lucrat de mîntuială. Munca lor o împlinesc tot atît de simplu cum răsuflă şi întregesc un chip din cîteva trăsături sigure, cu aceeaşi uşurinţă de parcă ar fi tot atît de simplu ca şi a-ţi încheia vesta în toţi nasturii.

Ah, numaidecît trebuie să ajung să lucrez un chip din cîteva trăsături. Treaba asta îmi va lua iarna întreagă. După ce voi dobîndi aşa ceva voi putea să lucrez plimbarea de pe bulevarde, strada, o sumedenie de subiecte noi. În răstimpul cît ţi-am scris această scrisoare am desenat într-adevăr o duzină. Sînt pe cale să le nimeresc, dar treaba e foarte complicată, fiindcă îmi dau osteneala ca din cîteva trăsături figura de bărbat, de femeie, de copil, de cal, de cîine, să aibă cap, trup, picioare, braţe care să se potrivească laolaltă.

La revedere. O strîngere de mînă, cu totul al tău

VINCENT.

Într-o zi Doamna de Larebey Laroquette îmi zice: « Dar Monticelli, Monticelli a fost un om care ar fi trebuit să fie în fruntea unui mare atelier din Sud ». Eu am scris surorii noastre şi ţie, îţi aminteşti, deunăzi, că uneori am pare-mi-se conştiinţa de a-l continua pe Monticelli aici. Bine, dar observă acum, acest atelier despre care este vorba noi îl întemeiem. Ceea ce va lucra Gauguin, ceea ce voi lucra şi eu, astea se vor lega cu acea frumoasă operă creată de Monticelli şi noi ne vom da osteneala să dovedim unor distinşi ipochimeni că Monticelli n-a murit terminat cu totul pe mesele cafenelelor din Cannebière, dar că dragul de el trăieşte încă. Şi cu noi cei de astăzi cultul său nu va lua sfîrşit, noi îi dăm vînt pe temeiuri de ajuns de trainice.

T 543

(Septembrie 1888)

Dragul meu Théo,

Îţi mulţumesc mult pentru scrisoare şi pentru hîrtia de cincizeci de franci pe care o conţinea. Nu e de joacă de fel dacă durerile în picior te-au apucat din nou. Doamne, dacă ar fi cu putinţă să trăieşti şi tu în Sud — căci cred într-una că avem nevoie cu toţii şi de soare şi de vreme frumoasă şi de văzduhul albastru ca de leacul cel mai temeinic. Timpul pe-aici se menţine frumos şi dacă ar rămîne mereu aşa, ar fi mai bine decît în raiul pictorilor, ar fi ca în miezul Japoniei. Cît de mult mă gîndesc la tine şi la Gauguin şi la Bernard clipă de clipă şi peste tot unde mă duc. Atît e de frumos şi atît aş dori să văd venind aici toată lumea!

Alăturat aici crochiul unei pînze de treizeci, pătrată, în sfîrşit cerul înstelat e pictat noaptea chiar sub un bec de gaz. Bolta e albastră verde, apa e de un albastru regal, terenurile sînt mov. Oraşul e albastru şi violiu, gazul e galben şi răsfrîngerile sînt de un galben strălucitor roşcat şi coboară pînă la bronz verde. Pe cîmpul albastru verde al cerului ursa cea mare are o scînteiere verde şi trandafirie, a cărei paliditate cumpătată contrastează cu galbenul auriu violent al gazului.

 Două figurine colorate de îndrăgostiţi în primul plan.

Un crochiu la fel al unei pînze de treizeci, pătrată, înfăţişînd casa şi cele din preajma sa sub un soare de puciosă, sub un cer de cobalt curat. Subiectul e atît de aspru, dar tocmai de aceea ţin să-l înfrîng. Căci sînt cumplite aceste case galbene în soare — şi apoi strălucirea fără seamăn a albastrului. Terenul întreg e tot galben. Îţi voi mai trimite alt desen mai bun decît acest crochiu din imaginaţie: casa de la stînga este tranşafirie cu obloane verzi, aceea adumbrită de un copac.

Aici e restaurantul unde mă duc să iau prînzul în fiecare zi, prietenul meu factorul stă în fundul străzii la stînga între cele două poduri de drum de fier. Cafeneaua de noapte pe care am pictat-o nu e cuprinsă în tablou, e la stînga restaurantului.

Lui Milliet i se pare oribil, dar nu e nevoie să-ţi spun că pe cînd el zice că nu poate înţelege să-i placă tare cuiva să lucreze o prăvălie de băcan, atît de banală şi nişte case atît de ţepene şi de drepte fără nici un farmec, eu îmi aduc aminte că Zola a prezentat un bulevard anumit în primele fraze din *L'Assomoir* [1] şi Flaubert un colţ din chei din La Villette în toiul vipiei în primele fraze din *Bouvard et Pécuchet*, care sînt de mare preţ.

Şi îmi prinde bine să lucrez subiecte greu de dus la bun sfîrşit. Asta nu mă stinghereşte de fel să am o nevoie straşnică — voi spune vorba — de religie; atunci ies afară în cursul nopţii ca să pictez stelele şi visez la un tablou de acestea cu un grup de figuri pline de viaţă de prieteni preferaţi.

Am primit de curînd o scrisoare de la Gauguin; se pare că e trist tare; zice că de îndată ce va vinde vreo bucată va veni cu siguranţă.

Zice că oamenii la care stă în gazdă sînt şi au fost de treabă cu dînsul şi că a-i părăsi aşa deodată ar fi o faptă urîtă. Dar că îi învîrtesc un pumnal în inimă dacă mi-aş închipui că nu va veni de îndată ce îi va sta în putinţă. Că de altminteri dacă faci rost să-i vinzi pînzele cu preţ scăzut, ar fi mulţumit.

Desigur venirea lui ar spori cu sută la sută însemnătatea iniţiativei de a lucra pictură în Sud. Şi, o dată

[1] Circiuma ordinară.

ajuns aici, nu prea îl văd plecînd din nou, ba cred că ar prinde rădăcini prin partea locului. (. . .) Gauguin spune că şi Laval poate că ar veni prin februarie. . . . Acest călugăr benedictin o fi fost probabil foarte interesant. Care ar fi după părerea lui religia viitorului? Probabil că îmi va răspunde: tot aceea din trecut. Victor Hugo zice: Dumnezeu e un far cu eclipsă şi acum desigur că trecem prin acea eclipsă.

Aş dori să ni se dea prilejul să cunoaştem ceva liniştitor şi care să ne aducă o alinare încît să nu ne mai simţim într-una vinovaţi sau nefericiţi şi aşa cum sîntem să fim în stare să mergem fără să ne rătăcim prin singurătate şi prin nimicnicie şi fără ca la fiecare pas să ne fie teamă ori să calculăm enervaţi răul pe care putem, chiar nevrînd, să-l pricinuim altora. Un cîndat Giotto, a cărui biografie istoriseşte că a fost întotdeauna suferind şi într-una pătruns de însufleţire şi de gînduri, uite, aş dori să mă văd ajuns la siguranţa aceea care-ţi aduce mulţumirea, veselia şi vioiciunea în toate împrejurările. Aşa ceva se poate mai lesne întîmpla la ţară ori într-un oraşel, decît în cuptorul acesta încins parizian.

Nu m-ar surprinde dacă ţi-ar plăcea *Noaptea înstelată* şi *Cîmpiile arate*, acestea sînt mai tihnite decît celelalte pînze. Dacă lucrul ar merge tot aşa aş avea mai puţină grijă în ceea ce priveşte banii, căci oamenii s-ar îndrepta mai cu uşurinţă spre tablourile mele dacă tehnica ar fi din ce în ce mai armonioasă. Dar acest aflurisit de mistral te stinghereşte tare cînd e să aplici culorile care să se lege şi să se înlănţuie bine între ele cu sentiment, ca o bucată muzicală cîntată cu emoţie.

Pe această vreme senină mă las dus de avînt şi am mai puţin de luptat împotriva nepotinţei.

. . . *Nu e mai uşor*, sînt convins, să pictezi un tablou bun decît să găseşti un diamant sau un mărgăritar, asta cere suferinţă şi îţi pui viaţa în primejdie ca artist sau ca negustor de tablouri. Din moment ce ai nestemate, nu trebuie să te mai îndoieşti de tine însuţi şi, fără sfială, să ţii tabloul la un anumit preţ. Pînă una alta totuşi. . . dar totuşi gîndul acesta îmi

dă curaj să lucrez, deşi firească sufăr că sînt nevoit

să cheltuiesc bani. Iar în toiul suferinței mi-a trecut prin cap gîndul cu perla și nu m-aș mira să îți aducă și ție o alinare în răstimpurile de descurajare. Nu se află mai multe tablouri bune decît diamante. Am vrut să mai pictez niște floarea-soarelui dar se și isprăviseră.

... Am o limpezime grozavă cîteodată cînd natura e atît de frumoasă ca în zilele din urmă — atunci nu mai știu ce e cu mine și tabloul îmi iese de sub degete ca prin vis. Mă cam tem că venind vremea rea, ca o răsfrîngere a ei, mă va apuca tristețea, dar îmi voi da silința să scap de ea — dedîndu-mă la studiul desenului, al desenului de capete.

Cele mai temeinice însușiri ale mele sînt adeseori păgubite din lipsă de modele, dar nu mă gîndesc la asta, lucrez peisaj și culoare fără să mă îngrijesc ce urmări ar putea avea. Știu doar că dacă aș ruga cu stăruință modelele: «Dar, vă rog, poziți-mi; vă rog din suflet» aș imita pe acel pictor de treabă despre care vorbește Zola în *Opera*. Desigur că Manet, de pildă, n-a făcut așa ceva. Și Zola nu spune în cartea sa cum au procedat acei care nu vedeau în pictură ceva supranatural.

... Singura mea nădejde e că lucrînd virtos și foarte repede, la sfîrșitul anului voi avea destule tablouri spre a mă putea prezenta publicului, dacă voi vrea ori dacă tu vei dori, în răstimpul expoziției.

Eu nu țin la asta, dar țin cu tot dinadinsul să-ți prezint ceva nu chiar prost de tot.

Nu voi expune, dar voi avea în casă lucrări ieșite de sub mîna mea, care vor dovedi că nu sînt nici lipsit de îndrăzneală, nici un lasă-mă să-te-las — și voi fi liniștit. Însă lucrul de căpetenie îmi pare a fi că nu se cade să-mi dau mai puțină osteneală decît pictorii care lucrează dinadins ca să expună.

Expui ori nu expui, cată să fii productiv și din acel moment ai dreptul să-ți fumezi pipa în liniște.

Dar în anul acesta vom fi productivi, și îmi dau silința să lucrez într-așa chip încît noua serie să fie mai bună decît lucrările trimise în cele două rînduri de la început.

Și în numărul studiilor voi avea sper și tablouri. În ce privește *Cerul înstelat* sper totuși că o să-l

pictez și poate că într-una dintre serile viitoare mă voi duce la același cîmp arat, dacă cerul va fi scînteietor de-a binelea.

Cartea *Religia mea* de Tolstoi a fost publicată în limba franceză chiar în 1885, dar n-am dat de ea prin nici un catalog.

Se pare că Tolstoi nu prea crede într-o reînviere, nici în cea a trupului, nici în cea a sufletului. Mai ales se pare că nu prea crede în Dumnezeu — așadar, ca un nihilist judecă el lucrurile, dar — în opoziție într-un anumit înțeles cu aceștia — acordă o însemnătate deosebită faptului de a face bine ceea ce faci, fiindcă probabil doar asta este totul.

Și dacă nu crede în reînviere, crede, pare-se, în ceva pe deplin asemănător — în durata vieții — în progresul omenirii — în omul și fapta sa, continuate în chip fără greș aproape de către omenirea generației viitoare. Pe scurt, el nu aduce astfel doar niște minglieri trecătoare. El însuși de viță nobilă s-a făcut muncitor, a învățat să lucreze ciubote, a învățat să dreagă sobele, a învățat să conducă plugul și să sape pămîntul.

Eu nu-s deprins să fac nici una dintre treburile astea, dar știu să respect un suflet de om îndeajuns de viguros ca să se preschimbe astfel. Doamne, n-avem totuși de ce ne plînge că trăim într-o vreme cînd n-ar fi printre noi decît trîndavi, cînd sîntem martori la viața unor asemenea exemplare de bieți muritori care nici în Dumnezeu însuși nu cred prea virtos. El crede — parcă ți-am și scris — într-o revoluție nonviolentă, dintr-o nevoie de dragoste și de religiozitate care se cade, din spirit de împotrivire la scepticism și la suferința desperată și descurajatoare, să se manifeste în oameni.

T 544

Dragul meu Théo,

Aici alăturată o scrisoare foarte, foarte de seamă de la Gauguin, pe care te rog s-o pui deoparte fiindcă are o importanță nemaipomenită.

Mă refer la descrierea despre sine, care mă mișcă pînă în adîncul sufletului. Ea mi-a sosit împreună cu o scrisoare de la Bernard pe care Gauguin probabil

că a citit-o și al cărei conținut probabil că îl aprobă, unde Bernard îmi spune încă o dată că dorește să vină aici și îmi propune, în numele lui Laval, al lui Moret, al altuia [1] și al lui însuși schimbul cu tuspatru.

Spune că și Laval va veni și că ceilalți doi și ei doresc să vină. E tot ceea ce doresc și eu, dar fiind vorba despre viața înșelătă a mai multor pictori, pun drept primă condiție înainte de orice că e nevoie de un staroste spre a rîndui lucrurile și că firește acela ar fi Gauguin. Din acest motiv aș dori ca Gauguin să vină aici încă înainte de a sosi ei (de altminteri Bernard și Laval nu vor sosi decît în februarie, B. urmînd să treacă la Paris prin Consiliul de revizie). În ce mă privește pe mine, vreau două lucruri, să-mi recapăt banii, pe care i-am și cheltuit, ca să ți-i dau ție înapoi și vreau ca Gauguin să-și aibă tihnă și cugetul împăcat spre a produce și spre a respira ca artist liber de tot. Dacă îmi recîștig banii cheltuiți de mult și pe care mi i-ai împrumutat de atîția ani,

[1] E vorba despre E. Chamaillard.

vom mări chestia și ne vom sforța să întemeiem un atelier de renaștere și nu de decadență.
Sînt îndeajuns de convins că ne putem bizui că Gauguin va sta locului cu noi și că nici o parte, nici cealaltă nu va fi în pierdere cîtuși de puțin. Doar că întovărășindu-ne astfel, fiecare dintre noi va fi mai mult el însuși, iar unirea ne va spori puterea.
În treacăt fie zis, se înțelege că nu voi face schimbul cu portretul lucrat de Gauguin, fiindcă îmi închipui că va fi fiind probabil prea frumos, dar îl voi ruga să mi-l cedeze, în socoteala primei sale luni ori drept plată a banilor dați pentru călătoria sa.
Vezi și tu desigur că dacă nu le-aș fi scris cu ceva mai multă mînie, acest portret n-ar fi ieșit la iveală și n-aș fi aflat că și Bernard a lucrat unul, așadar.
Să zicem că m-am supărat, să zicem că pe nedrept, dar iată că Gauguin a zămislit un tablou și Bernard de asemenea.
Ah! studiul meu al viețelor de vie, am muncit din greu la el, dar l-am dat gata, tot o pînză de 30 pătrată, tot spre a-mi împodobi casa. *Nu mai am pînză nici o bucățică.*
Să știi că dacă îl vom avea pe Gauguin printre noi, iată-ne în pragul unei trebi foarte însemnate, care ne va deschide o eră nouă.
Cînd m-am despărțit de tine în gara de sud mîhnit adînc și aproape bolnav și aproape alcoolic, eram în stare să pun la cale o trăsnaie.
Mi-am dat seama de cele mai multe ori în chip nedeslușit că iarna aceasta am pus suflet în discuțiile noastre cu atîția oameni interesanți și artiști, dar încă n-am cutezat să sper.
După strădania neîntreruptă din partea ta și din a mea de pînă acum, începe să se ivească în zare ea: Speranța [1].

[1] E vorba despre «*cette esperance à eclipse qui, dans ma vie solitaire, m'a parfois consolé*» («această speranță cu dispariții subite, trecătoare, care în viața-mi singuratică, mi-a alinat tristețea uneori»), invocată într-o substanțială scrisoare a lui Vincent către Gauguin, purtînd nr. 553 a. *(N. tr.)*

De vei mai sta la alde Goupil sau nu, n-are importanţă, vei fi una, trup şi suflet, cu G. şi cu însoţitorii săi.
Vei fi astfel unul dintre primii ori primul negustor-apostol. Eu văd munca ta apropiindu-se de pictura mea, o muncă laolaltă cu artiştii. Căci dacă tu te vei zbate să ne faci rost de bani, eu voi îndemna la creaţie cît mă voi pricepe şi îmi va sta în putere şi voi da pildă în această privinţă eu însumi.
Or, toate acestea, dacă nu ne vom lăsa cu una cu două, vor fi ca să întemeiem o operă mai trainică decît viaţa noastră înseşi [1].
În după amiaza aceasta voi răspunde lui Gauguin şi lui Bernard şi le voi spune că, orice s-ar întîmpla, vom începe să ne simţim laolaltă toţi foarte strînşi uniţi şi că aici de unul singur am încredere că această uniune va constitui puterea noastră împotriva nenorocirilor care ne pîndesc în ceea ce priveşte banii şi sănătatea.
... Mi-ar trebui acum patru cearşafuri mai mult — patru şi am — trebuie să ne îngrijim să-l găzduim pe Bernard pe gratis, bineînţeles punînd o rogojină sau o saltea pe jos pentru mine sau pentru dînsul, la alegere. Maşina de gătit din bucătărie ne va încălzi atelierul în acelaşi timp. Dar, vei zice tu, de ce pretinzi atîtea culori?

[1] Van Gogh e mereu urmărit de idealul său de a crea un fel de falanstere filantropice pentru artişti. Într-o scrisoare către Gauguin din 8 octombrie 1888, Vincent îşi precizează unele gînduri astfel: «...în cursul lucrului mă gîndesc mereu la iniţiativa de a întemeia un atelier avînd dumneata şi eu locuinţe fixe, din care dorim amîndoi să creăm un sălaş, un adăpost pentru prietenii vechi în momentele cînd se vor afla strînşi în chingi, încolţiţi în lupta lor... e scump inimii noastre, inimii mele şi a fratelui meu să luăm măsuri ca să ocrotim viaţa materială a artiştilor şi spre a le asigura mijloacele de producţie (culori, pînze) şi spre a le asigura lor direct partea principală din preţurile pe care tablourile lor nu le dobîndesc astăzi decît târziu, după ce ele nu mai sînt proprietatea artiştilor». Din această speranţă Vincent avea de gînd să întemeieze o uniune de durată». *(N. tr.)*

Ei bine, da, îmi pare rău că ţi le cer, dar, în sfîrşit, am mîndria să fac prin lucrul meu o oarecare impresie asupra lui Gauguin, nu pot altceva decît să doresc să lucrez singur, înainte de a veni el, cît mai mult cu putinţă. Sosirea lui îmi va schimba felul de a picta şi voi fi în cîştig dintr-asta, cutez a crede, dar totuşi ţin puţin la decorul meu, care e smălţuială de oale aproape. Şi au început zilele frumoase.
... Aceste cheltuieli pe care ţi le-am înşirat vor fi toate cu scopul de a produce o impresie bună asupra lui Gauguin din primele clipe după sosire. Aş vrea să-şi dea seama de asta de îndată şi aş vrea să afle în atelierul completat un mediu vrednic de artistul Gauguin care îi va fi şeful.
Vom fi făcut un lucru de ispravă, ca acela de pe vremuri, cînd Corot, văzînd că Daumier se afla în mare strîmtoare, i-a asigurat viaţa într-aşa chip, încît celuilalt totul i s-a părut bine rînduit — şi aşa cum se prezintă la noi totul se şi poate socoti drept satisfăcător.
... N-aş disprefui nici cîtuşi de puţin ca Gauguin să-ţi dea dreptul să vinzi numai tu opera sa, şi ca de îndată, de îndată să ridici preţurile: nimic sub cinci sute de franci. Că o să aibă încredere în tine nu mă îndoiesc. Sînt sigur că noi lucrăm ca să punem la cale o măreaţă şi binefăcătoare organizare a pictorilor care n-are de-a face nici cît negru sub unghie cu vechiul comerţ.

... *Viţele de vie* pe care le-am pictat de curînd sînt verzi, purpurii, galbene, cu ciorchinii violeţi, avînd curpenii negri şi portocalii.
În zare cîteva sălcii gri-albastre şi crama hăt departe, cu acoperămînt roşu şi cu o imagine a oraşului liliachie, îndepărtată.
Prin vie nişte figurine de doamne cu umbrele roşii şi alte figurine de culegători de struguri pe lîngă căruţa trasă de mînz lor.
Un cer albastru pe deasupra şi în primul plan o întindere de nisip gri. E perechea celuia cu grădină, cu tufiş rotunjit şi cu oleandri.
Îmi închipui că aceste zece pînze îţi plac mai mult decît cele zece trimise ultima dată şi cutez să sper că o să lucrez îndeşit în cursul toamnei.

Din zi în zi peisajul e tot mai îmbelşugat. Şi în timpul cînd vor cădea frunzele, nu ştiu dacă ele cad pe aici în primele zile din noiembrie ca prin locurile noastre, în timpul cînd tot frunzişul copacilor se va îngălbeni, va fi lîngă albastru ceva uimitor. Ziem ne-a şi dat în vileag de atîtea ori minunăţii de acest soi. Apoi o scurtă iarnă şi după aceea vom ajunge încă o dată în zilele livezilor în floare.

Ceea ce zice Gauguin despre «Persan» e adevărat. Nu cred că aşezat în Muzeul Dieulafoy ar fi supărător, s-ar putea atîrna acolo fără vreun neajuns. Dar, dar, dar... eu nu mi-a nici din aristocraţie, nici chiar băiat de familie... şi... celor din Persia şi celor din Egipt le prefer grecii şi japonezii. Nu susţin că Gauguin face rău că lucrează printre locuitorii din Persia.

Dar trebuie să mă deprind cu ideea aceasta.

(Arles, sfîrşitul lui septembrie, 1888)

B 18

Dragă prietene Bernard,

... Am fost de mult mişcat de faptul că artiştii japonezi se dedau foarte adesori la schimburi de lucrări între dînşii. Asta dovedeşte într-adevăr că se iubesc şi că sînt legaţi hotaltă şi că stăpîneşte peste tot o anumită armonie; că ei trăiesc un fel de viaţă frăţească, firească, şi nu urzesc intrigi. Cu cît le vom semăna mai mult sub acest raport, cu atît ne va fi mai bine. Se pare că *ei* cîştigă foarte puţin şi duc un trai de simpli muncitori. Am o reproducere: *Un simplu fir de iarbă*. Ce pildă de conştiinţă artistică!

G 553a[1]

Dragul meu Gauguin,

(...) ne silim încă o dată să-ţi punem la îndemînă cît mai repede mijloacele de a veni aci la noi. E necesar să-ţi spun că chiar în timpul lucrului mă gîndesc într-una la acea idee a noastră de a întemeia un atelier unde eu şi cu dumneata să avem sălaş stabil, dar din care dorim amîndoi să creăm un adăpost şi un azil pentru prietenii noştri în momentele cînd vor fi prinşi la strîmtoare în lupta lor. După ce ai plecat din Paris eu şi cu fratele meu am mai stat împreună o bucată de timp care îmi va rămîne de neuitat pe totdeauna. Discuţiile au căpătat o dezvoltare mai largă — cu Guillaumin, cu Pissarro tatăl şi fiul, cu Seurat pe care atunci l-am cunoscut (i-am vizitat atelierul exact cu cîteva ceasuri înainte de a pleca). În aceste discuţii s-a vorbit adesori despre ceea ce ne chinuieşte sufletul amarnic, şi mie şi fratelui meu, despre ce-i de făcut ca să ocrotim viaţa materială a pictorilor, ca să le înlesnim dobîndirea mijloacelor de producţie (culori, pînze) şi ca să le salvăm în mod direct partea cuvenită din preţul pe care tablourile lor nu-l obţin în zilele noastre decît la multă vreme după ce nu mai sînt proprietate a artiştilor.

Cînd vei veni aici vom începe din nou pe rînd aceste discuţii.

Eram, cînd am plecat din Paris, amarnic, amarnic de mîhnit, de-ajuns de bolnav şi aproape alcoolic, iluzionîndu-mă într-una în timp ce puterile mă lăsau — mi-am adunat minţile şi fără încă să cutez să sper. Acum, în nedesluşitul unui orizont, iată că totuşi îmi încolţeşte speranţa, acea speranţă cu dispariţii subite, trecătoare care, în viaţa-mi singuratică, mi-a alinat tristeţea uneori.

Or, aş dori să-ţi împărtăşesc foarte pe larg această credinţă că vom reuşi mai mult sau mai puţin să întemeiem ceva de durată.

... Zilele acestea am o poftă de lucru extraordinară; mă lupt acum cu un peisaj cu cerul albastru deasupra unei vii imense, verzi, purpurii, galbene, avînd curpenii negri şi portocalii.

Nişte figurine de femei cu umbrele roşii, alte figurine de culegători de struguri pe lîngă căruţa lor, mai înveselesc priveliştea. Prim plan de nisip gri. Tot o pînză de 30 pătrată pentru decorarea casei.

Am un portret al meu, pe de-a-ntregul cenuşiu. Culoarea cenuşie reiese din amestecul de veronez cu

[1] Scrisoare transmisă de Gauguin lui Schuffenecker la 8 octombrie 1888 cu această indicaţie: «Îţi trimit o scrisoare primită de la Vincent ca să-ţi arăt ce legătură am cu el şi ca să afli tot ceea ce se pune la cale în acest moment». *(N. tr.)*

miniu portocaliu pe fond veronez palid, totul legat cu roşu brun. Dar dînd proporţii prea mari eu însumi persoanei mele am căutat mai curînd trăsăturile caracteristice ale unui bonz, sincer adorator a lui Buda cel veşnic. Portretul mi-a priceput destulă obosealâ, dar va trebui ca să-l refac pe de-a-ntregul dacă doresc să exprim ceea ce vreau. Va mai trebui chiar să mă vindec mai mult de îndobitocirea convenţională a aşa-numitei noastre stări civilizate, spre a avea un model mai bun pentru un tablou mai bun.

... Concepţiile mele artistice îmi par din cale-afară de banale în comparaţie cu ale dumitale.

Am îndeobşte nişte înclinaţii grosolane de animal. Pierd din vedere totul de dragul frumuseţii exterioare a lucrurilor, pe care nu izbutesc să o exprim urîţind-o în tabloul meu şi în mod grosolan, chiar dacă natura îmi pare perfectă.

Acum însă avîntul din cheresteaua mea, numai piele şi oase, este atît de năvalnic încît merg drept la ţintă. De aici decurge o sinceritate cîteodată originală poate în privinţa simţirii, dacă motivul se potriveşte cu felul meu de a lucra brutal şi nefndemînatic.

Cred că dacă de pe acum o să începi să te socoteşti şeful acestui atelier din care ne străduim să facem un adăpost pentru mai mulţi — puţin cîte puţin, şi după cum munca noastră îndîrjită ne va procura fondurile necesare ca să-l completăm — cred că faţă de nenorocirile, de lipsurile şi de boala de astăzi, te vei mîngîia întrucîtva cu gîndul că ne dăm viaţa probabil în folosul unei generaţii de pictori care va mai trăi multă vreme. Prin meleagurile acestea s-a văzut şi cultul lui Venus — artistic mai presus de toate în Grecia — şi apărură apoi poeţii şi artiştii Renaşterii. Pe-aici, pe unde atîtea au prosperat, se poate să prospere şi impresionismul.

Pentru camera unde vei locui dumneata am făcut special o decoraţie — grădina unui poet.

... Banala grădină publică mare cuprinde plante şi tufişuri care îmbie să gîndeşti la peisaje unde îţi reaminteşti uşor de Boticelli, de Giotto, de Petrarca, de Dante şi de Boccaccio.

... Aş fi vrut să pictez această grădină astfel încît să-ţi îndrepte gîndul totodată spre poetul de odinioară, de aici (sau mai degrabă din Avignon) Petrarca, şi spre noul poet de aici — Paul Gauguin.

... Mi-e teamă însă că ţi se va părea Bretania mai frumoasă, — chiar dacă pe-aici nu vei vedea ceva mai frumos decît din Daumier, figurile din partea locului sînt dintr-un Daumier desăvîrşit de cele mai multe ori. Iar în ceea ce te priveşte nu vei pregeta să descoperi la temelia întregului modernism Antichitatea şi Renaşterea care dorm acolo. Cît despre acestea, îţi este îngăduit să le trezeşti din somn.

T 545

Dragul meu Théo,

... Cît de tare mă bucur de bucuria lui Gauguin; nu voi căuta vorbele care să ţi-o poată spune. Am primit portretul lui Gauguin de el însuşi, ca şi portretul de Bernard de el însuşi cu acela al lui Bernard pe fondul portretului lui Gauguin şi viceversa...

... Iată că, în sfîrşit, am prilejul să compar pictura mea cu aceea a unor prieteni vechi.

Portretul meu pe care îl trimit lui Gauguin în schimb stă foarte aproape de al său, sînt sigur de asta; i-am scris lui Gauguin, drept răspuns la scrisoarea sa, că dacă mi-e îngăduit şi mie să-mi exagerez personalitatea într-un portret, urmărind să mă înfăţişez nu numai pe mine într-însul, ci în general pe un pictor impresionist, l-am plăsmuit ca pe al unui bonz, sincer proslăvitor al lui Buda cel veşnic.

Comparînd concepţia lui Gauguin cu a mea, a mea e tot serioasă dar mai puţin desperată.

... Sînt foarte bucuros că am aceste două portrete, care ne înfăţişează în chip exact prietenii dintr-acest răstimp; ei nu vor rămîne aşa, ei vor ajunge la o viaţă mai senină.

Îmi dau seama limpede că datoria îmi impune să fac tot ce-mi stă în putinţă ca să micşorez sărăcia noastră.

Asta nu e de nici un folos în meşteşugul picturii. Îmi dau seama că Gauguin e mai Millet decît mine, dar eu sînt mai Diaz decît dînsul, şi ca şi Diaz mă

silesc să plac publicului ca să se îngrămădească banii în punga comunității...

... Căci, ai să vezi, am tablouri mai bune decît acelea pe care ți le-am trimis și care se vor vinde mai repede și îmi dau seama că sînt în stare să lucrez astfel mai departe. Am, în sfîrșit, o încredere în această privință. Sînt sigur că îi va mulțumi pe unii oameni să afle din nou subiectele poetice ca *Cerul înstelat*, *Vița de vie cu frunze*, *Brazdele*, *Grădina Poetului*.

Așadar socotesc de datoria noastră a ta ca și a mea, să năzuim la o bogăție oarecare, tocmai fiindcă noi vom avea de hrănit artiști foarte renumiți.

... Bernard mi-a trimis vreo zece desene, vădesc o îndrăzneață vînă poetică — *La bordel se* intitulează toate.

... Gauguin are o înfățișare de om bolnav în portretul său — și chinuit ! ! Așteaptă, asta nu va mai dura și sînt tare curios să compar portretul de acum cu portretul pe care și-l va lucra din nou peste o jumătate de an.

Vei vedea și portretul meu, pe care îl trimit lui Gauguin — căci îl va păstra, sper.

E pe de-a-ntregul cenușiu în contrast cu veronezul palid (galben nu este). Drept îmbrăcăminte, un veston brun înconjurat de un chenar albastru, dar căruia i-am întețit la maximum brunul pînă la purpuriu și lățimea chenarelor albastre.

Capul este modelat în pastă deschisă, pe un fond deschis fără umbre aproape. Însă avînd ochii cu colțurile cam ridicate spre tîmple, ca japonezii...

W 8

(Arles, septembrie sau octombrie 1888)

Draga mea soră,

... Sînt tare curios să aflu ce impresie îți va face Luxembourgul.

E adevărat că în momentele de bună dispoziție mă gîndesc că în artă trăiește și este veșnic viu în primul rînd pictorul și abia apoi tabloul. În sfîrșit, asta n-are a face, *să vezi lucrînd* oameni, așa ceva totuși nu găsești sub sticlă, prin muzee.

Biata *Miss Harriet* din Guy de Maupassant poate că avea dreptate. Dar pictorul greșea oare că se ținea cu o argată de fermă ? Poate că nu greșeu.

În viață întotdeauna dai peste o fatalitate amarnic de supărătoare. Mulți pictori își găsesc moartea, înnebunesc de disperare sau își întrerup producția lor fiindcă nimeni nu-i iubește în carne și oase.

... Ce zici de buchetul de flori de Monticelli de la Théo și de femeia spaniolă de Prévost? Iată două adevărate tablouri din Sud.

Mă gîndesc aici foarte mult la Monticelli.

A fost un om puternic — smintit întrucîtva, ba chiar de ajuns de smintit — visa la soare, la dragoste, la veselie, dar a fost întotdeauna hărțuit de sărăcie —, avînd un gust de colorist din cale-afară de rafinat, un om de viță, continuînd cele mai alese tradiții vechi. A murit la Marsilia de ajuns de trist și probabil îndurînd un adevărat Gethsemani. Ei bine, sînt sigur că eu îl continui aici de parcă aș fi fratele ori fiul său. Vorbeam adineauri despre o fatalitate amarnic de supărătoare. Dar este în viață și o fatalitate plăcută. Și ce ne pasă nouă dacă este sau nu este o înviere cînd vedem că de îndată se naște un om viu în locul unui om mort. Începînd din nou aceeași treabă, continuînd același lucru, trăind aceeași viață, murind de aceeași moarte.

... Monticelli e un pictor care a pictat Sudul cu galben din belșug, cu portocaliu din belșug, cu sulf din belșug. Cea mai mare parte din pictori, deoarece nu sînt coloriști propriu vorbind, nu văd aceste culori și susțin cu tărie că e nebun pictorul care privește cu altfel de ochi decît ai săi. Toate acestea au fost prevăzute bineînțeles. Am gata și eu un tablou de floarea-soarelui în plin galben...

T 546

(octombrie 1888)

Dragul meu Théo,

... Mulțumesc pentru scrisoarea ta, dar las' dacă nu m-am uscat de data aceasta, îmi isprăvisem banii de joi, așa încît pînă luni la amiază *ai dracului de greu o mai trecut vremea*. Am trăit mai ales cu douăzeci și

trei de cafele în tot cursul acestor patru zile, cu pîine, pe care încă n-am plătit-o. Nu e vina ta, ci a mea, dacă e la mijloc vreo vină. Căci turbasem ca să-mi văd tablourile în rame și am comandat oarecum prea multe pentru punga mea, ținînd seama că chiria lunară și femeia de serviciu urmau să fie plătite de asemenea. Chiar și acum toate acestea mă vor sălbi de bani, căci am de cumpărat și pînză ca s-o pregătesc eu însumi, cea de la Tasset nesosind încă. Ai bunătatea cît mai curînd cu putință să-l întrebi dacă a expediat-o, zece metri ori cel puțin cinci metri de pînză de rînd a doi franci cincizeci.

Dar astea ar fi pentru mine floare la ureche, dragă frate, dacă n-aș presimți că suferi și tu desigur din pricina constrîngerii pe care o exercită asupra noastră lucrul în prezent. Cutez să cred că dacă ai vedea studiile, mi-ai da dreptate că lucrez încălzit de mama-focului atîta vreme cît e frumos pe afară. Ceea ce nu s-a întîmplat în ultimele zile, din pricina mistralului fără de milă care mătură cu turbare frunzele uscate. Între acum și la iarnă va mai urma un răstimp cu efecte de culoare minunate și atunci va fi vorba din nou să ne dăm silința fără cruțare. Sînt atît de prins de lucru încît nu pot să mă opresc dintr-o dată. Fii liniștit, vremea cea rea mă va opri chiar prea curînd. Ca, de pildă, astăzi, ieri și alaltăieri. Binevoiește a încerca și tu să-l convingi pe Thomas [1]. Tot va face el ceva. Pentru săptămîna ce vine știi tu cît mai am în pungă astăzi — și asta după patru zile de post foarte aspru? Exact șase franci.

E luni, ziua cînd primesc scrisoarea chiar.

Am mîncat la amiază, dar deseară va trebui să cinez o bucată de pîine.

Și toți ceilalți bani nu merg pe altceva decît pe de-ale gospodăriei și pe tablouri. Căci nu am cu ce, de cel puțin trei săptămîni, să mă duc să trag un număr de trei franci.

Dar e bună tare metoda lui Bague!

Dacă domnii aceia s-au slujit de tablourile lui Mauve drept mijloc de a scoate în evidență pe Corot, se

[1] *Thomas*, fost negustor de vinuri din Bercy, ajuns negustor de tablouri. *(N. tr.)*

poate să fie adevărat, se prea poate chiar să fie și cu temei. Căci într-adevăr, alături de Corot, tablourile lui Mauve, ale lui Mesdag, ale lui Maris sînt greoaie. Nu e mai puțin adevărat că ei au cumpărat mult, chiar și cele din urmă acuarele de Mauve. Au pus mîna pe ele pentru a fi înrămate la cel care a încadrat tablourile lui Monticelli, lui Reid.

Lui Bague, sînt ca și sigur, i-ar plăcea studiile mele cele mari, *Cer înstelat*, *Brazde* etc., i-ar plăcea mai puțin unele dintre cele trimise în ultimul timp. Bague mie mi-e simpatic, fiindcă lui îi place pictura plină și păstoasă, l-am auzit îndeajuns vorbind despre asta mai de mult. Nu mă bizui pe ei de fel că vor cumpăra, însă n-ai face rău să-i spui lui Bague că am niște mari studii aici — noi — niște efecte de toamnă. Și întreține-i o bună dispoziție în această privință. Aș zice să-i arăți, lui și lui Thomas, livada albă, Secerișul (pînza de 30), nu cine știe ce altceva. Să nu cumva să stărui asupra studiilor care cer mai multă osteneală, dar care par mai puțin plăcute decît tablourile care sînt rezultatul și rodul acelora, și care se pictează ca prin vis și fără a îndura atîta cu ele. Am comandat pentru cele două *Grădină de poet* rame de nuc care se potrivesc foarte bine. Și caut acum o ramă de lemn de castan îngălbenit. E țeapănă și simplă ca un chenar de ardezie, dar nuanța lemnului se potrivește bine. Bradul de asemenea se potrivește la *Brazde* și la *Via de vie*.

... Dacă ai vrea să fii bun de tot, mi-ai trimite un ludovic cu prima poștă — mi-aș petrece săptămîna și aș fi la adăpost de «tangajul» care mi-a însoțit începutul acesta de lună. Fără acest ludovic aș lîncezi prea tare și n-aș fi în toate puterile mele în vederea zilelor frumoase pe care le sper la sfîrșitul săptămînii, după ce va înceta mistralul.

Aici alăturat altă epistolă pe care am scris-o în zilele din urmă despre portretul lui Gauguin. Ți-o trimit, fiindcă n-am timpul s-o transcriu, dar principalul este că subliniez următoarele: nu-mi plac aceste cruzimi nespuse ale «operei» decît doar într-atît cît ne dau o pildă. Scopul nostru nu este să le îndurăm pe pielea noastră, nici să le impunem altora să le îndure, ci tocmai contrariul.

Să nu crezi că exagerez în privința portretului lui Gauguin, nici în privința lui Gauguin însuși. El trebuie să mănânce, să se plimbe cu mine printr-un peisaj frumos din natură, să trag o dată sau de două ori cîte un număr.
Ei bine, asta e un semn rău de tot.
De atîta vreme trebuie să vină, asta e, s-ar fi vindecat de îndată. Pînă atunci, iartă-mă dacă trec peste bugetul meu, voi lucra cu atît mai mult, te asigur. Dar de mii și sute de ori mi-e scîrbă de melancoliile de soiul celora ale lui *Méryon*!
Vei vedea într-o zi cele două portrete, al lui Gauguin și al lui Bernard și le vei compara cu *Negresele*. Și vei constata că se cuvine acum să se înveselească. Ori dacă nu...
Dar dacă nu, să zicem se va înveseli. Însă a trecut atîta amar de vreme.
Îți scriu în grabă, lucrez la un portret.
Adică lucrez la portretul mamei pentru mine. Nu pot să mă uit la fotografia fără culoare și îmi dau silința să fac un portret în culori armonioase, așa cum o văd eu în amintire.
Îți string zdravăn mîna,

Cu totul al tău,
VINCENT.

Nu întîrzia, dacă asta nu te stingherește prea mult, nu întîrzia să-mi trimiți ludovicul și pînza. Am fost atît de ocupat de joi, *încît de joi pînă luni* n-am mîncat decît două mese, la celelalte n-am avut decît pîine și cafea pe care am fost silit s-o beau pe datorie și pe care ar trebui s-o plătesc astăzi. Deci dacă se poate, nu întîrzia de loc.

T 547

... Pe aici mistralul fără cruțare e în toi în prezent, e foarte prost pentru lucru. Dar, în sfîrșit, pînă ce o veni iarna propriu-zisă, vom mai avea vreme bună și orice s-ar întîmpla sper încă să adaug la seria pe care o am în lucru.
Știi ce mi-a rămas din banii trimiși de tine și primiți astăzi chiar?
Ei bine, mi-au rămas șase franci.

Te rugasem să-mi trimiți pentru vineri și doar peste patru zile, luni la amiază, am primit scrisoarea ta și banii...
... Îmi va ajunge pe o săptămînă? Nu.
Te rog deci, fireşte, să-mi trimiți, și cu prima poștă, te rog, un ludovic. Voi avea astfel douăzeci și șase de franci pentru săptămîna întreagă — și voi scoate-o la bun capăt. Dar *nu zăbovi*. Am grijă să fiu gata de lucru de îndată ce se va ivi vremea bună. Avem un mistral foarte nemilos, dar trebuie să fiu gata, lucrul se face în scurtele intervale. Și atunci se cade să fie toate în ordine și să fim gata să dăm bătălia.
... Aci trebuie să folosim aceste intervale pe care le îngăduie mistralul și să fim pregătiți din vreme.
... Lucrul mă stăpînește și sînt sigur că n-o să pierd din asta, dacă voi putea lucra mai departe, pînzele mari sînt toate bune.
Dar sînt și obositoare din cale-afară.
Alăturată aici o scrisoare de ieri, pe care o trimit întocmai așa cum e. Vei vedea ce părere am într-însa despre portretul Gauguin. Prea întunecat, prea trist.
... Spun încă o dată, nu trebuie să se deseneze carnea cu albastru de Prusia! Căci atunci nu mai este carne, ci ajunge lemn. Îndrăznesc să cred că în ce privește coloritul, celelalte tablouri din Bretania sînt superioare portretului pe care mi l-a trimis (Gauguin — N. r.), lucrat într-un cuvînt în grabă. Și departe de mine gîndul de a critica acele studii. Totuși vei vedea cu ochii tăi. Ascultă, dacă ți-e cu putință, nu mă sili să lîncezesc săptămîna întreagă. Dacă poți să-mi trimiți, trimite-mi încă un ludovic. Nu prea știu cum s-o scot la capăt fără de el.

T 548

Dragul meu Théo,
Ieri ți-am trimis o telegramă spre a-ți mai cere douăzeci de franci, nu-i voi avea decît pe aceștia ca să mă hrănesc toată săptămîna, dar în sfîrșit, am ramele și pînzurile.
Însă scrisoarea viitoare să nu sosească mai tîrziu decît duminică, fiindcă împresurarea va fi cumplită, cumplită de tot zilele-acestea. Dar îi vom ține piept și primesc cu sînge rece de tot grozăviile prin care trecem.

... Vom scoate-o la bun capăt, îndrăznesc să cred, căci ardem de nerăbdare totuşi să vindem şi ceea ce pregătesc acum ne va da putinţa să prezentăm ceva în epoca expoziţiei. Va urma un an de muncă grea, dar vor veni şi clipele bune după aceea şi chiar între timp. Lucrez din imaginaţie un studiu de bordel pentru Bernard...

T 550

Dragul meu Théo,

În timp ce în zilele-acestea m-am gîndit că toate cheltuielile cu pictura apasă asupra ta, nu poţi să-ţi închipui ce nelinişte m-a apucat.

... S-ar cădea să ardem de nerăbdare de a căuta să găsim vreun ajutor, fie din partea lui Thomas, fie din partea altuia, pe cît de negustor, pe atît de îndrăgostit de pictură. ... Nu ştiu dacă ai citit *Fraţii Zemganno* de fraţii Goncourt, care îşi descriu în chip nedesluşit propria viaţă poate. Dacă ai cunoaşte această carte ţi-ai da seama că mi-e frică mai mult decît îţi pot spune ca sforţarea de a ne face rost de bani să nu te obosească din cale-afară.

Dacă n-aş fi chinuit îngrozitor şi într-una de neliniştea aceasta, aş zice că treaba merge, căci lucrul va ajunge mai bun şi sînt mai sănătos decît la Paris. Bag de seamă, tot mai limpede, că lucrul merge din bine în tot mai bine cînd te hrăneşti îndestulător, cînd ai culori, cînd ai atelier propriu şi toate cele. Dar oare doresc mult ca lucrul să prospere? *Nu*, de o mie de ori *nu*.

Aş vrea să ajung să izbutesc a te convinge de acest adevăr că dînd bani artiştilor, îndeplineşti şi tu o faptă de artist şi că n-aş dori decît ca pînzele mele să înfăţişeze într-aşa fel, încît tu să nu fii prea nemulţumit de lucrul *tău*. Şi nu e totul, aş mai vrea să pricepi că banii pe care îi dai îţi aduc cîştig şi că, făcînd astfel, vom ajunge la o neatîrnare mai curată decît aceea pe care ţi-o conferă comerţul în sine. Şi pentru ca mai tîrziu să primenim comerţul, s-ar putea într-adevăr interveni ca negustorii să trăiască laolaltă cu artiştii, unii pentru ceea ce se poate numi latura materială, ca să procure atelier, hrană, culoare etc., ceilalţi ca să lucreze.

Din păcate, nu ne aflăm în această situaţie cu vechiul comerţ, care va urma într-una pe făgaşul rutinei învechite, care nu foloseşte nimănui dintre cei în viaţă şi care nici măcar celor morţi nu le face vreun bine. Dar, la urma urmei, aşa ceva se cuvine să ne lase rece, neavînd noi datoria să schimbăm cele cîte sînt pe lume sau să ne batem cu morile de vînt. În sfîrşit, ar trebui să ne luăm partea noastră din viaţă, fără să facem umbră nimănui.

Şi îmi dau seama că tu n-ai întreaga ta parte la viaţă, fiindcă munca ta pariziană la firma Goupil este prea obositoare. Mă apucă atunci, cînd mă gîndesc la asta, o foame de a vinde, vreau atunci să cîştig bani ca să fii tu mai liber să te duci şi să faci tot ceea ce vrei. Simt că ne crapă măselele să vindem ori să găsim ajutoare ca să răsuflăm în voie.

Iată, poate că socotesc prea aproape ceea ce s-ar putea să fie încă departe, şi atunci sînt cuprins de acea nelinişte de a cheltui prea mult.

Totuşi tablourile ies mai bine dacă te îngrijeşti şi eşti sănătos. Cît despre tine, în privinţa lucrului tău, în privinţa întregii tale vieţi de asemenea nu se cade să ai prea multe griji. Cum e cu durerile acelea sciatice, au încetat?

Orice s-ar întîmpla, tu m-ai ajuta mai mult fiind bine sănătos, trăind din plin, chiar dacă trimiterile de culori ar trebui să sufere din pricina asta, decît aflîndu-te la strîmtoare de dragul meu. Cred că va veni ziua cînd se va cere lucru, da, însă poate că e încă îndepărtată şi pînă atunci să nu fii prea stingherit. Căci şi afacerile vor veni de la sine şi ca prin vis, mai repede şi mai bune decît dacă vei fi strîmtorat. Şi la vîrsta pe care am atins-o noi, ei bine, se cade să avem un oarecare sînge rece, o anumită înţelepciune în a face treburile. Mă tem acum de sărăcie, de o sănătate şubredă, de multe de astea şi mă feresc de ele şi sper că tu nutreşti aceleaşi simţăminte.

Astfel, am aproape o remuşcare că am cumpărat astăzi această mobilă, deşi e bună, fiindcă am fost silit să-ţi cer să-mi trimiţi bani mai curînd decît dacă n-o cumpăram.

Să ştii una şi bună, dacă tu n-ai fi sănătos ori dacă ai avea pe capul tău prea multe griji şi prea multă mîh-

nire, nimic nu ar mai merge. Şi dacă vei fi sănătos, afacerile în cele din urmă îţi vor merge strună de la sine şi proiectele de afaceri îţi vor veni în minte nesfîrşit mai mult mîncînd bine decît nemîncînd de ajuns.

Strigă deci stop ! dacă mă întind prea mult. Dacă nu e cazul, cu atît mai bine, fireşte, căci şi în ce mă priveşte pe mine, desigur că lucrez mai bine liber decît prea stingherit. Dar să nu crezi că ţin la lucru mai mult decît la buna noastră dispoziţie ori cel puţin mai ales decît la tihna noastră. Gauguin, o dată ce va ajunge aici, îşi va da seama de acelaşi lucru şi se va însănătoşi.

În ceea ce îl priveşte, poate va veni ziua cînd va vrea şi va putea să fie din nou tatăl de familie care este în realitate.

Sînt foarte, foarte curios să ştiu ce a făcut în Bretania. Bernard mi-a scris despre asta lucruri foarte bune. Dar să lucrezi pictură bogată e atît de anevoie pe frig şi în sărăcie, şi pesemne că adevăratul său domiciliu va fi la urma urmelor Sudul, mai cald şi mai aducător de mulţumire sufletească.

Dacă ai vedea viile ! cu ciorchini de *un kilo* chiar; strugurii sînt minunaţi anul acesta, în frumoasele zile ale toamnei, la sfîrşitul unei veri care a lăsat mult de dorit.

Îmi pare rău că am cheltuit bani cu acest scrin, dar el ne poate scuti să cumpărăm unul mai scump; *cel mai ieftin* ar fi costat 35 de franci. Şi cînd va veni Gauguin, ar trebui totuşi să aibă unde să-şi pună rufele, şi în sfîrşit camera sa va fi mai completă astfel.

Cînd vom avea şi noi un răstimp de oarecare belşug îl voi lua eu la mine pe acesta, şi lui îi voi cumpăra unul de 35 de franci. Preţul acesta se află *oricînd* de ocazie, dar *nu oricînd* la preţul la care l-am cumpărat pe cel ieftin.

M-am gîndit că în momentul de faţă începi să ai la tine unele studii, care ţi-ar ocupa prea mult loc şi te-ar stingheri, s-ar putea să le scoţi de pe şasiuri şi să le trimiţi aici, unde avem loc de ajuns ca să le păstrăm. Mă refer prin asta la anumite lucrări de anul trecut ori, în sfîrşit, la tot ceea ce te-ar stingheri.

Parisul va fi tare frumos pe toamnă totuşi. Oraşul aici nu înseamnă *nimic*, noaptea totul este *întunecat*. Cred că iluminatul cu gaz din belşug, care pe scurt este galben şi portocaliu, intensifică albastrul, fiindcă noaptea cerul îmi pare aici, şi e foarte ciudat, mai întunecat decît la Paris. Şi dacă vreodată voi mai revedea Parisul, îmi voi da silinţa să pictez efecte de iluminare cu gaz pe bulevard.

Ah, în Marsilia va fi contrariul, îmi închipui că La Cannebière va fi mai frumoasă decît Parisul.

Îmi amintesc adeseori de Monticelli şi cînd mă gîndesc la ceea ce se povesteşte despre moartea sa, mi se pare nu numai că trebuie să alungăm gîndul că ar fi murit *beţiv*, în sensul de abrutizat de băutură, dar să ţinem seama totodată că viaţa acolo se petrece şi mai mult decît în Nord, sub cerul liber şi prin cafenele.

Prietenul meu poştaşul, de pildă, trăieşte mult prin cafenele şi desigur este mai mult sau mai puţin beţiv, şi a fost aşa în tot cursul vieţii sale. Dar el este atît de contrariu abrutizatului, şi înflăcărarea lui dusă la paroxism atît de firească, atît de inteligentă, şi el judecă atunci atît de larg, în felul lui Garibaldi, încît de bună voie reduc bucuros legenda despre Monticelli, băutor de absint, la exact proporţiile acestui caz al poştaşului meu. Hîrtia mi s-a isprăvit, scrie-mi cît mai curînd cu putinţă. Strîngere de mînă şi noroc,

cu totul al tău,
VINCENT.

Poate că voi afla amănunte cîndva asupra ultimelor zile ale lui Monticelli.

Bag de seamă că acest dulap are panouri întocmai acelora pe care le-a pictat Monticelli.

T 551

Dragul meu Théo,

Am dat gata o pînză de treizeci *Grădină de toamnă*, doi chiparoşi de culoarea sticlei verzi şi în formă de sticlă, trei castani mărunţi altoiţi, cu frunziş castaniu şi portocaliu. Un tis tînăr, cu frunziş de culoarea

 lămîii palide, cu trunchi vioriu, două tufişuri mici

cu frunziș roșu ca singele și roșu închis stacojiu. Ceva nisip, ceva iarbă măruntă și fină, un crîmpei de cer albstru.

Uite, mă jurasem totuși că nu voi lucra. Dar în fiecare zi se întîmplă la fel, în trecerea mea dau uneori peste lucruri atît de frumoase, încît, în sfîrșit, îmi vine totuși să mă străduiesc să le pictez.

Ei bine, banii pe care mi-i dai și pe care de altminteri ți-i cer mai mult decît niciodată, ți-i voi înapoia în lucrări și nu numai pe cei din *prezent*, ci *și pe cei din trecut*. Dar îngăduie-mi să lucrez pînă ce îmi va fi cu desăvîrșire imposibil.

Căci, dacă nu profit de ocazii, ar fi cu mult mai rău.

Ah, scumpul meu frate, dacă eu l-aș putea hotări, dacă Gauguin și cu mine, amîndoi am putea hotări pe Seurat să se alipească nouă! Dar după părerea mea trebuie cel puțin să-i evaluăm cele două mari tablouri, *Modelele* și *La Grande Jatte* haide, la 5.000 fiecare, să zicem.

Ei bine, dacă ne adunăm laolaltă, Gauguin și cu mine, ar trebui fiecare dintre noi să fim în stare să aducem zece mii fiecare.

Asta cade încă o dată tocmai pe tocmai cu ceea ce-ți spuneam că aș vrea cu tot dinadinsul să lucrez pentru casă pictură de 10 mii de franci. În sfîrșit, e nostim, cu toate că nu calculez cu cifre ci cu simțăminte, ajung de atîtea ori la aceleași rezultate plecînd de la puncte de vedere cu desăvîrșire deosebite. Nu îndrăznesc să visez la asta, nu îndrăznesc încă să spun ceva despre unirea cu Seurat. Se cade mai întîi să-mi dau silința să-l cunosc mai bine pe Gauguin.

De îndată ce ți-ar sta în putință și ai avea bunătatea, mi-ar mai trebui:

10 metri pînză de 2 franci 50

Apoi tuburi mari ca albul de argint și ca albul de zinc.

Alb de zinc 20 tuburi dintre cele mai groase
Alb de argint 10 tuburi dintre cele mai groase
Galben crom I 10 tuburi dintre cele mai groase
Galben crom II 5 tuburi dintre cele mai groase
Albastru de Prusia 5 tuburi dintre cele mai groase
Lac de garanță 10 tuburi mijlocii
Verde veronez 10 tuburi dintre cele mai groase.

Ei bine, sînt dator să-ți spun totuși, că m-ar mira cu desăvîrșire ca noi să nu fim în stare să învingem *oricare dintre greutățile de producție*.

Dar cu atît mai mult pe cele prezente.

Dacă treaba s-ar potrivi, ar trebui să stăm la sfat imediat ce ar sosi Gauguin, ceea ce sper că se va întîmpla dintr-o zi într-alta.

Cred că va ieși cu scandal la expoziția din 89. Dacă nu s-ar încăiera poate că ar fi mai potrivit dar, în sfîrșit, va trebui să luăm lucrurile așa cum se vor întîmpla.

Să nu uit, ai citit cumva cartea *Frații Zemganno* de frații Goncourt? Dacă nu, citește-o.

Dacă n-aș fi citit-o îndrăzneam poate mai mult, și chiar după ce am citit-o, nu am altă frică decît să nu-ți cer cumva prea mulți bani. Dacă aș suferi o înfrîngere într-o încercare, asta nu m-ar atinge absolut de fel. În acest caz aș mai avea un mijloc de cîștig, căci ori m-aș deda la comerț ori aș scrie. Dar cît timp mă voi îndeletnici cu pictura, nu întrevăd decît întovărășirea mai multora și traiul în comun.

Căderea frunzelor începe, copacii îngălbenesc sub ochii noștri, galbenul sporind zi de zi.

E o priveliște cel puțin tot atît de frumoasă ca și livezile în floare și în ce privește lucrul nostru aș cuteza să cred că departe de a păgubi din asta, am putea cîștiga. Dar în sfîrșit.

Orice s-ar întîmpla, te rog să-mi trimiți cu prima poștă și desigur nu cu mult mai tîrziu ceva bani (cincizeci dacă e cu putință), dacă nu, mai puțin.

T 552

Dragul meu Théo,

N-am prea cutezat să sper pe atît de curînd mandatul tău nou de cincizeci de franci, pentru care îți mulțumesc mult.

Am multe cheltuieli și asta mă mîhnește tare uneori, cînd din ce în ce mai limpede îmi dau seama că pictura este un meșteșug pe care probabil nu îl practică oamenii din cale-afară de săraci, fiindcă pretinde să cheltuiești bănet cu nemiluita.

Dar toamna continuă încă să fie de-o frumusețe! Ce meleaguri ciudate acest ținut de baștină al lui

Tartarin. Da, sînt mulţumit cu viaţa mea; nu-i un ţinut minunat şi sublim, e doar vizuinea lui Daumier vie pe pămînt.

Ai şi recitit desigur *Tartarinii*, ah, să nu-i uiţi! Îţi aminteşti din *Tartarin* de tinguirea vechei diligenţe de Tarascon, de acea admirabilă pagină? Ei bine, am pictat de curînd această trăsură roşie şi verde în curtea hanului. O s-o vezi. Acest crochiu lucrat în grabă îţi dă compoziţia, în planul din faţă de tot, simplă, nişte nisip gri, un fond tot foarte simplu, pereţi trandafirii şi galbeni, ferestre cu obloane verzi, celţ de cer albastru. Cele două trăsuri foarte colorate, verde, roşu, roţile — galben, negru, albastru, portocaliu. Pînză tot de 30. Trăsurile sînt pictate în maniera lui Monticelli cu împăstări. Aveai odinioară un Claude Monet atît de frumos, înfăţişînd patru bărci colorate pe o plajă. Ei bine, la mine sînt nişte trăsuri, dar compoziţia e în aceeaşi manieră.

Închipuieşte-ţi acum un brad albastru verde imens, întinzîndu-şi nişte ramuri orizontale peste o pajişte foarte verde şi peste un nisip cu pete de lumină şi de umbră.

... Două figuri de îndrăgostiţi se află la umbra înaltului copac; pînza de 30.

După aceea alte două pînze de 30, podul de la Trinquetaille şi alt pod, peste drum trece calea ferată. Această pînză se cam aseamănă din punctul de vedere al coloritului cu un Bosboom. Pe scurt, podul de la Trinquetaille cu toate scările sale e o pînză lucrată într-o dimineaţă cenuşie, pietrele, asfaltul, caldarîmul sînt cenuşii, cerul de un albastru palid, cîteva figurine colorate, un plăpînd copac cu frunziş galben. Deci două pînze în tonuri gri şi rupte şi două pînze foarte colorate. Iertare pentru aceste crochiuri tare proaste, sînt obosit peste măsură de cînd pictez această diligenţă de Tarascon şi văd că nu mi-e mintea la desenat.

... Continui scrisoarea întreruptă. Cît aş dori să-ţi pot arăta tablourile pe care le-am pus în lucru.

Sînt într-adevăr atît de obosit încît bag de seamă că scrisul nu-mi merge prea repede. Îţi voi scrie mai bine altădată.

... Cîte lucruri s-ar mai cădea să se schimbe — nu-i aşa că pictorii ar trebui cu toţii să-şi ducă viaţa ca

nişte muncitori? Un dulgher, un fierar produc nespus mai mult decît ei de obicei. Şi în pictură ar trebui să avem mari ateliere unde fiecare ar lucra în mod mai regulat.

Pic de somn, la propriu vorbind, şi nu mai pot să văd într-atît de obosiţi îmi sînt ochii.

Pe curînd, căci mai aveam totuşi atîtea lucruri să-ţi spun.

Îţi mulţumesc încă de multe ori pentru mandatul pe care mi l-ai trimis...

al tău,
VINCENT,

Cu cele cinci pînze pe care le-am început în săptămîna aceasta, numărul pînzelor de 30 pentru decorarea casei se ridică la cincisprezece.

2 pînze cu floarea-soarelui
3 pînze cu grădina poetului
2 pînze cu altă grădină
1 pînză cu cafenea de noapte
1 pînză cu podul de la Trinquetaille
1 pînză cu pod de drum de fier
1 pînză cu casa
1 pînză cu diligenţa de Tarascon
1 pînză cu noaptea înstelată
1 pînză cu brazdele
1 pînză cu via.

T 553

Dragul meu Théo,

Scrisoarea de la Gauguin mă anunţă că ţi-a trimis nişte tablouri şi nişte studii.

Aş fi tare bucuros dacă ai avea răgazul să-mi scrii cîteva amănunte despre ce e la mijloc. Scrisoarea sa e însoţită de una de la Bernard ca să-mi spună că au primit pînzele de la mine, că le vor păstra pe tuşapte.

...Şi mi-a făcut plăcere că nu socoteşc drept urît ceea ce am lucrat eu în portret.

... Am fost şi mai sînt ca şi ameţit de lucru din săptămîna trecută. Nu mai pot picta nimic, dar de altminteri suflă un mistral de-o violenţă turbată care înalţă nori de praf care înălbesc copacii de sus pînă

jos pe locul de luptă. Am fost deci silit să stau liniştit.

Am dormit șaisprezece ore într-o întinsoare, și astfel mi-am cam venit în fire.

... Ia spune-mi, ce lucrează Seurat? Dacă îl vezi, spune-i din partea mea că am pus în lucru o decorațiune care în acest moment se urcă la cincisprezece pînze, de 30, pătrate, și care, spre a aleătui un întreg, va mai cuprinde cel puțin încă cincisprezece, și că în lucrarea aceasta, mai vastă, adeseori amintirea personalității lui și vizita pe care am făcut-o noi la atelierul său, ca să-i vedem pînzele mari și frumoase, îmi dau curaj.

Aș dori tare să avem portretul lui Seurat de mîna lui. I-am spus lui Gauguin că l-am îndemnat să facă un schimb de portrete tocmai fiindcă mă gîndeam că Bernard și el își vor fi și lucrat mai multe studii pozîndu-și unul altuia.

Nefiind aceasta situația, și el lucrînd portretul anume pentru mine, nu voiam să-l dau în schimb, considerînd acest schimb de prea mare însemnătate. El îmi scrie ca să-mi dea de știre că ține cu tot dinadinsul la schimb; scrisoarea mai este și plină de măguleli, ceea ce necuvenindu-mi-se hai să trecem mai departe. Îți trimit articolul asupra Provenței, care mi-a părut bine scris. Acești *Felibri* constituie o grupare literară și artistică, Clovis Hugues, Mistral și alții care scriu în limba provențală și uneori în cea franceză sonete de ajuns de bine, chiar foarte bine cîte o dată. Dacă Felibrii iau cunoștință într-o zi că trăiesc pe meleagurile lor vor trece toți pe la *căsuța* mea. Prefer ca așa ceva să nu se întîmple pînă nu voi isprăvi lucrările mele de decorare. Dar iubind Provența tot atît de sincer ca și dînșii, am poate dreptul la atenția lor.

Voi stărui cîndva asupra acestui fapt numai pentru ca lucrul meu să rămînă aici ori la Marsilia, unde, după cum știi, mi-ar plăcea mult să lucrez. Avînd credința că artiștii din Marsilia ar face bine să ducă mai departe ceea ce Monticelli al lor a început.

Dacă Gauguin și cu mine am scrie un articol într-unul dintre ziarele de aici, ar fi de ajuns ca să intrăm în legături. Strîngere de mînă.

Cu totul al tău,

VINCENT.

F 554

În sfîrșit, îți trimit o mică schiță ca să-ți dau cel puțin o indicație oarecare asupra întorsăturii pe care o ia lucrul meu. Fiindcă astăzi, întremat, m-am pus din nou pe muncă. Ochii îmi sînt încă obosiți, dar,

în sfîrșit, mi-a trecut un gînd nou prin cap și iată crochiul. Tot o pînză de 30. De data asta e odaia mea de culcare pur și simplu, dar aci culoarea va fi lucrul de căpetenie și conferind prin simplificarea sa un caracter mai măreț lucrurilor, va sugera aici *odihna* ori somnul în general. Pe scurt, privelișteа tabloului va trebui să odihnească mintea ori mai degrabă închipuirea.

Pereții sînt de un violet palid. Pardoseala e de lespezi roșii.

Patul de lemn și scaunele sînt galbene ca untul de curînd ales, cearșaful și pernele galbene ca lămîia, bătînd în verde foarte deschis.

Cuvertura roșie stacojie. Fereastra verde.

Măsuța de toaletă portocalie, chiuveta albastră.

 Ușile liliachii.

Şi asta e totul — nimic altceva în această cameră cu obloanele închise.
Forma mobilelor trebuie să exprime şi ea odihna de netulburat. Portrete pe perete, o oglindă şi un prosop şi cîteva haine.
Rama — neafîndu-se alb de fel în tablou — va fi albă.
Asta ca să mă răzbun de odihna silită la care am fost obligat să mă dedau.
Voi mai lucra la el şi mîine cît o fi ziulica de mare, dar vezi ce simplă e concepţia. Umbrele şi umbrele purtate au fost suprimate, coloritul e în tente plate şi deschise ca al crepoanelor.
Va contrasta cu, de pildă, *Diligenţa de Tarascon* şi *Cafeneaua de noapte*. Nu-ţi scriu mai mult, fiindcă mîine voi începe lucrul devreme pe lumina limpede a dimineţii, ca să-mi sfîrşesc pînza.
Cum o duci cu durerile tale, nu uita să-mi dai de veste. Îţi voi face cîndva şi crochiurile celorlalte bucăţi. Îţi string tare mîna.

T 555

... Că o nouă şcoală *coloristică* va prinde rădăcini în Sud, sînt sigur, constatînd că din ce în ce mai mult cei din Nord se întemeiază mai cu seamă pe dibăcia pensulei şi pe efectul zis pitoresc decît pe dorinţa de a exprima ceva prin culoarea însăşi.
... Pe aci, sub soarele mai puternic, am descoperit că e adevărat ceea ce spunea Pissarro, de altminteri şi ceea ce îmi scria Gauguin: simplitatea, culoarea palidă, profunzimea efectelor măreţe de soare.
Niciînd celor din Nord nu le va veni în gînd aşa ceva.
... În privinţa vînzării, îţi dau dreptate să nu umbli după ea din adins, desigur că eu aş prefera să nu vînd nimic dacă lucrul acesta ar fi cu putinţă.

... Dar fiindcă pentru moment nu putem schimba nimic, să ne învoim a primi nenorocirea de a fi tu condamnat mereu la un comerţ fără răgaz, fără nici o varietate, şi eu tot fără răgaz, mereu la o muncă obositoare tare şi cu atîta bătaie de cap.
Peste un an sper că tu îţi vei da seama că noi amîndoi am împlinit o activitate artistică.

Această cameră de culcare e ceva asemănător acelei naturi moarte din romanele pariziene cu scoarţele galbene, trandafirii, verzi, îţi aminteşti de ele. Dar, socotesc eu, factura e mai viguroasă, mai simplă. Nici tu punctuleţe, nici tu haşiuri, nimic, doar tente plate, dar care se armonizează. Nu ştiu ce voi mai începe după aceasta, căci vederea mi-e tot obosită. Şi în clipele acestea, tocmai după muncă grea şi mai mult decît grea, simt că mi-e şi căpăţîna goală, haida de. Şi dacă aş consimţi să mă las în voia poftirii, nu mi-ar fi nimic mai uşor decît să-mi fie scîrbă de ceea ce am isprăvit de lucrat şi să dau cu piciorul în totul, ca moş Cézanne. În sfîrşit, de ce să dau cu piciorul în ele; studiile le las în plata domnului şi numai dacă nu se află între-însele nimica bun, dacă se află ceea ce se cheamă ceva bun, pe legea mea, cu atît mai bine. În sfîrşit, să nu ne gîndim prea adînc la bine şi la rău, acestea fiind relative de tot.
E tocmai cusurul olandezilor de a numi ceva cu desăvîrşire bun şi altceva cu desăvîrşire rău, pentru că nu se poate de fel să fie atît de rigid.
Iată, am citit şi *Césarine* de Richepin, cartea are lucruri bune într-însa: în marşul soldaţilor puşi pe fugă se simte că i-a cuprins oboseala; fără să fim soldaţi, nu mergem oare şi noi la fel cîteodată în viaţă?
Cearta dintre tată şi fiu e adînc sfîşietoare, dar ca şi *Momeala*, tot de Richepin, îmi pare că nu-ţi lasă nici o speranţă, pe cînd Guy de Maupassant, care a scris cărţi desigur tot atît de triste, în cele din urmă pune capăt lucrurilor mai omeneşte. A se vedea *Monsieur Parent*, a se vedea *Pierre et Jean:* nu se încheie toate în fericire, dar, în sfîrşit, oamenii se supun fără a cîrti, îşi văd mai departe de-ale lor, totuşi. Nu se încheie cu sînge, cu cine ştie ce cruzime nespusă, zău. Îmi place mai mult Guy de Maupassant decît Richepin, fiindcă alină tristeţea. Acum citesc *Eugénie Grandet* de Balzac, încurcăturile unui ţăran avar.

T 556

Îţi mulţumesc pentru scrisoare şi pentru hîrtia de cincizeci de franci pe care o conţinea. Îţi mulţumesc

și fiindcă mi-ai scris despre tabloul acelor artiști olandezi [1].

Am comandat să se instaleze gazul în atelier și în bucătărie, ceea ce mă costă douăzeci și cinci de franci, instalațiile. Dacă Gauguin și cu mine vom lucra cincisprezece zile, noapte de noapte nu-i vom reciștiga noi oare? Însă fiindcă de-altminteri s-ar putea ca Gauguin să sosească dintr-o zi într-alta, voi mai avea numaidecît, numaidecît nevoie de cincizeci de franci cel puțin.

Nu sînt bolnav, dar mă voi îmbolnăvi fără cea mai mică îndoială dacă nu mă voi hrăni bine și dacă nu mă voi lăsa de pictat timp de cîteva zile. În sfîrșit, sînt din nou aproape împins la soiul de nebunie al lui Hugo van der Goes din tabloul de Emile Wauters. Și dacă nu s-ar întîmpla să am o fire oarecum dublă, cum ar fi și a unui călugăr și a unui pictor, ajungeam de multă vreme, pe de-a-ntregul și din plin, stăpînit de boala mai sus citată.

În sfîrșit, chiar atunci nu cred că nebunia mea ar fi aceea a persecuției, fiindcă simțămintele mele în stare de exaltare se revarsă mai degrabă în preocupările de eternitate și de viață veșnică.

Dar oricum, nu se cade să am prea mare încredere în nervii mei etc.

... Am mare poftă să-ți scriu o scrisoare dinadins pe care ai putea să le-o citești ca să le explici încă o dată de ce am eu încredere în Sud în ceea ce privește viitorul și prezentul.

Și ca să le spui în același timp cît cred eu că e îndreptățit să se vadă în mișcarea impresionistă o tendință înspre creațiile mărețe și nu *numai* o școală care s-ar mărgini să facă experiențe optice. (...) În sfîrșit, fiindcă negreșit am de gînd să nu pictez cel puțin timp de trei zile, poate că mă voi odihni scriindu-ți și scriindu-le și lor totodată. Căci, știi bine, mă interesează îndeajuns ca impresionismul să exercite o înrîurire asupra pictorilor și asupra iubitorilor de artă olandezi.

Iată o schiță vagă tare a pînzei mele celei din urmă, un șir de chiparoși verzi pe un cer trandafiriu cu un crai nou de culoarea lămîii palide.

Prim plan de loc viran cu nisip și cu niște scaieți. Doi îndrăgostiți, bărbatul albastru palid, cu pălărie galbenă, femeia cu un corsaj trandafiriu și cu o fustă neagră. Asta e a patra pînză *Grădinii poetului* din decorația camerei lui Gauguin.

Mi-e groază să mai fiu nevoit să-ți cer bani, dar n-am *ce* face, și pe lîngă asta sînt și obosit peste fire. Totuși îmi vine să cred că munca pe care o depun, cheltuind astfel ceva mai mult, ne va părea cîndva mai ieftină decît cea dinainte.

... Am și împins totuși cît mi-a stat în putere mai departe lucrul pe care îl începusem, din dorința de a putea să-i arăt ceva nou (lui Gauguin — *N. r.*), și de a nu primi înrîurirea lui (căci desigur va avea, sper, oarecare înrîurire asupra mea) înainte de a ajunge să-i arăt fără îndoială originalitatea mea. Oricum, o va constata în decorația așa cum e în forma de acum. Te rog, dacă lucrul e cumva cu putință, mai trimite-mi cincizeci de franci de îndată, nu știu cum aș putea ieși din încurcătură fără ei... În

[1] Răspuns la o scrisoare din 19 octombrie în care Théo îi vorbea despre Meyer, despre Haan și despre Isaäcson. El adăuga: « Gauguin va veni, asta îți va schimba mult viața. Sper că sforțarea ta va izbuti să facă din casa ta un loc unde artiștii să se simtă ca la dînșii acasă. » *(N. tr.)*

sfîrşit, sper că vei putea să-mi scrii nu mai tîrziu decît cu prima poştă. Îţi strîng călduros mîna

VINCENT.

T 557

(23 octombrie 1888)

Dragul meu Théo,

Îţi mulţumesc pentru scrisoare şi pentru hîrtia de cincizeci de franci. După cum ai aflat din cele scrise de mine, Gauguin a sosit bine sănătos [1]. Mi se pare chiar că e mai sănătos decît mine.

E fireşte mulţumit tare şi eu nu mai puţin că ai vîndut cîteva din pînzele lui, fiindcă astfel unele cheltuieli neapărat necesare, de instalare, nu o silit să le amîne,

[1] Sîntem la începutul instalării lui Gauguin în Arles. « *Séjour qui se terminera en catastrophe* » notează G. Charensol în « Correspondance complète » editată în 1960, din comentariile căruia extragem cîte ceva. Desigur, această şedere îndelungată, de atîta vreme dorită cu înfocare şi în vederea căreia a făcut atîtea pregătiri gospodăreşti, legate de mari sacrificii băneşti cerute stăruitor fratelui Théo, Vincent spera că avea să dureze mult. « El pune mare preţ pe venirea lui G. — scrie Charensol — el suferă din pricina singurătăţii — şi prezenţa cuiva alături îi ajunsese tot aşa de neapărat necesară ca pictura sau ca hrana. Or, cel care venise e pictorul contemporan pe care îl admiră mai presus de oricare altul — e maestrul care, în Bretagne, adunase deja în jurul său o grupă numeroasă de discipoli — e primul adept al falansterului pe care Vincent doreşte să-l întemeieze. Gauguin va răspunde acestei admiraţii prin manifestări care « nu sînt toate, trebuie s-o spunem, spre cinstea marelui artist », scrie Charensol. Într-o scrisoare către E. Schuffenecker se poate citi: « Deşi e îndrăgostit de mine, Théo van Gogh nu se va repezi să mă hrănească în Sud de dragul ochilor mei frumoşi »; într-alta către Bernard: « Sînt în Arles înstrăinat, peisaj, oameni, totul e meschin. Cu Vincent sînt foarte puţin de acord în general ». În altă scrisoare, Gauguin precizează că cele două luni de viaţă în Arles i s-au părut un secol. *(N. tr.)*

nici să le arunce numai în spinarea ta. Gauguin îţi va scrie cu siguranţă astăzi. E foarte, foarte interesant ca om, şi am toată încrederea că vom face cu dînsul o treabă bună. Va produce probabil mult stînd aci şi sper poate că şi eu mă voi ţine de dînsul.

Şi astfel, îndrăznesc să cred, povara obligaţiilor va fi întrucîtva mai puţin grea; ba, îndrăznesc să cred, va fi *cu mult* mai puţin grea.

Simt nevoia de a produce pînă ce voi fi zdrobit şi sleit fireşte, tocmai fiindă nu văd nici o altă posibilitate de a ne recăpăta cheltuielile făcute.

Dacă tablourile mele nu se vînd, n-am ce face.

Va veni totuşi ziua cînd se va vedea că ele valorează mai mult decît ceea ce ne costă pe noi culorile şi traiul meu în fond foarte prost.

N-am altă dorinţă nici altă grijă în privinţa banilor şi a afacerilor decît mai întîi să n-am datorii.

Dar, dragul meu frate, datoria mea e atît de mare, încît după ce o voi plăti, ceea ce mă gîndesc să izbutesc totuşi, pasiunea de a crea tablouri îmi va fi cuprins viaţa întreagă, şi îmi va părea că nici n-am trăit. Numai că poate îmi va veni întrucîtva mai greu să creez tablouri şi nu voi mai lucra continuu tot atît de mult.

Că nu se vînd acum, asta îmi pricinuieşte o îngrijorare pe care şi tu o înduri, dar — dacă nu te stinghereşte prea tare pe tine că nu aduc nici un venit — în ce mă priveşte mi-e îndeajuns de totuna.

Dar ca om de afaceri mi-e destul ca să-mi dau seama de adevărul că un om care trăieşte cincizeci de ani şi cheltuieşte două mii pe an, cheltuieşte o sută de mii de franci şi că trebuie să aducă venit tot o sută de mii.

Să lucrezi o mie de tablouri a o sută de franci într-o viaţă de artist e foarte, foarte, foarte greu, dar cînd tabloul e o sută de franci... şi încă... sarcina noastră e din cînd în cînd tare anevoioasă. Dar nu se poate schimba nimic în această privinţă.

Îi vom trage noi chiulul cu totul lui Tasset, după cît îmi pare, fiindcă cel puţin în parte ne vom sluji de culori mai ieftine, atît Gauguin, cît şi eu. Cît priveşte pînza, o vom pregăti tot noi înşine. La un moment dat am avut întrucîtva presimţirea că urma să mă îmbolnăvesc, dar sosirea lui Gauguin m-a distrat într-atît,

încît sînt sigur că asta va trece. Se cuvine să am mai multă grijă de hrana mea un răstimp şi asta e totul, absolut totul.

... Nu ştiu de mai înainte ce va zice Gauguin despre meleagurile acestea şi despre viaţa noastră, dar, oricum ar fi, e bucuros tare că i-ai făcut o vînzare bună.

T 558

Dragul meu Théo,

Bolnav, ţi-am şi scris că nici nu mă gîndesc să fiu — dar aş fi ajuns, dacă cheltuielile mele ar fi urmat să continue.

Fiindcă treceam printr-o cumplită nelinişte, aceea de a te sili să faci o sforţare mai presus de puterile tale.

Îmi dădeam seama pe de-o parte că nu puteam proceda mai bine decît să duc pînă la capăt ceea ce începusem, de a-l îndemna pe Gauguin, să ni se alăture nouă, şi pe de altă parte, după cum ştii din experienţă, cînd îţi mobilezi casa ori te aşezi într-una nouă, e mai greu decît îşi închipuie cineva. Acum cutez, în sfîrşit, să răsuflu în voie, fiindcă am avut un noroc strașnic cu toţii prin vînzarea pe care ai izbutit s-o faci pentru Gauguin. Într-un chip sau într-altul, oricum tustrei, el, tu şi cu mine putem întruciva să ne adunăm gîndurile ca să ne dăm seama cu sînge rece despre ceea ce avem de făcut.

Să nu-ţi fie teamă că o să am grijă de bani. O dată ce Gauguin a sosit, scopul este *vremelnic atins*. El şi cu mine chibzuindu-ne cheltuielile, amîndoi laolaltă nu vom cheltui nici ceea ce mă costa traiul aici pe mine singur.

El va izbuti pe măsură ce va vinde să-şi pună la o parte ceva bani; care îi vor sluji, să zicem peste un an, ca să se aşeze în Martinica şi fără viaţa în comun el n-ar reuşi să pună la o parte nici o leţcaie.

Tu vei căpăta lucrul meu şi un tablou de el pe lîngă asta în fiecare lună. Şi eu voi lucra la fel, fără să-mi vină atît de greu şi fără să fac atîtea cheltuieli. Chiar de mai înainte vreme mi se părea că întovărăşirea pe care am ajuns s-o punem la cale era de o strașnică dibăcie. Gospodăria merge foarte bine şi a ajuns nu numai tihnită ci şi o casă de artişti.

Să nu te temi de nimic, nici în privinţa mea, nici în ceea ce te priveşte pe tine.

Am avut o grijă îngrozitoare în privinţa ta, fiindcă dacă Gauguin n-ar fi avut aceleaşi păreri, aş fi dat prilej la cheltuieli îndeajuns de mari de florile mărului.

Dar Gauguin este un om nemaipomenit, el nu se pripeşte şi va aştepta aici în linişte deplină şi lucrînd din greu clipa favorabilă ca să facă un pas mare de tot înainte.

De odihnă, avea tot atîta nevoie cît şi mine. Cu banii pe care i-a cîştigat de curînd, desigur că ar fi putut să-şi plătească odihna şi în Bretagne, *dar aşa cum stau lucrurile acum e sigur că poate să aştepte fără să se înglodeze din nou în datoriile de nelămurit.* Noi *amîndoi* nu vom cheltui mai mult decît două sute cincizeci de franci pe lună. Şi vom cheltui *cu mult mai puţin* pe culori, fiindcă le vom pregăti noi înşine.

Să n-ai deci nici o grijă de noi şi mai răsuflă şi tu, nestingherit, căci de asta ai mare nevoie.

În ce mă priveşte pe mine ţin doar să-ţi spun de asemenea că nu cer decît să-mi trimiţi mai departe suma lunară obişnuită de o sută cincizeci (şi aceeaşi lui Gauguin). Ceea ce, oricum ar fi, micşorează cheltuiala mea proprie. Pe cînd tablourile sale desigur că se vor ridica în valoare.

Astfel, la urma urmei, dacă vei păstra pentru tine tablourile mele, fie la Paris, fie aici, voi fi mult mai mulţumit să pot spune fără înconjur că preferi să ţii lucrul meu pentru noi decît să-l vinzi, decît să urmezi a mă amesteca în lupta după bani în acest răstimp. Fără doar şi poate. De altminteri dacă ceea ce lucrez eu e bun, atunci noi nu pierdem nimic din drepturile băneşti, întrucît ca şi vinul pe care l-am avea în pivniţă, acestea ar creşte în valoare în tihnă. Pe de altă parte, cum se şi cuvine, îmi dau oarecare osteneală ca să lucrez o pictură într-aşa chip, încît chiar din punctul de vedere băneşc e mai bine să fie pe pînza mea decît în tuburi.

Cutez să sper acum, sfîrşind scrisoarea, că peste şase luni şi Gauguin şi tu şi eu vom băga de seamă că am întemeiat un mic atelier care va dăinui şi va rămîne

un post ori o staţiune necesară, cel puţin folositoare tuturor celora care vor dori să vadă Sudul.
Îţi string mîna tare de tot.

Al tău cu drag,
VINCENT.

Ceea ce gîndeşte Gauguin despre decoraţia mea în general, n-am aflat încă, ştiu doar că îi plac într-adevăr cîteva studii, anume semănătorul, acele floarea-soarelui, camera de culcare.
Şi despre totalitatea operei nu ştiu încă nimic nici eu, fiindcă îmi mai trebuie alte pînze, din celelalte anotimpuri. Gauguin aproape că a şi descoperit pe arleziana sa, şi tare aş vrea să mă aflu acolo, dar mie mi se pare foarte uşor peisajul pe aici şi de ajuns de variat.
Deci în sfîrşit, lucrul meu drag merge înainte.
Îndrăznesc să cred că îţi va plăcea noul semănător; îţi scriu în grabă, avem amîndoi o groază de lucru; şi eu şi el avem de gînd să ne ducem adesea să stăm ceasuri întregi dinaintea aceleiaşi consumaţii în bordeluri ca să le studiem.[1]

T 558a

(Sfîrşit de octombrie 1888)

Mulţumiri pentru scrisoare şi pentru hîrtia de o sută pe care o conţinea. Sînt foarte mulţumit că succesul de vînzare al lui Gauguin continuă. Dacă peste un an va avea bani îndeajuns ca să se stabilească în Martinica, cred că va ajunge departe de tot. (...) Gîndul meu e că nu va pleca singur, ci împreună cu

[1] Într-o scrisoare de la sfîrşitul lunii octombrie 1888 către prietenul său pictorul Bernard, Vincent spune: «Gauguin mă interesează ca om. În afurisitul nostru de meşteşug de pictori avem cea mai mare nevoie de mîini şi de stomacuri de muncitori: de gusturi mai fireşti, de firi îndărătnice şi darnice, nu de bulevardieri parizieni decadenţi şi tineri-moşnegi. Am făcut împreună cu Gauguin cîteva excursii prin bordeluri şi poate că în cele din urmă ne vom duce adesea să lucrăm acolo. Poate că voi începe peste puţin să pictez bordeluri». *(N. tr.)*

cineva ori cu mai mulţi, şi acolo va întemeia un atelier de durată.
În sfîrşit, pînă atunci are să curgă încă multă apă pe gîrlă.
... Mă gîndesc la Rembrandt mai mult decît poate să se vadă din studiile mele.
... Sînt foarte mulţumit că am o atît de bună tovărăşie ca a lui Gauguin.

T 558 b[1]

(Sfîrşit de octombrie 1888)

Scumpul meu Théo,
Îţi mulţumesc pentru mandatul de 50 de franci pe care l-am primit de curînd.
Ştiam într-adevăr că Gauguin călătorise dar nu ştiam că fusese adevărat marinar; a trecut prin toate greutăţile, a fost cu adevărat gabier la cafasul catargului şi adevărat matelot. De aceea îi port un strașnic respect şi am în-sinul o încredere desăvîrşită. Are, dacă trebuie să-l comparăm cu ceva, anumite asemănări cu acei pescari din Islanda descrişi de Loti. Cred că asta te va impresiona la fel ca şi pe mine.
Acum fireşte că am şi lucrat; a început o negresă şi un mare peisaj din partea locului.
Povesteşte că Bretania are lucruri foarte interesante şi că Pont-Aven este o regiune într-adevăr uimitoare. Totul desigur acolo e mai bine, mai larg, mai frumos decît pe-aici. Cu trăsături caracteristice mai măreţe şi mai ales mai unitare şi mai definite decît natura neînsemnată, pipernicită din pîrjolita Provenţă. Şi lui ca şi mie îi place doar ceea ce vede şi îndeobşte îi deşteaptă interesul mai ales arleziancle.
În săptămîna asta am lucrat alt studiu de semănător, un peisaj neted de tot, o figură delicată şi nedefinită.
Apoi am lucrat alt studiu de cîmp arat cu butucul unei bătrîne tise.
Şi asta-i tot. Cum îţi merge sănătatea şi ai făcut ceva la Bruxelles? Sînt tare mulţumit aflînd că nu eşti de unul singur în apartament. Îmi simt creierul încă

[1] (Scrisoare de plasat înainte de 558. *Nota doctorului Halsker*).

obosit şi sleit, dar în săptămîna asta am fost mai sănătos decît în cheltuiala precedentă [1].
Gauguin povesteşte despre tropice lucruri minunate. De bună seamă că pe acolo este viitorul unei falnice renaşteri a picturii. Întreabă-i pe noii prieteni olandezi dacă le-a trecut prin cap vreodată aşa ceva. Cît de interesant ar fi dacă nişte pictori olandezi ar întemeia o şcoală coloristică la Java; dacă l-ar auzi pe Gauguin descriind ţinuturile calde. Desigur că le-ar deschide pofta de-a dreptul să facă aşa ceva. Nu se află toată lumea liberă şi în condiţii de a putea emigra, dar cîte lucruri ar fi de făcut pe-acolo.
Rău îmi pare că nu am zece sau douăzeci de ani mai puţin, fără doar şi poate că aş pleca.
Acum puţin probabil să mă urnesc de pe litoral şi căsuţa galbenă de aici din Arles va rămîne ceea ce este, o staţie intermediară între Africa şi tropice şi lumea din Nord. Acum e de ajuns de probabil că Bernard se va duce în Africa, unde va sta cu Milliet care îţi trimite din inimă o salutare şi va pleca la întîi noiembrie.
Seara, mai ales la lumina de gaz, îmi place mult înfăţişarea atelierului.
Dacă vreodată mai dai peste nişte tablouri de Daumier nu uita să pui mîna pe ele. Şi cred că o dată cu seara vom aduce la noi prieteni şi vecini şi că vom lucra noaptea ca zina, stînd de vorbă.
Portrete de oameni luminaţi de lămpi cu gaz, îmi pare că e interesant de lucrat.
Îţi strîng zdravăn mîna şi scrie-mi în curînd,

cu totul al tău,

VINCENT.

[1] Într-o scrisoare din 23 octombrie, Théo e îngrijorat de sănătatea lui Vincent: « Vei fi lucrat probabil prea mult şi nu-ţi vei fi îngrijit trupul cum se cade... Mă supără că totuşi, cu toţi banii trimişi, te afli la strîmtoare, fiindcă nu te poţi stăpîni să nu sari în ajutorul altora. Mi-ar plăcea mult să te ştiu mai egoist pînă ce vei ajunge cumpănit în toate ». Într-altă scrisoare din 27 octombrie, Théo spune: « Latura financiară nu există, ori mai degrabă există ca o boală. Prea te gîndeşti la ea de la o vreme şi cu toate că nu e nici un simptom de vreo nenorocire, tu suferi de ceva ». *(N. tr.)*

T 559

(Noiembrie 1888)

Dragul meu Théo,

Gauguin şi cu mine îţi mulţumim mult fiindcă ai trimis o sută de franci şi de asemenea pentru scrisoare. Gauguin e tare bucuros că ţi-au plăcut tablourile sale din Bretagne şi că şi altora care le-au văzut le-au plăcut de asemenea.
El are în acest timp în lucru nişte femei în vie, cu totul din imaginaţie; dacă nu-l strică şi nu-l lasă neisprăvit, tabloul va fi foarte frumos şi tare ciudat. Mai lucrează şi un tablou al aceleiaşi cafenele de noapte pe care am pictat-o şi eu.
Eu am lucrat două pînze cu o cădere a frunzelor, pe care Gauguin le-ar preţui, cred, şi lucrez acum la o vie în roşu purpuriu tare şi în galben.
În sfîrşit, am o *Arleziană*, un chip (pînză de treizeci) pe care l-am dat rasol într-un ceas, cu fond galben de lămîie, palid, cu obrajii gri, cu îmbrăcămintea neagră, neagră, neagră, cu albastru de Prusia bătător la ochi. Se sprijină de o masă verde şi stă într-un jilţ de lemn portocaliu.
... El (Gauguin) are de gînd să pună ceva bani la o parte din ceea ce va vinde, pînă cînd (să zicem peste un an) va avea îndeajuns ca să înfrunte primejdia unei călătorii noi spre Martinica. Lucrăm mult şi traiul în doi merge bine de tot.
... Doresc tare mult să-i cunosc cîndva pe De Haan şi pe Isaäcson. Dacă vor veni vreodată pe aici, Gauguin le va spune desigur: duceţi-vă în Java şi lucraţi ca impresionişti. Căci Gauguin, deşi lucrează virtos aici, are într-una dorul ţinuturilor calde. Şi iată, e de netăgăduit că: ducîndu-se în Java, de pildă, stăpîniţi de gîndul de a lucra acolo în culoare, ar vedea o sumedenie de lucruri noi. Apoi prin acele meleaguri mai luminoase, sub soarele mai puternic, umbra proprie cît şi umbra purtată a obiectelor şi a chipurilor ajunge cu totul alta şi e atît de colorată, încît eşti ispitit să o suprimi pur şi simplu. Asta se întîmplă şi pe aici.
... Cred că îţi va plăcea căderea frunzelor pe care am pictat-o.

Înfăţişează nişte trunchiuri de plopi liliachii, tăiaţi de rumă acolo unde încep frunzele.
Aceste trunchiuri de copaci ca nişte stîlpi stau de strujă de-a lungul unei alei unde la stînga şi la dreapta sînt aliniate morminte vechi romane de un liliachiu albastru. Or, pămîntul este acoperit, ca de un covor de un strat gros de frunze uscate care au căzut, portocalii şi galbene. Ca nişte fulgi de zăpadă, cad într-una.
Şi pe alee figurine de îndrăgostiţi negre. Partea de sus a tabloului este o fîneaţă verde tare şi cer nu e, ori aproape că nu e.
A doua pînză înfăţişează aceeaşi alee dar cu un moşneag şi cu o femeie grasă şi rotundă ca un coşcogea bulgăre.
Dar duminică dacă ai fi fost cu noi am fi văzut împreună o vie roşie, roşie de tot ca vinul cel roşu. În depărtare bătea în galben, şi apoi un cer verde înnorit, întinderi de pămînt, după ploaie, violete, scînteiau în galben pe ici pe colo, pe unde se răsfrîngea soarele din amurg.

T 560

(Noiembrie 1888)

... Îţi mulţumesc pentru alinătoarea ta scrisoare, precum şi pentru hîrtia de o sută de franci pe care am găsit-o înăuntru. Toată ziulica ne-o petrecem lucrînd, lucrînd într-una, seara sîntem obosiţi peste fire şi ne ducem la cafenea ca să ne culcăm de timpuriu apoi! Asta ni-e viaţa.
Firește că şi pe aci e iarnă, deşi mai e vreme bună din cînd în cînd. Nu mi se pare neplăcut să mă silesc să lucrez din imaginaţie, fiindă asta îmi îngăduie să nu ies din casă. Să lucrez în zăpuşeala unei etuve nu mă stingherește, frigul însă nu-mi convine, după cum ştii. Nu am izbutit chestia aceea pe care am făcut-o după grădina din Nuenen şi îmi dau seama că pentru lucrări de imaginaţie trebuie să ai şi obişnuinţă. Dar am pictat nişte portrete ale *unei familii întregi* — a familiei factorului cărnii i-am şi pictat mai înainte capul — soţul, soţia, copilaşul — un băieţandru şi un flăcăuaş de şaisprezece ani, toţi nişte figuri caracteristice şi specifice franceze, deşi par să fie nişte ruşi.

Pînze de cincisprezece. Îţi dai seama cît mă simt de la largul meu şi că asta într-o oarecare măsură îmi alină tristeţea de a nu fi medic. Sper să stăruiesc în această privinţă şi să izbutesc să obţin modele mai serioase, plătibile în portrete. Şi dacă ajung să pictez şi mai bine *această întreagă familie*, voi fi lucrat cel puţin ceva după gustul meu şi în chip personal. În momentele acestea sînt în toiul spurcatelor studii, studii, studii şi treaba va mai dura — atîta neorînduială, încît sînt mîhnit adînc şi totuşi astfel voi ajunge proprietar la patruzeci de ani.
Din cînd în cînd cîte o pînză constituie un tablou, astfel ca semănătorul citat, care mie mi se pare şi mai bun decît primul.
Dacă vom putea rezista asediului, ziua victoriei va veni pentru noi, chiar dacă nu vom mai fi printre oamenii despre care se vorbeşte. E oarecum bine să ne gîndim la proverbul: bucuria străzii durerea familiei.
Ce vrei! Presupunînd că mai avem o bătălie întreagă de dat, se cuvine să ne străduim să ajungem la deplină dezvoltare în linişte.
Tu mi-ai spus întotdeauna să lucrez umblînd după calitate şi nu într-atît după cantitate. Or, nimic nu ne stă în cale să avem multe studii socotite ca atare şi drept urmare să nu vindem o grămadă din ele. Şi dacă vom fi mai curînd ori mai tîrziu *nevoiţi* să vindem, atunci să vindem puţin mai scump lucrări care din punct de vedere al cîntării mai serioase să-şi menţină valoarea.
Cred că, fără voia mea, nu mă voi putea stăpîni să nu-ţi trimit cîteva pînze peste puţină vreme, *să zicem peste o lună*. Spun fără voia mea, căci sînt convins că pînzele ajung mai de preţ usclndu-se cu desăvîrşire aci în Sud, după ce pasta se întăreşte de-a binelea, ceea ce ia multă vreme, adică un an de zile. Dacă m-aş stăpîni să nu le trimit, ar fi mai bine, desigur. Căci nu sîntem siliţi în momentul acesta să le arătăm, îmi dau seama îndeajuns.
Gauguin lucrează mult, îmi place tare o natură moartă cu fond şi cu prim plan galbene; a început să-mi facă portretul, pe care nu-l socotesc printre iniţiativele sale fără rezultat — pictează acum peisaje şi, în fine,

are o pînză bună cu spălătorese, chiar foarte bună, după părerea mea.
Vei primi două desene de Gauguin în schimbul celor cincizeci de franci pe care i-ai trimis în Bretagne.
... Cred că în cele din urmă ne vom petrece serile desenînd şi scriind, e mai mult de lucru decît ne stă nouă în puteri să lucrăm.
Ai aflat că Gauguin a fost invitat să expună cu Vingtiştii[1]. Închipuirea îl şi împinge să se instaleze în Bruxelles, ceea ce i-ar da putinţa din nou să revadă pe nevastă-sa, daneza.
Deoarece pînă una alta are succes printre arleziane nu socotesc asta drept cu desăvîrşire fără de urmări. E însurat şi nu pare pînă-ntr-atîta, în sfîrşit, cred că e la mijloc nepotrivire de caracter desăvîrşită între nevastă-sa şi dînsul, dar ţine firește mai mult la copiii săi, care după portrete se pare că sînt foarte frumoşi.
Noi ceilalţi nu sîntem vicleni în această privinţă.

T 561

Dragul meu Théo,
Am primit de la M. E. Dujardin o scrisoare cu privire la expoziţia pînzelor mele în localul său strîmt, întunecat. Mi se pare într-atît de dezgustător să plătesc pentru o pînză atîrnată în expoziţia pusă la cale de dînsul, încît într-adevăr la scrisoarea acestui domn nu am de dat decît un singur răspuns.
Pe acesta îl vei găsi alăturat scrisorii mele. Însă ţi-l trimit ţie şi nu lui, spre a-mi afla gîndurile, şi lui să-i spui doar că nu mai sînt de părere, că nu mai am nici o poftă să expun. Nu merită nici cea mai mică osteneală să te cerţi cu acest burtă-verde, e mai bine să te porţi politicos cu el în chip obişnuit. Aşadar nici pomeneală despre o expoziţie la *Revue Indépendante*; îndrăznesc fără sfială să cred că şi Gauguin va fi de aceeaşi părere.

[1] *Les Vingtistes*, societatea celor douăzeci de pictori din Bruxelles. Şi Vincent va fi invitat mai tîrziu să participe la o expoziţie a lor organizată la Muzeul Regal de Artă modernă şi va prezenta şase pînze: *Iederа*, *Lanul de grîu în răsărit de soare* şi patru tablouri cu floarea-soarelui *(N. tr.)*

Noi n-am prea expus, nu-i aşa — mai întîi cîteva pînze la Tanguy, la Thomas şi apoi la Martin.
Am lucrat o schiţă după un bordel şi am de gînd chiar să fac un tablou cu un bordel.
... Am ispăvit şi eu o pînză cu o *Vie rosie*, închisă şi galbenă, cu figurine albastre şi violete şi cu un soare galben. Cred că vei putea să pui această pînză alături de peisajele de Monticelli.
Voi începe să lucrez adesearî din imaginaţie; pînzele din imaginaţie sînt întotdeauna mai puţin stîngace şi au o înfăţişare mai artistică decît studiile după natură, mai cu seamă atunci cînd lucrezi pe o vreme cînd suflă mistralul.
Încă nu ţi-am spus, mi se pare, că Millet a plecat în Africa. Are un studiu de la mine pentru osteneala pe care şi-a dat-o de a aduce pînzele la Paris şi Gauguin i-a oferit un mic desen în schimbul unei ediţii ilustrate a cărţii *Doamna Crizantema*. N-am primit încă schimburile din Pont-Aven, dar Gauguin mă asigură că tablourile sînt gata lucrate.
Pe aici e o vreme cu vînt şi cu ploaie şi sînt mulţumit tare că nu-s singur; lucrez din imaginaţie în zilele cu vremea rea şi asta dacă aş fi singur n-ar prea merge. Gauguin aproape că a ispăvit şi el *Cafeneaua de noapte*. E foarte interesant drept prieten, se cade să-ţi spun că se pricepe să gătească bucate *la perfecţie*, cred că voi deprinde şi eu de la dînsul, e plăcut de tot.
Sîntem foarte mulţumiţi că lucrăm rame din vergele simple ţintuite pe şasiuri şi vopsite, ceea ce eu am făcut la început. Ştii tu că Gauguin întrucîtva este inventatorul ramei albe? Şi rama de patru vergele ţintuite pe şasiu costă *cinci goluani* şi desigur că o vom îmbunătăţi.
Rama aceasta e foarte potrivită, fiindcă n-are nici o ieşitură şi e una cu pînza.

T 562

... Gauguin lucrează la o femeie goală în fîn păzind porcii, foarte originală. ... E un artist mare de tot şi un prieten foarte bun.
Lucrez la două pînze. O amintire din grădina noastră din Etten, cu verze, cu chiparoşi, cu dalii şi cu chipuri, apoi o *Cititoare de romane*, într-o bibliotecă, cum e, de

pildă *La Lecture française*, o femeie toată în verde. Gauguin mă îmbărbătează să compun din imaginație și lucrările din imaginație capătă desigur o însușire mai misterioasă.

T 563

(Decembrie 1888)

... Îți răspund la cele ce-mi spuneai că vrei să înrămezi o mică pînză înfățișînd un piersic trandafiriu, cred că pentru a o expune la acei domni [1].

Nu vreau să las nedeslușit ceea ce gîndesc despre asta. Mai întîi dacă dorești să pui acolo fie ceva prost, fie ceva bun lucrat de mine, pe legea mea, dacă așa ceva poate să-ți sporească mulțumirea într-adevăr, fie acum, fie mai tîrziu, vei avea mînă liberă.

Dar dacă urmărești plăcerea mea sau *folosul meu*, dimpotrivă, aș fi de părere că e cu desăvîrșire de prisos. Dacă mă vei întreba ce mi-ar face plăcere, aș răspunde pur și simplu doar atît: să păstrezi pentru tine, în apartamentul propriu, ceea ce prețuiești din lucrul meu și să nu vinzi din el acum.

Celelalte, care îți încurcă gospodăria, trimite-mi-le mie aici, pentru bunul motiv că tot ceea ce am lucrat *după natură* înseamnă să înfrunt primejdii fără să trag vreun folos.

Gauguin peste voia lui și peste voia mea mi-a cam dovedit că ar fi timpul să variez întrucîtva, să încep să compun din imaginație și la această muncă toate studiile mele îmi vor fi întotdeauna folositoare atunci cînd îmi vor aduce aminte de lucrurile văzute.

Ce interesează deci să vîndem din ele, dacă nu sîntem cu desăvîrșire în strîmtorare de bani.

Fiindcă sînt sigur de altminteri de mai înainte că, în cele din urmă, vei ajunge să vezi lucrurile în acest fel.

Tu te afli la alde Goupil, dar eu desigur nu; de amîndouă părțile după ce am lucrat acolo *șase ani*, am fost cu desăvîrșire nemulțumiți de toate, ei de mine, eu de ei. E o poveste veche, dar, oricum, asta e situația.

Vezi-ți de drumul tău mai departe deci, dar în ceea ce privește comerțul, mi se pare că e cu totul nepotrivit

[1] Boussod, Valadon et C°.

cu purtarea mea de mai înainte să mă întorc acolo cu o pînză de o asemenea naivitate ca gingașul piersic sau cu ceva asemănător.

Vo. Dar dacă peste un an sau peste doi voi avea cu ce deschide o expoziție de unul singur cu vreo treizeci de pînze de treizeci, să zicem.

Și dacă le-aș propune: vreți să mi-o deschideți, Boussod m-ar trimite la plimbare, fără îndoială.

Cunoscîndu-i, vai, cam prea bine, cred că nu mă voi adresa lor.

Nu că aș căuta vreodată să dărîm cîtuși de puțin, dimpotrivă, trebuie să admiți că îi îmboldesc pe toți ceilalți cu zel.

Dar în ce mă privește pe mine, pe legea mea, am un dinte împotriva lor de multă vreme.

Fii sigur și convins că te consider drept negustor de tablouri impresioniste, foarte independent față de alde Goupil, că deci îmi va face întotdeauna plăcere să îndemn artiștii înspre tine.

Dar nu vreau ca Boussod să aibă posibilitatea vreodată să spună: «Această pînzișoară nu e prea rea pentru acest tînăr începător».

Dimpotrivă, nu mă voi întoarce la ei, prefer să nu vînd niciodată, decît să întru altminteri decît fără ocolișuri. Or ei nu sînt în stare să lucreze fără ocolișuri, deci nu merită osteneala să o iau de la capăt.

Cu cît vom rezolva mai hotărît această chestiune, fii sigur, cu atît se vor grăbi să vină la tine să le vadă. Tu nu le vei vinde; așadar, arătînd lucrul meu tu nu vei face o negustorie în afară de casa Boussod V. și C°. Vei proceda astfel cinstit, ceea ce impune respect.

Vreunul sau altul ar vrea cumva să cumpere? Bine, n-are decît să mi se adreseze de-a dreptul mie. Însă fii sigur, dacă sîntem în stare să susținem asediul, va sosi și timpul meu. Nu pot și nu trebuie acum să fac altceva decît să lucrez.

O strîngere de mînă — vom mai avea nevoie de care-care culeri.

Vreau să-ți mai spun că luna în doi merge mai bine cu 150 de franci fiecare decît pe cînd cheltuiam eu 250 de unul singur. La sfîrșitul anului vei băga de seamă că treaba merge totuși.

Altceva nu mai am de spus.

Îmi cam pare rău că mi-e plină camera de pînze și că n-am nimic de trimis cînd Gauguin va trimite pe ale sale.
Gauguin m-a învățat să degresez tablourile împăstate, spălîndu-le din cînd în cînd.
De altminteri, după așa ceva trebuie să le iau din nou la retușat.
Dacă ți-aș trimite din ele acum, culoarea ar fi mai spălăcită decît cum va ajunge mai tîrziu.
Acele pe care le-am trimis, li se par tuturora că sînt lucrate prea în grabă, nu neg și voi trece la oarecari schimbări.
Îmi pare din cale-afară de bine că am o tovărășie atît de inteligentă ca a lui Gauguin și că îl văd lucrînd.
Vei constata că unii îi vor imputa lui Gauguin de ce nu mai face impresionism.
La cele două pînze din urmă ale sale, pe care le vei vedea, foarte solide în privința pastei, a lucrat chiar *și din cușit*. Și asta va adînci întrucîtva pînzele sale bretone, nu toate, ci o parte din ele.
Aproape că n-am timp de scris, altminteri le-aș fi scris acelor olandezi.
Am mai primit o scrisoare de la Boch, îl cunoști, belgianul care are o soră între Vingtiști; el lucrează cu plăcere în Nord.
Sper într-adevăr că vom fi într-una prieteni și în legături de afaceri cu Gauguin, și dacă ar izbuti să întemeieze un atelier tropical ar fi minunat.
Dar în acest scop i-ar trebui, după calculul meu, mai mulți bani decît după al său. Guillaumin i-a scris lui Gauguin, se zbate pare-se într-o sărăcie lucie, dar ar fi creat lucruri frumoase.
Are acum un copil, însă e *îngrozit* de facere și spune mereu că are înaintea ochilor viziunea roșie a acesteia.
Însă Gauguin i-a răspuns, foarte bine, zicînd că el, Gauguin, a văzut așa ceva de șase ori.
Jet Mauve merge mult mai bine cu sănătatea și cum poate că știi, stă la Haga din august trecut, lîngă cimitirul evreiesc, deci cam ca la țară.
Nu vei pierde nimic așteptînd puțin opera mea; să-i lăsăm în pace pe scumpii noștri prieteni să disprețuiască lucrările mele de astăzi. Din fericire în ce

mă privește știu îndeajuns ceea ce vreau, și sînt nepăsător la culme față de defăimarea criticilor că aș lucra în grabă la foc.
Drept răspuns am lucrat zilele acestea *și mai* în grabă.
Gauguin mi-a spus deunăzi că a văzut un tablou de Claude Monet cu niște floarea-soarelui într-un mare vas japonez foarte frumos, dar că îi plac mai mult ale mele. Nu sînt de părerea lui — însă nu mi se pare că aș fi pe cale să mă moleșesc.
Îmi pare rău ca întotdeauna, după cum știi, că am modele atît de arareori, că mii de piedici îmi stau în cale ca să învinge această greutate. Dacă aș fi cu totul altfel, dacă aș fi mai bogat, aș putea *înfrînge* piedicile, deocamdată nu mă dau bătut, sap încetul cu încetul pe dedesubt. Dacă la patruzeci de ani voi lucra un tablou cu chipuri la fel cu florile despre care vorbea Gauguin, voi avea o situație de artist alături de cei mai cu vază. Așadar stăruință.
Pînă una alta pot totuși să-ți spun că două dintre studiile din urmă sînt îndeajuns de poznașe.
Pînze de treizeci, *un scaun* de lemn și de paie, foarte galben peste tot, pe lespezi roșii lîngă un perete (în lumina zilei).
Apoi fotoliul lui Gauguin roșu și verde, efect de noapte, peretele și pardoseala roșii și verzi de asemenea, pe scaun două romane și o luminare. Pe pînză de vîntrele cu pastă groasă.
Relativ la spusele mele de a-mi trimite înapoi din studii, nu e nici o grabă, e vorba despre cele proaste care totuși îmi vor servi drept documente, ori despre acele care îți încurcă apartamentul.
Apoi tot în legătură cu studiile, în general, țin să spun doar atît: situația să fie limpede, nu face vînzări dintr-ale mele *decît prin casa B.* În ce mă privește pe mine, ori într-adevăr nu voi mai intra niciodată la Goupil, ceea ce este mai mult decît probabil, ori într-adevăr voi intra acolo fără ocolișuri, ceea ce e de ajuns de cu neputință.
Strîngere de mînă încă o dată și mulțumiri pentru tot ceea ce faci tu pentru mine,

Cu totul al tău,
VINCENT.

T 564

Gauguin şi cu mine am fost ieri la Montpellier ca să vizităm muzeul şi mai cu seamă sala Brias [1]. Sînt acolo multe portrete de ale lui Brias, de Delacroix, de Ricard, de Courbet, de Cabanel, de Couture, de Verdier, de Tassaert, şi încă de alţii. Apoi sînt tablouri de Delacroix, de Courbet, de Giotto, de Paul Potter, de Botticelli, de Th. Rousseau, frumoase tare. Brias a fost un binefăcător al artiştilor şi doar atîta ţi voi spune. În portretul de Delacroix e înfăţişat un domn cu barba şi cu părul roşcate, care al dreculuí mai seamănă cu tine şi cu mine şi care mi-a îndreptat gîndul spre acea poezie de Musset...

« partout où j'ai touché la terre —
un malheureux cétu de noir
auprès de nous venait s'asseoir,
qui nous regardait comme un frère [2].

Portretul îţi va face aceeaşi impresie, sînt sigur de asta. Te-aş ruga tare să te duci să cauţi la acea librărie unde se vînd litografii după artişti din vechime şi după cei moderni şi dacă vei fi în stare să capeţi fără cheltuială prea mare litografia după Delacroix: *Tasso în temniţa nebunilor*, fiindcă mi s-ar părea că acest tablou are asemănări cu acest portret frumos al lui Brias.

Mai e acolo de Delacroix un studiu, *Mulatra* (pe care Gauguin l-a copiat cîndva), *Odaliscа*, *Daniel în groapa leilor;* de Courbet: I) *Domnişoarele din sat*, minunat, o femeie văzută de la spate, alta stînd jos într-un peisaj; II) *Torcătoarea* (minunată) şi încă atîtea şi atîtea pînze de Courbet. În sfîrşit, vei fi ştiind probabil că această colecţie există ori vei fi cunoscut nişte oameni care au vizitat-o, şi prin urmare ai să fii în stare să te întreţii cu ei despre ea. Nu stăruiesc, aşadar, asupra muzeului (doar asupra desenelor şi asupra bronzurilor de Barye). Gauguin şi cu mine stăm de vorbă mult despre Delacroix, despre Rembrandt etc. Discuţia e de o *electricitate peste fire*, o isprăvim uneori cu mintea sleită ca o baterie electrică după descărcare. Am ajuns a fi în magie deplină, căci după cum spune atît de bine Fromentin: Rembrandt e mai ales magician.

Ai văzut portretul de bărbat, ciudat şi minunat, de Rembrandt, din galeria Lacaze; i-am spus lui Gauguin că eu deslueşesc într-însul o anumită legătură caracteristică de familie ori de rasă cu Delacroix ori cu el, Gauguin. Eu, nu ştiu de ce, numesc într-una acest portret *Călătoral* ori *Omul venind de departe*. Exprimă o idee asemănătoare şi paralelă cu ceea ce ţi-am şi spus eu ţie să ai mereu înaintea ochilor, portretul *Şase bătrîni*, portretul frumos cu mănuşi, cu privire la viitorul tău, şi acea acvaforte de Rembrandt *Şase cîtind aproape de o fereastră la o rază de soare*, cu privire la trecutul şi la prezentul tău. Iată unde am ajuns. Gauguin îmi răspunse astăzi dimineaţă la întrebarea cum se mai simte: « că i se pare că începe să se întoarcă la felul său de a fi de odinioară », ceea ce mi-a făcut plăcere într-adevăr. Eu, ajungînd aici astă-iarnă, obosit şi aproape sleit cerebral, înainte de a fi în stare să-mi recapăt puterile am cam suferit şi eu întrucîtva sufleteşte.

Cît aş ţine să vizitezi şi tu cîndva muzeul din Montpellier, are lucruri tare frumoase.

Spune-i lui Degas că Gauguin şi cu mine am fost să vedem portretul lui Brias de Delacroix la Montpellier, căci trebuie să credem cu îndrăzneală că *ceea ce este este*, şi portretul lui Brias de Delacroix ne seamănă ţie şi mie ca un alt frate.

În ceea ce priveşte a întemeia viaţa în tovărăşia prietenească a pictorilor se observă lucruri foarte ciudate şi termin cu vorba ta de întotdeauna: cine va trăi va vedea.

---

[1] Alfred Brias, colecţionar de artă şi unul dintre donatorii principali ai Muzeului din Marsilia.

[2] Interpretare liberă din poezia *Noapte de decembrie* de Musset:

Pe oriunde-am călcat pe acest pămînt
Un păcătos purtînd negru veşmînt
Pe lîngă noi, cuminte, s-apeza
Şi ca un frate-n ochi ni se uita.

(Em. Serghie).

Poţi să le spui tuturor acestor prietenilor noştri Isaäcson şi lui De Haan şi chiar să le citeşti fără sfială această scrisoare; le-aş fi scris şi lor dacă aş fi simţit prin vinele mele forţa electrică necesară.
Din partea lui Gauguin ca şi dintr-a mea o strîngere de mînă viguroasă vouă,

cu totul al tău,
VINCENT.

Să nu crezi că Gauguin şi cu mine avem o *agurinţă* la lucru; lucrul nu e într-una plăcut; prietenii noştri olandezi să nu se descurajeze după cum nu ne descurajăm nici noi, de greutăţile lor — asta ţi-o doresc şi ţie de asemenea.

T 565

(23 decembrie 1888)

Dragul meu Théo,
Îţi mulţumesc pentru scrisoare, pentru hîrtia de o sută de franci şi deopotrivă pentru mandatul de cincizeci de franci.
Mi se pare că Arles, acest oraş de oameni de treabă, ca şi căsuţa galbenă unde lucrăm şi mai cu seamă eu însumi i-am cam înşelat speranţele lui Gauguin.
Într-adevăr şi lui ca şi mie ne mai stau în cale pe aici obstacole greu de învins.
Dar aceste obstacole se ivesc mai degrabă înlăuntrul nostru decît într-altă parte.
Într-un cuvînt, părerea mea e că ori într-adevăr va pleca în chip hotărît ori că într-adevăr va rămîne locului în chip hotărît.
... Înainte de a se decide, i-am spus să chibzuiască şi să mai calculeze încă o dată.
Gauguin e tare, foarte creator, dar tocmai din pricina asta are nevoie de linişte.
O va afla el într-altă parte dacă n-o află aici? [1]

[1] Scrisoarea aceasta e trimisă lui Théo cu o zi înainte de scena tragică din seara de 24 decembrie, pe care n-o cunoaştem decît din descrierea lui Gauguin, ea însăşi publicată la cincispreze ani după desfăşurarea crizei (Gauguin: *Avant et après*), în cursul căreia Vincent îşi reteză lobul urechii. *(N. tr.)*

T 566

(1 ianuarie 1889)[1]

Scumpul meu frate,
Sper că Gauguin te va linişti pe deplin, de asemenea oarecum şi în treburile picturii.
Am de gînd să reîncep lucrul în curînd.
Femeia de serviciu şi cu prietenul Roulin au avut grijă de casă, au pus totul în bună rînduială.
Cînd voi ieşi, voi putea iarăşi apuca pe drumeagul meu de aici şi în curînd primăvara va veni şi voi începe din nou livezile în floare.
Sînt, scumpul meu frate, atît de *adînc mîhnit* de călătoria ta, aş fi dorit să fii cruţat de aşa ceva, căci la urma urmei nici o nenorocire nu mi s-a întîmplat şi nu aveai de ce să-ţi întrerupi treburile.
Nu pot să-ţi spun cît mă bucur că te-ai împăcat, ba chiar mai mult decît atît, cu cei din familia Bonger [2].
Împărtăşeşte-i acest lucru lui André şi strînge-i mîna cordial de tot din partea mea.
Ce n-aş fi dat să fi venit în vizită la Arles pe o vreme frumoasă, acum l-ai văzut sub o înfăţişare posomorîtă.
Curaj totuşi, trimite-mi scrisorile de-a dreptul acasă, în piaţa Lamartine, 2.
Voi trimite lui Gauguin tablourile care i-au rămas aici, de îndată ce va dori.
Îi datorăm cheltuielile făcute de dînsul pe mobile.
O strîngere de mînă, mă întorc din nou în spital, dar peste puţin timp voi ieşi de acolo de-a binelea.

Al tău
VINCENT.

[1] După ce îl apucase un delir furios şi fusese dus la spital şi pus în celulă, la 29 decembrie, Vincent e adus în sala comună a spitalului, Théo vine să-l vadă în cursul crizei, dar se întoarce imediat la Paris, lăsîndu-l în îngrijirea d-rului Rey şi a factorului Roulin, devotat pictorului. În ziua de 1 ianuarie 1889 Vincent se întoarce în atelierul său şi îi trimite lui Théo scrisoarea nr. 566. *(N. tr.)*

[2] Théo tocmai se logodise cu Johanna Bonger, sora lui André Bonger, prieten cu Théo şi cu Vincent. *(N. tr.)*

Scrie-i şi mamei o vorbă din partea mea, nimeni să nu se neliniştească.

Scumpul meu prieten Gauguin, [1]

Profit de prima mea ieşire din spital ca să-ţi scriu cîteva cuvinte de prietenie sinceră şi adîncă de tot. M-am gîndit mult la dumneata la spital, ba chiar în toiul febrei şi al slăbiciunii relative.

Spune, călătoria fratelui meu Théo a fost într-u totul trebuitoare, prietene?

Acum cel puţin linişteşte-l pe deplin, şi pe dumneata te rog să ai încredere că nici o nenorocire nu se află în această cea mai bună dintre lumi, unde totul merge de-a pururi cel mai bine [2].

Apoi doresc să-i spui toate cele bune din partea mea lui Schuffenecker celui de treabă, să te abţii, pînă la o mai matură chibzuinţă din partea amîndurora, să vorbeşti de rău pe seama bietei noastre căsuţe galbene, să transmiţi salutări de la mine pictorilor la care am fost în vizită în Paris. Doresc să-ţi meargă foarte bine la Paris, cu o caldă strîngere de mînă,

A tău
VINCENT.

Roulin a fost bun într-adevăr cu mine, el a avut isteţimea de minte să mă scoată de acolo înainte de a fi fost ceilalţi de aceeaşi părere.

Răspunde-mi, te rog.

T 567

(2 ianuarie 1889)

Dragul meu Théo,

Ca să te liniştesc pe deplin asupra stării mele, îţi scriu aceste cîteva rînduri din cabinetul d-lui intern Rey pe care l-ai cunoscut şi tu.

Voi mai sta cîteva zile aci în spital, apoi cutez să presupun că mă voi întoarce acasă foarte liniştit.

[1] Scris cu creionul pe dosul scrisorii T 566.

[2] Aluzie la cuvintele lui Pangloss din *Candide* de Voltaire.

Nu am acum să te rog decît atîta doar, să nu te neliniştești, căci astfel mi-ai pricinui o îngrijorare de prisos.

Acum să stăm de vorbă despre prietenul nostru Gauguin. L-am înspăimîntat? În sfîrşit, de ce nu-mi dă un semn de viaţă? O fi plecat cu tine. Avea nevoie de altminteri să vadă din nou Parisul, şi poate că în Paris se va simţi mai la larg lui decît aici. Spune-i lui Gauguin să-mi scrie şi că mă gîndesc într-una la dînsul [1].

O caldă strîngere de mînă, am citit şi recitit scrisoarea de la tine cu privire la întîlnirea ta cu familia Bonger. E foarte bine. În ce mă priveşte pe mine, sînt mulţumit să stau astfel precum sînt. Încă o dată o caldă strîngere de mînă, ţie şi lui Gauguin.

Al tău
VINCENT.

Scrie într-una pe aceeaşi adresă, place Lamartine 2

T 568

(7 ianuarie 1889)

Dragul meu Théo,

Poate că nu-ţi voi scrie o misivă prea lungă astăzi, dar oricum cîteva rînduri spre a-ţi aduce la cunoştinţă că m-am întors acasă astăzi. Cît de rău îmi pare că te-am întrerupt din lucrul tău pentru o nimica toată, iartă-mă, fiindcă la urma urmei eu sînt probabil pricina principală. N-am prevăzut că ebestiunea avea să aibă drept urmare să ţi se dea de ştire. Ajunge. D. Rey [2] a venit să vadă pictura cu doi

[1] « Elanul de sinceră prietenie al lui Vincent » despre care pomeneşte Gauguin într-o scrisoare, spunînd că «l-a învins, împingîndu-l să ia calea de la Pont Aven spre Arles», acest elan se menţine în sufletul lui Vincent şi după despărţirea bruscă din 24 decembrie. Vincent continuă să-i scrie cu afecţiune.

[2] Doctorul Rey, medicul spitalului, scrie lui Théo pe dosul scrisorii lui Vincent cîteva cuvinte în scopul de a-l linişti.

dintre prietenii săi medici, și ei înțeleg cel puțin al naibii de repede ce înseamnă niște culori complementare.

Acum am de gînd să pictez portretul d-lui Rey, poate și alte portrete, de îndată după ce mă voi deprinde din nou cu pictatul.

Îți mulțumesc pentru scrisoarea cea din urmă, desigur că te simt într-una alături de mine, dar la rîndul tău adu-ți aminte de asemenea că lucrez la aceeași treabă ca și tine.

Ah, cît aș fi dorit să fi văzut și tu portretul lui Brias de Delacroix și muzeul întreg din Montpellier unde Gauguin m-a condus. Deoarece s-a lucrat de mult în Sud, înainte de a sosi noi, într-adevăr îmi vine îndeajuns de greu să cred că ne-am fi abătut din calea cea dreaptă pînă-ntr-atît. În ceea ce privește ținuturile calde, pe legea mea, fără să vreau mă gîndesc la un anumit ținut despre care pomenește Voltaire și fără să trecem la socoteală și simplele castele din Spania. Acestea sînt gîndurile care-mi umblă prin cap întorcîndu-mă acasă la mine.

Sînt foarte ahtiat să aflu ce mai fac cei din familia Bonger și dacă legăturile cu dînșii se mențin, după cum *sper*.

Dacă tu găsești cu cale — o dată ce Gauguin a plecat — să stabilim din nou luna la o sută cincizeci de franci; sper că voi mai apuca pe aici zile mai tihnite decît acele de anul trecut.

Aș avea mare nevoie, pentru instruirea mea, de toate reproducerile după tablourile de Delacroix, care se mai pot dobîndi în acel magazin unde se vînd cu, cred, un franc litografiile artiștilor din vechime și ale celor moderni etc. Nu vreau de cele mai scumpe, *negreșit*.

Cum o duc prietenii noștri olandezi De Haan și Isaäcson? Spune-le salutări din partea mea.

Cred doar că urmează încă să stăm liniștiți în ceea ce privește pictura mea. Dacă dorești dintr-însa, desigur că aș putea să-ți și trimit; dar atunci cînd îmi voi căpăta liniștea, sper să lucrez altceva.

Totuși cu privire la Independenți[1] fă ceea ce vei crede de cuviință și ceea ce vor face și alții.

Nici nu-ți închipui cît îmi pare de rău că încă nu s-a împlinit călătoria ta în Olanda.

În sfîrșit, noi nu putem schimba lucrurile nici într-un chip, dar fă-ți treburile cu ajutorul corespondenței, oricum vei putea, pe cît cu putință, și spune celor din familia B. cît de rău îmi pare că poate fără să vreau am pricinuit o întîrziere. Voi scrie mamei și lui Wilhelmine zilele acestea, urmează să scriu și lui Jet Mauve.

Răspunde-mi de îndată și fii liniștit de tot în ceea ce privește sănătatea mea, mă voi tămădui de-a binelea știind că a ta merge bine.

Ce face Gauguin? Familia sa aflîndu-se în nord, el fiind invitat să expună în Belgia și avînd acum succes în Paris, îmi place să cred că și-a găsit calea cea bună. O caldă strîngere de mînă; sînt totuși îndeajuns de mulțumit că chestiunea e un lucru *trecut*. Încă o dată o viguroasă strîngere de mînă,

Al tău
VINCENT.

T 369

Dragul meu Théo,

Sper că nu te voi uimi prea tare fiindcă, deși ți-am scris astăzi dimineață mai adaug cîteva rînduri în spre seară chiar. Căci de mai multe zile n-am putut să scriu, dar vezi bine că asta *a trecut* acum.

Am scris cîteva cuvinte mamei și lui Wilhelmine pe *care le-am adresat surorii* cu scopul unic de a le liniști, dacă cumva tu le vei fi dat de știre că am fost bolnav.

Spune-le, la rîndul tău, doar că am fost întrucîtva bolnav ca pe vremuri, cînd am avut sculament la Haga și că m-am dus să fiu îngrijit în ospiciu. Dar că despre așa ceva nu face să mai vorbim, fiindcă

[1] Aluzie la *Salonul Independenților* unde Vincent urma să expună în 1889 prima dată, la îndemnul fratelui său. *(N. tr.)*

m-am ales din asta numai cu spaima şi că am fost în ospiciul mai sus pomenit doar cîteva zile.
Într-acest chip spusele tale se vor potrivi fără îndoială cu cele cîteva rînduri pe care li le-am băgat pe gît acolo acasă în Olanda.
Şi procedînd astfel le va fi îndeajuns de greu să-şi facă sînge rău din pricina asta. Sper că vei socoti şi tu că acest fel de a hălmăji lucrurile e îndeajuns de nevinovat.
De asemenea vei putea constata de aici că tot n-am uitat să glumesc uneori.
Mă voi pune din nou pe lucru de mîine; la început voi lucra una cei două zaturi moarte spre a-mi căpăta din nou deprinderea de a picta.
Roulin s-o purtat cu mine foarte bine şi cutez să cred că-mi va rămîne un prieten temeinic, de care voi mai avea nevoie adesearî, căci el cunoaşte de-a fir-a-păr ţinutul.
... De îndată ce mă voi simţi cît de cît în putere, sper să-i fac portretul lui Rey.
... Te asigur că cele cîteva zile din spital au fost foarte interesante — poate că învăţăm să trăim de la bolnavi.
Sper că n-am avut decît o simplă sminteală de artist şi după aceea multă fierbinţeală drept urmare a unei pierderi de sînge *foarte* puternice, o arteră fiind tăiată, dar pofta de mîncare am recăpătat-o de îndată, digestia merge bine şi sîngele prinde puteri iarăşi dintr-o zi într-alta, şi astfel încetul cu încetul mi se însenînează din nou mintea.
Te rog, aşadar să uiţi, cu premeditare hotărîtă, de călătoria ta tristă şi de boala mea.
Bagi de seamă că fac ceea ce mi-ai cerut, că îţi scriu ceea ce simt şi ceea ce îmi trece prin cap. La rîndul tău urmăreşte cu sînge rece întîlnirea cu familia Bonger, sper că se va menţine drept prietenie trainică şi poate că e şi ceva mai mult.

T 570

(9 ianuarie 1889)[1]

Scumpul meu Théo,
Încă înainte de a primi (în acest moment chiar) scrisoarea ta binevoitoare, am primit de dimineaţă din partea logodnicei tale biletul de înştiinţare a căsătoriei. I-am şi adresat drept răspuns sincerele mele felicitări, după cum şi le repet şi ţie prin rîndurile de faţă.
Teama ca boala mea uşoară să nu împiedece călătoria ta atît de necesară, şi speratâ de atît de lungă, lungă vreme de către mine, această teamă dispărînd acum, mă simt din nou cu totul normal.
Din-de-dimineaţă am mai fost să-mi fac pansamentul la spital şi m-am plimbat timp de un ceas şi jumătate cu internul şi am vorbit cam despre toate, chiar despre istoria naturală.
Cele ce mi le spui despre Gauguin, că n-a renunţat la planul său de a se întoarce înapoi la tropice, m-au bucurat din cale-afară.
Aceasta e calea lui cea dreaptă. Cred că văd clar în ce constă planul său şi îl aprob din adîncul inimii. Firesc, îmi pare rău după el, dar îţi dai seama că să-i meargă doar lui bine, asta e tot ceea ce-mi trebuie.
Ce se va întîmpla cu expoziţia din 89? Nu uita de *Lecţia de anatomie* pentru dl. Rey. Mi-a spus şi mai înainte decît astăzi dimineaţă că îi place pictura, deşi n-o cunoaşte şi că ar dori să o deprindă. I-am răspuns, că trebuie să încapă a fi *amator*, dar că să nu caute cumva să-şi dea silinţa să lucreze pictură chiar. Asta înseamnă că vom avea doi prieteni medici aici, pe Rey şi pe medicul parizian despre care ţi-am şi pomenit în ultima scrisoare.
Le-am spus amîndurora că Brias de la Montpellier are oarecare legătură de rudenie cu noi şi că noi deci ducem mai departe în Sud ceea ce Monticelli, ceea ce Brias au început.

[1] În 8 ianuarie dimineaţa factorul Roulin, răspunzînd la o scrisoare primită de la Wilhelmine, sora lui Vincent, precizează: «Scumpul d-voastră frate e complet restabilit; el a ieşit din ospiciu astăzi 7 curent». *(N. tr.)*

Ieşind din spital am multişoare datorii de plătit şi cu toate că nu mi se pune sula în coastă să le achit peste cîteva zile, mi-ar plăcea dacă aş putea, după cîteva zile, să-mi trimiţi vreo cincizeci de franci.
Dintr-o greşeală de calcul, după părerea mea, prietenul Gauguin are cam prea mult obiceiul de a scăpa din vedere cheltuielile de neînlăturat cu chiria, cu îngrijitoarea casei şi cu o mulţime de treburi gospodăreşti de acest soi. Or toate apasă cît puţin pe umerii noştri, dar din moment ce noi le suportăm, alţi artişti ar putea locui cu mine fără să aibă sarcinile astea.
Am fost anunţat de curînd că în lipsa mea proprietarul casei ar fi încheiat un contract cu un ins care ţine un debit de tutun ca să mă dea pe uşă afară din casă şi ca să-i treacă negustorului de tutun locuinţa mea.
Asta nu mă nelinişteşte cîtuşi de puţin, fiindcă nu prea sînt dispus să mă las dat pe uşă afară din această casă într-un asemenea mod ca şi ruşinos, cînd eu am pus să fie vopsită pe dinăuntru şi pe dinafară, cînd eu am instalat gazul etc., într-un cuvînt am făcut totul, ca să poată fi locuită, o casă care fusese închisă şi nelocuită de atît de multă vreme şi pe care am căpătat-o într-o foarte proastă stare. Ţin să te vestesc din timp, că poate la Paşte, de pildă, dacă proprietarul stărnie cu îndîrjire, îţi voi cere sfatul în această privinţă, şi că eu nu mă consider în toată treaba asta decît un prepus apărînd interesele prietenilor noştri artiştii. De acum pînă atunci e mai mult decît probabil că va curge multă apă pe gîrlă. Şi lucrul de căpetenie este să ne păstrăm cumpătul; Bernard ţi-o fi şi dat cartea lui Silvestre, aş avea nevoie de titlul exact pentru ca să-i îndemn să o citească pe medicii cu pricina.
Fiziceşte mă simt bine, rana se închide mulţumitor şi pierderea cea mare de sînge se repară cu încetul fiindcă mănînc şi diger bine. Mai *de temut* e nesomnul; doctorul nu m-a cercetat în această privinţă şi nici eu nu i-am pomenit despre aşa ceva. Dar lupt singur împotriva insomniei.
Lupt împotriva ei cu o doză foarte-foarte puternică de camfor, punînd-o în pernă, în saltea şi dacă vreodată nu voi avea somn îţi recomand leacul. Mă tem eam tare să mă culc singur în casă şi am avut grijă că s-o să pot dormi.
Dar asta a trecut şi îndrăznesc să cred că nu va mai apărea din nou. Suferinţa în această privinţă în spital a fost cumplită şi totuşi fiind mai rău decît leşinat, pot să-ţi spun, drept curiozitate, că m-am gîndit într-una la Degas. Gauguin şi cu mine vorbisem mai înainte despre Degas şi i-am atras atenţia lui Gauguin că Degas spusese: «Mă păstrez de dragul arlezianelor». Or, tu ştii cît de subtil e Degas; după ce te vei întoarce în Paris, împărtăşeşte-i mărturisirea mea că pînă în prezent am fost neputincios să le pictez dezotrăvite, pe femeile din Arles, şi că să nu care cumva să dea crezare lui Gauguin, dacă acesta spune ceva de bine despre starea de dinaintea orei mele de lucru, care nu s-a desfăşurat decît în chip bolnăvicios.
Or, dacă voi căpăta puteri iarăşi, urmează să încep din nou şi nu voi putea atinge încă o dată acele culmi spre care boala în chip nedesăvîrşit m-a avîntat.

T 571

[17 ianuarie 1889]

Dragul meu Théo,
Îţi mulţumesc pentru scrisoarea ta blîndă precum şi pentru hîrtia de cincizeci de franci pe care o conţinea. Eşti tu în stare să răspunzi la toate întrebările în răstimpul acesta? Eu nu sînt. Am toată bunăvoinţa, stînd şi chibzuind, să caut o ieşire din încurcătură, dar trebuie să mai recitesc scrisoarea etc.
Înainte de a lua în discuţie însă ceea ce voi cheltui ori nu voi cheltui în decurs de un an întreg, ne vom vedea îndrumaţi să cercetăm din nou cam nimic altceva decît luna în curs.
Oricum lucrurile s-au petrecut în chipul cel mai de plîns şi desigur că m-aş socoti fericit dacă, în sfîrşit, tu ai acorda întrucîtva o atenţie încordată la ceea ce e şi la ceea ce a fost de atîta vreme.
Dar ce vrei, din păcate, situaţia s-a încurcat în mai multe feluri, tablourile mele sînt fără de valoare, ele îmi impun, e adevărat, cheltuieli nemaipomenite, chiar sînge şi creier poate cîteodată. Nu stăruiesc,

și ce vrei tu ca să-ți răspund în această privință? Să ne întoarcem totuși la luna în cursul căreia ne aflăm și să nu vorbim decît despre bani. În ziua de 23 decembrie a mai fost în casă un ludovic și trei gologani. În aceiași zi am primit de la tine o hîrtie de o sută de franci.

Iată cheltuielile:

Dat lui Roulin spre a plăti femeii de serviciu pe luna decembrie	20 franci	
de asemenea pe prima chenzină ianuarie	10 franci	30 fr.
Plata la spital		21 „
Plătit infirmierilor care m-au pansat		10 „
Întors acasă, plătit o masă, un reșou cu gaz etc. care mi se împrumutase și pe care apoi l-am luat pe datorie.		20 „
Plătit pt. spălat așternutul, lenjeria întîngerată etc.		12,50 „
Diverse cumpărături, ca o duzină de pensule, o pălărie etc., să punem		10 „
		103,50 fr.

Am și ajuns astfel în aceeași zi ori într-a doua zi a ieșirii mele din spital la o cheltuială silită de 103,50 fr., la care trebuie să mai adaug că în prima zi m-am dus să prînzesc cu Roulin la restaurant, cuprins de bucurie, cu mare încredere în mine și nemaltemîndu-mă de vreo altă neliniște sufletească. În sfîrșit, rezultatul tuturor acestora fu că pe la 8 nu mai aveam nici un ban chior. După o zi-două m-am împrumutat cu cinci franci. Era de-abia în zece ale lunii. Speram că pe la zece voi primi o scrisoare de la tine, or, eu nesosind decît astăzi 17 ianuare, între timp m-am dedat la un post straşnic, cu atît mai dureros cu cît nu mă puteam întrema într-asemenea condiții.

Mi-am început totuși din nou munca și am și dat gata trei studii lucrate în atelier, pe lîngă portretul d-lui Rey, pe care i l-am dăruit drept amintire.

Nu m-a mai apucat deci de data aceasta nici un rău mai îngrijorător, decît ceva mai multă suferință și oarecare neliniște sufletească. Și îmi păstrez speranța întreagă. Dar mă simt slăbit și cam neliniștit și înspăimîntat. Ceea ce va trece, sper, recăpătîndu-mi puterile.

Rey mi-a spus că era deajuns să fiu foarte simțitor ca să fi avut criza pe care am avut-o și că în acest moment nu sînt decît anemic, dar că într-adevăr ar fi fost de datoria mea să mă hrănesc. Eu mi-am luat libertatea să-i răspund lui Rey: dacă în-tracest moment pentru mine e neapărat trebuincios să-mi recapăt puterile, dacă din cine știe ce întîmplare ori dintr-o neînțelegere tocmai a mai căzut pe capul meu un post straşnic de-o săptămînă, dacă în împrejurări asemănătoare el ar mai fi văzut mulți nebuni îndeajuns de liniștiți și vrednici să lucreze, iar dacă nu, să binevoiască atunci să-și aducă aminte cu acest prilej că deocamdată eu nu sînt încă nebun. Acum într-aceste plăți efectuate, ținînd seama că toată casa era în neorînduială datorită acelei întîmplări neașteptate, că lenjeria întreagă și hainele mele se pătaseră, într-aceste cheltuieli este ceva nesăbuit, ceva fără noimă sau ceva care ar întrece orice măsură? Dacă de îndată după ce m-am întors am plătit ceea ce *datoram* unor oameni aproape tot atît de săraci ca și mine, e vreo greșeală din partea mea, ori aș fi putut economisi mai mult? Astăzi, în 17, primesc cincizeci de franci, în sfîrșit. Dintr-înșii plătesc mai întîi cinci franci împrumutați de la cafegiu, apoi cele zece consumații luate în decursul săptămînii din urmă pe datorie, ceea ce face ..... 7,50 fr.

mai datoresc plata lenjeriei aduse de la spital și apoi de săptămîna trecută și reparatul ghetelor și al pantalonilor, desigur laolaltă ceva cam la ..... 5,00 fr.

Lemne și cărbuni de plată din decembrie și de cumpărat din nou, nu mai puțin de ..... 4,00 fr.

Femeia de serviciu, a doua chenzină din ianuarie ..... 10,00 fr.

26,50 fr.

Net îmi va rămîne mîine dimineaţă
după ce voi fi plătit suma cheltuie-
lilor ..... 23,50 fr.

Ne aflăm în 17, — mai sînt de învins treisprezece zile.

Te întreb cît ar trebui să cheltuiesc pe zi. Mai e de adăugat că i-ai trimis treizeci de franci lui Roulin, din care el a plătit douăzeci şi unu de franci şi cincizeci chiria pe decembrie.

Iată, iubitul meu frate, socoteala lunii în curs. Ea nu s-a isprăvit. Să trecem acum la cheltuielile care ţi-au fost pricinuite de o telegramă a lui Gauguin, pentru a cărei expediere eu l-am şi dojenit îndeajuns de răspăcat.

Cheltuielile făcute astfel fără noimă sînt ele mai mici decît două sute de franci? Gauguin însuşi nu susţine că a făcut pe-aici nişte învîrteli de maestru. Uite, nu stăruiesc mai mult asupra nesăbuinţei acestui demers; să presupunem că eu aş fi fost cît vrei tu de zăpăcit, de ce oare faimosul prieten nu a fost el mai calm?

Nu voi stărui mai mult asupra acestei chestiuni. Nu pot să te laud îndeajuns că l-ai răsplătit pe Gauguin într-aşa chip încît nu poate decît a se făli cu relaţiile pe care le-a avut cu noi. Iată încă, dintr-o întîmplare nenorocoasă, o cheltuială poate că prea mare decît se cuvine, dar, în sfîrşit, dintr-astea întrevăd totuşi o speranţă.

Nu e de datoria lui ori cel puţin nu va fi de datoria lui într-acolo să înceapă a pricepe că noi n-am fost jăcmănitorii săi, ci că, dimpotrivă, ne-am străduit pe această cale să-i asigurăm traiul zilnic, putinţa de a lucra... şi... cinstea?

Dacă aşa ceva e mai prejos de proiectele măreţe ale asociaţiilor de artişti pe care le-a propus şi la care ţine nelncetat, în ce chip ştii tu bine, dară aşa ceva e mai prejos de celelalte castele în Spania ale sale — de ce atunci să nu-l socotim drept irresponsabil de durerile şi de pagubele pe care, fără să-şi dea seama, ar fi putut, în orbirea lui, să ni le pricinuiască? Atît ţie cît şi mie?

Dacă în momentul de faţă încă tema aceasta ţi-ar părea prea îndrăzneaţă, nu stărui, dar să aşteptăm.

A avut nişte antecedente în legătură cu ceea ce el numeşte «banca din Paris» şi se socoteşte drept ghiocher în d-alde astea. Poate că în această privinţă sîntem, tu şi cu mine, hotărît, fără doar şi poate puţin curioşi.

Oricum, acest lucru nu e chiar cu totul în dezacord cu unele crîmpeie din corespondenţa noastră mai veche.

Dacă Gauguin s-ar afla la Paris spre a se cerceta cu de-a mănuntul întrucîtva ori s-ar duce să-l cerceteze cu de-amănuntul un medic specialist, pre legea mea, nu ştiu ce ar urma după asta.

L-am observat săvîrşind în diferite rînduri nişte fapte pe care tu ori eu nu ne-am îngădui să le săvîrşim, luînd-o anapoda peste cîmp cu gîndurile; mi-au ajuns la ureche două-trei lucruri de acest soi, care se spuneau despre el, dar eu care l-am văzut de foarte-foarte aproape, îl credeam răpit de imaginaţie, de mîndrie poate, dar... îndeajuns de irresponsabil. Această concluzie nu contrazice că te îndemn stăruitor să-l asculţi ce spune în orice împrejurare. Dar cu prilejul răfuielii pricinuite de socotelile cu dînsul constat că ai lucrat cu o conştiinţă înaltă şi deci cred că n-avem a ne teme de fel că vom fi înşelaţi de el ca «banca din Paris».

Dar el... zău, să facă tot ce poftеşte, să-şi aibă independenţa lui (în felul cum socoteşte el firea lui drept independentă), părerile lui şi să-şi vadă de drumul său din moment ce i se pare că îl cunoaşte mai bine decît noi.

Mi se pare îndeajuns de cîndat că îmi cere stăruitor un tablou cu nişte floarea-soarelui, oferindu-mi în schimb, băuiesc, ori drept dar, cîteva studii pe care le-a lăsat aici. Îi voi trimite studiile, care probabil îi vor fi de folos lui, iar mie nici într-un fel.

Pentru moment îmi păstrez pînzele aici şi în chip hotărît ţin pentru mine acele floarea-soarelui despre care e vorba.

Are două dintre ele, ajungă-i.

Şi dacă nu e mulţumit de schimbul pe care l-a făcut cu mine, să-şi ia îndărăt pînzişoara din Martinica şi portretul său pe care mi l-a trimis din Bretania, înapoindu-mi la rîndul său şi portretul meu şi cele

două pînze cu floarea-soarelui pe care le-a luat la Paris.
Dacă, aşadar, va mai începe vreo discuţie în această chestiune, ceea ce am spus e îndeajuns de limpede.
Cum de poate Gauguin să susţină că s-ar fi temut să nu mă supere prin prezenţa sa, de vreme ce ar putea cu greu să nege că n-ar fi ştiut că într-una am întrebat despre el şi că i s-a spus şi i s-a repetat că stăruiam să-l văd numaidecît.
Tocmai spre a-i spune să rămînă asta între noi, fără să te mai tulbure pe tine. El n-a vrut să asculte. Mă oboseşte să recapitulez toate astea şi să cumpănesc şi să răscumpănesc lucruri de acest soi.
Am încercat în scrisoarea asta să-ţi arăt care e diferenţa dintre cheltuielile mele nete şi provenind de-a dreptul de la mine şi aceleа de care eu sînt mai puţin răspunzător.
Mi-a părut foarte rău că tocmai în acel răstimp ai făcut acele cheltuieli care n-aveau să folosească nimănui.
Care va fi urmarea, voi vedea după ce îmi voi căpăta din nou puterile, dacă situaţia se va mai putea menţine. Mă tem atît de tare de o schimbare ori de un mutat tocmai din pricina altor cheltuieli. Nu pot de atîta vreme să-mi vin în fire de-a binelea. Nu las baltă lucrul, fiindcă din cînd în cînd merge, şi cred cu răbdare că tocmai o să ajung la rezultatul de a putea acoperi prin tablourile pictate cheltuielile de mai înainte.
Roulin va pleca, şi chiar la 21, va fi funcţionar în Marsilia, cu o mărire de salariu minimă; va fi silit să se despartă o vreme de nevastă-sa şi de copiii săi, care nu se vor putea duce după el decît cu mult mai tîrziu, din pricină că cheltuielile unei familii întregi ar fi mult mai împovărătoare în Marsilia. E o înaintare pentru dînsul, dar e o mîngîiere foarte-foarte slabă pe care o dă astfel guvernul unui asemenea funcţionar după atîţia ani de muncă. Şi în realitate cred că ei sînt, el ca şi nevastă-sa, mîhniţi adînc, adînc de tot. Roulin mi-a ţinut de urît adesearî în săptămîna din urmă.

Sînt cu totul de părerea ta că nu se cuvine să ne amestecăm în treburile medicilor, care nu ne privesc de fel.
Tocmai fiindcă tu i-ai scris domnului Rey cîteva vorbe că la Paris îl vei introduce, după cît mi s-a părut mie, la Rivet, am socotit că nu săvîrşesc ceva compromiţător spunîndu-i domnului Rey că dacă va pleca la Paris mi-ar face o vie plăcere dacă ar binevoi să ducă un tablou domnului Rivet drept amintire din partea mea.
N-am vorbit firesc despre altceva, dar am afirmat că îmi va părea rău de-a pururi că nu sînt medic şi că cei care îşi imaginează că pictura e frumoasă ar face bine să nu vadă într-însa decît un studiu al naturii.
Va fi totuşi o pagubă că Gauguin şi cu mine am lăsat baltă poate prea iute problema Rembrandt şi a luminii pe care o puseserăm noi în discuţie. De Haan şi Isaäcson sînt tot pe acolo? Să nu-şi piardă curajul. După boala mea am avut firesc vederea foarte-foarte simţitoare. M-am uitat la tabloul *Ciocîrlia* de De Haan, a cărui fotografie a binevoit să mi-o trimită. Ei bine, cred că e din specificul adevărat al lui Rembrandt în acest chip, care pare scăldat în răsfrîngerea unei lumini ivorind din mormîntul deschis înaintea căruia stă lunatic zisul ciocîrlie.
Totul este redat într-un chip foarte subtil. Eu nu ostenesc la aşa ceva cu ajutorul cărbunelui, dar el, De Haan şi-a luat drept mijloc de expresie tocmai acest cărbune care e totuşi o substanţă incoloră.
Aş ţine tare mult ca De Haan să vadă studiul meu cu o candelă aprinsă şi cu două romane (unul galben, celălalt trandafiriu) aşezate pe un jilţ gol (tocmai jilţul lui Gauguin), pînză de treizeci, în galben şi în verde. Am lucrat de curînd, chiar astăzi, la perechea sa, la scaunul meu gol, un scaun de lemn alb, cu o pipă şi un cornet de tutun. În cele două studii, ca şi în altele, am căutat un efect de lumină cu o culoare deschisă. De Haan va înţelege ceea ce caut, dacă îi vei citi ceea ce îţi scriu în această privinţă. Oricît de lungă ar fi acum această scrisoare, unde am încercat să cercetez cu de-amănuntul socoteala lunară şi unde mă plîng întructva de faptul ciudat despre care

Gauguin a preferat să nu-mi mai vorbească, făcîndu-se nevăzut de-a binele, mai am de adăugat într-însa cîteva cuvinte de prețuire.
O parte bună a lui e că știe de minune să diriguiască cheltuiala de zi cu zi.
În timp ce eu sînt cu gîndul aiurea adesecri, absorbit de grija de a ajunge la bun sfîrșit, el are mai mult decît mine în privința banilor cumpănirea chiar a cheltuielilor zilei cît e ea de mare. Dar slăbiciunea lui vine de acolo că parcă azvîrlind ca un cal și parcă tropăind în salturi ca o vită luată de streche, răstoarnă cu susu-n jos tot ceea ce bine orînduise.
Or, stă omul la postul său o dată ce l-a ocupat sau dezertează din post?
Nu judec pe nimeni prin aceste vorbe, sperînd eu însumi să nu fiu condamnat dacă s-ar întîmpla ca puterile să mă lase, dar dacă Gauguin dispune de atîta virtute adevărată și de atîta vrednicie de a face binele, cum se va pune el la treabă?
Eu nu mai pot să urmăresc faptele sale și mă opresc în tăcere, cu un semn de întrebare totuși.
Între noi din cînd în cînd ne-am comunicat unul altuia părerile asupra artei franceze, asupra impresionismului...
Mie mi se pare acum că e cu neputință, cel puțin îndeajuns de neprobabil, ca impresionismul să se organizeze și să se liniștească.
De ce nu se întîmplă ceea ce s-a întîmplat în Anglia, în vremea Prerafaeliților. Societatea s-a dizolvat.
Poate că eu prea pun la inimă toate aceste lucruri și poate că m-aleg dintr-asta cu prea multă tristețe. Gauguin o fi citit el cîndva *Tartarin prin Alpi* și și-o fi aducînd el aminte de faimosul tovarăș tarasconez al lui Tartarin, care avea atîta imaginație încît pe dată a întrevăzut în gînd o întreagă Elveție imaginară?
Și-o fi amintind el de nodul dintr-o frînghie găsită pe creasta Alpilor după nereușită?
Și tu care dorești să afli cum s-au petrecut lucrurile, citit-ai tu romanul *Tartarin* pe de-a-ntregul?
Asta ți-ar da destule informații ca să te dumirești asupra lui Gauguin.

Cu toată seriozitatea te îndemn să cercetezi din nou acest pasaj din cartea lui Daudet.
În timpul călătoriei tale pe-aici ai observat studiul pe care l-am pictat, al diligenței de Tarascon, despre care, după cît știu, se pomenește în *Tartarin, vînător de lei*.
Și apoi îți amintești tu de Bompard din *Numa Roumestan*[1] și de imaginația lui fericită?
Iată cum se prezintă, deși e de alt soi; Gauguin are o imaginație straşnică, spumoasă și desăvîrșită, de om din Sud, cu ea va lucra în Nord, pre legea mea, o să vedem poate încă multe ciudățenii!
Și cercetînd cu luare aminte acum cu toată îndrăzneala, nu ne stinghereşte nimic să nu vedem într-însul pe tigruleţul Bonaparte al impresionismului întrucît ... nu prea știu cum să spun așa ceva, dispariția lui să zicem din Arles ar fi de comparat ori paralelă cu întoarcerea din Egipt a micului caporal mai sus citat, care și el după aceea s-a dus la Paris și care într-una lăsa armatele în sărăcie.
Din fericire nici Gauguin, nici eu, nici ceilalți pictori nu sîntem încă înarmați cu mitraliere și cu alte scule de război foarte vătămătoare. Eu unul sînt hotărît de tot să nu fiu înarmat decît cu pensula și cu penița mea.
Tipînd cît îl ține gura, Gauguin mi-a cerut cu stăruință totuși în scrisoarea sa din urmă «măștile și mănușile de armură»[2] ascunse în sălița din căsuța mea galbenă. O să-mi dau silința să-i trimit prin colet poștal aceste copilării.
Cu speranța că niciodată nu se va folosi de lucruri mult mai primejdioase.
El e fizicește mai puternic decît noi, pasiunile lui vor fi fiind probabil mai puternice decît ale noastre.
Apoi e tată de copii, după aceea are pe nevastă-sa și pe copiii săi în Danemarca și dorește în același timp să se ducă la celălalt capăt al pămîntului, în Martinica. Îi va fi căşunînd probabil ceva îngrozitor aceste dorințe care se bat cap în cap, aceste

[1] Roman de Alphonse Daudet (1840—1897) cuprinzînd scene din viața politică *(N. tr.)*.
[2] Probabil sculele de scrimă. *(N. tr.)*

imbolduri care nu se potrivesc între ele. Am cutezat să-l încredinţez că, stînd liniştit cu noi ceştilalţi, lucrînd aci în Arles fără să piardă vreun ban, cîştigînd fiindcă tu aveai grijă să-i vinzi dintre tablouri, nevastă-sa i-ar fi scris cu siguranţă şi ar fi găsit cu cale această liniştire a lui. Şi mai e ceva — el a fost bolnav şi fusese vorba să-şi descopere şi boala şi leacul. Or, aci durerile li şi încetaseră.
Îndeajuns pe ziua de astăzi. Tu ai adresa lui Laval, prietenul lui Gauguin, ai putea să-i spui lui Laval că sînt tare mirat că prietenul său Gauguin nu a luat cu sine, ca să i-l înmîneze, un portret lucrat de mine, pe care i l-am dedicat lui. Ţi-l voi trimite acum ţie şi tu vei avea grijă ca să-l primească. Am altul nou şi pentru tine. Mulţumesc încă o dată pentru scrisoarea ta şi te rog dă-ţi silinţa să înţelegi că ar fi într-adevăr cu neputinţă să trăiesc treisprezece zile din 23,50 fr. care îmi vor rămîne; cu cei douăzeci de franci pe care mi-i vei trimite săptămîna viitoare voi încerca s-o scot la capăt.
O strîngere de mînă, voi citi încă o dată scrisoarea ta şi-ţi voi scrie în curînd asupra celorlalte chestiuni.

T 572

(19 ianuarie 1889)

... Ieri mi-au mai prezentat factura gazului de 10 fr. (ori 9,90) pe care am şi achitat-o.
Adăugîndu-i la socoteala pe care ţi-am făcut-o în scrisoarea mea precedentă, se reduce la foarte puţin ceea ce îmi rămîne din hîrtia de cincizeci de franci spre a mă hrăni. Dacă poţi mai trimite-mi ceva, ţi-am dat toate explicaţiile în această privinţă, *sper*, îndeajuns de limpede.
Sînt încă foarte slab şi va fi greu să mă întăresc dacă frigul continuă... Aş mai avea multe să-ţi scriu, drept răspuns la scrisoarea ta, dar am un tablou pe şevalet şi sînt grăbit... Ce administraţie... şi în ce timpuri trăim noi! Araeeori mi-a fost dat să văd un om de teapa lui Roulin; are într-însul foarte mult din Socrate, urît ca un satir, cum zicea Michelet... « Pînă-n cea din urmă zi se văru acolo un zeu şi de la el se iluminâ Partenonul etc. ».

Scrie-mi de îndată, de îndată, te rog, fiindcă ceea ce ai trimis n-a fost într-adevăr cu totul îndeajuns, după cum am căutat să-ţi explic în chipul cel mai desluşit cu putinţă.

al tău,
VINCENT

Uitai a-ţi povesti că ieri am primit o scrisoare de la Gauguin tot pentru măştile şi mănuşile de luptă; e doldora de planuri nestatornice şi diferite şi de pe acum întrevede în zare că i se vor isprăvi în curînd banii.
Fireşte...
... Cel mai bun lucru pe care l-ar mai avea de făcut şi pe care tocmai nu-l va face, ar fi să se întoarcă pur şi simplu aici.
În sfîrşit, n-am ajuns încă la asta, fiindcă încă nu-mi spune că ar întrevedea sărăcia în zare, însă e mai mult decît dă a înţelege printre rînduri.
... Nu i-am răspuns încă. Sigur e, din fericire, cutez să cred, că în fond Gauguin şi cu mine, după legile firii, ne iubim îndeajuns spre a putea, la nevoie, să începem din nou viaţa împreună.
... Îţi voi mai scrie în curînd, dar în ce priveşte banii, pe lună, trage tu singur concluzia; nu voi cheltui o para mai mult decît în vreo altă lună.

T 573

(23 ianuarie 1889)

Scumpul meu Théo,
Mulţumesc pentru scrisoarea ta şi pentru hîrtia de 50 de franci. Fireşte pînă la primirea scrisorii tale, după zi întîi, sînt acum asigurat. S-a petrecut cu aceşti bani un eveniment neaşteptat şi o neînţelegere, de care nici tu nici eu nu sîntem răspunzători. Să-ţi telegrafiez, cum zici tu, tocmai din pricina acestei întîmplări neaşteptate, nu am putut, fiindcă nu ştiam dacă te mai aflai în Amsterdam sau te întorseseşi în Paris. E la mijloc, laolaltă cu celelalte care au trecut acum, o dovadă mai mult a adevărului din proverbul: o nenorocire nu vine niciodată singură. Ieri a plecat Roulin (desigur, scrisoarea mea de ieri a fost trimisă înainte de a sosi a ta de azi-

dimineaţă). Era înduioşător să-l vezi cu copiii săi în ultima zi, mai cu seamă cu cea mică de tot: îi stîrnea rîsul şi o sălta pe genunchi şi cînta de dragul ei.

Vocea sa avea un timbru peste măsură de curat şi de emoţionant, unde se împletea, pentru auzul meu, un cîntec de doică blînd şi de adîncă mîhnire cu un îndepărtat răsunet de trîmbiţă, al Franţei din timpul revoluţiei.

El nu era totuşi trist, dimpotrivă se îmbrăcase cu uniforma sa nouă-nouţă pe care o căpătase chiar în acea zi şi toată lumea îl primea bine.

Am isprăvit de curînd o nouă pînză care are ceva aproape original, un coş de nuieluşe cu lămîi şi cu portocale, o creangă de chiparos şi o pereche de mănuşi albastre, ai mai văzut tu coşuri de fructe de acestea lucrate de mine.

Ascultă — ştii că mă silesc doar să capăt înapoi banii care s-au cheltuit cu învăţătura mea de pictor, nici mai mult nici mai puţin.

E doar dreptul meu, alături de acela de a-mi cîştiga pîinea cea de toate zilele.

Mi s-ar părea drept ca banii să se întoarcă înapoi, nu zic în mîinile tale, fiindcă am lucrat ceea ce am lucrat împreună amîndoi şi fiindcă ne vine atît de greu să vorbim despre bani.

Dar să ajungă în mîinile nevestii-ti, care de altminteri ni se va alipi nouă ca să lucreze cu artiştii.

Nu mă ocup încă de vînzarea fără mijlocitor numai fiindcă lotul meu de tablouri nu e încă în număr complet, dar sporeşte şi m-am pus din nou pe lucru cu acea încordare ca a metalului.

Am şi noroc şi nenoroc în creaţia mea, dar nu numai nenoroc. Dacă, de pildă, buchetul nostru de Monticelli valorează pentru un iubitor de artă 500 de franci şi face atît, atunci îndrăznesc să te încredinţez că floarea-soarelui ale mele pentru un scoţian ori pentru un american fac 500 de franci şi ele.

Or, spre a fi însufleţit îndeajuns, spre a amesteca laolaltă aceste auriuri şi aceste tonuri de flori nu e treabă de te-miri-cine, trebuie vigoare şi o atenţie încordată de om în toată puterea cuvîntului.

După ridicarea de pe boală, cînd mi-am văzut din

nou pînzele, mi-a părut cea mai bună, camera de culcare.

Efortul nostru este desigur mare, dar ne trec prin mîini mulţi bani şi pentru ca an de an să nu ne scape printre degete totul, la asta sîntem datori să veghem. De aceea cu cît luna înaintează, cu atît îmi dau silinţa să stabilesc mai mult ori mai puţin un echilibru datorită producţiei, măcar în mod aproximativ.

Atîtea supărări fără îndoială mă neliniştesc şi îmi inspiră teamă, dar încă nu-mi pierd nădejdea.

Prevăd greutatea că va fi nevoie de multă *prevedere* spre a ne feri ca cheltuielile de vînzare să nu întrecă vînzarea însăşi, cînd va sosi şi ziua aceea. De cîte ori nu ni s-a întîmplat să vedem acest trist lucru în viaţa artiştilor.

Am început portretul nevestei lui Roulin la care lucram înainte de a cădea bolnav. Potrivisem într-însul roşurile de la trandafiriu pînă la portocaliu, care se întreţea în galbenuri pînă la culoarea lămîii cu nuanţe de verde deschis şi întunecat. Dacă l-aş putea isprăvi, mi-ar părea tare bine, dar mă tem că nu mai vrea să-mi pozeze în lipsa soţului.

Ai dreptate că plecarea lui Gauguin e cumplită, tocmai fiindcă ne împinge în jos, atunci cînd aranjasem şi mobilasem casa spre a găndui într-însa prieteni în vremuri grele.

Însă orice ar fi, vom păstra mobila etc. Şi cu toate că de astăzi înainte toată lumea se va teme de mine, cu timpul frica asta o să dispară.

Toţi sîntem muritori şi supuşi tuturor bolilor cu putinţă, ce putem face cînd acestea din urmă nu sînt chiar plăcute? Cel mai bun lucru e să încercăm să ne vindecăm.

Am şi remuşcări gîndindu-mă la supărarea pe care la rîndul meu am pricinuit-o, oricît de fără voia mea ar fi, lui Gauguin.

Dar de la o vreme nu vedeam altceva decît că lucra cu inima îndoită; şovăia între dorinţa de a pleca la Paris spre a-şi împlini planurile sale şi aceea de a-şi duce viaţa în Arles.

Ce va urma din toate acestea în ceea ce îl priveşte pe el?

Îţi vei da seama că, deşi ai leafă bună, totuşi ne lipseşte capitalul, chiar dacă n-ar fi decît în marfă şi că spre a schimba într-adevăr trista situaţie a artiştilor pe care o cunoaştem, va fi necesar să fii şi mai puternic. Dar atunci adeseori te loveşti tocmai de neîncrederea acestora şi de aceea că uneltesc mai totdeauna între ei, ceea ce duce de-a pururi la zădărnicie. Mi se pare că la Pont-Aven ei îşi formaseră, de vreo cinci sau şase ori, o nouă grupare, de care poate că s-o fi şi ales praful.
Ei nu sînt de rea credinţă, dar la mijloc apare ceva nedefinit şi unul dintre cusururile lor de copii terîbili.
Acum lucrul de căpetenie va fi ca însurătoarea ta să nu tărăgăneze. Însurîndu-te aduci linişte şi bucurie în sufletul mamei şi împlineşti ceea ce e întrucîtva necesar situaţiei tale din viaţă şi din comerţ. Societatea căreia aparţii nu va aprecia aşa ceva. Nu mai mult poate decît artiştii care se îndoiesc uneori că eu am lucrat şi am suferit de dragul comunităţii... Nici de la mine, fratele tău, să nu rîvneşti la felicitările cu totul de rînd şi la asigurările că vei fi de-a dreptul strămutat într-un paradis. Alături de nevastă-ta, nu vei mai fi singur, ceea ce aş dori atît şi surorii noastre.
Asta doar, după căsătoria ta, ar fi ceea ce aş dori acum mai mult decît orice altceva.
O dată celebrată căsătoria ta, poate că se vor celebra şi altele în familie şi orice s-ar întîmpla, ţi se va limpezi calea vieţii şi casa nu va mai fi goală.
Orice aş gîndi eu asupra atîtor altor chestiuni, tatăl nostru şi mama noastră au avut o viaţă exemplară ca oameni căsătoriţi.
Şi nu voi uita niciodată că mamei la moartea tatălui nostru nu-i ieşea din gură decît o singură vorbuliţă care, în ce mă priveşte pe mine, m-a convins să încep din nou să-mi iubesc mai mult bătrîna mamă după aceea.
În sfîrşit, ca oameni căsătoriţi, părinţii noştri au fost vrednici de dat pildă, ca Roulin şi nevastă-sa, ca să citez altă pereche-model.
Ei bine, ia-o fără ocol pe drumul ăsta. În timpul bolii am văzut din nou în gînd toate camerele casei

din Zundert, toate cărările, toate plantele din grădină, priveliştile de prin împrejurimi, cîmpurile, vecinii, cimitirul, biserica, grădina noastră de verdeţuri din fund — pînă şi cuibul coţofenei din salcîmul cel înalt din cimitir.
Asta fiindcă din acea vreme am încă amintirile cele mai vechi despre voi ceilalţi toţi; numai mama şi cu mine într-adevăr ne mai aducem aminte de toate acestea. Nu stăruiesc, fiindcă e mai bine să nu caut să-mi împrospătez tot ceea ce mi-a trecut prin minte pe atunci.
Află doar că mă voi bucura foarte mult cînd se va celebra căsătoria ta. Ascultă acum, dacă faţă de nevastă-ta, găseşti cu cale că ar fi bine ca din cînd în cînd să se afle un tablou de al meu la Goupil, atunci nu voi mai ţine seama că am de mult un dinte împotriva lor, dar în modul următor:
Am spus că nu aş vrea să mă întorc la ei cu un tablou prea naiv.
Dar dacă doreşti tu, expune acolo cele două pînze cu floarea-soarelui.
Gauguin ar fi bucuros să capete una dintre ele şi ţin mult să-i fac lui Gauguin o plăcere întrucîtva mai aleasă. Atunci, dacă doreşte una dintre aceste pînze, ei bine! voi lucra din nou una dintre cele două, aceea pe care o doreşte.
Vei vedea că vraja acestor pînze va sări în ochi. Dar te-aş povăţui să le păstrezi pentru tine, pentru viaţa de familie a soţiei tale şi a ta.
E o pictură întrucîtva schimbătoare — o îmbogăţeşti uitîndu-te la ea mai îndelungată vreme.
Tu ştii că lui Gauguin îi plac nemaipomenit de mult, de altminteri. El mi-a spus despre ele între altele: «Astea zic şi eu flori».
Ştii că Jeannin are bujorii, că Quost are nalba de grădină iar eu am oarecum floarea-soarelui.
Şi, pe scurt, mi-ar face plăcere să continui schimburile cu Gauguin chiar dacă uneori mă costă scump şi pe mine.
Ai văzut în timpul vizitei tale pe grabă portretul în negru şi în galben al doamnei Ginoux? E un portret pictat în trei sferturi de ceas. Trebuie să isprăvesc deocamdată.

Întîrzierea trimiterii banilor se datorește unei întîmplări neprevăzute, astfel încît nici eu nici tu nu avem nici o vină.

T 574

(28 ianuarie 1889)

Doar cîteva rînduri ca să te anunțe că sănătatea și lucrul fac progrese așa și așa.

Ceea ce mi se pare uimitor cînd compar starea mea de astăzi cu aceea de acum o lună. Știam bine că s-ar putea să-ți pierzi toată puterea de muncă mai întîi și că după asta s-ar putea să-ți vii în fire din nou, dar nu știam că s-ar putea să-ți vatămi creierii și ca după asta să-ți vii în fire de asemenea.

Îmi rămîne într-adevăr un anumit «la ce bun să-mi vin în fire» în uimirea pe care mi-o pricinuiește o vindecare în curs, pe care nu eram în stare să cutez a mă bizui.

În cursul vizitei tale cred că vei fi observat desigur în camera lui Gauguin cele două pînze de 30, niște floarea-soarelui. Am pus ultimele tușe pe replicile absolut echivalente și identice. Cred că ți-am și spus că pe lîngă toate am o pînză *Berceuse*[1], exact aceea la care lucram cînd boala m-a întrerupt. Cu același subiect am astăzi două lucrări.

I-am povestit nu demult lui Gauguin în legătură cu această pînză, după ce vorbiserăm amîndoi despre pescarii din Islanda și despre izolarea lor melancolică, expuși tuturor primejdiilor, singuri pe marea cea tristă, i-am povestit nu demult lui Gauguin că drept urmare a acestor convorbiri prietenești îmi venise gîndul să pictez un asemenea tablou, pe care niște marinari, deopotrivă copii și martiri, văzîndu-l în cabina unui vas de pescari din Islanda, s-ar simți parcă legănați, amintindu-le de cîntecul de la leagănul lor.

Aduce dacă vrei, cu o cromolitografie dintr-un tîrg. O femeie îmbrăcată în verde cu păr portocaliu se desprinde dintr-un fond verde cu flori trandafirii. Acum aceste discordanțe bătătoare la ochi de trandafiriu țipător, de portocaliu țipător, de verde țipător, sînt îmblînzite prin bemoli de roșuri și de tonuri verzi.

Îmi imaginez aceste pînze exact între cele cu floarea-soarelui, care astfel formează niște lampadare ori candelabre alăturate, de aceeași mărime, și totul se compune din șapte ori din nouă pînze.

(Mi-ar plăcea să mai fac o replică pentru Olanda, dacă s-ar putea să am din nou modelul).

Fiindcă ține într-una iarna, dă-mi bună pace să-mi văd mai departe de lucrul meu; și dacă e lucru de nebun, pe legea mea, atîta pagubă. În privința asta nu pot face nimic.

Halucinațiile de nesuferit au încetat totuși, reducîndu-se acum la un simplu coșmar, tot luînd într-una bromură de potasiu, cred.

Să vorbesc în amănunt despre această chestiune de bani mi-e cu neputință încă, însă totuși doresc tocmai să o dezbat pînă în amănunte și lucrez neîntrerupt de dimineață pînă seara spre a-ți dovedi (afară numai dacă lucrul meu n-ar fi tot o nălucire), spre a-ți dovedi că într-adevăr sîntem pe urmele lui Monticelli, aici, și că, mai mult, avem o lumină în calea noastră și o lampă la picioarele noastre în viguroasa operă a lui Brias din Montpellier, care atît a ostenit ca să creeze o școală în Sud.

Dar să nu cumva să te minunezi din cale-afară dacă în cursul lunii viitoare voi fi silit să-ți cer leafa lunară toată și cu ceva mai mult pe deasupra.

Nu e la urma urmelor decît drept dacă în răstimpurile de creație, cînd îmi pierd toată căldura vitală, stărui asupra a ceea ce e de trebuință spre a lua oarecare măsuri de prevedere.

Diferența de cheltuială nu e desigur, chiar în asemenea împrejurări, din partea mea peste măsură de mare.

Și încă o dată ori băgați-mă de-a dreptul într-o celulă de nebun, nu mă opun la asta dacă nu mă înșel, ori îngăduiți-mi să lucrez din toate puterile, luînd măsurile de prevedere despre care pomenesc. Dacă nu sînt nebun, va veni vremea cînd îți voi trimite ceea ce de la început ți-am făgăduit. Or, tablourile, poate că, prin forța împrejurărilor, se vor împrăș-

[1] În lb. franceză femeie care leagănă un copil, cîntec de leagăn. *(N. tr.)*

tia, dar atunci cînd tu, în loc de unul, vei vedea totalitatea pe care vreau să ţi-o arăt, vei căpăta, cutez să sper, o impresie încurajatoare.
Ai văzut şi tu ca şi mine defilînd în mica vitrină a unui atelier de rame din strada Laffitte o parte din colecţia Faure, nu-i aşa? Ai văzut ca şi mine, că defilarea aceea domoală de pînze altădată disprețuite a fost din cale-afară de interesantă.
Bine. Adînca mea dorinţă ar fi ca tu să ai mai curînd sau mai tîrziu o serie de pînze de mine, care s-ar putea să defileze şi ele chiar în aceeaşi vitrină.
Acum, lucrînd pe brînci mai departe, în februarie şi martie ce vine voi fi isprăvit, sper, copiile potolite ale unui număr de studii lucrate anul trecut. Şi acestea, împreună cu unele pînze pe care le şi ai de la mine, ca *Secerişul* şi *Livada albă*, vor alcătui o temelie de ajuns de solidă. În acelaşi răstimp, nu mai tîrziu decît în martie deci, vom putea să punem la cale ceea ce avem de pus la cale în legătură cu însurătoarea ta.
Dar în februarie şi în martie, deşi lucrînd, mă voi considera tot bolnav şi te înştiinţez din timp că în aceste două luni îmi va trebui poate să capăt, în contul anului 250 pe lună.
Vei înţelege poate că m-aş linişti, ca să zic aşa, asupra bolii mele şi asupra posibilităţii de întoarcere a ei, dacă aş vedea că Gauguin şi cu mine nu ne-am istovit creierul cel puţin pentru o nimica toată dar că ne-am ales dintr-asta cu nişte pînze bune.
Şi îndrăznesc să sper că într-o bună zi te vei convinge că stînd şi judecînd drept tocmai asupra chestiunii banilor va fi cu neputinţă în continuare să mă port prost faţă de Goupil.
Dacă indirect, prin mijlocirea ta, am mîncat o pîine de la el, în mod direct îmi voi păstra integritatea în cazul de faţă.
Atunci, departe de a tot fi mai mult sau mai puţin stingheriţi unul faţă de altul din această pricină, vom putea să fim şi mai fraţi după ce totul va fi aranjat.
Tu vei fi fost sărac toată vremea spre a mă hrăni, dar îţi voi da înapoi banii ori îmi voi da ultima suflare.
Iată că va apărea soţia ta, care are inimă bună,

spre a ne întîlneri întrucîtva pe noi ceilalţi bătrînii. Dar cred că noi vom mai avea urmaşi în treburi şi că exact în momentul cînd familia, ca nişte oameni de finanţe verbind, ne-ar lăsa să ne descurcăm singuri, noi tot nu ne vom clinti din loc.
Pe legea mea, după lipsă vină şi... N-azu cumva dreptate? Haida de! Atîta timp cît pămîntul de astăzi va dăinui, atîta vor fi artişti şi negustori de tablouri, mai ales de acei care vor fi ca tine, apostoli totodată.
E adevărat ceea ce-ţi spun. Dacă nu e de neapărată trebuinţă să mă băgaţi într-o celulă de nebuni atunci sînt încă bun de plată cel puţin în mărfuri, pentru ceea ce sînt socotit că datorez.
Înainte de a încheia se cade să-ţi dau de veste că poliţaiul principal a venit ieri foarte prietenește să mă vadă. Mi-a spus, strîngîndu-mi mîna, că dacă vreodată aş avea nevoie de dînsul, aş putea să-i cer sfatul ca *prieten*. La asta sînt departe de a spune nu — şi s-ar putea în curînd să mă aflu tocmai într-o asemenea împrejurare, dacă îmi vor spori greutăţile în ceea ce priveşte casa.
Aştept să vină termenul de a plăti cota lunară, spre a-l consulta pe administrator sau pe proprietar, săgetîndu-l în albul ochilor.
Dar ca să mă dea afară, n-o să-i meargă, de data asta cel puţin.
Ce vrei, ne-am entuziasmat de impresionişti, or, în ce mă priveşte pe mine, îmi dau silinţa să ispăvesc pînzele, care fără doar şi poate îmi vor asigura locşorul pe care mi l-am cîştigat printre ei.
Ah! viitorul... dar, din moment ce moş Panglos ne asigură că totul merge de-a pururi cît mai bine în cea mai bună dintre lumi — putem noi să ne îndoim?
Scrisoarea mea a ajuns mai lungă decît mă gîndisem, n-are a face, principalul este că cer hotărît două luni de lucru înainte de a pune la cale ceea ce va fi de pus la cale în răstimpul cînd te vei însura.
După aceea, tu şi nevastă-ta veţi întemeia o casă de comerţ care se va reînnoi în decursul mai multor generaţii. Vouă n-o să vă fie uşor. Şi, o dată pusă la cale, eu nu voi cere decît un post de pictor-sluj-

baș, atîta timp cît veți avea măcar cu ce să plătiți unul de ăștia.
Lucrul tocmai mă distrează. Și *trebuie* să mă distrez. Ieri am fost la *Folies Arlésiennes*, teatrul de curînd înființat aici și după asta am dormit prima dată fără să am un vis urît, chinuit. Se reprezenta (de către o societate literară provensală) ceea ce se numește un *Noël* sau *Pastourale*, o reminiscență a teatrului din evul mediu creștin. Era foarte bine lucrat și probabil că îi va fi costat mulți bani.
Firește, înfățișa nașterea lui Isus, amestecată cu pățania caraghioasă a unei familii de țărani provensali stînd încremeniți cu gurile căscate.
Bun, partea frumoasă, minunată, ca o acvaforte de Rembrandt, o constituia țărancа bătrînă, exact o femeie ca doamna Tanguy, cu creier de silex ori de cremene, ipocrită, vicleană, nebună, toate astea se vădeau în piesă de mai înainte.
Or ea, în piesă, adusă în fața ieslei mistice, începea să cînte cu vocea sa tremurătoare și apoi vocea se schimba, se schimba din voce de vrăjitoare în voce de înger și din voce de înger în voce de copil și îi răspundea altă voce, aceasta puternică și vibrînd de căldură, o voce de femeie din culise.
Era minunat. Crede-mă, așa numiții «felibres» își dăduseră toată silința de altminteri.
Cu acest petecuț de țară de-aici nu mai am nevoie să mă duc la tropice nicidecum. Cred și voi crede totdeauna în arta creată la tropice și cred că va fi minunată, dar în ceea ce mă privește sînt prea bătrîn și (mai ales dacă mi-aș pune o ureche de carton presat), prea de carton ca să ajung pînă acolo.
Gauguin oare va crea această artă? Nu e necesar. Căci dacă va fi să se creeze, se va crea singură, de la sine.
Noi nu sîntem decît niște verigi dintr-un lanț.
Acel Gauguin de treabă și eu, în adîncul inimii ne înțelegem, și dacă sîntem cam nebuni, fie și așa, sîntem și cam îndeajuns de artiști spre a stîrpi orice îngrijorări în această privință prin ceea ce exprimăm cu penelul.

Toată lumea va avea poate într-o zi nevroză, *horla*[1], boala cu tremurici ori altceva.
Dar nu se află oare un antidot? În Delacroix, în Berlioz și în Wagner?
Și este adevărată nebunia artistică a noastră a tuturora, nu zic că mai ales eu n-aș fi atins pînă-n măduvă, dar zic și voi susține că antidoturile și consolidările noastre ar putea, cu oarecare bunăvoință, să fie socotite drept precumpănitoare cu prisosință.

Al tău,
VINCENT.

Să vezi *Speranța* de Puvis de Chavannes.

F 575

(30 ianuarie 1889)

... După cîte mi se spun sînt vădit mai sănătos; sufletul mi-e cam prea plin de atîtea emoții, de speranțe febrile, căci sînt uimit că merg spre vindecare.
Toți cei de pe-aici se poartă bine cu mine, vecinii etc. se poartă bine și prietenește ca într-o patrie. Am și aflat că multe persoane de-aici mi-ar cere să le lucrez portretul dacă ar îndrăzni. S-a dus vestea că lui Roulin, biet om și mie funcționar, fiind foarte respectat prin partea locului, i-am pictat familia întreagă.
Am început astăzi a treia *Berceuse*. Îmi dau seama că nu e nici desenată nici pictată atît de corect ca lucrările de Bouguereau[2], ceea ce aproape că-mi pare rău, avînd dorința de a fi corect de tot. Dar lucrarea nefiind în mod fatal nici ca de Cabanel, nici ca de Bouguereau, sper totuși că e franceză.

---

[1] *Le Horla* — titlul unei nuvele de Maupassant, în care se vorbește despre evoluția unui om spre nebunie. Eroul nuvelei e obsedat de o fantomă nevăzută (le Horla) de care nu va scăpa decît sinucigîndu-se.
[2] Pictor cu vază în epocă, ocupă un scaun în juriul Salonului, alături de Cormon, Bonnet, Carolus Duran etc., picteză nuduri de amploare — astăzi este socotit drept un mare pompierist (1825—1905). *(N. tr.)*

Astăzi a fost o vreme minunată fără vînt şi am atîta dor de lucru încît sînt uimit, nemaiînchipuindu-mi că e cu putinţă aşa ceva. Voi isprăvi această scrisoare ca şi pe aceea către Gauguin, spunîndu-ţi că desigur mai sînt semne ale surescitării de mai înainte în cuvintele mele, dar asta n-are nimic surprinzător întrucît în acest straşnic ţinut tarasconez toată lumea e cam smintită.
O caldă strîngere de mînă şi lui De Haan şi lui Isaăcson; voi aştepta misiva ta cît mai curînd posibil după întîi februarie.

T 576

(3 februarie 1889)

Aş fi preferat să răspund foarte blîndei tale scrisori conţinînd o sută de franci, dar tocmai fiind foarte obosit în acel răstimp şi medicul prescriindu-mi în chipul cel mai autoritar să mă plimb fără nici o muncă mintală, din pricina asta doar astăzi îţi scriu. În ce priveşte lucrul, luna n-a fost într-un cuvînt prea rea şi lucrul mă distrează ori mai degrabă mă cuminţeşte, de aceea nu renunţ la el.
Am pictat *La Berceuse* a treia oară — or, doamna Roulin fiind modelul iar eu nefiind decît pictorul, i-am dat voie să-şi aleagă dintre cele trei, ea şi soţul ei, cu singura condiţie, ca după pînza pe care o va lua ea să lucrez o replică şi pentru mine, pe care în acest moment am şi început-o.
Mă întrebi dacă am citit *Mireille* de Mistral; sînt ca şi tine, n-o pot citi decît în crîmpeiele traducerii. Dar tu, tu ai şi *ascultat*-o, căci îţi aminteşti poate că Gounod a transpus-o în muzică, aşa cred cel puţin. Această muzică firească nu o cunosc şi ascultînd-o aş privi mai degrabă la interpreţi decît să ascult. Dar pot să-ţi spun că limba originală de-aici are în vorbe o muzicalitate în gura arlezienelor!
Poate că în *La Berceuse* e o încercare de muzică gingaşă de culoare de prin partea locului — e prost pictată şi cromolitografiile din magazinele de obiecte feluri te sînt nespus mai bine pictate tehniceşte, dar oricum...

Aci, aşa numitul cumsecadele oraş Arles este un ciudat loc căruia din motive serioase prietenul Gauguin îi zice: cel mai sălbos loc din Sud.
Or, Rivet, dacă ar vedea populaţia de baştină, ar trece prin momente de desperare repetînd: «Toţi sînteţi nişte bolnavi», cum spune despre noi; dar dacă ai căpătat boala din partea locului, pe legea mea, după aceea nu se mai poate să o căpătaţi.
Asta ca să-ţi spun că în ceea ce mă priveşte pe mine, nu-mi fac iluzii. Îmi merge foarte bine şi voi face tot ceea ce-mi va spune medicul, dar... Cînd am ieşit cu Roulin cel de treabă din spital, îmi închipuiam că n-avusesem nimic, după aceea numai ajunsei să am conştiinţa că fusesem bolnav. Ce să-ţi spun, am momente, cînd sînt concentrat în sinea mea, de entuziasm sau de nebunie sau de ghicitul viitorului ca un oracol grec de pe scaunul său cu trei picioare.
Am atunci o vie isteţime în cuvinte şi vorbesc întocmai ca arlezianele, dar mă simt atît de slăbit cu toate acestea.
Mai ales cînd îmi vin în fire, dar la cel mai mărunt simptom grav îi şi spun lui Rey că mă voi reîntoarce şi mă voi supune cercetării medicilor alienişti din Aix sau lui însuşi.
Ce poate să ni se întîmple nouă altceva decît rău şi decît să ne pricinuiască suferinţă, dacă nu sîntem sănătoşi? Ambiţia noastră într-atît a coborît steagul.
Aşadar, să lucrăm foarte în linişte, să ne îngrijim atît cît e cu putinţă şi să ne istovim prin sforţări sterile de generozitate mutuală.
Ta îţi vei face datoria ta şi eu mi-o voi face-o pe a mea, într-atît încît amîndoi le-am şi împlinit altminteri decît prin vorbe, iar la capătul drumului probabil ne vom revedea avînd cugetul împăcat. Dar atîta timp cît în starea mea de delir toate lucrurile aşa de iubite se agită, eu nu voi privi aşa ceva drept realitate, şi nu voi face pe profetul mincinos. Boala sau mortalitatea, pe legea mea, nu mă scoate din minţi, dar ambiţia nu se potriveşte, din fericire pentru noi, cu meşteşugul pe care îl cultivăm. Dar ce se petrece de te gîndeşti la clauzele căsătoriei şi

la putința de a muri în acest răstimp? N-ai face mai bine să-ți înșeli inhita pur și simplu înainte?
În sfîrșit, așa ceva face parte din moravurile Nordului și în Nord, nu eu zic, nu dai peste moravuri cinstite.
Ele se vor întoarce, fie.
Iar eu, care n-am para chioară, în aceste împrejurări date, zic de obicei că banul este o monedă și că pictura tot monedă este. Și sînt chiar în stare să-ți expediez o serie în sensul pomenit în scrisorile anterioare. Și ea va spori dacă îmi recapăt puterile.
Astfel, aș dori, doar în cazul cînd Gauguin, care are o desăvîrșită dragoste pentru tablourile mele cu floarea-soarelui, îmi ia aceste tablouri, să dea logodnicei tale ori ție două tablouri de ale lui, nu mediocre, ci mai de seamă decît mediocre. Și dacă ia o versiune după *La Berceuse* cu atît mai mult e dator și el, la rîndul său, să dea ceva bun.
Fără aceasta n-aș putea completa acea serie despre care ți-am vorbit, care trebuie să încapă în aceeași strîmtă vitrină, la care ne-am uitat atîta. În ce privește pentru Independenți, îmi pare că șase tablouri este pe jumătate prea mult. După părerea mea *Secerișul* și *Livada albă* sînt de ajuns împreună cu *Gingașa provincială* ori cu *Semănătorul*, dacă dorești tu. Dar asta mi-e totuna. Țin morțiș doar să-ți fac într-o bună zi o impresie mai adînc alinătoare în meșteșugul nostru de pictură, printr-o colecție de vreo treizeci de studii mai temeinice. Ea va dovedi definitiv adevăraților noștri prieteni ca Gauguin, Guillaumin, Bernard etc. că ne aflăm într-o muncă productivă. Ei bine, în ceea ce privește căsuța galbenă, plătindu-mi chiria, garantul proprietarului a fost foarte cumsecade și s-a purtat ca un arlezian, socotindu-mă drept egalul său. Atunci i-am spus că n-am nevoie nici de contract de închiriere, nici să mi se dea făgăduiala preferinței în scris și că eu, în caz de boală, nu voi plăti decît prin bună înțelegere.
Oamenii de prin partea locului au ceva în adîncul inimii și vorba spusă dă o mai sigură chezășie decît dacă îți lasă negru pe alb. Deci păstrez casa în mod provizoriu, fiindcă am nevoie pentru vindecarea

minții mele să mă simt aci acasă la mine. Acum, în privința mutării tale de pe strada Lepic pe strada Rodier, n-am nici o părere, necunoscînd nici una, dar lucrul de căpetenie este că tu iei prinzul acasă împreună cu nevastă-ta.
Stînd mai departe în Montmartre ai fi ajuns mai repede decorat și propovăduitor al Artelor-Frumoase, dar cum nu ții la de astea, mai de preferat fiind liniștea acasă, îți dau cu totul dreptate.
Și eu sînt întocmai ca tine la fel; celora care mă întreabă de sănătate le spun că aștept să mor o dată cu ei și că după aceea boala îmi va muri.
Asta nu înseamnă că nu voi avea răstimpuri foarte lungi de răgaz, dar de vreme ce ești bolnav cu adevărat știi bine că nu poți contracta a doua oară boala; se petrece la fel cu tinerețea sau cu bătrînețea, cu sănătatea sau cu boala. Dar să știi că eu, ca și tine, împlinesc ceea ce îmi prescrie medicul atît cît mi-e cu putință și că socotesc așa ceva drept o parte din munca și din datoria pe care o am de îndeplinit.
Să nu uit să-ți spun că vecinii etc. sînt de-o bunătate deosebită față de mine, toți de pe aci suferind ba de friguri, ba de năluceală sau de nebunie, se înțeleg între ei ca membrii unei familii. Am fost ieri s-o văd din nou pe prostituata la care m-am dus cînd mi-am pierdut mințile; mi s-a spus acolo că așa ceva prin meleagurile acestea nu e uimitor de fel. Ea a suferit din pricina asta și a leșinat dar și-a recăpătat liniștea. Și de altminteri lumea vorbește bine despre ea.
Ca să mă socotesc însă pe mine drept teafăr-sănătos nu se cade. Oamenii de prin partea locului care sînt bolnavi ca și mine îmi spun adevărul curat. Poți să mori de tînăr ori la bătrînețe, dar tot din cînd în cînd îți vei pierde mintea. Nu cer deci să-mi spui că n-am nimic sau că nu voi avea nimic[1].
Dar deține recordul în asta poate că Raspail. Frigurile de prin aceste meleaguri încă nu le-am avut

[1] *În cursul lunii februarie starea lui Vincent se înrăutățește. Are insomnii, chiar halucinații. La începutul lunii februarie e internat din nou în spital.*

dar și pe ele aș putea să le mai capăt. Pe-aici e deja greu cu de-astea în ospiciu și deci din moment ce nu te cuprinde o rușine neîntemeiată și spui fără înconjur ceea ce simți, nu poate fi rău. Isprăvesc scrisoarea cu o zdravănă strângere de mână în gînd,

cu totul al tău,

VINCENT.

F 577

(februarie 1889)

Dragul meu Théo,

Atîta vreme cît mintea mea nu-și păstra întreg cumpătul aș fi încercat în zadar să-ți scriu, spre a răspunde scrisorii tale pătrunse de bunătate. Tocmai astăzi m-am întors acasă; sper, de-a binelea. Într-atîtea momente mă simt cu totul normal și tocmai mi-ar părea că dacă nu am decît o boală proprie ținutului, n-am altceva de făcut decît să aștept în liniște pînă ce va lua sfîrșit, chiar dacă s-ar mai repeta (ceea ce nu se va întîmpla, să zicem). Dar iată ceea ce vă spun eu o dată pentru totdeauna, ție și d-lui Rey. Dacă mai curînd ori mai tîrziu va fi de dorit să mă duc la Aix, după cum a și fost vorba, de mai înainte consimt și mă voi supune. Dar în calitatea mea de pictor și de lucrător, nu e îngăduit nimănui, nici chiar ție și nici medicului, să luați asemenea inițiativă fără să mă vestiți și să mă întrebați *pe mine* în această privință, de asemenea fiindcă pînă în prezent, păstrîndu-mi într-una agerimea de minte cu privire la lucrul meu, am dreptul să spun atunci (ori cel puțin să-mi dau cu părerea) ce ar fi de preferat, să-mi țin mai departe atelierul aici ori să mă mut la Aix cu totul. Asta ca să fiu scutit de cheltuielile și de pierderile unei mutări, pe cît cu putință și ca să nu trec la fapte decît dacă ar fi de neapărată trebuință.

S-ar părea că oamenii de-aici au o legendă, care le bagă în oase teama de pictură; și prin oraș s-a vorbit despre asta. Bine, după cît știu eu, și în Arabia e la fel și totuși sînt pictori cu ghiotura în Africa, nu-i așa?

Asta dovedește că prin oarecare străduințe se pot schimba aceste păreri greșite formate din vechime,

cel puțin ca să-ți lucrezi pictura ta la urma urmelor. Nenorocirea e că eu sînt îndeajuns de înclinat să împărtășesc eu însumi credințele altuia și să nu iau peste picior niciodată partea de adevăr care s-ar putea afla în tot ceea ce n-are nici o noimă.

Gauguin de altminteri e la fel, după cum vei fi putut să observi — și el a fost deopotrivă de chinuit în cursul șederii sale aici de nu știu ce neliniște. Eu, care stau aici de mai înainte, de peste un an, după ce am auzit înșirîndu-se cam tot răul cu putință despre mine, despre Gauguin, despre pictură îndeobște, cum să nu iau lucrurile așa cum sînt, așteptînd sfîrșitul ori? Unde aș putea ajunge mai rău decît acolo unde am și fost în două rînduri, într-o celulă pentru nebunii furioși?

Am aici folosasele că, după cum ar spune Rivet, mai întîi «toți sînt bolnavi prin partea locului» și apoi că măcar nu mă simt singur.

Apoi, după cum știi bine, mi-e atît de drag Arles, cu toate că Gauguin a avut strașnică dreptate să-l numească orașul cel mai scîrnav din tot Sudul.

Și am și dat peste atîta prietenie prin vecini, la dl. Rey, de altminteri la toți cei din ospiciul de alienați, încît într-adevăr aș prefera să fiu într-una bolnav aici decît să nu țin seama de bunătatea din sufletul acelorași oameni, care au prejudecățile cele mai de necrezut cu privire la pictori și la pictură sau care, în orice caz, n-au despre asta nici un gînd limpede și sănătos ca noi ceilalți.

Pe urmă, cei de la ospiciu mă și cunosc și, dacă aia mă va apuca din nou, lucrurile se vor petrece în tăcere și vor ști ei ce să-mi facă. Să fiu îngrijit de către medici n-am nicidecum dorința și nu simt nevoia.

N-aș avea altă dorință decît doar să pot cîștiga mai departe cu mîinile mele ceea ce cheltuiesc. (...) nu mai cutez să îndemn pictorii să vină aici după cele ce mi s-au întîmplat; ar înfrunta primejdia să-și piardă mințile ca și mine, același lucru cu privire la De Haan și la Isaăcson. Ducă-se la Antibes, la Nisa, la Menton, e poate mai sănătos.

Află că nu trebuie să te prea îngrijorezi de starea mea, nici să-ți faci sînge rău. Aia se cade probabil să-și

urmeze cursul ei, şi noi nu putem, cu măsurile noastre de prevedere, să schimbăm lucru mare în destinul nostru. Încă o dată, să căutăm a fi pe plac sorţii noastre aşa cum ni-e ursita. (...) Ei bine, îţi string mîna tare, tare, din toată inima şi să nu pierdem curajul.

T 578

(22 februarie 1889)

Mulţumesc mult pentru buna ta scrisoare şi pentru hîrtia de cincizeci de franci pe care o conţinea. (...) Pînă în prezent mă culc şi mănînc la ospiciu.

... Nu arareori, se pare, prin aceste meleaguri se vede o populaţie întreagă chiar apucată de spaimă năprasnică şi fără temei, ca în Nisa în timpul cutremurului de pămînt. Acum tot oraşul e neliniştit, nimeni neştiind precis de ce şi am citit în ziare că tocmai prin locuri îndepărtate tare de Arles au fost din nou uşoare cutremure de pămînt.

... Într-altă vreme, dacă nu aş fi atît de lesne de impresionat, mi-aş bate joc probabil îndeajuns de ceea ce îmi pare anapoda şi smintit în deprinderile acestui ţinut. În prezent, astea au uneori asupra mea un efect de fel plăcut. Ei bine, la urma urmei atîţia pictori sînt smintiţi, într-un fel ori într-altul, încît încetul cu încetul îmi voi alina tristeţea.

Mai mult decît oricînd înţeleg suferinţele lui Gauguin, care a căpătat la tropice acelaşi lucru, o simţire care întrece orice măsură. La spital am văzut în treacăt tocmai o negresă bolnavă, care stă acolo şi lucrează ca slujnică. Spune-i asta.

Dacă i-ai fi mărturisit lui Rivet că ai atîtea griji în privinţa mea, el te-ar fi liniştit desigur spunîndu-ţi că din pricina unei atît de vii simpatii şi a comunităţii de idei dintre noi tu suferi cam la fel. Nu te gîndi prea mult la mine, cu o idee fixă, mă voi descurca de altfel mai bine dacă te voi şti calm. Îţi string puternic mîna în gînd, eşti bun tare spunîndu-mi că aş putea veni la Paris, dar îmi dau seama că agitaţia dintr-un oraş mare nu-mi va face bine mie niciodată. La revedere.

T 579

(19 martie 1889)

Dragul meu Théo,

Mi-a părut că am desluşit în buna ta scrisoare atîta neliniştе adîncă, frăţească, stăpînită, încît socotesc de datoria mea să pun capăt tăcerii mele. Îţi scriu avînd deplina mea prezenţă de spirit şi nu ca un nebun, ci ca fratele pe care îl cunoşti. Iată adevărul. Un oarecare număr de oameni de pe-aici au înaintat către primar (mi se pare că îi zice d. Tardieu) o adresă (avea peste optzeci de semnături) semnalîndu-mă drept un om nevrednic de a trăi în libertate, ori ceva cam aşa.

Comisarul de poliţie sau poliţaiul principal a dat astfel ordinul să fiu internat din nou.

Cu toate acestea iată-mă închis sub cheie şi cu zăvoare şi cu paznici în celula pentru nebunii furioşi, fără ca vinovăţia mea să fie dovedită sau chiar să se poată dovedi.

E de la sine înţeles că în cugetul meu am multe de obiectat la toate acestea. E de la sine înţeles că n-aş putea să mă supăr şi că a mă scuza mi s-ar părea că m-aş acuza într-o asemenea împrejurare.

Dar ca să te înştiinţeze să mă eliberezi — mai întîi nu o cer, convins fiind că acuzaţia aceasta întreagă va fi anulată. Dar, zic eu, şi-ar fi şi greu cu să mă eliberezi. Dacă nu mi-aş stăpîni indignarea aş fi pe dată considerat drept nebun primejdios. Avînd răbdare, să sperăm — de altminteri emoţiile puternice n-ar putea decît să înrăutăţească starea mea. De asta îţi cer stăruitor prin scrisoarea de faţă să-i laşi să-şi facă mendrele fără să te amesteci. Vreau să te previn, căci altminteri ar însemna să complicăm şi să încurcăm treaba. Cu atît mai virtos cu cît vei pricepe că eu, deşi fiind cu desăvîrşire calm, la un moment dat aş putea lesne să cad într-o stare de excitare prea mare datorită unor emoţii sufleteşti noi.

De altfel înţelegi cum mi-a venit, ca o lovitură năprasnică în piept, cînd am văzut atîţia oameni deaici îndeajuns de mişei încît să se asocieze în număr mare împotriva unuia singur şi acela bolnav.

Ei bine — iată, ca să ştii cum să te porţi; în ce priveşte starea mea sufletească sînt teribil de zdruncinat, dar îmi recapăt totuşi un oarecare calm spre a nu mă necăji.
De altminteri, umilinţa îmi convine după experienţa pe care am făcut-o cu accesele repetate. Am deci răbdare.
Lucrul de căpetenie e, oricît ţi-aş spune tot e prea puţin, să-ţi păstrezi şi tu singele rece şi să nu te stingherească nimic în treburi. După căsătoria ta ne vom putea îndeletnici să deshulşim toate acestea şi, pînă una alta, lasă-mă aici în linişte. Am convingerea că domnul primar, ca şi comisarul, ne sînt mai degrabă prieteni şi că vor face tot ceea ce va fi cu putinţă spre a potrivi bine lucrurile. Aici, afară de faptul că n-am libertate, afară de multe lucruri care aş dori să fie altfel, nu stau prea rău.
Le-am şi spus de altminteri că nu sîntem în stare să luăm asupra noastră cheltuielile. Nu mă pot muta fără cheltuială, or, iată că de trei luni nu pictez şi bagă de seamă că aş fi putut picta dacă ei nu m-ar fi scos din sărite şi nu m-ar fi împiedicat să lucrez.
Ce face mama şi sora?
Neavînd altceva ca să mă distrez — mi s-a interzis chiar fumatul, îndgăduit totuşi altor bolnavi — neavînd altceva de făcut, mă gîndesc la toţi acei pe care îi cunosc, de-a lungul zilei şi peste noapte.
Ce ticăloşie — şi toate astea, ca să zicem aşa, pe degeaba.
Nu-ţi ascund că aş fi preferat să crăp decît să pricinuiesc şi să am atîtea supărări.
Ce vrei, să suferi fără să te plîngi este singura lecţie pe care trebuie s-o înveţi în viaţa asta.
Acum peste toate acestea, dacă voi căuta să-mi iau din nou sarcina de a picta, am nevoie firesc de atelier, de mobilier, pe care desigur n-avem cu ce să-l reînnoim, presupunînd că le-am pierde. Să fiu din nou constrîns să trăiesc la hotel, îţi dai seama că lucrul meu nu mi-o îngăduie, se impune să am o locuinţă fixă.
Dacă aceşti oameni naivi se ridică împotriva mea, eu mă ridic împotriva lor şi n-au altceva de făcut

decît să-mi plătească daune, prin bună înţelegere, to sfîrşit, n-au decît să-mi întoarcă doar ceea ce am pierdut din vina şi din prostia lor.
Dacă — să zicem — aş înnebuni de-a binelea, de sigur, nu spun că ar fi cu neputinţă, s-ar cădea oricum să se poarte cu mine altfel, să-mi redea libertatea, lucrul etc.
Atunci — pe legea mea, m-aş supune fără a cîrti. Dar n-am ajuns încă aici şi dacă mi-aş fi căpătat liniştea de multă vreme m-aş fi însănătoşit. Ei îmi fac zile fripte pentru că am fumat şi am băut, bine, ce vrei, cu toată cumpătarea lor, nu-mi pricinuiesc, într-un cuvînt, decît nişte necazuri. Dragă frate, nu ne rămîne ceva mai bun de făcut poate decît să ne batem joc de ticăloşiile noastre mărunte şi întrucîtva şi de cele mari ale vieţii omeneşti. Urmează-ţi condiţia ta de om şi umblă sănătos de-a dreptul spre ţinta ta. Noi ceilalţi, artiştii din societatea actuală, nu sîntem decît urciorul cel spart. Ce-aş mai vrea să-ţi pot trimite pînzele mele, dar totul e sub cheie, sub zăvoare, păzit de poliţie şi între gratii. Nu mă scapa, lucrurile se vor orîndui de la sine, dă-i de veste totuşi lui Signac să nu se amestece într-asta, căci şi-ar băga mîna într-un cuib de viespi — fără să-i mai scriu eu. În gînd îţi string mîna din toată inima; salutări logodnicei tale, mamei şi surorii,

al tău,

VINCENT.

Voi citi această scrisoare, aşa cum e, d-lui Rey, care nu e răspunzător căci a fost şi el bolnav. (...)
Casa mea a fost închisă de poliţie.
Dacă de astăzi într-o lună însă nu vei mai primi ştiri de-a dreptul de la mine, atunci acţionează, dar atîta timp cît voi scrie, aşteaptă.
Am o ştearsă amintire despre o scrisoare recomandată din partea ta, pentru care mi s-a cerut să semnez, dar pe care n-am vrut s-o primesc, atîtea ifose îşi dădeau pentru semnătura asta — şi despre care n-am mai aflat nimic.
Explică-i lui Bernard că n-am putut să-i răspund, e o încurcătură întreagă ca să scrii o scrisoare, trebuie să îndeplineşti atîtea formalităţi, ca în puşcărie.

... Mi-e teamă şi mie întrucîtva că fiind în libertate n-o să fiu într-una stăpîn pe mine, cînd voi fi întărîtat sau batjocorit, or, de acest lucru s-ar putea folosi. Adevărul e că s-a trimis o adresă primarului. Am răspuns fără ocol că aş fi foarte dispus să mă arunc în apă, de pildă, dacă asta ar putea o dată pentru totdeauna să-i fericească pe acei virtuoşi oameni simpluţi şi că, orice ar fi fost, dacă într-adevăr m-am rănit cu mîna mea, nu i-am rănit de fel pe de-ahle ei etc. Curaj, aşadar, cu toate că inima mi se sfîrşeşte din cînd în cînd. (...) Fireşte, mie, care am făcut tot ce am putut ca să fiu prieten cu oamenii şi care nu puneam la îndoială prieteşugul lor, mie mi-au dat o lovitură strașnică.

T 580

... Dacă la rîndul tău le scrii, dă-ţi silinţa să ai o înfrîngere asupra lor, să-mi dea voie să ies în oraş măcar.
După cît pot eu judeca, nu sînt nebun propriu-zis. Vei vedea că pînzele pe care le-am pictat între timp sînt liniştite şi nu-s mai prejos decît celelalte. Lucrul mai mult îmi lipseşte decît mă oboseşte.
M-ar bucura desigur să-l văd pe Signac, dacă e numai-decît drumul său să treacă pe-aici. Să-mi îngăduie atunci neapărat să ies în oraş cu dînsul, ca să-i arăt pînzele mele.
... Atîta doar îţi cer, ca nişte oameni pe care nu-i cunosc nici din nume (căci au avut şi toată grija să ticluiască astfel lucrurile, încît să nu ştiu cine a trimis adresa de pomină) să nu se ocupe de mine cînd sînt pe cale să pictez, să mănînc, să dorm sau să trag un număr la bordel (neavînd soţie). Or, ei se bagă în toate astea.
Aceste emoţii repetate şi neaşteptate, dacă ele vor continua, s-ar putea să schimbe o zdruncinare mintală trecătoare, de cîteva clipe, într-o boală cronică. Fii încredinţat că dacă nu se întîmplă altceva, voi fi în stare, începînd de astăzi, să împlinesc aceeaşi muncă, poate că şi mai bine, în livezile pe care le-am pictat anul trecut.
Acum să ne ţinem tari pe cît cu putinţă şi, într-un cuvînt, să nu ne prea lăsăm să ne calce pe coadă.

Din capul locului mi-au stat împotrivă cu răutate cei de-aici. Toată această zarvă va prii fireşte «impresionismului», dar tu şi cu mine personal, noi amîndoi vom suferi din pricina unei gloate de nătărăi şi de mişei.

T 581

(24 martie 1889)

Îţi scriu ca să-ţi spun că l-am văzut pe Signac, ceea ce mi-a priit nespus de mult. El a fost foarte curajos şi foarte sincer şi foarte natural cînd s-a ivit greutatea de a deschide cu de-a sila ori nu uşa închisă de poliţie, care distruge liniştea. La început n-au vrut să îngăduie şi în cele din urmă am intrat totuşi. I-am dat drept amintire o natură moartă care îi scoase din sărite pe simpluţii jandarmi din oraşul Arles, fiindcă înfăţişa două scrumbii afumate, cărora li se zice jandarmi, după cum ştii.
N-ai uitat desigur că la Paris am mai pictat de două sau de trei ori aceeaşi natură, pe care am şi schimbat-o pe un covor odinioară. Asta ajunge, ca să înţelegeţi de ce se ţin oamenii şi cît de timpiţi sînt. Signac mi se pare liniştit tare, deşi se zice că ar fi atît de violent, îmi face impresia cuiva avînd cutezanţă şi echilibru, nimic mai mult. Aranjeri sau niciodată n-am avut cu un impresionist o convorbire de o parte şi de alta pînă într-atît de fără neînţelegeri sau ciocniri enervate. S-a dus să-l viziteze pe Jules Dupré şi-l preţuieşte. Fără îndoială că vei fi contribuit şi tu cu prisosinţă la venirea lui în treacăt pe-aici ca să-mi întărească sufletul şi-ţi mulţumesc pentru asta. Am folosit ieşirea mea în oraş ca să-mi cumpăr cartea *Ceux de la glèbe* de Camille Lemonnier. Am şi citit cu nesaţ două capitole — e de o seriozitate, de o adîncime! Aşteaptă că am să ţi-o trimit. Iată că pentru prima dată după mai multe luni iau în mînă o carte. Asta e lucru mare şi mă însănătoşeşte foarte mult.
Pe scurt, am mai multe pînze să-ţi trimit, după cum şi Signac a putut să constate; el nu se înspăimîntă de pictura mea, pe cît mi s-a părut. Signac mi-a împărtăşit — şi e cu totul adevărat — că aveam înfăţişarea de om sănătos.

Pe lîngă asta am şi dorinţa şi plăcerea de a lucra. E de la sine înţeles că dacă voi avea zilnic pe cap povara de a fi silit la culme în lucrul şi în traiul meu de către nişte jandarmi şi de către nişte veninoşi trîndavi alegători municipali, care adresează petiţii împotriva mea primarului ales de ei şi care, drept urmare, ţine la voturile lor, n-ar fi decît omeneşte din partea mea să mor încă o dată. Signac, înclin să cred, îţi va împărtăşi ceva în această privinţă.

Se impune cu tot dinadinsul, după părerea mea, să ne împotrivim la pierderea mobilelor etc. Apoi — pe legea mea — îmi trebuie libertatea de a-mi îndeplini meseria.

Dl. Rey susţine că în loc să mănînc îndeajuns şi cu regularitate m-am hrănit din cafeaua şi din alcoolul pe care le-am băut. Toate bune, dar va rămîne adevărat că spre a atinge tonul intens de galben pe care l-am atins în vara aceasta trebuie să mă cam sforţez, că, în sfîrşit, artistul este un om care se ţine de muncă şi că la urma urmelor n-ajunge oricare gură-cască să-l învingă.

Se cade să îndur întemniţarea ori celula întunecată pentru nebuni, de ce nu? Rochefort n-a dat şi el, cu Hugo, cu Quinet şi cu alţii, o pildă veşnică, suferind în exil, iar primul chiar ocna!

Dar vreau doar să spun, acestea sînt mai presus de boală şi de sănătate.

Fireşte, îţi ieşi din sărite în împrejurări asemănătoare — nu zic aidoma, neavînd decît o poziţie cu mult mai prejos şi de a doua mînă, dar zic asemănătoare. Şi iată, asta a fost cauza primă şi cea din urmă a rătăcirii mele.

Cunoşti expresia aceasta dintr-un poet olandez: «*Ik ben aan d'aard gehecht met meer dan aardsche banden*»[1]. Iată ceea ce am simţit eu în atîtea nelinişti adînci — înainte de toate — în boala mea zisă mintală.

Am din păcate o meserie pe care n-o cunosc îndeajuns spre a mă exprima cum aş dori.

Mă opresc dintr-o dată de teamă să nu mă îmbolnăvesc din nou şi trec la altceva.

[1] Sînt alipit de glie prin legături mai mult decît lumeşti.

Ai putea să-mi trimiţi înainte de a pleca:

3 tuburi alb de zinc
1 tub de aceeaşi mărime de cobalt
1 tub de aceeaşi mărime de albastru azuriu
1 tub de aceeaşi mărime de verde veronez
1 tub de aceeaşi mărime de smarald
1 tub de aceeaşi mărime de miniu portocaliu.

Asta pentru cazul cînd — probabil dacă aflu putinţa să-mi încep iarăşi lucrul — de acum peste puţin mă pun din nou pe muncă prin livezi. Ah, dacă nu s-ar fi ivit nimic să mă plictisească la culme!

Să chibzuim bine înainte de a ne duce într-altă parte. Vezi doar că în Sud nu am mai mult noroc decît în Nord. Peste tot e cam la fel.

Mă gîndesc din pricina asta să primesc fără înconjur meseria mea de nebun, după cum Degas a luat înfăţişarea exterioară a unui notar. Dar nu simt că aş avea întru totul puterea trebuitoare spre a juca acest rol.

Îmi vorbeşti despre ceea ce tu numeşti «adevăratul Sud». Mai sus motivul din care nu mă voi duce acolo niciodată. Las treaba asta, cum se şi cuvine, unor oameni mai vrednici, mai întregi decît mine. Eu nu sînt potrivit decît pentru ceva de mijloc şi de a doua mînă, pentru ceva şters.

Oricîtă intensitate ar putea avea simţămîntul meu, sau puterea mea de exprimare ar dobîndi la o vîrstă cînd pasiunile materiale ajung mai stinse, niciodată pe un trecut atît de viermănos şi de zguduit n-aş izbuti să clădesc un edificiu predominant.

Mi-e deci mai mult ori mai puţin egal ceea ce mi se întîmplă — chiar să stau mai departe aici — cred că la urma urmelor soarta mea îşi va căpăta echilibrul. Fereşte-te de cine ştie ce isprăvi — tu, căsătoreşte-te, eu, ajungînd prea bătrîn — e singura dibăcie care s-ar putea să ne convingă.

În curînd, sper, o să-mi scrii fără să întîrzii mult şi crede-mă, după ce te-am rugat să spui multe complimente din partea mea mamei, surorii şi logodnicei, fratele tău care te iubeşte tare,

al tău,
VINCENT.

T 582

(29 martie 1889)

Dragul meu Théo,

Înainte de a pleca tu[1], îţi mai scriu cîteva cuvinte. Alaltăieri şi ieri am ieşit pentru un ceas în oraş spre a căuta de lucru. Trecînd pe acasă la mine am putut să constat că vecinii propriu-zişi, acei pe care îi cunosc, n-au fost din numărul celor care au tichuit acea petiţie. Oricum ar sta lucrurile, de altfel, mi-am dat seama că am prieteni şi printre ceilalţi.

D. Salles, dacă va fi nevoie se încumetă să-mi găsească, de astăzi peste cîteva zile, un apartament în alt cartier.

... Cei de la ospiciu îmi arată mîi de atenţii de cîteva zile, ceea ce, împreună cu atîtea alte lucruri, mă uimeşte şi mă cam zăpăceşte.

... Desigur, la urma urmelor, tu ai dreptate, ai dreptate din cale-afară — chiar dînd şi speranţei ceea ce i se cuvine, trebuie să primeşti realitatea, oricît de jalnică, probabil. Sper că o să mă dedau din nou lucrului care e în întîrziere.

Ah, să nu cumva să uit să-ţi spun ceva la care adesea m-am gîndit. Dintr-o curată întîmplare, într-un articol dintr-un ziar de odinioară am dat peste cîteva vorbe scrise pe un mormînt străvechi, prin împrejurimile din partea locului, la Carpentras.

Iată acest epitaf foarte-foarte vechi, din timpul, să zicem, al lui *Salammbô*, de Flaubert:

« Thébé, fiică a lui Thelhui, preoteasă a lui Osiris, nu s-a plîns niciodată de nimeni ».

Cînd îl vei vedea pe Gauguin să-i împărtăşeşti aceste vorbe. Şi mă duse gîndul la o femeie ofilită — ai acasă la tine studiul după femeia asta care avea nişte ochi atît de ciudaţi, pe care am întîlnit-o tot din întîmplare.

Ce o fi însemnînd oare aceste vorbe « ea nu s-a plîns niciodată de nimeni »? Închipuie-ţi o veşnicie perfectă, de ce nu, dar să nu uităm că realitatea în secolele străvechi avea asta: « şi ea nu s-a plîns niciodată de nimeni ».

[1] Théo urma să plece în Olanda unde avea să aibă loc căsătoria sa cu Johanna Bonger.

Acum îmi pomeneşti despre « adevăratul Sud » şi eu am spus că, în sfîrşit, parcă le-ar conveni unor oameni mai vrednici decît mine s-o pornească într-acolo. « Adevăratul Sud » e întrucîtva acolo, unde vei afla un motiv, o răbdare, o seninătate îndestulătoare ca să ajungi asemenea acelei cumsecade « Thébé, fiică a lui Thelhui, preoteasă a lui Osiris, care nu s-a plîns niciodată de nimeni ».

Pe lîngă ea, parcă aş fi cine ştie ce fiinţă ingrată. Ţie şi soţiei tale cu prilejul căsătoriei iată fericirea, seninătatea pe care vi le-aş ura amîndurora: să aveţi în voi înşivă în suflet acest adevărat Sud.

Dacă ţin ca scrisoarea aceasta să plece astăzi, trebuie să o isprăvesc, strîngere de mînă, călătorie bună, mii de complimente mamei şi surorii.

T 583

(Începutul lui aprilie 1889)

... Îţi mai mulţumesc pentru atîtea şi atîtea numere din *Fîfre* cu desene de Forain. Privind la acestea din urmă am avut impresia îndeosebi că tot ce plăsmuieşte el e tare sentimental pe lîngă ele.

... Mi-e bine de cîteva zile, afară de un fond de tristeţe nedesluşită — dar, în sfîrşit am căpătat mai degrabă puteri fizice, în loc să pierd dintr-însele şi lucrez.

Am tocmai pe şevalet o livadă de piersici pe marginea unui drum cu Alpii mei în fund. Se pare că în *Figaro* a apărut un frumos articol asupra lui Monet; Roulin l-a citit şi a fost impresionat, spunea el.

... La Paşte va trebui să plătesc chiria pe trei luni, mutatul etc. Astea nu-s vesele, nici comode.

... În sfîrşit, cam peste tot e la fel, treburile nu merg cine ştie ce bine, mijloacele nepermise de a-ţi procura bani sînt istovite, oamenii descurajaţi şi... nefiind mulţumiţi, cum ziceai tu, să rămînă privitori ca la teatru şi devenind răi, din lipsă de lucru, doar cîte unul mai rîde ori lucrează repede ca să se ridice deasupra.

... Din fericire vremea e frumoasă şi soarele falnic şi oamenii de pe-aici, în momentul acesta, uită iute de toate păsurile şi au pe faţă radiaţii de veselie şi de iluzii.

Am citit zilele acestea *Povești de Crăciun* de Dickens, unde sînt lucruri atît de adînci încît trebuie adeseori să le citești din nou; ele se aseamănă foarte mult cu cele din Carlyle.
Roulin, deși nu e cu totul vîrstnic spre a-mi fi ca un tată, are față de mine o seriozitate tăcută și îmi dă dovezi de dragoste ca un leat mai vechi unui recrut. Într-una are — chiar fără nici o vorbă — un nu știu ce care parcă ar vrea să spună: nu știm ce ni se poate întîmpla mîine, dar orice ar fi, gîndește-te la mine. Și asta prinde bine cînd vine din partea unui om care nu e nici încărcat, nici trist, nici desăvîrșit, nici fericit, nici mai totdeauna drept. Dar atît de de treabă și atît de înțelept și atît de simțitor și atît, atît de credincios. Ascultă, n-am dreptul să mă plîng de nimic din cîte se petrec în Arles, cînd mă gîndesc la unii pe care i-am văzut pe-aici și pe care niciînd nu-i voi putea uita.

T 584

... Mi-am luat apartament de două camere (a șase ori a opt franci pe lună, intră și apa). (...) Nu e desigur, scump, dar e mult mai puțin bine decît în celălalt atelier. Ca să mă pot muta însă și ca să-ți trimit cîteva pînze trebuie să plătesc celuilalt proprietar. Și de asta am fost mai mult ori mai puțin uimit că nu mi-ai trimis nici un ban.
Dar în sfîrșit.
Trăgînd nădejde încă o dată că toate acele daraveri ale căsătoriei se vor fi petrecut pe placul vostru, dorindu-vă din inimă multă fericire ție și nevestei tale.

al tău,
VINCENT.

Signac mi-a propus să vin la el la Cassis, dar ținînd seama că avem destule cheltuieli și fără astea, orice aș face și orice ai face nu se poate.

T 585

(21 aprilie 1889)

Te vei fi întors pesemne la Paris cînd îți va ajunge această scrisoare. Îți mulțumesc pentru buna ta scri-

soare și pentru hîrtia de o sută de franci pe care o conține.
Am plătit, din șaizeci și cinci de franci pe care i-i datorez proprietarului, numai douăzeci și cinci, avînd de plătit înainte chiria pe trei luni la o cameră unde nu voi locui, dar unde mi-am pus mobila și avînd pe lîngă astea și vreo zece franci cheltuieli diferite, cu mutatul etc.
Apoi, fiindcă hainele mele se aflau într-o stare nu prea înfloritoare, fiindcă ieșind pe stradă trebuie să am ceva nou, am cumpărat un costum de treizeci și cinci de franci și cu patru franci șase perechi de ciorapi. Așa încît îmi mai rămîn din hîrtie doar cîțiva franci și la finele lunii trebuie să mai dau proprietarului ceva din datorie, cu toate că s-ar putea să-i amîn cîteva zile, mai multe sau mai puține.
La ospiciu mai am, după ce am plătit pînă astăzi, cam pentru restul lunii banii pe care îi țin la păstrare.
La sfîrșitul lunii aș dori să mă duc din nou la ospiciul din Saint-Remy sau la altă instituție de acest fel, despre care dl. Salles mi-a vorbit. Iartă-mă că nu intru în amănunte spre a discuta toate argumentele pro și contra ale unei asemenea inițiative.
Mi-aș frămînta prea mult capul să le înșir.
Va fi de-ajuns spor să spun că negreșit nu sînt în stare să încep din nou să-mi fac rost de alt atelier și să stau singur, aici în Arles ori într-altă parte, asta e totuna în acest moment; am încercat să mă deprind cu gîndul de a lua lucrurile de la capăt, însă deocamdată nu e cu putință.
Mi-e teamă să nu pierd putința de a lucra, pe care sînt pe cale s-o recapăt făcînd sforțări și avînd pe cap și toate celelalte răspunderi de-a deține un atelier.
Și, vremelnic, doresc să rămîn internat, atît de dragul propriei liniști, cît și de dragul celei a altora.
Îmi alin tristețea întrucîtva începînd să socotesc nebunia drept o boală ca altele, și luînd lucrurile ca stare, în timp ce în crizele însele mi se părea că tot ceea ce îmi închipuiam era realitate. În sfîrșit nu vreau să mă gîndesc la astea, nici să le discut. Scutește-mă de lămuriri, dar ție, domnilor Salles și Rey vă cer să faceți astfel, încît la sfîrșitul lunii ori la

începutul lunii mai să mă duc acolo să mă instalez ca internat.
Să încep din nou viața de pictor de pînă acum, izolat în atelier în curînd și fără alt mijloc de a mă distra ca să mă duc într-o cafenea sau într-un restaurant cu toată defăimarea vecinilor etc. *nu pot de fel*; să urmezi a trăi laolaltă cu altcineva, fie și cu un artist — anevoie, foarte anevoie — iei asupra ta o prea mare răspundere. Nici nu cutez să mă gîndesc la așa ceva. În sfîrșit, să începem pe trei luni, vom vedea după aceea; or, plata hranei și plata locuinței va fi fiind probabil de aproape optzeci de franci și voi picta și desena cîte puțin, fără să mă dedau la astea cu atîta patimă nesăbuită ca anul trecut. Nu te necăji de toate astea. Uite, zilele-acestea, mutîndu-mă, cărîndu-mi toată mobila, împachetînd pînzele pe care ți le voi trimite, a fost trist, dar mi s-a părut mai cu seamă trist fiindcă toate îmi fuseseră date de tine cu frăție și fiindcă, în curgerea atîtor ani, tu singur doar mă întreținuseși — și apoi aș fi obligat să-mi aduc aminte să-ți înșir toată această tristă descriere — dar mi-e greu să exprim ceea ce am simțit. Bunătatea pe care mi-ai arătat-o mie nu e pierdută, fiindcă o ai și-ți va rămîne, chiar cînd rezultatele materiale ar fi nule; ea îți rămîne totuși cu atît mai virtos, dar nu pot povesti astea așa cum le-am simțit. Acum înțelegi bine, dacă alcoolul a fost cu siguranță una dintre principalele cauze ale nebuniei mele, atunci a dat peste mine foarte încet și va pleca tot încet, dacă va pleca, înțelegi. Ori dacă mi s-o fi tras din fumat, e același lucru.
Însă aș spera doar în această — această vindecare... ce afurisită de superstiție a unor inși în privința alcoolului, într-așa fel încît ei înșiși se mîndresc că nu beau sau nu fumează niciodată.
Ni se dă sfatul să nu mințim, nici să furăm etc., să nu comitem alte mari ori mici crime și ajunge să fie foarte încurcată treaba dacă e de neapărată trebuință să nu avem nimic decît virtuți, într-o societate în care sîntem foarte nedoios înrădăcinați, fie ea bună fie păcătoasă.
Te încredințez că în aceste zile ciudate, cînd atîtea și atîtea lucruri îmi par caraghioase, fiindcă creierii

îmi sînt frămîntați, nu disprețuiesc în toate astea pe taica Pangloss.
Dar îmi vei face un bine discutînd în această privință fără ocol cu dl. Salles și cu dl. Rey.
Pare-mi-se că dînd o sumă lunară de vreo șaptezeci și cinci de franci s-ar putea să mă internez într-așa fel, încît să am tot ceea ce mi-ar trebui.
Apoi aș ține mult, dacă lucrul ar fi cu putință, să mi se dea voie să ies pe-afară cît e ziua de mare, ca să mă duc să desenez sau să pictez.
Ținînd seama că de aici ies în fiecare zi, acum cred că s-ar putea să continui astfel.
Plătind mai mult, te înștiințez că voi fi mai puțin mulțumit. Tovărășia cu ceilalți bolnavi, mă înțelegi, nu mi-e de fel neplăcută, dimpotrivă, mă distrează. Hrana obișnuită îmi convine de minune, mai ales dacă mi s-ar da ceva mai mult vin acolo decît aici, decît de obicei, o jumătate de litru în loc de un sfert, de pildă.
Dar, cu privire la un apartament separat, rămîne să aflăm ce indică regulamentele unei instituții ca asta. Să știi că Rey e prea împovărat de muncă, prea împovărat, dacă el îți scrie sau dl. Salles, e mai bine să faci, fără vreo obiecție, ceea ce zic ei. În sfîrșit, trebuie să ne resemnăm, îndatoritorul meu frate, în ceea ce privește bolile din vremea noastră — nu e, la urma urmei, decît cum se și cuvine, fiindcă trăind ani și ani întrucîtva bine sănătoși, mai curînd ori mai tîrziu ne luăm și noi partea noastră de boală. În ce mă privește pe mine, îți dai seama îndeajuns că n-aș fi ales tocmai nebunia, dacă ar fi fost de ales, dar de îndată ce ai o belea ca asta, nu mai poți s-o capeți. Totuși vom avea poate, afară de asta și consolarea de a putea să continuăm cîte puțin să lucrăm pictură. Cum vei învîrti tu vorbele ca să nu spui nevestei tale nici prea mult bine, nici prea mult rău despre Paris și despre o sumedenie de lucruri? Te crezi dinainte cu totul în stare să ții cu precizie dreapta cumpănă într-una, din orice punct de vedere? Îți string tare mîna în gînd, nu știu dacă-ți voi mai scrie foarte-foarte adeseori, fiindcă nu toate zilele mele sînt atît de limpezi spre a scrie oarecum logic.
Toate actele de bunătate în folosul meu mi s-au părut

mai mărinimoase decît oricînd astăzi, nu-ţi pot spune cum le deslușesc, dar te încredinţez că această bunătate a fost de soi şi dacă nu vezi rezultatele, dragul meu frate, nu te necăji de asta, bunătatea ta îţi va aparţine.
Însă trece asupra soţiei tale această dragoste, atît cît e cu putinţă. Şi dacă noi ne vom scrie ceva mai puţin, vei vedea că dacă ea e aşa cum mi-o închipui, îţi va alina tristeţea. Asta e speranţa mea.
Rey este un om foarte cumsecade, din cale-afară de munciter, într-una îşi vede de treabă. Ce oameni, medicii din vremea noastră!
Dacă te vei întîlni cu Gauguin, sau dacă îi vei scrie, spune-i toate cele bune din partea mea. Tare aş fi bucuros să am cîteva veşti despre ceea ce ştii despre mama şi despre sora, dacă sînt sănătoase; spune-le să privească povestea mea, zău, drept o întîmplare de care nu e cu cale să se întristeze peste fire, fiindcă sînt nenorocit doar întrucîtva — dar poate că am, în sfîrşit, poate fără a ţine seama de asta, încă nişte ani aproape obişnuiţi înaintea mea. E o boală ca oricare alta şi în zilele noastre mai toţi acei pe care îi cunoaştem, din rîndurile prietenilor noştri, au cîte ceva. Aşadar, face să ne ostenim să vorbim despre asta? Îmi pare rău că dau de furcă d-lui Salles, d-lui Rey, mai cu seamă ţie, dar ce vrei, capul nu mi-e îndeajuns de cumpănit ca s-o iau de la început ca mai înainte — apoi e vorba să nu mai dau loc la scandaluri în faţa lumii şi, firește, ceva mai liniştit acum, îmi dau seama pe deplin că am fost într-o stare nesănătoasă, sufleteşte cît şi fiziceşte. Şi oamenii s-au purtat atunci bine cu mine, cei de care îmi aduc aminte şi ceilalţi; în sfîrşit, am pricinuit neliniște, i-am îngrijorat şi dacă aş fi fost într-o stare normală toate cîte s-au întîmplat nu s-ar fi petrecut în felul acesta. Cu bine, scrie-mi cînd vei putea,

al tău,
VINCENT.

T 586

... Gîndirea mi-o recapăt treptat, dar încă mult, mult mai puţin decît înainte vreme pot să lucrez în chip folositor.

Sînt dus pe gînduri şi n-aş putea deocamdată să-mi orînduiesc viaţa.
... Îmi dau seama bine de tot că aia m-a chinuit de mult, şi că alţii, observînd simptomele de sminteală, au avut firește temeri mai întemeiate decît siguranţa pe care eu îmi închipuiam a o avea de a gîndi în chip normal, ceea ce nu era adevărat. În sfîrşit, asta îmi îmblînzeşte mult părerile pe care, cu mai multă sau mai puţină încredere în mine, le-am exprimat de prea multe ori asupra unor oameni care totuşi îmi voiau binele.
... Iată, cred că va fi o cazmă, atît pentru mine cît şi pentru alţii, cînd voi pleca din ospiciu, fiindcă mă simt şi sînt ca şi împiedicat de paralizie de a acţiona şi de a ieşi din încurcătură. Mai tîrziu, pe legea mea, cine o mai trăi o vedea...
... Aş vrea să-ţi scriu despre altceva... dar nu dau peste gîndurile pe care le caut spre a-ţi scrie despre mai multe lucruri deodată.

T 587

(29 aprilie 1889)

... M-am dus să-l vizitez pe dl. Salles cu scrisoarea ta pentru directorul azilului din Saint-Remy; va pleca într-acolo astăzi chiar — aşa încît pe la sfîrşitul săptămînii treaba sper că se va aranja. N-aş fi nenorocit nici nemulţumit dacă peste un timp oarecare aş putea să mă angajez în Legiunea străină pe cinci ani (am pînă la patruzeci de ani, mi se pare). Din punct de vedere fizic sînt mai sănătos decît înainte vreme şi asta îmi va folosi poate mai mult decît celelalte spre a-mi îndeplini serviciul. În sfîrşit, nu zic că s-ar cuveni sau că s-ar putea să se pună la cale aşa ceva fără a chibzui şi fără a consulta un medic, dar trebuie să ţinem seama că orice am face, ar fi mai puţin bine decît asta.
Acum, dacă nu iese nimic, firește, atîta cît mă vor ţine puterile, îmi va rămîne să pictez ori să desenez, de la astea nu mă voi da în lături niciodecum. Că să vin la Paris ori să mă duc la Pont-Aven nu sînt în stare; de altfel n-am nici o dorinţă puternică, nici un regret puternic mai niciodată.

Din cînd în cînd, după cum de surdele maluri ripoase de pe marginea mării, pradă durerii, se sparg valurile, se stîrneşte o furtună de dorinţă de a îmbrăţişa ceva, pe o femeie, soi de muieruşcă casnică, dar, în sfîrşit, să luăm lucrul drept ceea ce este, o urmare a excitării cumplite isterice mai degrabă decît o viziune a realităţii adevărate...

De altminteri Rey şi cu mine am şi glumit asupra acesteia, căci el susţine că dragostea e un microb, ceea ce nu m-ar mira mult şi n-ar putea să supere pe nimeni, pare-mi-se. Cristosul lui Renan[1] nu e de mii de ori mai alinător de tristeţe decît atîţia cristoşi de carton, care vi se vor servi în aşezămintele Duval[2] zise biserici protestante, catolice etc. ori nu mai ştiu cum? Şi de ce n-ar fi la fel cu dragostea?

Voi citi numaidecît, de îndată ce voi avea posibilitatea, *Antecrist* de Renan; nu ştiu nimic, absolut nimic despre ceea ce conţine, dar cred de mai înainte că voi da acolo peste două-trei lucruri dintre acele care nu se pot exprima. Ah, scumpul meu Théo, dacă ai vedea măslinii în răstimpul ăsta!... Frunzişul de argint vechi şi de argint care înverzeşte lîngă albastru. Şi pămîntul arat bătînd în portocaliu. E ceva cu totul altfel decît ceea ce îşi închipuie în Nord, e de o fineţe, de o distincţie!

Parcă ar fi sălciile cu ramurile tăiate de prin cîmpiile olandeze sau desişurile de stejari de prin dunele noastre, adică murmurul unei livezi de măslini are ceva tainic de tot, din cale-afară de vechi. E prea frumos ca să îndrăznesc să-l pictez sau să-l pot zămisli în gîndurile mele. Oleandrul — el, vorbeşte despre dragoste şi e frumos ca acel *Leabor* de Puvis de Chavannes, unde sînt femei la ţărmul mării. Dar măslinul e altceva, este, dacă ţii să-l compari cu ceva, rupt din Delacroix.

Dar în chip neaşteptat isprăvesc scrisoarea; aveam de gînd să-ţi vorbesc despre o sumedenie de lucruri dar, cum ţi-am mai scris, în capul meu ideile nu s-au aşezat.

[1] *L'Antéchrist* de E. Renan.

[2] Restaurante-standard pariziene.

Îţi voi trimite zilele acestea «cu mică viteză» două lăzi de tablouri din care să nu te sfieşti să distrugi multe...

Am primit o scrisoare de la Wil[1]... Ah, cancerul e cumplit şi greu; află că în cursul acestei curioase şi de neexplicat fierberi care a avut loc în Arles şi unde eu am fost amestecat, într-una s-a vorbit despre cancer. Se pare că după credinţa acestor virtuoşi localnici care prezic atît de bine viitorul, se pare că după dinşii mie mi s-ar fi dat în dar această boală. Despre asta nu ştiu absolut nimic, firească; dar, la urma urmei, e la mijloc, oricum, o întîmplare neaşteptată, care îmi rămîne cu desăvîrşire de neexplicat; de altminteri, o bună parte din tot ceea ce s-a întîmplat în acele zile mi-a dispărut din memorie cu totul şi nu pot reconstitui nimic. Chiar dacă m-aş strădui să-mi alin tristeţea gîndindu-mă că boli de acestea poate că se leagă de om după cum se leagă viscul de stejar.

T 588

30 aprilie 1889

Scumpul meu Théo,

Cu ocazia zilei de întîi mai îţi urez un an nu prea prost şi mai cu seamă sănătate.

Cît aş dori să-ţi pot strecura în trup oarecare forţă fizică; am senzaţia că îmi prisoseşte într-acest moment. Cu toate acestea mintea tot nu-i de fel ceea ce s-ar cuveni să fie.

Cîtă dreptate avea Delacroix să se hrănească numai cu vin şi cu pîine, izbutind să afle un fel de a trăi în armonie cu meseria sa. Dar veşnică rămîne chestiunea nenorocită a banilor. Delacroix avea venituri, Corot de asemenea. Şi Millet? Millet a fost ţăran şi fecior de ţăran. Poate că vei citi cu interes articolul pe care îl tai dintr-un ziar din Marsilia, fiindcă se străvede într-însul că e vorba despre Monticelli şi mi se pare că descrierea tabloului înfăţişînd un colţ de cimitir, e foarte interesantă. Dar, vai, e o altă poveste, de asemenea jalnică.

[1] Sora lui Vincent.

Cită tristeţe cînd te gîndeşti că un pictor care izbîndeşte, chiar dacă n-ar fi decît pe jumătate, la rîndul său trage după el o jumătate de duzină de artişti şi mai bătuţi de înfringeri, decît el însuşi.
Totuşi gîndeşte-te la Pangloss, gîndeşte-te la *Bouvard et Pécuchet*[1], ştiu, atunci chiar totul se explică, dar aceşti oameni nu-l cunosc poate că pe Pangloss sau într-adevăr ei uită tot ceea ce ştiu, sub fatala muşcătură a desperărilor reale şi a durerilor adînci.
Şi, de altminteri, sub numele de optimism, noi luăm de la capăt o religie care mi se pare a fi trenul de aprovizionare al unui soi de budism. Nu e nici un rău în asta, dimpotrivă, dacă vrei.
Nu-mi prea place articolul despre Monet apărut în *Le Figaro*; cu cît mai superior e celălalt articol din *Le XIXe siècle!* Din acela se desprindeau tablourile, pe cînd acesta nu conţine decît nişte banalităţi care îmi inspiră melancolie.
Astăzi sînt pe cale să împachetez într-o ladă nişte tablouri şi nişte studii. Unul dintre acestea din urmă peste care am lipit ziare şi care se cojeşte, este dintre cele mai bune şi cred că, văzîndu-l, ai să-ţi dai seama mai limpede ce ar fi putut să ajungă atelierul meu care s-a dus pe copcă.
Acest studiu, ca şi alte cîteva, au fost stricate de umezeală în timpul bolii mele.
Apa unei inundaţii s-a ridicat pînă la cîţiva paşi de casă şi casa rămînînd în lipsa mea fără foc, cînd m-am întors, apa şi salpetrul se prelingeau pe pereţi.
Asta m-a impresionat, nu numai că atelierul se dusese pe copcă, dar chiar studiile, care constituiseră amintiri, se stricaseră, parcă definitiv — şi avîntul meu ca să întemeiez ceva foarte simplu dar durabil a fost atît de potrivit. Totul a însemnat a lupta împotriva unei puteri căreia nu te poţi opune ori, mai degrabă, a fost o slăbiciune sufletească a mea şi am mustrări de cuget dureroase, greu de caracterizat. Cred că din pricina asta am strigat atît în timpul crizelor; voiam să mă apăr şi nu-mi mai atingeam ţinta. Căci nu mie, ci tocmai acelor pictori de felul nenorocitului

[1] Roman de Flaubert, neisprăvit, publicat în 1881.

despre care vorbeşte articolul aci alăturat, atelierul acesta ar fi putut fi de folos.
În sfîrşit, au fost mai mulţi decît noi mai înainte. Ibrias la Montpellier şi-a dăruit acestui scop o întreagă avere şi o întreagă viaţă şi fără nici un cît de neînsemnat rezultat vădit.
Da — o sală rece de muzeu municipal, unde vezi o faţă adînc mîhnită[2] şi atîtea tablouri frumoase, unde, fără îndoială, eşti mişcat, dar, vai! mişcat întocmai ca într-un cimitir.
Totuşi cu anevoie ne-am plimba printr-un cimitir care ar dovedi mai limpede existenţa acelei *Speranţe* pe care a pictat-o Puvis de Chavannes.
Tablourile se veştejesc ca florile — astfel chiar unele de Delacroix au suferit; minunatul *Daniel*, *Odaliscele* (cu totul altminteri decît cele de la Luvru, erau numai într-o singură gamă bătînd în violet), dar cît m-au impresionat tablourile acestea care se veştejesc aici, puţin înţelese desigur de cea mai mare parte din vizitatori, care se uită la Courbet, la Cabanel, şi la Victor Giraud etc. Ce însemnăm noi , noi, ceilalţi pictori? Ei bine, cred că Richepin are de multe ori dreptate, de pildă, cînd, în mod brutal, referindu-se la ei, îi trimite pur şi simplu în casa de nebuni, într-ale sale *Blesteme*.
Acum totuşi te asigur că nu ştiu vreun ospiciu unde ar binevoi să mă primească pe gratis, chiar presupunînd că aş lua asupra-mi cheltuielile cu pictura şi că aş lăsa ospiciului tot ce aş lucra. Şi la mijloc este poate că, nu zic grabă, dar în sfîrşit o oarecare nedreptate. M-aş resemna dacă aş găsi aşa ceva. Dacă n-aş avea prietenia ta, aş fi împins fără remuşcări la sinucidere şi aşa las cum stau în cele din urmă aş ajunge la aşa ceva.
Aci e, vei vedea, sper, clenciul, cheia îngăduinţei de a ne ridica împotriva societăţii şi de a ne apăra. Fii sigur că pictorul marsiliez[3] nu s-a sinucis din pricina absintului, din simplul motiv că nimeni nu i-ar fi

[1] Este vorba de portretul lui Bruyas de Delacroix. I-au mai făcut portretul şi alţi pictori, printre care Puvis de Chavannes şi Courbet.
[2] Este vorba despre Monticelli.

oferit, iar el n-avea cu ce să-l cumpere. De altminteri, nu bea numai de plăcere, ci pentru că fiind bolnav își găsea astfel un reazem în viață.
Dl. Salles a fost la Saint-Rémy — ei nu vor să-mi îngăduie pictura în afară de ospiciu, nici să mă primească sub 100 de franci.
Informațiile sînt deci foarte proaste. Dacă angajîndumă pe cinci ani în Legiunea străină aș izbuti să mă descurc, cred că aș prefera asta.
Căci, pe de o parte, fiind închis și nelucrînd mă voi tămădui cu anevoie, pe de altă parte, vom fi siliți să plătim cîte o sută de franci pe lună în decurs de o întreagă viață lungă de nebun.
E grav și ce vrei să mai am de chibzuit, dar or să vrea oare să mă ia ca soldat? Mă simt tare obosit de convorbirea cu dl. Salles și nu prea știu ce-i de făcut.
I-am recomandat lui Bernard să-și facă serviciul militar, este oare astfel într-atît de uimitor să mă gîndesc să plec în Arabia cu însumi ca soldat?
Spun asta pentru cazul cînd s-ar întîmpla așa ceva; n-ar trebui să mă dojenesc prea tare dacă voi pleca într-acolo. Celelalte sînt atît de nedeslușite și de cîndate.
Și tu știi cît de îndoielnic este să-ți redobîndești cît cheltuiești cu lucratul picturii. De altminteri, cu sănătatea mi se pare că o duc bine.
Dacă e să nu pot lucra decît sub supraveghere și în ospiciu, merită oare osteneala, Doamne, să mai plătesc și bani pentru asta!
Desigur la cazarmă aș putea să lucrez tot așa, ba chiar mai bine. În sfîrșit, stau și chibzuiesc, chibzuiește și tu temeinic, știind că totul se petrece de-obicei cît mai bine în cea mai bună dintre lumi nu e cu neputință. Îți string puternic de tot mîna.

Cu totul al tău,
VINCENT.

T 589

(2 mai 1889)

... Aș prefera să mă angajez; mă tem — accidentul men fiind cunoscut în oraș — mă tem că mă vor respinge, dar mă înspăimîntă ori mai curînd mă intimidează posibilitatea, probabilitatea unui refuz.

Dacă aș avea vreo cunoștință să poată să mă bage, pe cinci ani, în Legiunea străină, m-aș duce.
Însă nu vreau să se considere lucrul drept un act de nebunie din partea mea și de aceea îți vorbesc despre asta ca și d-lui Salles, pentru ca să intru acolo în deplină seninătate și chibzuind bine.
Poate, zic eu, dar, în sfîrșit, orice s-ar întîmpla, dacă aș ști că m-ar primi, aș intra în Legiune. Am ajuns sfios și șovăitor; de atunci trăiesc parcă mecanic, fără voia mea.
Totuși cu sănătatea o duc foarte bine și lucrez cîte ceva. Am în lucru o alee de castani cu flori tranda firii, cu un cireș scund în floare și cu o glicină pe cărarea parcului împestrițată de soare și de umbră.
Tabloul va fi perechea aceluia așezat în rama cea de nuc.
Dacă îți împărtășesc că m-aș angaja pe cinci ani, să nu-ți închipui că m-aș angaja cu gîndul ca să mă jertfesc azi ca să fac o faptă bună.
Sînt « prost crescut » în viață și starea mea mintală nu numai că *este* dar *a și fost* a unei ființe despărțite de lumea concretă, într-atît încît orice ajutor mi s-ar da, nu *pot* chibzui ca să-mi cumpănesc viața. Acolo unde *sînt dator* să mă conformez unei reguli, ca aici la ospiciu, sînt liniștit. Și în slujbă ar fi mai mult ori mai puțin același lucru. Acum, dacă desigur înfrunt primejdia mare de a fi refuzat, fiindcă eu știu că sînt alienat ori epileptic, probabil de-a binelea, (cu toate că, după cîte am auzit spunîndu-se, sînt cincizeci de mii de epileptici în Franța, dintre care numai patru mii internați și că astfel nu e ceva nemaipomenit), poate că la Paris vorbind, de pildă, cu Detaille [1] sau cu Caran d'Ache [2] voi fi repede băgat în slujbă. N-ar fi nici o scofală; în sfîrșit, să chibzuim, dar ca să trecem la fapte. Pînă una alta fac și eu ce pot și ca să *lucrez orice-o fi*, cuprinzîndu-se și pictura, am destulă bunăvoință.

---

[1] *Edouard Detaille* (1848—1912) — pictor militar francez.
[2] *Caran d'Ache* — pseudonimul lui Emmanuel Poiré (1859—1909) — desenator umorist francez, născut la Moscova.

Dar banii care se cheltuiesc pe pictură mă împovărează cu un simțământ de datornic și de lașitate și ar fi cu cale să înceteze acesta, dacă s-ar putea.

De altfel am spus o dată pentru totdeauna, ar fi mai bine ca în acest moment, dacă e vorba să se ia o hotărâre, tu și cu dl. Salles să decideți în numele meu. Și, s-o știți, nu refuz nimic, nici de-a pleca la Saint-Rémy. ... S-ar putea să mă duc din nou să locuiesc în cafeneaua de noapte, unde mi-am adăpostit sub un șopron mobila, dar... zi de zi aș lua contact atunci tocmai cu vecinii mei de acum cîtva timp, căci e alături de casa unde am avut eu atelierul.

În oraș totuși acum nu mi se mai zice nimic și pictez în grădina publică fără să fiu stingherit cine știe ce — decît doar de curiozitatea trecătorilor.

... În privința daraverelor materiale să nu ne prea pierdem curajul, dar să ne silim să fim cuminți.

... Iată ce socotesc eu vrednic să fie pus pe șasiuri din colet:

Cafeneaua de noapte,	Aliscampele (calea mormintelor),
Via cea verde,	*idem*,
Via cea roșie,	Grădina cu desiș mare de conifere
Camera de culcare,	și cu oleandri roz,
Brazdele,	*idem*, cedri și mușcate,
idem,	floarea-soarelui,
Portretul lui Boch,	*Idem*, ochiul-boului și gălbinele
Portretul lui Laval,	etc.,
Portretul lui Gauguin,	flori, mușcatul dracului etc.
Portretul lui Bernard,	

Lada conține studii de Gauguin, care îi aparțin lui, cele două măști de scrimă ale sale și mănușile de scrimă. Dacă o fi loc în ladă, voi adăuga niște șasiuri.

T 590

(mai 1889)

Scumpul meu Théo,

Bltnda ta scrisoare mi-a făcut bine astăzi, pe legea mea, fie și Saint-Rémy, atunci.

Dar te previn din nou, dacă, după o adîncă chibzuială și după consultul medicului, va fi poate sau necesar, sau numai folositor și înțelept să pornim într-acolo, să privim totul cu aceiași ochi ca și celelalte și fără hotărîri potrivnice luate mai dinainte. Asta e totul! Îndepărtează de la tine gîndul sacrificiului în această privință. Îi scriam chiar mai dăunăzi surorii, că în tot decursul vieții mele sau în apropiere tot cel puțin, am umblat după altceva decît o carieră de martir, pentru care nu sînt croit.

Dacă dau peste necazuri sau pricinuiesc altora, pe legea mea, rămîn încremenit. Desigur, aș respecta, cu dragă inimă aș admira pe niște martiri etc. dar trebuie să-ți spun că, de pildă, în *Bouvard et Pécuchet* se află cu totul altceva, care se potrivește mai bine cu mărunta noastră viață.

În sfîrșit, îmi pregătesc cufărul și probabil că de îndată ce va putea dl. Salles va merge cu mine într-acolo. Ah, ceea ce spui despre Puvis și despre Delacroix, e adevărat al naibii, ăștia au demonstrat cu vîrf și îndesat ceea ce putea fi pictura, dar să nu amestecăm lucrurile cînd sînt la depărtări nemăsurat de mari. Or, eu ca pictor nu voi însemna vreodată ceva important, îmi dau seama bine. Presupunînd totul schimbat, firea, educația, împrejurările, atunci s-ar fi putut să fie într-un fel ori într-altul. Dar noi sîntem prea realiști ca să încurcăm lucrurile. Îmi pare rău cîteodată că n-am păstrat pur și simplu paleta olandeză cu tonurile ei gri și că am lucrat pe fugă fără să stăruiesc, peisaje în Montmartre. De aceea îmi trece acum prin gînd să încep din nou a desena mai mult cu un condei de trestie, ceea ce, întocmai ca vederile din Montmajour de anul trecut, costă mai ieftin și mă desfată tot atît. Astăzi am dat gata un desen foarte întunecat și îndeajuns de trist pentru primăvară dar, în sfîrșit, orice mi s-ar întîmpla și în orice împrejurări m-aș afla, lucrul acesta s-ar putea să-mi rămînă o ocupație de lungă durată și, ca să zic așa, să-mi ajungă un mijloc de trai chiar.

... Desigur, tu ai intrat cu mult mai devreme decît mine la Goupil, unde, pe scurt, ai trecut prin momente foarte critice, îndeajuns de multe ori, pentru care nu ți s-a mulțumit întotdeauna.

Şi tocmai le-ai trecut cu zel şi cu devotament fiindcă tatăl nostru, cu toată numeroasa familie de atunci, se afla cam la strîmtoare de bani şi că spre a asigura binul mers al acesteia a fost nevoie ca tu să te pui pe treabă cu tot dinadinsul — cu multă emoţie m-am mai gîndit la toate aceste amintiri de demult în cursul bolii mele. În sfîrşit, lucrul de căpetenie e să ne simţim într-o strînsă unire, ceea ce încă nu s-a destrămat.

Am oarecare speranţă că prin ceea ce, într-un cuvînt, mă pricep în arta mea, va veni o vreme cînd voi mai crea, deşi stînd în azil. La ce mi-ar folosi o viaţă mai nefirească de artist în Paris, de care la urma-urmei nu m-aş lăsa păcălit decît pe jumătate şi pentru care îmi lipseşte, în mod consecvent, însufleţirea neapărat trebuitoare ca să mă fac repede cunoscut. Din punct de vedere fizic e uimitor cît de sănătos sînt, dar nu e îndeajuns ca să te bizui pe asta spre a crede cumva că ar fi la fel în ce priveşte starea minţii. Aş dori, după ce mă voi face cunoscut oarecum acolo, să încerc să ajung infirmier încetul cu încetul, în sfîrşit, să lucrez la orice şi să-mi iau din nou vreo ocupaţie — oricare s-o întîmpla.

Mi-ar fi straşnic de folos tătucu' Pangloss, cînd firească mi s-ar întîmpla să mă îndrăgostesc din nou. Alcoolul şi tutunul au, în sfîrşit, partea lor bună ori rea — e cam relativ asta — sînt anti-afrodisiace, nu le pot numi altfel, pare-mi-se. Nu-s totdeauna de dispreţuit de cei care cultivă artele-frumoase.

În sfîrşit, asta va fi proba de care va trebui să nu uit să-mi bat joc cu tot dinadinsul. Căci virtutea şi cumpătarea prea mă tem că m-ar mîna şi mai mult prin meleagurile acelea pe unde îmi pierd busola de obicei foarte iute şi pe unde, de data aceasta, se cade să-mi dau silinţa să dovedesc mai puţină pasiune şi mai multă simplicitate.

Putinţa pasională, în ce mă priveşte pe mine, nu e cine ştie ce scofală mare, în timp ce totuşi rămîne, cutez a crede, puterea de a mă simţi legat de fiinţele omeneşti cu care îmi voi trăi traiul. Cum o duce moş Tanguy — să-i spui numaidecît salutări din partea mea. Aud istorisindu-se prin gazete că sînt lucruri izbutite la Salon. Ascultă — nu fi impresionist exclusivist; în sfîrşit, dacă este ceva bun în vreo lucrare, nu trece

cu vederea. Desigur, culoarea e în progres *tocmai prin* impresionişti, chiar cînd ei o iau razna, iar Delacroix a şi fost mai complet decît ei.

Şi, drăcie, Millet nu are aproape de fel culoare, dar ce e opera sa!

Nebunia e de folos în această privinţă, poate că ajungi mai puţin exclusivist.

Nu regret că am vrut să cunosc teoria culorilor oarecum din punct de vedere tehnic.

Ca artist nu eşti decît o verigă într-un lanţ şi fie că descoperi, fie că nu descoperi cine ştie ce, îţi poţi alina tristeţea.

Am auzit vorbindu-se despre un interior verde peste tot, cu o femeie verde, la Salon; se spunea numai bine despre el, ca şi despre un portret de Mathey şi despre un altul de Besnard *Sirena*. Se adăuga şi că ar fi acolo ceva nemaipomenit, de unul numit Zorn, dar nu se preciza ce anume şi că era un Carolus Duran *Triumful lui Bachus* prost. Totuşi *Doamna cu mănuşi* de el de la Luxembourg mi se pare şi acum tot atît de izbutită; în sfîrşit, dintre lucrările nu prea serioase unele îmi plac mult, de pildă, o carte ca *Bel Ami*. Şi opera de Carolus este ceva aproape la fel. Epoca noastră a fost totuşi cam aşa, ca şi toată perioada lui Badinguet[1]. Şi dacă un pictor lucrează cum vede el, este totuşi cineva.

Ah, să picteri chipuri cum Claude Monet picteză peisaje! Iată ceea ce rămîne să pictăm, fie ce-o fi, chiar dacă n-am aprecia în cel mai rău caz dintre impresionişti decît doar pe Monet.

Fiindcă, la urma urmelor, Delacroix, Millet, mai mulţi sculptori au lucrat figuri, de altminteri, mai bine decît impresioniştii, şi chiar J. Breton.

În sfîrşit, scumpul meu frate, să fim drepţi şi îţi vorbesc bătînd în retragere: să ne gîndim cînd îmbătrînim prea tare ca să ne aşezăm în rîndul tinerilor, la ceea ce am iubit pe vremuri, la Millet, la Breton, la Israëls, la Whistler, la Delacroix, la Leys.

Şi, fii sigur, sînt de ajuns de convins că nu voi fi martor la un viitor mai presus de ei, de altminteri, nici nu doresc aşa ceva.

---

[1] Poreclă dată lui Napoleon al III-lea. *(N. tr.)*

Acum societatea este așa cum este, noi nu avem dreptul, firește, să dorim ca ea să se adapteze exact la cerințele noastre personale.
În sfîrșit, deși socotesc foarte, foarte nimerit să mă duc la Saint-Rémy, totuși oameni ca mine ar fi de fapt mai drept să-i virîm în Legiune.
Nimic nu stă în puterea noastră, dar mai mult decît probabil că m-ar respinge, cel puțin aici, unde pățania mea este prea cunoscută și mai cu seamă exagerată. Ți-o spun foarte, foarte serios, fizicește mă simt mai sănătos decît acum atîția ani și aș putea îndeplini serviciul militar.
Să mai chibzuim deci la asta plecînd totuși la Saint-Rémy. Îți string tare mîna ca și nevestei tale.

Cu totul al tău,
VINCENT.

Ah, n-am vrut dinadins să-ți spun, scriindu-ți că nu se cade să uiți să apreciezi ceea ce este bun la cei care nu sînt impresioniști, că te-aș îmboldi să admiri din cale-afară Salonul; dar că pe o mulțime de inși ca, de pildă, pe Jourdan, care a murit de curînd în Avignon, pe Antigna, pe Feyen-Perrin, pe toți acei pe care odinioară i-am cunoscut atît de bine, de ce să-i uităm, ori de ce să nu dăm importanță celor care sînt echivalenții lor astăzi: lui Daubigny și lui Ouost și lui Jeannin — nu sînt ei coloriști, de pildă?
Atîtea diferențieri în impresionism *nu au* importanța pe care au încercat unii să le-o dea.
Crinolinele și ele aveau ceva frumos și, prin urmare, ceva nimerit, dar, în sfîrșit, moda a fost totuși din fericire trecătoare. Pentru unii nu.
Și astfel vom păstra într-una oarecare dragoste însuflețită pentru impresionism, dar îmi dau seama că eu mă întorc din nou din ce în ce mai mult la părerile pe care le aveam înainte de a mă duce la Paris...
Acum, după ce te-ai însurat, noi nu mai trebuie să trăim pentru ideile mărețe, ci, crede-mă, pentru cele mai mărunte doar. Și mi se pare că aflu aici o minunată alinare, de care nu mă plîng nicidecum.
Am în camera mea faimosul portret de bărbat — gravura în lemn pe care ai văzut-o — o mandarină de Monorobu (marea planșă din albumul Bing), *fîrul de iarbă* (din același album), *La Pietà* și *Bunul samarinean* de Delacroix și *Cititorul* de Meissonnier, apoi două desene mari cu condei de trestie. Citesc acum *Doctorul de țară* de Balzac, carte foarte frumoasă; e într-însa o figură de femeie nenebună, dar prea simțitoare, foarte fermecătoare; ți-o voi trimite după ce voi isprăvi-o. E loc întins aici la ospiciu, ar fi unde să se clădească niște ateliere pentru vreo treizeci de pictori.
Trebuie chiar să mă resemnez; nu e decît prea adevărat că o sumedenie de pictori ajung nebuni — duc o viață care îi deprinde să fie ca să spun puțin de tot, foarte abstracți.
Dară mă arunc la lucru cu toate puterile, e bine, dar rămîn într-una smintit.
Dacă s-ar putea să mă angajez pe cinci ani, m-aș însănătoși mult de tot și aș ajunge mai cu seamă la cap și mai stăpîn pe mine.
Dar una sau alta, mi-e egal.
Sper că din grămada de pînze pe care ți-am trimis-o, unele, în cele din urmă, îți vor face plăcere. Dacă rămîn pictor, atunci în curînd ori într-un tîrziu, voi revedea pesemne Parisul și sînt ferm hotărît într-adevăr să retușez din plin, cu acest prilej, multe dintre pînzele mele vechi. Ce face Gauguin? Mă feresc încă să-i scriu pînă ce voi fi cu totul normal, dar mă gîndesc adeseori la dînsul.
... Vei vedea că expresiile celor două femei sînt altfel decît expresiile care se văd la Paris.
Signac s-a și întors la Paris?

SAINT-RÉMY. 3 mai 1889 — 16 mai 1890

Vincent, întovărășit de pastorul Salles, sosește în ziua de 3 mai la azilul din Saint-Rémy, instalat în clădirile vechii mănăstiri Saint-Paul-de-Mausole. Din acest azil Vincent va ieși după un an, în decursul căruia va avea multe crize chinuitoare, va încerca să se sinucidă în diferite rînduri — dar va picta și unele din capodoperele sale cele mai senine.

T 591

(8 ori 9 mai 1889)

Mulțumiri pentru scrisoare. Ai toată dreptatea să spui că dl. Salles a fost desăvîrșit în tot ce s-a petrecut, am mari îndatoriri față de dînsul.

Vreau să-ți spun că bine am făcut, mi se pare, că am venit aici; mai întîi văzînd *realitatea* vieții nebunilor ori a smintiților feluriți din această menajerie, scap de frica nedeslușită, de frica de aia. Și încetul cu încetul încep să ajung a privi nebunia drept o boală ca oricare alta. Apoi schimbarea mediului înconjurător, după cît îmi pare, îmi face bine.

După cîte știu, medicul de aici înclină să considere ceea ce am avut eu drept un atac de natură epileptică. Dar nu l-am întrebat după aceea.

Vei fi primit lada cu tablouri, sînt curios să aflu dacă s-au mai stricat pe drum ori ba?

Am început alte două — flori de stînjenei violeți și o tufă de liliac — două subiecte luate din grădină. Gîndul că am datoria de a lucra îmi trece prin cap mereu și cred că toate puterile de a picta îmi vor veni din nou îndeajuns de repede.

Însă lucrul mă absoarbe adeseori într-atît, încît cred că voi rămîne pe totdeauna afundat în nori, în gînduri și stîngaci în a mă descurca în tot restul vieții.[1]

(9 mai 1889)

Draga mea soră,

Îți mulțumesc mult pentru scrisoarea dumitale, în care am căutat mai ales vestile cu privire la fratele meu. Și mi se par foarte bune. Văd că ai și observat că lui îi place Parisul și că asta te uimește mai mult sau mai puțin pe dumneata care nu-l iubești de fel sau mai degrabă îi iubești mai ales florile, bănuiesc, de pildă, glicinele, care probabil încep să înflorească. N-ar putea să se întîmple ca, iubind un tărîm, să-l vezi mai limpede și mai precis decît neiubindu-l? Pentru el și pentru mine Parisul este desigur ca să zic așa, un cimitir, unde au pierit mulți artiști pe care, direct sau indirect, i-am cunoscut.

Desigur Millet, pe care de cum îl cunoști începi să-l iubești mult și împreună cu el mulți alții, și-au dat silința să iasă afară din Paris. Dar pe Delacroix, de pildă, cu anevoie mi-l închipui «ca om», altminteri decît parizian.

Toate acestea ca să te îmboldesc — cu putința de a fi desmințit, e adevărat — să crezi în *posibilitatea* că în Paris sînt și *case* și nu numai apartamente.

În sfîrșit, — din fericire — dumneata ți ești și casă. E foarte ciudat poate că în urma acestui atac teribil în sufletul meu nu prea am vreo dorință, vreo speranță chiar deslușite și mă întreb dacă ăsta e cursul gîndirii cînd, după ce pasiunile aproape s-au cam stins, coborî muntele în loc să-l urci. În sfîrșit, sora mea, dacă poți să crezi sau mai-mai să creți că totul se întîmplă totdeauna cît mai bine în cea mai bună dintre lumi, atunci vei putea crede poate și că Parisul este orașul cel mai grozav dintr-însa.

Vei fi și observat cumva că bătrînii cai de birjă au acolo mari ochi frumoși adînc mîhniți ca ai creștinilor cîteodată? Orice ar fi, nu sîntem niște sălbatici, niște țărani, și avem poate *chiar datoria* de a îndrăgi civilizația (așa zisă). În sfîrșit, ar fi probabil o fățărnicie să spunem ori să credem că Parisul e urîcios,

[1] Acestei scrisori Vincent alătură o scrisoare către soția lui Théo, adresîndu-i-se: «Dragă soră!»

de vreme ce trăim într-însul. Prima dată cînd vezi Parisul, s-ar putea, de altminteri, ca totul să ţi se pară într-însul împotriva firii, murdar şi trist.
La urma urmelor, dacă nu-ţi place Parisul, mai cu seamă să nu-ţi placă pictura, nici acei care se îndeletnicesc direct ori indirect cu ea, căci nu e decît prea îndoielnic să fie frumoasă ori folositoare.
Dar, ce vrei, unii oameni îndrăgesc natura, deşi sînt sminţiţi ori bolnavi, de pildă, pictorii; apoi unii îndrăgesc ceea ce iese din mîna omului şi aceştia merg pînă la a îndrăgi tablourile. Cu toate că pe-aici sînt cîţiva bolnavi foarte grei, teama, groaza de nebunie pe care le aveam înainte vreme s-au şi potolit mult.
Şi deşi se aud pe-aici într-una ţipete şi urlete cumplite ca de animale dintr-o menajerie, cu toate astea oamenii de aici se cunosc foarte bine între ei şi se ajută unii pe alţii cînd îi prind crizele. Pe cînd lucrez în grădină, ei vin toţi să se uite şi vă încredinţez că sînt mai rezervaţi şi mai cuviincioşi decît cetăţenii de treabă din Arles.
S-ar putea să stau aici îndeajuns de mult, niciodată n-am fost atît de liniştit ca pe-aici şi ca la ospiciul din Arles, ca să pot în sfîrşit picta cîte ceva. Foarte pe aproape sînt nişte munţi nu prea înalţi, cenuşii sau albaştri, avînd la poalele lor nişte grîne foarte, foarte verzi şi cîţiva pini.
M-aş socoti foarte fericit dacă aş ajunge să lucrez îndeajuns spre a-mi cîştiga traiul, căci de asta sînt foarte îngrijorat, cînd îmi aduc aminte că am lucrat atîtea tablouri şi desene şi că n-am vîndut nimic. Nu te grăbi prea tare să ţi se pară că ar fi la mijloc o nedreptate, eu despre asta nu ştiu nimic. Mulţumîndu-ţi încă o dată fiindcă mi-ai scris şi fiind tare încîntat că fratele meu nu mai intră într-un apartament pustiu cînd se întoarce acasă seara, îţi string mîna în gînd şi socoteşte-mă,

fratele dumitale,
VINCENT.

T 592

(25 mai 1889)

...Ceea ce spui despre *La Berceuse* îmi face plăcere într-adevăr; e foarte drept că oamenii din popor, care cumpără cromolitografii şi ascultă cu simţăminte exagerate flaşnetele, o nimeresc în chip vag şi poate că sînt mai sinceri decît unii hoinari de pe bulevarde care se duc la Salon.
Lui Gauguin, dacă va vrea să primească, dă-i exemplarul din *La Berceuse* care nu era aşezat pe şasiu şi lui Bernard la fel, drept mărturie de prietenie. Dar dacă Gauguin vrea nişte *floarea-soarelui*, atunci, cum se şi cuvine, să-ţi dea în schimb ceva ce ţi-o plăcea ţie tot atît.
Şi lui Gauguin i-au plăcut îndeosebi floarea-soarelui mai tîrziu, după ce le văzuse mai multă vreme. Trebuie să ştii că dacă le aşezi în felul acesta, adică *La Berceuse* în mijloc şi cele două pînze cu floarea-soarelui la dreapta şi la stînga, formează parcă un triptic.
Şi tonurile de la cap, galbene şi portocalii, capătă din nou mai multă strălucire prin învecinarea cu obloanele galbene.
Şi atunci vei înţelege ceea ce ţi-am scris, că gîndul meu a fost să lucrez un decor ca, de pildă, pentru fundul unei cabine dintr-o navă. Formatul lărgindu-se, execuţia sumară îşi capătă dreptul ei la viaţă. Cadrul din mijloc e atunci roşul. Şi cele două floarea-soarelui care se află împreună sînt înconjurate de vergele.
Uite, încadrarea de leaţuri simple, lucrate îndeajuns de bine şi o ramă ca asta nu costă decît foarte puţin. Ar fi cu cale poate să înconjuri cu de astea *Viile verzi şi roşii*, *Semănătorul* şi *Brazdele* şi *Interiorul camerei de culcare* de asemenea.
Iată altă pînză de treizeci, tot banală ca o cromolitografie de bazar; înfăţişează eternele cuiburi de verdeaţă, la dispoziţia îndrăgostiţilor.
Trunchiuri groase de copaci acoperite de iederă, pămîntul acoperit şi el de iederă şi de brebenei, o bancă de piatră şi un pîlc de trandafiri palizi cu răcoroasă umbră. În primul plan cîteva plante cu calicul alb. E verde, violet şi trandafiriu.
Nici vorbă — le lipseşte din păcate şi cromolitografiilor din bazare şi flaşnetelor — să introducă într-însele oarecare stil.
De cînd sînt aici, grădina pustiită, cu pini înalţi, sub care creşte, înaltă şi ţinută în stare proastă, o iarbă

amestecată laolaltă cu neghine de tot felul, mi-a fost de ajuns ca să lucrez şi încă n-am ieşit pe-afară. Totuşi priveliştea din Saint-Rémy e foarte frumoasă şi încetul cu încetul voi face printr-însa popasuri, după cît se pare.

Dar ştiind locului aici, firește, medicul a putut să-şi dea seama mai bine despre ce a fost şi va fi; cutez să sper, mai liniştit că poate o să-mi îngăduie să pictez. Îţi *garantez* că mi-e bine aici şi că deocamdată nu întrevăd nici un motiv, chiar nici unul, să vin într-o pensiune în Paris sau prin împrejurimi. Am o cămăruţă cu tapete gri-verzi, cu două perdele verzui ca apa, cu desene de trandafiri foarte palizi, înviorate de dungi subţiri de roşu ca sîngele.

Aceste perdele, pesemne rămăşiţe de la vreun bogătaş scăpătat şi răposat, au un desen foarte drăguţ. Din aceeaşi obîrşie se va fi tras probabil jilţul ponosit de tot, acoperit cu o tapiţerie împestriţată în felul de a lucra al lui Diaz ori al lui Monticelli, caleidoscop închis, roşu, roz, alb, crem, negru, albastru-mioşotis şi verde-sticlă; pe fereastra cu gratii de fier zăresc o tarla de grîu împrejmuită, o perspectivă ca în Van Goyen, deasupra căreia dimineaţa văd răsărind soarele în nimbul său de lumină. Pe lîngă asta — fiind peste treizeci de camere goale — mai am o cameră de lucru.

Mîncarea este nici prea-prea, nici foarte-foarte. Cam mîncase, firește, a mucegai, ca într-un restaurant unde mişună libărcile, din Paris, sau ca într-un internat. Aceşti nenorociţi neavînd absolut nimic de făcut (n-au o carte, nimic, spre a se distra, decît un joc de-a ghiulelele şi un joc de dame), n-au altă distracţie zilnică decît să se îndoape cu năut, cu fasole şi cu linte şi cu alte lucruri de băcănie şi cu mărfuri coloniale în cantităţi orînduite şi la ore fixe.

Digerarea acestor mărfuri prezentînd oarecare greutăţi, ei îşi trec astfel zilele într-un fel pe cît de paşnic, pe atît de puţin costisitor.

Dar, fără glumă, *teama* de nebunie îmi trece în foarte bună parte văzînd de aproape pe acei care sînt atinşi de ea, aşa cum s-ar putea ca mai tîrziu foarte lesne să fiu atins şi eu.

Înainte vreme îmi era scîrbă de aceste fiinţe şi mă cuprindea oarecare jale cînd vrînd-nevrînd mă gîndeam că atîţia oameni de meseria noastră: Troyon, Marchal, Méryon, Jundt, M. Maris, Monticelli, atîţia şi atîţia alţii îşi încheiaseră viaţa într-acest chip. Nu eram în stare să mi-i înfăţişez nici cîtuşi de puţin într-o stare ca asta.

Ei bine, acum mă gîndesc la toate acestea fără teamă, adică nu mi se pare mai crud decît dacă aceşti oameni ar fi pierit de cu totul altceva, de ftizie ori de sifilis, de pildă. Pe aceşti artişti îi văd recăpătîndu-şi înfăţişarea lor senină, şi crezi tu că e puţin lucru să te întîlneşti cu nişte înaintaşi din meserie? De asta, fără glumă, sînt adînc recunoscător.

Căci, cu toate că unii urlă ori de-obicei vorbesc într-aiurea, e aici multă prietenie curată pe care şi-o nutresc unii altora; ei zic în gîndul lor să-i rîdăm pe alţii, ca şi alţii să ne rabde pe noi, le trec prin cap şi alte judecăţi foarte drepte, pe care le pun astfel în practică.

Şi noi între noi ne înţelegem foarte bine; pot, de pildă, să stau de vorbă cîteodată cu unul care nu răspunde decît prin sunete fără noimă fiindcă n-are nici o frică de mine.

Dacă vreunul are vreo criză oarecare, ceilalţi îl supraveghează şi intervin ca să nu-şi facă rău.

Acelaşi lucru în ce priveşte pe acei cărora le vine toana să se supere adeseori. Unii dintre cei de de mult, deprinşi cu ale menajeriei, dau fuga şi-i despart pe luptători, dacă o luptă e la mijloc.

E adevărat că unii se află în stări mai grave, fiind fie murdari, fie primejdioşi. Aceştia sînt într-altă curte. Acum, de două ori pe săptămînă, fac baie, unde stau două ceasuri, apoi cu stomacul o duc nespus mai bine decît anul trecut, numai dacă mi-ar fi aşa mai departe, după cît mă pricep eu. Aici voi cheltui mai puţin, cred, decît într-altă parte, punînd la socoteală că aici mai am de lucru cu prisosinţă pe viitor, căci natura e frumoasă.

Speranţa mea e că după ce se va împlini un an voi şti mai bine decît acum ceea ce pot şi ceea ce vreau. Atunci încetul cu încetul îmi va veni un gînd ca s-o iau de la capăt. Să mă duc din nou la Paris sau oriunde, în acest moment nu-mi convine de fel, mă simt la locul meu aici. De o îndobitocire fără margini

pătimesc, după părerea mea, cel mai mult acei care sînt aici de ani și ani. Or, lucrul meu mă va feri într-o măsură oarecare de așa ceva.
Sala unde se stă în zilele cînd plouă e ca o sală de așteptare de clasa a treia din vreun sat care lîncezește, cu atît mai vîrtos cu cît unii stimabili alienați poartă de-a pururi pălărie, ochelari, baston și o îmbrăcăminte de voiaj, de parcă ar fi la băi de mare aproape, și acolo fac pe călătorii.
Sînt nevoit să-ți mai cer cîteva culori și îndoosebi niște pînză. Cînd vei primi cele patru pînze pe care am început să le lucrez după grădină, vei vedea că ținînd seama că viața mi se trece mai ales în grădină, nu e atît de jalnic. Am desenat acolo ieri un foarte mare fluture de noapte — îndeajuns de neobișnuit — numit cap de mort, cu un colorit de o distincție nimitoare, negru, gri, alb, nuanțat cu răsfrîngeri de carmin ori bătînd vag în verde de măslină; un coțcogeamite fluture. Ca să-l pictez ar fi trebuit să-l omor și ar fi fost păcat, într-atît insecta era de frumoasă. Îți voi trimite desenul împreună cu alte cîteva desene de plante.
... Unul de-aici țipă și vorbește *într-una* ca mine timp de cincisprezece zile; i se pare că aude voci și vorbe din ecoul de pe coridoare, probabil fiindcă nervul auzului e bolnav și prea simțitor — și la mine era deodată și vederea și auzul, ceea ce este obișnuit, după cît spunea Rey odată, la începutul epilepsiei. Zdruncinătura fusese astfel, încît îmi era lehamite să fac vreo mișcare chiar — și nimic nu mi-ar fi plăcut atît decît să nu mă mai trezesc. În prezent *această greață de viață* e mai puțin deslușită și melancolia nu mai e atît de vie. Dar *voință* n-am încă de fel, dorințe nu prea sau de loc și tot ceea ce e în legătură cu viața obișnuită, de pildă, dorința de a-mi vedea iarăși prietenii la care totuși mă gîndesc, e aproape nulă. De aceea nu sînt încă în situația de a putea să ies de-aici în curînd; m-ar stăpîni melancolia încă peste tot.
Și doar în cele mai din urmă zile mi s-a schimbat oarecum cu totul scîrba de viață. De-aici pînă la voință și pînă la acțiune e încă drum de străbătut.

... Și chestiunea banilor, orice am face, rămîne locului într-una, ca dușmanul în fața trupei — și a o tăgădui ori a o da uitării nu e cu putință.

T 593

... A sosit unul nou, într-atît de agitat, încît sparge totul și țipă zi și noapte, rupe și cămășile de forță și pînă acum, deși e *de dimineață pînă-n noapte* într-o baie, nu se liniștește, distruge patul său și toate celelalte din cameră, aruncă pe jos mîncarea sa etc. E o tristețe să privești, dar cei de-aici au multă răbdare și pînă în cele din urmă vor duce treaba la bun capăt.
... Judecata înfiripîndu-se încetul cu încetul, cred mai mult decît oricînd în tinerețea veșnică a școlii lui Delacroix, a lui Millet, a lui Rousseau, a lui Dupré și a lui Daubigny, cît și în actuala ori în artiștii care vor veni chiar. Nu prea cred că impresionismul o să fie vreodată mai prețuit decît, de pildă, romanticii.
... Azi dimineață am văzut cîmpia de la fereastra mea cu mult înainte de răsăritul soarelui, cu nimic altceva decît luceafărul de ziuă care părea foarte mare. Daubigny și Rousseau au pictat-o însă cu înfățișarea întregii intimități și cu toată pacea adîncă și cu măreția ei, adăugîndu-i un simțămînt atît de sfîșietor, atît de personal. Aceste emoții nu le detest. Am de cele mai multe ori mustrări de cuget și din cale-afară de grele, cînd mă gîndesc la lucrul meu atît de puțin în armonie cu ceea ce aș fi dorit să pictez.
Sper că încet, încet astea îmi vor da ghes să lucrez pînze mai izbutite, dar n-am ajuns încă acolo.
... Iată că de o lună întreagă aproape sînt aici, nici o singură dată n-am avut cea mai mică dorință să mă aflu într-altă parte, doar voința de a lucra din nou s-a întărit puțintel.
Nici la ceilalți nu bag de seamă o dorință puternică de tot de a se afla într-altă parte și asta se poate foarte bine să se tragă din aceea că se simt prea prăpădiți pentru viața de-afară.
Nu prea înțeleg lenea lor desăvîrșită. O fi cusurul mare al Sudului și pieirea sa. Dar ce ținut frumos și ce albastru frumos și ce soare! Și încă n-am văzut

decît grădina și ceea ce zăresc pe fereastră. Ai citit

cartea de curînd apărută de Guy de Maupassant *Tare ca moartea*, ce subiect are?
Am citit, de felul acesta, în sfîrşit *Visul* de Zola; mi s-a părut tare-tare frumos chipul de femeie care broda şi fermecătoarea descriere a broderiei, toată de aur. Tocmai fiindcă este parcă o problemă de culoare de diferite galbenuri, întregi şi rupte. Dar chipul bărbatului mi-a părut nu prea cu viaţă şi catedrala cea măreaţă şi ea mă umplea de melancolie. Însă acel *repoussoir*[1] liliachiu şi albastru negru, scoate în relief, dacă vrei, chipul cel blond. Dar la urma urmelor, sînt lucruri de astea şi de Lamartine.
... În ceea ce priveşte expoziţia Independenţilor mi-e cu desăvîrşire totuna, decide tu, ca şi cum eu nici n-aş fi pe pămînt. Ca să nu fiu nepăsător şi ca să nu expui ceva prea nebunesc, poate că *Noaptea înstelată* şi peisajele cu verdeaţă galbenă, care sînt în ramă de nuc. Fiindcă sînt două în culori contrare şi s-ar putea să dea în gînd altora să lucreze mai bine decît mine efecte de noapte.
Cînd voi primi pînza şi culorile voi ieşi puţin să mă uit peste cîmpuri.
Fiindcă e tocmai anotimpul cînd sînt multe flori şi prin urmare efecte de culoare ar fi poate nimerit să-mi trimiţi 5 metri de pînză mai mult.
Căci florile vor fi trecătoare şi vor veni la rînd grînele galbene. Pe astea mai cu seamă aş vrea să pun mîna mai bine decît în Arles. Mistralul (fiindcă pe-aici sînt cîţiva munţi) îmi pare mai puţin supărător decît la Arles, unde îl ai de la oblrşia sa.

T 594

(9 iunie 1889)

... De cîteva zile sînt pe afară ca să lucrez prin împrejurimi.
... Ce să-ţi mai spun nou, mai nimic. Am început două peisaje (pînze de treizeci), vederi luate de pe coline, una e cîmpia pe care o zăresc de la fereastra camerei mele de dormit.

[1] *Repoussoir* — ton viguros de culoare, plasat în partea din faţă a tabloului pentru ca celelalte obiecte din tablou să pară mai îndepărtate. *(N. tr.)*

În primul plan un lan de grîu pustiit şi trîntit la pămînt după o furtună. Un zid împrejmuitor şi dincolo de verdeaţa gri a cîtorva măslini, nişte cabane şi nişte coline. În sfîrşit, în partea de sus a pînzei un cojocgea nor alb şi gri scăldat în azur. E un peisaj de o simplitate nespusă, la fel şi coloritul. Va fi pereche cu studiul camerei de dormit care a fost strîcat. Cînd stilul unui lucru înfăţişat este în acord desăvîrşit cu felul de a-l înfăţişa, nu constă oare într-asta ţinuta unei opere de artă? De asta o pîine de casă în pictură e îndeosebi izbutită cînd e pictată de Chardin.
În zilele noastre arta egipteană, de pildă, este nemaipomenită fiindcă seniorii regi calmi, înţelepţi şi blînzi, răbdători, cumsecade, par a nu putea să fie altfel decît sînt, de-a pururi agricultori adoratori ai soarelui... artiştii egipteni, aşadar, avînd o *credinţă*, lucrînd din simţire şi din instinct, exprimă tot ceea ce nu poate fi sesizat: bunătatea, răbdarea nemărginită, înţelepciunea, seninătatea prin cîteva curbe măiestrite şi prin proporţii miraculoase. Ca să spunem încă o dată, cînd lucrul înfăţişat şi felul de a-l înfăţişa sînt în armonie desăvîrşită, opera creată are stil şi ţinută.
... Cînd văd un tablou care îmi dă de gîndit, mă întreb, de cele mai multe ori fără să vreau, «în care casă, în care cameră, în care ungher de cameră, la cine anume îi va sta lui bine, va fi el la locul său?» Astfel tablourile de Hals, de Rembrandt, de V.d. Meer nu sînt la locul lor decît în vechea casă olandeză. Or, în ce priveşte impresioniştii — e tot sigur că dacă un interior nu e complet fără o operă de artă, un tablou nu e nici el dacă nu e una cu lucrurile din jur originale şi izvodind din perioada cînd acestea au fost create. Şi nu ştiu dacă impresioniştii sînt mai presus decît timpul lor sau mai degrabă încă nu sînt la înălţimea acestuia. Într-un cuvînt: sînt oare suflete şi interioare de case mai alese decît ceea ce a fost exprimat de pictură? Înclin să cred că sînt. Am văzut anunţul unei expoziţii apropiate a impresioniştilor numiţi Gauguin, Bernard, Anquetin şi a altora. Înclin să cred deci că s-a mai format
 o sectă, nu mai puţin fără de greş decît cele de pînă

acum. Despre expoziția asta îmi vorbeai? Ce furtuni în pahare de apă.
... În peisajul de-aici multe lucruri evocă adesea pînze de Ruysdaël, dar figura plugarilor lipsește. La noi peste tot și în orice răstimp al anului se văd bărbați, femei, copii, animale la lucru, dar pe-aici nici o treime din asta și nici nu e lucrătorul adevărat din Nord. Ăsta pare că ține coarnele plugului cu mîna cea stîngă și mîie fără poftă de lucru. Poate că această imagine mi-am croit-o eu despre el pe nedrept, sper cel puțin, neființd din partea locului. Dar toate astea înfățișează lucrurile ca fiind mai reci decît s-ar îndrăzni să se creadă citind despre Tartarin, care poate c-a și fi fost surghiunit de multă vreme cu toată familia sa.
... Dacă în vreo lună sau într-alta îți va veni prea greu să-mi trimiți culoare, pînze etc., nu-mi trimite, căci să știi de la mine: e mai bine să trăiești decît să faci artă într-un chip abstract...
... Sînt ispitit să reîncep cu niște culori mai simple, cu ocruri de pildă.
Oare un Van Goyen e urît fiindcă pictează cu ulei mult, cu foarte puține culori neutre, sau un Michel? Interiorul meu de pădure cu iederă și vîsc e terminat complet, am o mare poftă să ți-l trimit de îndată ce se va usca îndeajuns spre a fi strîns sul.

T 595

(19 iunie 1889)

... Tînărul Bernard, după părerea mea, a și lucrat cîteva pînze absolut uimitoare, unde apare o blîndețe și ceva specific francez și candid de calitate neobișnuită.
În sfîrșit, nici el, nici Gauguin nu sînt dintre artiștii care să poată părea că umblă să intre la Expoziția Universală, pe ușa din dos.
Fii liniștit în această privință. Că ei *n-au puzur* să-și păzească gura, e lesne de înțeles. Că mișcarea impresioniștilor n-a avut unitate, asta dovedește că aceștia nu știu să dea o bătălie atît de bine ca alți artiști, ca Delacroix și Courbet.
În sfîrșit, am un peisaj cu măslini și de asemenea un studiu nou cu un cer înstelat.

Deși n-am văzut pînzele cele din urmă nici ale lui Gauguin, nici ale lui Bernard, sînt îndeajuns de convins că aceste două studii despre care îți vorbesc înfățișează simțăminte asemănătoare.
După ce vei fi privit cîtva timp aceste două studii, ca și acel cu iederа, vei izbuti poate mai bine decît prin vorbe să-ți dau o idee despre ceea ce Gauguin, Bernard și cu mine am vorbit uneori și despre ceea ce ne-a preocupat; nu e o întoarcere la romantism, ori la oarecare concepții religioase, nu. Totuși, trecînd prin Delacroix, mai mult decît s-ar părea, prin culoare și printr-un desen mai personal decît exactitatea unui *trompe-l'oeil*, ani exprima o natură de țară mai pură decît marginea orașului, decît cabaretele Parisului.
Am cînta de asemenea să pictăm ființe omenești mai senine și mai curate decît acelea pe care Daumier le-a avut sub priviri, dar bineînțeles mergînd pe urmele lui Daumier în privința desenului.
Că ele există ori nu există, să lăsăm la o parte asta, dar noi credem că natura se întinde dincolo de Saint-Ouen.
Poate că, deși îl citim pe Zola, sîntem impresionați de sunetul limbii franceze curate din opera lui Renan, de pildă.
... Gauguin, Bernard sau eu vom rămîne locului toți și nu vom învinge, dar nici nu vom fi învinși; noi nu am ajuns unde sîntem de dragul unuia sau de dragul altuia, fiind nici spre a alina tristețea sau spre a pregăti o pictură mai alinătoare de tristețe.
Isăcson și De Haan poate că nu vor izbuti nici ei, dar în Olanda au simțit nevoia să afirme că Rembrandt făcea pictură măreață și nu un *trompe-l'oeil* și ei simțeau altceva.
Dacă poți să lipești pînza veche a tabloului *Camera de culoare* pe una nouă, e preferabil s-o lipești înainte de a mi-l trimite.
Nu mai am alb de fel, de fel.
Mi-ai face mare plăcere scriindu-mi din nou în curînd.
Mă gîndesc de atîtea ori și sper că după cîtva timp în căsătorie vei afla putința să-ți recapeți forțele și că de astăzi într-un an vei fi în cîștig cu sănătate.
... Mi-ar plăcea tare să am aici ca să citesc din cînd în cînd ceva din Shakespeare. Se află de cîte

un shilling, Dicks shilling Shakespeare, care este complet. Ediţiile sînt numeroase şi mi se pare că cele ieftine nu sînt mai puţin schimbate decît cele mai scumpe. Orice ar fi nu vreau dintre acelea care ar costa mai mult decît trei franci.
Acum ceea ce în pachetul pe care ţi l-am trimis este prea prost, pune-le la o parte de tot, e de prisos să ai de astea; mie s-ar putea să-mi folosească mai tîrziu ca să-mi amintească de cîte ceva. Ceea ce este bun se va vedea mai bine fiind într-un mai mic număr de pînze.
Celorlalte, dacă le pui întinse între două cartoane împreună cu ziare vechi printre studii, într-un ungher, le dai toată atenţia pe care o meritã. Îţi trimit un sul de desene. Strîngeri de mînă ţie, lui Jo şi prietenilor.

Cu totul al tău,
VINCENT.

Desenele: *Ospiciul din Arles*, *Copacul cu ramurile pletoase în iarbă*, *Cîmpurile* şi *Măslinii* fac legătura cu cele din Montmajour de odinioară, celelalte sînt studii făcute în grădină pe apucate. Cu Shakespeare nu te zorese, dacă nu au o ediţie potrivită. Nu va dura o veşie pînă cînd ţi-o vor aduce.

Al tău,
VINCENT.

Nu te teme că vreodată de bună voie voi înfrunta primejdia înălţimilor ameţitoare, din păcate sîntem supuşi împrejurărilor şi bolilor din epoca noastră, vrînd-nevrînd. Dar cu numeroasele precauţii pe care le iau acum, voi cădea din nou bolnav cu anevoie şi sper că atacurile nu vor mai veni din nou.

T 596

(25 iunie 1889)

Scumpul meu Théo,
Aici alăturată vei găsi o comandă de culori, care ar înlocui pe aceea din scrisoarea mea precedentă. Am avut zile întregi de căldură strașnică şi am început şi alte pînze, astfel încît am 12 pînze de 30 în

lucru. Două studii de chiparoşi în acea complicată nuanţă de verde-sticlă, am lucrat prim-planurile prin împăstarea cu alb de ceruză, ceea ce dă tărie pămîntului.
Cred că de foarte multe ori ale lui Monticelli erau pregătite astfel. Pe deasupra se trec apoi alte culori. Dar nu ştiu dacă pînzele sînt îndeajuns de rezistente pentru această lucrătură.
Discutînd despre Gauguin, despre Bernard şi despre ceea ce ei într-adevăr ne-ar putea da ca pictură mai alinătoare de tristeţe, sînt dator totuşi să adaug ceea ce de altminteri i-am spus adeseori chiar lui Gauguin: se impune să nu uităm că alţii au şi lucrat aşa ceva. Dar orice ar fi, în afară de Paris se uită repede Parisul; ieşind la cîmp liber, gîndurile se schimbă, dar eu unul n-aş putea să uit acele frumoase pînze de la Barbizon deci şi să lucrez ceva mai bun decît ele mi s-ar părea puţin probabil şi de altminteri fără rost.
Ce face André Bonger, în ultimele două sau trei scrisori nu pomeneşti despre el.
În ceea ce mă priveşte pe mine, sănătatea merge într-una foarte bine şi lucrul mă distrează. Am primit, de la una dintre surori probabil, o carte de Rod, care e bunişoară, dar al cărei titlu *Sensul vieţii* este totuşi cam pretenţios faţă de cuprins, după cum mi s-ar părea.
Mai ales e puţin înveseliter. Autorul pare-se că ar suferi tare de plămîni şi « prin urmare » cam de toate. În sfîrşit, el recunoaşte că îşi află alinare în tovărăşia nevesti-si, ceea ce se apreciază foarte mult, dar, în sfîrşit, în folosul propriu nu-mi aduce absolut nimic privitor la sensul vieţii, în nici un chip. Despre partea mea, s-ar putea să-mi pară cam degustat de viaţă şi să fiu surprins că a dat publicităţii în zilele noastre o asemenea carte şi pe care o vinde cu preţul de trei franci cincizeci.
În cele din urmă îl prefer pe Alphonse Karr, pe Souvestre, pe Droz, fiindcă sînt întruchipări şi mai vii decît Rod. E adevărat, poate că sînt ingrat neapreciind nici *L'Abbé Constantin* şi nici alte producţii literare, care luminează blînda domnie a naivului Carnot.

Se pare că această carte a făcut o adîncă impresie asupra stimatelor noastre surori. Will, cel puţin, mi-a vorbit despre ea, dar femeile cumsecade şi cărţile aceste două lucruri nu se pot compara.
Am recitit cu multă plăcere *Zadig* sau *Destinul* de Voltaire. E ca şi *Candide*. Aici cel puţin viguroşul autor dă prilejul să se întrevadă posibilitatea ca viaţa să aibă un sens « cu toate că se recunoaşte în discuţii că lucrurile de pe pămînt nu s-ar petrece totdeauna după placul celor mai cuminţi ».
... Am un lan de grîu galben tare şi deschis de tot, poate că e pînza cea mai deschisă pe care am pictat-o.
Chiparoşii mă interesează îndeosebi, aş vrea să lucrez după dînşii ceva asemenea pînzelor cu floarea-soarelui, fiindcă mă uimeşte că nimeni încă nu i-a pictat aşa cum îi văd eu.
Sînt frumoşi din punct de vedere al liniilor şi al proporţiilor ca un obelisc egiptean.
Şi verdele e de o calitate atît de distinsă.
E o pată neagră într-un peisaj scăldat în soare, dar e una dintre cele mai interesante nuanţe de negru, cea mai greu de exprimat precis dintre cîte îmi trec prin minte.
Or, cată să o priveşti aici lîngă albastru, înăuntrul albastrului mai bine zis. Ca să pictezi natura de pe-aici, ca de peste tot, trebuie să stai în sînul ei îndelungă vreme. Astfel, un Monthénard nu-mi dă nuanţa cea adevărată şi cea mai proprie, căci lumina este misterioasă şi Monticelli şi Delacroix au înţeles aceasta. Aşadar, Pissarro vorbea cu temei odinioară despre asta şi sînt încă tare departe de a putea lucra cum zicea el că ar trebui.
Îmi vei face plăcere, firește, trimiţîndu-mi culorile, dacă ţi-e cu putinţă, în curînd, dar mai cu seamă într-aşa fel, încît să nu te osteneşti din cale-afară. Cred că dintre cele două pînze cu chiparoşi cea după care lucrez crochiul va fi mai izbutită. Copacii de-aici sînt foarte înalţi şi puternici. Prim plan foarte jos cu mărăcinişi. După colinele violete un cer verde şi trandafiriu cu o lună în formă de corn. Primul plan mai ales este foarte împăstat, tufe de mărăcini cu răsfrîngeri galbene, violete, verzi.

T 597

Dragul meu Théo,

Îţi trimit o scrisoare primită de la mama. Bineînţeles că toate noutăţile din ea îţi sînt cunoscute. Cor[1] e foarte consecvent plecînd acolo.
... Îţi mulţumesc din toată inima pentru Shakespeare. Mă va ajuta să nu uit puţina engleză pe care am învăţat-o, dar mai cu seamă e foarte frumos. Am început cititul cu seria care mi-e mai necunoscută, pe care odinioară, fiind cu gîndurile duse într-altă parte ori neavînd timp, mi-a fost cu neputinţă să o citesc, cu seria regilor; am şi citit *Richard al doilea*, *Henric al patrulea* şi pe jumătate *Henric al cincilea*. Citesc fără să-mi frămînt mintea dacă gîndurile oamenilor din acele vremuri sînt aceleaşi ca şi ale noastre, sau ce se întîmplă dacă le punem faţă în faţă cu credinţele republicane, socialiste etc. Dar mă emoţionează dintr-însul, ca din unii romancieri din timpul nostru, glasurile acelor oameni care fiind vorba despre Shakespeare, ne ajung de la o distanţă de mai multe secole, nu ni se par necunoscute. Sînt aceşti oameni atît de vii, de plini de viaţă, încît parcă i-am cunoaşte şi i-am vedea aievea.
Astfel ceea ce singur sau aproape singur Rembrandt are dintre pictori, acea înduioşare în privirile fiinţelor pe care o desluşim fie în *Pelerinii din Emmaüs*, fie în *Logodnica evreică*, fie în cutare chip cîndat de înger aşa ca din tabloul pe care ai avut norocul să-l vezi, acea înduioşare adînc mîhnită, acel nesfîrşit supraomenesc întredeschis şi care la el pare atît de firesc, le afli în multe pasaje în Shakespeare. Şi apoi portrete serioase sau vesele, astfel al lui *Six*[2], astfel *Călătorul*, astfel al *Saskiei*, mai ales de alde astea e plin.
Ce bună idee a avut fiul lui Victor Hugo să traducă toate acestea în franţuzeşte, astfel încît să fie la îndemîna tuturora.

[1] Este vorba despre fratele său cel mai tînăr, pe care de a plecat în Transvaal, unde a şi fost ucis în timpul războiului cu burii. *(N. tr.)*

[2] E vorba despre portretul lui Jan Six. *(N. tr.)*

Cînd mă gîndesc la impresioniști și la toate problemele de artă din prezent, cîte lecții sînt într-adevăr pentru noi înlăuntru. Astfel din ceea ce am citit de curînd mi-a venit în gînd că impresioniștii au de mii de ori dreptate; în acest caz chiar sînt datori să chibzuiască îndelung și neîntrerupt dacă urmează de-aici că au dreptul și datoria să-și facă dreptate ei singuri. Și dacă îndrăznesc să-și zică primitivi, desigur că ar face bine să se deprindă să fie primitivi întrucîtva și ca *individizi*, înainte de a rosti vorba primitiv drept un titlu care le-ar da drepturi la orice. Dar situația acelora din pricina cărora impresioniștii sînt nenorociți, ei bine, situația lor e gravă de asemenea, cînd îți bat joc de așa ceva.

Și apoi să dai o bătălie de șapte ori pe săptămînă, s-ar părea că n-ar trebui să se poată prelungi această situație. E uimitor că *L'Abesse de jouarre*, cînd ne gîndim bine, stă totuși chiar alături de Shakespeare.

Cred că Renan și-a îngăduit așa ceva ca să poată o dată spune vorbe frumoase pe deplin și după planul său, fiindcă sînt într-adevăr vorbe frumoase.

Ca să ai o părere despre ceea ce am început să lucrez, îți trimit astăzi vreo zece desene, toate după pînze în lucru.

Am început în cele din urmă lanul de grîu unde se află un secerător mărunt și un soare grandios. Pînza e galbenă toată, afară de zid și de fondul de coline violii.

Pînza, al cărei subiect e aproape același se deosebește prin colorit, fiind de un verde bătînd în cenușiu și având un cer alb și albastru.

Cît mă gîndesc la Read citind din Shakespeare și de atîtea ori m-am gîndit la el, pe cînd eram mai bolnav decît acum. Socotind că fusesem mult prea aspru și poate că descurajator în ceea ce îl privea pe el, prin ceea ce susțineam că s-ar cuveni mai curînd să prețuiești pictorii decît tablourile.

Nu sînt îndreptățit eu să fac asemenea deosebiri nici chiar în fața situației cînd vedem pe prietenii în viață suferind atît de lipsa de banii necesari ca să se hrănească și să-și achite culorile, iar pe de altă parte plătindu-se cu mari prețuri pînzele pictorilor morți. Într-un ziar am citit scrisoarea unui

amator de lucruri grecești către unul din amicii săi, unde se afla această frază: «Tu iubești natura, eu iubesc tot ceea ce a ieșit din mîna omului, această deosebire dintre gusturile noastre, chibzuind bine, constituie unitatea.» Și mi se păru această frază mai cu temei decît judecata mea.

Am o pînză cu chiparoși, cu fire de grîu date în spic, cu maci roșii, cu un cer albastru, parcă ar fi o stofă împestrițată scoțiană; pînza împăstată, ca a lui Monticelli, și lanul de grîu în soare, înfățișînd căldura zăpușitoare, foarte împăstat de asemenea; cred că amîndouă l-ar lămuri totuși, mai mult sau mai puțin, că fiind prieten cu noi n-ar avea mult de pierdut. Dar adevărul e și de partea noastră și tocmai fiindcă *avusesem poate dreptate* să dezaprobăm judecata lui, dar ar trebui în ceea ce *ne* privește să intrăm în acțiune în vederea împăcării. La urma urmelor, nu cutez să scriu mai departe de teamă să nu spun prea multe prostii, dar, ajungînd mai stăpîn pe condeiul meu, tare aș dori să-i scriu într-o bună zi.

Mai am în Arles niște pînze care nu se uscaseră cînd am plecat, mă bate gîndul să mă duc să le iau într-una din zile, ca să și le trimit; sînt vreo jumătate de duzină. Desenele îmi par puțin colorate de data aceasta și hîrtia prea netedă este într-adevăr întrucîtva de vină.

În sfîrșit, *Copacul cu ramuri pletoase* și *Curtea ospiciului din Arles* sînt mai colorate, dar ele totuși îți vor da o idee despre ceea ce am în lucru. Pînza *Cosașul* va ajunge ceva aproape ca *Semănătorul* de anul trecut.

Cît de frumoase vor fi mai tîrziu cărțile scrise de Zola, tocmai fiindcă au într-însele viață.

Are viață de asemenea și faptul că mama se bucură că te-ai însurat și cred că vouă, ție și lui Jo, nu se poate să nu vă facă plăcere așa ceva. Dar despărțirea de Cor va însemna pentru mama o suferință cum nici nu ne putem închipui. Să te deprinzi să suferi fără să te plîngi, să te deprinzi să privești durerea fără silă, tocmai cam de aici ne amenință tulburarea minții și totuși s-ar putea întrevedea o

nelămurită probabilitate ca pe ceea lume să ne dăm

seama despre serioasele temeiuri de a fi ale durerii, durere care văzută de pe pămînt ocupă uneori pînă într-atît întregul orizont, încît capătă dimensiuni de potop descurajatoare. Despre așa ceva știm prea puțin, despre aceste dimensiuni și e de preferat să ne uităm la un lan de grîu, chiar în starea de tablou. Vă strîng zdravăn mîinile și pe curînd veşti de la voi, sper. Sănătate bună amîndurora.

Cu totul al tău,
VINCENT.

598

Prea scumpă mamă,

Cînd spui că ești o mamă de aproape șaptezeci de ani e foarte adevărat, dar nu ar crede nimeni văzîndu-ți scrisul, fiindcă mi s-a părut că este deosebit de sigur. Mai mult, Théo, și Wilhelmine mi-au scris că parcă întinerești. Socotesc că e minunat; așa ceva într-o viață de om e necesar să se întîmple de mai multe ori. Dată fiind vestea cu privire la Cor, nu mă mir de fel că ești tare ocupată. Despărțirea va fi cu siguranță foarte grea, pentru amîndoi. Dar din punctul meu de vedere, Cor are totuși foarte mare dreptate să nu stea la gînduri și să primească slujba aceea, ținînd seama, pare-mi-se că departe de marile orașe și nu numai de Paris, ci de Amsterdam, de Rotterdam și de atîtea altele din Europa, poți trăi mai bine și mai mulțumit, în lumea largă, decît în vecinătatea lor! Se află pe pămînt mai multă simplitate și mai multe lucruri bune decît ne putem noi închipui pe continentul nostru.

Nu chiar despre Transvaal, ci, de pildă, despre Australia, am auzit vorbindu-se adeseori, de către oameni care au ajuns acolo și care rîvneau într-una să se întoarcă acolo. La fel și despre Haiti, despre Martinica, unde s-a dus Gauguin, după ce a stat în Arles împreună cu mine. Și Transvaalul și Australia au însoțită multe lucruri, sînt în drept să presupun. Într-un cuvînt, ai posibilitatea pe-acolo să te poți dezvolta, să-ți poți folosi puterea de muncă mai bine decît în Europa.

Cît privește, prea scumpa mea mamă, mîhnirea adîncă pe care ne-o pricinuiește despărțirea și moartea, mi se pare că este o chestiune de instinct și că fără această mîhnire adîncă n-am putea să ne recăpătăm liniștea după o despărțire. Se prea poate că ea ne va și folosi în împrejurări de mai tîrziu ca să ne recunoaștem și să ne întîlnim din nou. Nu se poate ca lucrurile să stea pe loc într-una.

Și totuși, surceaua nu sare departe de trunchi și mai ales dintr-un simbure de măr n-o să iasă nicidecum calupăr. Și nu știu mai multe vorbe de astea. De la Théo, și de la Jo am primit veşti bune, dar că el tușește etc, mă mir mai puțin decît oricine. M-am gîndit adeseori că ar fi bine ca ei să-și ducă viața afară din Paris și nu la al patrulea sau la al cincilea etaj etc; și totuși să-i zoresc să se mute, n-am îndrăznit să iau sarcina asta asupra-mi, fiindcă Théo are nevoie fără îndoială, de oarecare mișcare, de prietenii săi din Paris, de a-și vedea de treburi. Aibă grijă nevastă-sa ca el să-și capete din nou, în limita posibilităților, hrana sa olandeză de altădată, căci iată, de vreo zece ani îi lipsește, de cînd mănîncă la restaurant, neavînd o viață de familie. Am nedndoioasa nădejde că ea se va gîndi la asta; poate că se va fi și gîndit.

Iată esențialul poate: ți-i fi aducînd aminte de istorisirea din cartea *De Pruvers*, unde se vorbea despre un bolnav care, în fiecare dimineață privea la îngrijitoarea care mătura prin cameră și căruia i se părea că slujnica îi oferea « un spectacol odihnitor »?

Acestui element esențial tocmai i se poate atribui, în bolile cele mai deosebite, o parte foarte importantă din însănătoșire. Oricît de crud ar fi, voi lăsa lui Jo grija de a se întreba dacă sănătatea lui Théo este rezistentă sau șubredă; aș lăsa-o în pace să se descurce, timp de un an aproape, înainte de a intra la grijă. Poate că faptul de a nu părea îngrijorați cîtuși de puțin îi va da dovada de încrederea noastră și de aceea ce are « odihnitor », deplin liniștitor natura în general.

Mi se pare că nu e cu mult mai cald pe-aici, peste vară, decît pe la noi, cu privire la neajunsurile prin care putem trece din această pricină, fiindcă cerul

pe-aici e mai senin, mai străveziu. Pe deasupra, adeseori bate vîntul: mistralul. În zăpuşitoarea căldură a zilei am pictat în lanul de grîu fără să fiu prea stingherit. Dar se vede bine că soarele are mai multă putere fiindcă grîul se îngălbeneşte repede; dimpotrivă, pe la noi cîmpurile sînt cu mult mai bine cultivate, mai conform regulilor decît pe-aici, unde pămîntul, dată fiind structura pietroasă din multe locuri, nu se potriveşte tuturor soiurilor de culturi. Livezile de măslini foarte frumoase sînt de un gri verde argintiu, ca sălciile cu coroana retezată, de pe la noi. Şi apoi cerul acesta albastru nu mă plictiseşte! Hrişcă, rapiţă, de astea nu se văd niciodată; în linii mari, poate că e mai puţină variaţie decît pe la noi. Şi tocmai atît de mult doresc citeodată să pictez un lan de hrişcă ori de mac de grădină în floare ori un lan de in; dar de aşa ceva voi avea prilejul lesne mai tîrziu, în Normandia ori în Bretania. Nu se văd de fel nici acoperişuri cu blană de muşchi, ca pe şurile şi pe căsuţele de ţară de la noi şi nici dumbrăvi de stejari, nici hrana vacii şi nici şiraguri de fagi cu al lor frunziş de un brun roşu şi cu bătrînele trunchiuri alburii în formă de cruce.

Nici, ca să spun adevărul, cele ierburi, bălării, nici urmă de acei mesteceni atît de frumoşi de la Nuenen. Frumoase sînt în Sud podgoriile, dar se întind în cîmpie ori pe coastele dealurilor. Le-am văzut, ba chiar i-am trimis lui Théo o pînză cu o vie pe de-a-ntregul mov, roşie-foc, galbenă, verde şi violetă, ca viţa sălbatică din Olanda. Îmi place tot atît o vie cît şi un lan de grîu, dar colinele de pe-aici sînt întesate de cîmbru şi de alte plante mirositoare, foarte frumoase; şi prin străvezimea văzduhului se vede pînă mai departe decît la noi, cînd te afli pe o înălţime.

Voi isprăvi spunîndu-ţi că te cred mulţumită fiindcă fiul matale Théo s-a hotărît, în sfîrşit, să se însoare. În locul matale nu aş prea întra la griji în privinţa sănătăţii sale, dar m-aş ţine de el ca să obţin să vină cu nevastă-sa împreună să te viziteze de două ori pe an, în loc de o singură dată. Mai ales după ce Cor va fi plecat, ţi-ar face bine matale şi le-ar face bine şi lor această vizită. Şi nu i-ar strica de fel nici lui în ceea

ce priveşte activitatea zilnică să se mai descotorosească puţin de necazurile treburilor. Fii foarte sigură că nevastă-sa nu va socoti că nu e bine să-i deschizi lui Théo poarta să plece din cînd în cînd în Olanda împreună cu ea.

Nu uita că avem tot atîtea îmbolduri de a fi ingraţi ca şi de a fi recunoscători; în ceea ce priveşte treburile de la Paris, şi mata, ca mamă în vîrstă de aproape şaptezeci de ani, ai putea desigur, de astă dată, să tragi folos din aşa ceva.

Te îmbrăţişez în gînd. O strîngere de mînă lui Cor. Îi doresc mult curaj în acţiunea sa.

Rămîn într-una,
cu toată afecţiunea,
VINCENT.

W 13

(început de iulie 1883)

Scumpa mea soră.

De mai deunăzi am şi început altă scrisoare drept răspuns la a ta, dar am băgat de seamă că nu prea eram întreg la minte ca să-ţi scriu. Îţi mulţumesc ţie şi lui Lies pentru cartea de Rod pe care am isprăvit-o şi ţi-o voi trimite îndărăt în curînd. Titlul teribil *Sensul vieţii* mă speria întrucîtva, dar cum nu prea e vorba despre aşa ceva în acest volum, din fericire, am fost de ajuns de bucuros să citesc ceva avînd înrudire cu *Le Philosophe sous les toits* [1] de Souvestre, sau cu *Monsieur, madame et bébé* [2] de Droz. Învăţătura de tras este că cineva ajunge să prefere astfel traiul cu o femeie drăguţă prea supusă, avînd un copil, viaţii de restaurant şi de cafenea pe care o dusese fără prea mari abuzuri mai înainte. E foarte nostim, fără îndoială. Într-adevăr se observă că boala naivei doamne Duquesne a luat sfîrşit chiar în mod neaşteptat. Ziua aceea o fi fost oricum în viaţa ei una de însemnată eliberare.

La cele ce spui tu în scrisoare că, văzînd pe atîţia în viaţă căutîndu-şi drumul propriu, îţi par poate că

[1] Filozoful prin casele oamenilor.
[2] Domnul, Doamna şi copilaşul.

merg mai departe decît tine — vin şi se duc — ce-aş putea să-ţi adaug?.. Doar că şi eu uneori am un simţământ de uimire adîncă în faţa propriei vieţi şi de altminteri faţă de numeroase alte vieţi de muncitori din meşteşugul meu. Am trimis de curînd lui Théo vreo duzină de desene după pînze pe care le am în lucru, în timp ce întreagă cealaltă viaţă a mea este cu desăvîrşire tot atît de neroadă ca şi în răstimpul cînd eram de douăsprezece ani, într-un pension unde nu învăţam nimica.

Peste măsură de mulţi pictori, care desigur n-ar lucra cele douăsprezece pînze ale mele nici în două, nici în douăsprezece luni de zile, stau prin oraş sau pe la ţară, fiind consideraţi drept artişti şi drept oameni luminaţi. Dar, crede-mă, spun aşa ceva ca să dau o explicaţie şi nu fiindcă aş vedea necesitatea grabnică sau posibilitatea sau dorinţa de a schimba faţa lucrurilor. Noi nu prea cunoaştem de loc viaţa, nu cunoaştem cotiturile sale tainice, trăim, în sfîrşit, într-o perioadă cînd peste tot parcă s-ar vorbi fără nici o noimă şi într-o stare de impleticire a limbii şi nu înseamnă să fim nenorociţi dacă ne găsim o îndeletnicire, care ne sileşte să stăm liniştiţi în cotlonul nostru, absorbiţi de o mărunţică treabă mai simplă decît unele îndatoriri care îşi păstrează temeiul lor de a fi. În zilele noastre ne paşte primejdia de a ne întoarce dintr-o bătălie, plesnindu-ne obrazul de ruşine că am dat o bătălie. Astfel prietenul care stătea cu mine în Arles şi alţi cîţiva au organizat o expoziţie la care aş fi participat dacă eram bine sănătos.

Şi ce au dobîndit ei — mai nimic — şi totuşi în pînzele lor aveau ceva nou, ceva izbutit, care îmi făcea plăcere, care mă înflăcăra, să zicem, pe mine, te asigur. Artiştii între noi nu mai ştim ce să ne spunem, nu ştim dacă trebuie să rîdem sau să plîngem în starea în care ne aflăm şi nefăcînd , pe legea mea, nici una, nici alta, sîntem cît mai bucuroşi cînd avem puţină culoare şi pînze de care ducem lipsă de asemenea cîteodată şi cînd cel puţin sîntem în stare să lucrăm. Dar orice rîvnă de a duce o viaţă ordonată, orice rîvnă de a deştepta în sufletul nostru sau în al altora gînduri sau senzaţii plăcute, toate acestea trebuie în chip necesar, să ne pară curate utopii.

Astfel, deşi ieri s-a plătit mai mult decît o jumătate de milion de franci pe *L'Angelus* de Millet, să nu cumva să crezi că mai multe suflete de om vor simţi ceea ce a fost în sufletul lui Millet sau că burghezi sau muncitori vor începe să-şi atîrne prin casele lor, de pildă, litografia după tabloul de Millet mai sus pomenit. Să nu care cumva să crezi că în legătură cu asta pictorii care mai lucrează în Bretania printre ţărani s-ar alege cu mai mult sprijin, cu mai puţină sărăcie neagră de aceea în care s-a zbătut Millet, cu mai mult curaj mai ales. Vai, adeseori însufleţirea şi încrederea ne lipsesc, fără îndreptăţire desigur, dar — şi iată că ne întoarcem la subiectul de la care ne abătusem — dar dacă totuşi dorim să lucrăm trebuie să ne supunem şi asprimei îndîrjite a timpului şi izolării noastre cîteodată greu de îndurat, întocmai exilului. Or, în faţa noastră, după anii noştri, aşadar întrucîtva pierduţi, iată sărăcia, boala, bătrîneţea, nebunia şi de-a pururi exilul. E în adevăr locul să spunem: « Binecuvîntată fie Thèbe, fiică a lui Telhui, preoteasă a lui Osiris, care niciodată nu s-a plîns de nimeni ».

Să preţuim amintirea oamenilor cumsecade, la urma urmelor asta face mai mult decît să fii în rîndul ambiţioşilor. Sînt de ajuns de absorbit de citirea lui Shakespeare pe care Théo mi-a trimis aici, unde voi avea liniştea necesară ca să citesc cărţi puţin mai grele.

M-am apucat mai întîi de şirul regilor dintre care am şi citit *Richard al II-lea*, *Henric al IV-lea*, *Henric al V-lea*, o parte din *Henric al VI-lea*; aceste drame nu le cunoşteam de fel. Ai citit *Regele Lear*? Dar, în sfîrşit, sînt de părere să nu te îndemn prea stăruitor să citeşti literatură dramatică, în timp ce eu însumi, renunţînd la cititul acestor cărţi, sînt într-una obligat să mă duc să privesc la un fir de iarbă, la o ramură de pin, la un spic de grîu ca să-mi recapăt liniştea. Aşadar, dacă vrei, să faci cum fac artiştii, priveşte la macii albi şi la cei roşii cu frunzele albăstrii, cu măciuliile înălţîndu-se pe tulpere cu încovoieri graţioase. Ceasurile de frămîntare şi de luptă nimeresc peste noi fără ca să umblăm după ele.

Despărţirea de Cor va fi grea, e tare apropiată. Ce avem de făcut altceva, gîndindu-ne la orice lucru,

căruia nu-i înțelegem noima, decît să privim la întinsele lanuri de grîu. Povestea lor este și a noastră, fiindcă noi, care trăim cu pîine, sîntem și noi grîu în foarte bună parte, cel puțin nu trebuie să ne supunem să ne dezvoltăm neputincioși de a ne mișca întocmai ca o plantă relativ la ceea ce dorește uneori imaginația noastră, și să fim secerați cînd vom da în pîrg asemenea lui.

Ți-o spun, în ce mă privește pe mine, cred că ar fi cel mai înțelept lucru să nu doresc să mă întremez, să nu doresc să-mi recapăt puterile mai ceva decît acum și mă voi deprinde cu gîndul pesemne să mă prăpădesc, puțin mai curînd, puțin mai tîrziu, asta nu mă interesează.

Ceea ce îmi scrii despre sănătatea lui Théo, o știu prea bine. Trag nădejde totuși că viața de familie îl va însănătoși cu totul. Pe nevastă-sa o cred înțeleaptă și inhitoare de ajuns ca să aibă multă grijă de el și ca să bage de seamă să nu mănînce numai și numai mîncări de restaurant, ci să înceapă din nou cu bucătăria olandeză; cu bucătăria olandeză asta e, într-adevăr; ca să se deprindă așadar să fie bucătăreasă mai mult sau mai puțin, să capete o înfățișare liniștitoare, chiar dacă ar fi cam neplăcut. Théo, el, este obligat să fie parizian, dar pe lîngă așa ceva are nevoie, neapărată nevoie, de ceea ce îi amintește de tinerețea sa, de trecutul său.

Eu care n-am nici nevastă, nici copil, am nevoie să văd lanurile de grîu, și cu greu aș putea să trăiesc într-un oraș multă vreme. Astfel cunoscîndu-i firea, am neîndoioasa nădejde că însurătoarea îi va prii foarte mult. Înainte de a putea să ne facem o părere despre sănătatea sa trebuie să-i cam lăsăm pe amîndoi să prindă rădăcină unul într-altul.

Și după aceea, ea va fi descoperit, cutez să mai sper, multe procedee ca să-i facă viața ceva mai plăcută decît îi fusese mai înainte. Căci el a trecut prin încercări dureroase.

În sfîrșit, sînt nevoit să închei scrisoarea dacă vreau ca ea să plece astăzi și n-am timp să o recitesc. De aceea, dacă voi fi spus prea multe prostii, vei avea bunăvoința să mă ierți. Fii sănătoasă, nu te plictisi prea tare, și cultivîndu-ți grădina așa cum ți-o

cultivi și cu restul ce faci fii în adevăr încredințată că îți împlinești tot lucrul. În gînd te îmbrățișez mult.

Cu totul al tău,
VINCENT.

T 599

(5 iulie 1889)

Scumpe frate și soră,

Din scrisoarea de la Jo[1] de azi-dimineață aflu foarte însemnata veste. M-a emoționat judecata voastră cînd spuneți că neavînd nici unul nici altul o sănătate cine știe ce înfloritoare, care e de dorit în asemenea împrejurări, aveți parcă o îndoială, oricum un sentiment de milă vă străbate sufletul în ceea ce privește copilul ce va să vină[2].

... Trăiesc aici cumpătat, fiindcă am putința să trăiesc astfel, beam altădată fiindcă nu mai știam că se poate trăi și altminteri. În sfîrșit, asta mi-e atît de egal!!! Cumpătarea foarte socotită — e adevărat — duce totuși la o stare de-a fi unde gîndirea, dacă o ai, se desfășoară mai cu înlesnire. În sfîrșit, e o deosebire ca între a picta gri ori colorat. Mă voi apuca într-adevăr să pictez gri.

... Cu sănătatea o duc totuși bine și am simțămîntul asemănător cu acela pe care l-am avut cînd eram mult mai tînăr, cînd eram și foarte cumpătat, mi se spunea pe atunci *prea* cumpătat, pare-mi-se. Dar mi-e totuna, voi căuta să mă descurc.

Cît despre a fi nașul copilului tău, chiar dacă s-ar putea să fie o fetiță, în adevăr, în aceste împrejurări aș prefera să aștept pînă cînd nu voi mai fi aici.

---

[1] Numele prescurtat al soției lui Théo.

[2] Într-o scrisoare adresată cumnatului ei, *Jo* anunțase: «... la iarnă, prin februarie probabil, sperăm să căpătăm un bebeluș, un băiețel drăguț căruia îi vom da numele Vincent, dacă dumneata vrei să-i fii naș. Cînd mă gîndesc bine că nici Théo, nici eu nu avem o sănătate prea înfloritoare, tare mă-e teamă să nu facem un copil slăbuț.» *(N. tr.)*

Apoi mama desigur că va ține să-i dea numele tatălui nostru; mie unuia mi-ar părea acest nume mai îndreptățit în împrejurările de-acum.
M-am desfătat mult ieri citind *Măsură pentru măsură*. Apoi am citit *Henric al VIII-lea*, unde sînt pasaje atît de frumoase, astfel acel al lui Buckingham și vorbele lui Wolsey după căderea sa.
Mi se pare că am norocul să le pot citi sau reciti în tihnă și apoi sper într-adevăr să citesc în sfîrșit pe *Homer*.
... Pe-afară greierii cîntă cît îi țin puterile, scot un țîrîit șuierător de zece ori mai puternic decît al cosașilor și iarba arsă de tot capătă tonuri frumoase de aur vechi. Orașele frumoase din Sud sînt în aceeași stare ca și orașele noastre moarte de-a lungul golfului Zuyderzee, odinioară însuflețite. Pe cînd, în prăbușirea și în decăderea lucrurilor, greierii dragi bunului Socrate au rămas locului. Și pesici desigur ei cîntă tot în greaca veche.

T 600

... Cîte peripeții la vînzarea asta Secrétan! Mă bucură totuși că tablourile de Millet se mențin. Dar tare aș mai dori să văd mai multe reproduceri bune după Millet — ca să ajungă în popor.
Creația lui este îndeosebi sublimă, privită în totalitatea ei și din ce în ce va fi mai greu să-ți faci o părere asupra ei, de vreme ce tablourile se împrăștie.

T 601

Scumpul meu Théo,
Îi mulțumesc mult lui Jo fiindcă mi-a scris și știind că dorești să-ți scriu cîteva cuvinte, te anunț că mi-e foarte greu să scriu, atît mi-e mintea de zăpăcită. Deci profit de un interval oarecum de tihnă. Dl. dr. Peyron e bun cu mine și foarte răbdător. Îți închipui că sînt foarte adînc mîhnit din pricină că atacurile mi-au revenit în timpul cînd începusem să sper că nu se vor mai întoarce.
Ai face poate bine să-i scrii o vorbă domnului dr. Peyron spre a-i spune că lucrul la tablourile mele mi-e într-un fel necesar ca să mă însănătoșesc, căci zilele fără de lucru și fără să mă pot duce în camera pe care el mi-a atribuit-o, ca să lucrez acolo pictura mea îmi sînt aproape de nesuferit.
Prietenul Roulin mi-a scris și el.
Am primit catalogul de la expoziția Gauguin, Bernard, Schuffenecker etc., care mi se pare interesant.
Mi-a scris și Gauguin o scrisoare blîndă, cam vagă și greu de înțeles dar trebuie să recunosc, în sfîrșit, că le dau toată dreptatea că au expus între ei.
Timp de mai multe zile am fost *cu desăvîrșire ieșit din minți* ca în Arles, tot așa, dacă nu mai rău, și e de presupus că aceste atacuri vor veni din nou mai tîrziu, e *îngrozitor*.
De patru zile n-am putut mînca, avînd gîtul umflat. Nu spre a mă plînge prea tare îți dau aceste amănunte, ci spre a-ți dovedi că nu sînt în stare încă să mă duc la Paris ori la Pont-Aven, afară numai dacă nu cumva la Charenton[1].
Nu văd nici o posibilitate să am curaj sau întemeiată speranță, dar la urma urmelor, nu de ieri-alaltăieri știm că meșteșugul ăsta nu-i plăcut.
Oricum, mă bucur că ai primit cele trimise de aici: peisajele. Îți mulțumesc mai ales pentru acvaforte după Rembrandt[2].
E surprinzător și totuși îmi evocă tot omul cu baston din galeria Lacaze.
Dacă vrei să-mi faci o mare plăcere, foarte mare plăcere, trimite-i un exemplar lui Gauguin. Broșura Rodin și Claude Monet este foarte interesantă.
Acest atac nou, dragul meu frate, m-a apucat pe cîmp și după ce începusem a picta, pe o zi vîntoasă. Îți voi trimite pînza pe care am terminat-o totuși. Și tocmai era o lucrare mai sobră, de culoare mată nearătoasă, cu tonuri verzi rupte, cu roșuri și cu galbenuri feruginoase de ocru, așa după cum îți spuneam din cînd în cînd îmi venea poftă să încep din nou cu o paletă ca în Nord.
Îți voi trimite această pînză de îndată ce voi putea.
La revedere, mulțumesc pentru toate dovezile tale, de bunăvoință, o caldă strîngere de mînă, ție, lui Jo și fiește lui Cor, dacă e încă la voi.

VINCENT.

[1] Faimos ospiciu de alienați.
[2] Un înger.

T 602

(August 1889)

... Ieri am început din nou să lucrez puțin — ceva ce văd de la fereastra mea — un cîmp de mirişte galben care se ară — contrastul dintre pămîntul arat vioriu cu fîşiile de mirişte galbenă, în fund coline. Lucrul mă desfată nespus mai mult decît orice şi dacă aş putea o dată să mă arunc în asta cu toate puterile mele, ar fi, pare-mi-se, cel mai bun leac. Imposibilitatea de a avea modele, atîtea şi atîtea altele mă opresc să ajung la ţintă totuşi.
În sfîrşit, trebuie într-adevăr să iau lucrurile în mod pasiv oarecum şi să am răbdare.

T 603

Scumpul meu Théo,

Îţi scriu din nou astăzi, fiindcă aci alăturat am scris cîteva cuvinte prietenului Gauguin; simţind că-mi recapăt liniştea în zilele din urmă, mi-a părut îndeajuns pentru ca scrisoarea mea să nu fie cu desăvîrşire nesăbuită; de altminteri sustrăgîndu-te scrupulelor de respect sau de simţămînt nu e dovedit că astfel cîştigi dreptul de a fi respectat şi bunul simţ. Aşa stînd lucrurile, e plăcut să mai vorbeşti despre cîte ceva cu prietenii, fie şi de la distanţă. Ţie, bunul meu frate, cum îţi merge; scrie-mi deci cîteva cuvinte asupra ultimilor zile, căci emoţiile care îmi închipui că îl vor fi frămîntînd pe tatăl de familie de mîine-poimîine, emoţii despre care bîndului nostru tată îi plăcea atît să vorbească, le vei fi avînd desigur şi tu, la fel de mari şi de bună calitate, dar deocamdată nu prea le poţi exprima în amestecul cam fără legătură logică al măruntelor necazuri pariziene.
Realităţile de acest fel vor fi fiind, la urma urmelor ca un straşnic mistral, puţin plăcut dar asanator; mie aşa ceva îmi face o plăcere mare de tot, te asigur, şi va contribui mult să mă scoată din obsesia-mi sufletească şi poate că din tembelismul meu. În sfîrşit, am de ce să capăt cevа gust de viaţă cînd îmi trece prin minte că voi ajunge unchiul băiatului pe care are de gînd să-l nască nevastă-ta. Îmi pare de ajuns de nostim că îa asupra sa cu atîta

încredere că o să facă băiat, dar, în fine, asta se va vedea. Pînă una-alta nu pot decît să dau cîte puţin cu pensula pe tablourile mele; am unul în lucru, un răsărit de lună pe aceeaşi cîmpie din crochiul din scrisoarea către Gauguin, dar unde nişte clăi înlocuiesc grîul. E de un galben-ocru fără vibraţie şi violet. Îl vei vedea peste puţin timp.
Mai am altul în lucru cu iederă. Mai ales, bunul meu frate, te rog să nu-ţi faci sînge rău, să nu se abată asupra ta neliniştea sau melancolia, dragul meu; părerea la care ai ajunge asupra acestei izolări necesare şi folositoare sănătăţii ar fi slab motivată, în timp ce avem nevoie de o îndreptare pe încetul şi cu răbdare obţinută. Asta, dacă ajungem s-o înţelegem, ne cruţăm puterile pentru iarna care bate la uşă. Îmi închipui că pe-aici peste iarnă va fi fiind desigur o vreme de ajuns de posomorîtă, dar trebuie să ne dăm silinţa să lucrăm ceva totuşi. Îmi vine în gînd adeseori că aş putea să retuşez la iarnă multe dintre studiile de anul trecut din Arles.
Astfel, mai ţinînd minte din vremea aceea un mare studiu de livadă, care fusese foarte greu de lucrat (aceeaşi livadă a cărei variantă, dar foarte pe departe, o vei găsi printre cele trimise) am început s-o lucrez din nou din cap şi mi-am regăsit drumul ca să exprim mai bine armonia tonurilor. Răspunde-mi, ai primit nişte desene? — Odată ţi-am trimis prin colet poştal o jumătate de duzină şi apoi mai tîrziu vreo zece. Dacă nu le-ai primit, din întîmplare, se vor fi aflînd desigur la gară de zile, de săptămîni.
Medicul îmi spunea despre Monticelli că îl considerase totdeauna drept un om cu apucături ciudate, dar că nebun fusese întrucîtva spre sfîrşitul vieţii doar. Ţinînd seama de toate necazurile din cei din urmă ani ai lui Monticelli mai e de mirare că se încovoiase sub o povară prea grea şi mai are vreo noimă ca de-aici să se tragă încheierea că din punct de vedere artistic vorbind, nu şi-ar fi dus la bun sfîrşit opera? Îndrăznesc să cred că nu; avea un calcul foarte logic şi o originalitate de pictor pe care păcat că nu le-a putut întreţine într-aşa fel, încît să fi înflorit în toată strălucirea lor!

Îţi trimit un crochiu cu nişte greieri de cîmp de pe-aici.
Cîntecul lor pe dogoritoarele călduri, are pentru mine aceeaşi vrajă ca şi al greierului de pe lîngă vatra ţăranului de pe la noi. Bunul meu frate, să nu uităm că emoţiile mărunte sînt marile căpetenii ale vieţii noastre şi că ascultăm de ele fără să ne dăm seama. Dacă a căpăta din nou curaj, după unele greşeli săvîrşite şi urmînd a săvîrşi, ceea ce m-ar vindeca, mi-e încă greu, să nu uităm din acel moment că fie stenahoriile şi melancoliile noastre, fie conştiinţa simplităţii şi bunul simţ nu ne sînt călăuzele unice şi mai cu seamă nu-s paznicii noştri hotărîtori, şi că dacă şi tu te afli în faţa unor grele răspunderi de înfruntat, dacă nu de asumat, pe legea mea, să nu ne ocupăm *prea mult* unul de altul, chiar dacă din întîmplare împrejurările de a trăi în stări de lucruri atît de îndepărtate de concepţiile noastre de tinereţe asupra vieţii de artist ne-ar înfrăţi totuşi, ca fiind în multe privinţe camarazi de soartă. Lucrurile se leagă într-aşa fel, încît aici se găsesc uneori libărci în mîncare de parcă ne-am afla chiar în Paris, dimpotrivă, s-ar putea ca în Paris să ai o amintire adevărată a cîmpurilor. Nu e desigur mare scofală dar, la urma urmelor, e liniştitor. Îngrijeşte-te de paternitatea ta cum s-ar îngriji de ea un om simplu de prin vechile noastre întinsuri de ierburi şi hălării, care între zgomotul, agitaţia, negura, neliniştile adînci ale oraşelor ne rămîn — oricît de sfioasă ne-ar fi dragostea — nespus de scumpe. Adică ai grijă de paternitatea ta în starea ta de surghiunit, de străin şi de sărac, de acum înainte bizuindu-se, cu instinctul sărăcului, pe probabilitatea de existenţă a patriei, de existenţă adevărată, cel puţin a amintirii, chiar dacă în fiecare zi uităm de ea. Astfel, mai curînd sau mai tîrziu, ne descoperim soarta, dar desigur din partea ta şi din partea mea ar însemna oarecum făţărnicie să ne uităm buna dispoziţie, nepăsarea noastră încrezătoare de hieţi oameni, aşa cum ne duceam viaţa în acest Paris, atît de cinstit, acum, ca să ne îngreuiem cu totul şi prea tare grijile.
Într-adevăr sînt atît de mulţumit că dacă aici sînt libărci în mîncare, acasă la tine ai nevastă şi copil.

De altminteri e liniştitor că, de pildă, Voltaire ne-a lăsat liberi să nu credem în totul tot ceea ce ne închipuim.
Astfel, împărtăşindu-mi deplin temerile nevestii-ti în privinţa sănătăţii tale, nu merg pînă la a crede, ceea ce timp de o clipă îmi închipuiam, că îngrijorările în ceea ce mă priveşte au fost pricina tăcerii tale de ajuns de lungi faţă de mine, deşi ea se explică atît de bine, dacă te gîndeşti în ce grad sarcina unei femei trebuie neapărat să preocupe. Dar aşa se cade să fie şi acesta e drumul pe care toată lumea umblă în viaţă. În curînd şi o sinceră strîngere de mînă ţie şi lui Jo.

Cu totul al tău,
VINCENT.

În grabă, dar voiam să nu întîrzii, să trimit scrisoarea pentru prietenul Gauguin, îi vei fi avînd desigur adresa.

F 604

(Septembrie 1889)

Scumpul meu frate,
Lucrez de zor în odaia mea.
... Astfel am refăcut pînza «Camera de dormit». Acest studiu este desigur unul dintre cele mai bune — mai curînd sau mai tîrziu se impune hotărît să o rantoalez [1]. A fost pictat atît de repede şi s-a uscat astfel, încît esenţa evaporîndu-se îndată, vopseaua nu s-a lipit puternic de pînză. Aşa se va întîmpla şi cu alte studii ale mele care au fost pictate foarte repede şi cu pastă din belşug. De altminteri, după oarecare timp, această pînză subţire se strică şi nu mai poate suporta multă pastă.
Tu ai cumpărat şasiuri minunate, a naibii treabă; dacă aş avea de astea ca să lucrez, ar fi mai bine decît aceste leaţuri de aici care se îndoaie la soare.
Se zice — şi cred foarte bucuros — că e greu să te cunoşti pe tine însuţi — dar nu e uşor nici să te pictezi pe tine însuţi.

[1] *A rantoala* (din franc.: *rentoiler*) — a conserva pînza uzată a unui tablou lipind-o pe o pînză nouă.

Astfel lucrez acum la două portrete după chipul meu — din lipsă de alt model — fiindcă e mai mult decît timpul ca să fac ceva figură. Una am început-o în prima zi după ce m-am sculat din pat; eram slăbit, palid ca dracul. E de un albastru violet închis, cu capul alburiu, cu părul galben deci un efect de culoare. După aceea am început din nou unul în trei sferturi pe fond deschis. Apoi retușez studii de astă vară — într-un cuvînt lucrez de dimineață pînă în seară.

... Dragă frate — îți scriu mereu în răgazul din timpul lucrului — mă spetesc muncind parcă aș avea draci în mine, mă mină o patimă de lucru tainică, mai ceva decît oricînd. Și cred că ea va contribui la vindecarea mea. Poate că mi se va întîmpla un lucru asemănător aceluia despre care vorbește Eug. Delacroix «am descoperit pictura cînd nu mai aveam nici dinți în gură, nici sufla», în sensul că boala mea tristă îmi dă ghes să lucrez cu o patimă tainică — foarte încet — dar de dimineață pînă-n seară fără să mă destind — și — aci probabil e secretul — să lucrez timp îndelungat și pe îndelete. Cine știe, dar mi se pare că am una sau două pînze în lucru îndeajuns de bune, mai întîi secerătorul în grînele galbene și portretul pe fond deschis — va fi pentru Vingtisti, dacă își vor aduce aminte de mine totuși la momentul dat, ori mi-ar fi cu desăvîrșire totuna, dacă nu preferabil să mă uite.

... De șase săptămîni n-am mai pus picioru-n afară, nici chiar în grădină — săptămîna viitoare, după ce voi fi isprăvit pînzele în lucru, voi încerca totuși.

Dar încă vreo cîteva luni și voi fi într-atît de obosit și de năucit de cap încît o schimbare îmi va face probabil tare bine.

... Ieri am început portretul supraveghetorului-șef și poate că o voi picta și pe nevastă-sa, căci e însurat și locuiește într-o căsuță de țară la cîțiva pași de așezămînt.

Un chip foatre interesant, o frumoasă acvaforte de Legros, înfățișînd un bătrîn nobil spaniol, dacă îți aduci aminte, îți va da o imagine a tipului. A fost la ospiciul din Marsilia în cele două epoci de holeră, în sfîrșit, e un om care a văzut peste măsură de multă

lume murind și suferind, și are peste fața lui o nu știu ce reculegere, așa încît chipul lui Guizot — căci are ceva din capul acestuia, dar deosebit — îmi vine în minte fără să vreau. Dar el e de felul său din oameni de rînd și mai simplu. În sfîrșit, vei vedea dacă îl voi izbuti și dacă o să fac după el o replică.

... Lupt din toate puterile ca să-mi stăpînesc munca, spunîndu-mi că dacă voi izbuti, va fi cel mai bun paratrăsnet împotriva bolii. Mă cruț tare — închizîndu-mă cu grijă, e egoist dacă vrei, ca să nu mă deprind cu părtașii mei de nenorocire de-aici și să nu mă duc să-i văd.

... Uf, secerătorul l-am terminat, cred că pe acesta îl vei așeza la tine în casă — e o imagine a morții, așa cum ni se vorbește despre ea în cartea cea măreață a naturii, dar eu am căutat să exprim acel «aproape surizînd». E pe de-a-ntregul galben, afară de dunga colinelor violete, de un galben palid și blond. Mie mi se pare că e ciudat, așa cum l-am văzut printre gratiile de fier ale celulei de alienați.

Ei bine, află că sper, o dată ce m-apuc să am speranță, ca familia să-ți fie ceea ce mi-e mie natura, Iostopanele de pămînt, iarba, grîul galben, țăranul, adică să afli în dragostea ta de oameni cele trebuincioase *nu numai ca să mănînci*, ci și cele trebuincioase ca să-ți alini tristețea și să-ți vii în fire din nou, cînd vei avea nevoie.

... Am dorința vie să lucrez din nou secerătorul pentru mama, altfel voi picta alt tablou pentru onomastica ei.

... Sînt convins că mama îl va înțelege — căci e într-adevăr tot atît de simplu ca una dintre acele gravuri pe lemn grosolane, care se află prin almanahurile de țară.

... Încep încă o dată această scrisoare ca să-ți spun că tocmai l-am văzut pe dl. Peyron, nu-l văzusem de șase zile.

Crede, îmi zice el, că în luna asta va pleca la Paris și că te va vizita atunci.

Asta mă bucură căci are — este de netăgăduit — multă experiență și cred că îți va spune de ajuns de sincer ceea ce gîndește.

Mie mi-a spus doar atît: «să sperăm că boala nu se va întoarce», dar *eu cred* că se va întoarce încă timp îndelungat, de cel puțin cîțiva ani.
Mai cred că lucrul, departe de a-mi fi cu neputință, între timp o să-ți urmeze drumul și chiar o să-mi aducă leacul.
Și deci mai spun o dată — scoțîndu-l din cauză cu totul pe doctorul Peyron — față de administrația de aici trebuie probabil să fii politicos, dar la atît să te mărginești, să nu te angajezi la altceva.
Partea gravă e că peste tot aici, unde voi sta mai multă vreme, voi avea poate de-a face cu prejudecățile populare — nici nu știu care sînt acelea — care îmi vor face de nesuferit viața împreună cu ei.
Dar, în sfîrșit, aștept să aflu ceea ce dl. Peyron îți va spune, nu bănuiesc de fel ce părere are. Am lucrat în după amiaza asta la portretul supraveghetorului, care înaintează.
Dacă n-ar fi foarte potolit — cu totul — de o privire isteață și de o expresie de bunătate, ar fi o adevărată pasăre de pradă. Este într-adevăr un tip din Sud.
Sînt curios să văd dacă de data aceasta călătoria proiectată de dl. Peyron va avea loc într-adevăr; sînt foarte curios să aflu ce ar putea să decurgă din ea.
Cu încă un an de muncă poate că voi ajunge la o siguranță de mine însumi din punct de vedere artistic.
Și merită să ostenești totdeauna ca să cauți cîte ceva.
Dar numai noroc să am.
Visez în momentele mele cele mai fericite, nu atît la efectele de culoare bătătoare la ochi, cît încă o dată la semitonuri.
Și, desigur, vizita la Muzeul din Montpellier a contribuit să dea această întorsătură gîndurilor mele. Căci m-au emoționat acolo, mai mult decît magnificele tablouri de Courbet, care sînt minunate — *Domnișoarele de la sat*, *Torcătoare adormită* — portretele lui Brias de Delacroix și de Ricard, apoi *Daniel* și *Odaliscele* de Delacroix, toate în semitonuri. ... Dar în aceste semitonuri *ce* alegere și ce însușiri!

T 605

(10 septembrie 1889)

Dragul meu Théo,
Scrisoarea ta mi se pare foarte binevoitoare, zici despre Rousseau și despre artiști ca Bodmer că sînt oameni orice s-ar întîmpla, și așa de mari încît ar fi de dorit ca lumea să fie populată de oameni ca dînșii — da, desigur, de astea îmi dau și eu seama.
Și că J. H. Weissenbruch cunoaște și lucrează drumurile norocoase de pe mal la ecluze, sălciile pipernicite, racursiurile și perspectivele savante și ciudate ale canalurilor, așa cum Daumier, avocații, mi se pare minunat.
Tersteeg bine a făcut că i-a cumpărat din lucrări; cîți ca dînsul n-au vînzare, asta, după mine, se întîmplă fiindcă prea mulți își dau silința să vîndă altfel de lucrări, înșelînd publicul și abătîndu-i gustul din calea cea bună.
Află că și astăzi, cînd citesc din întîmplare biografia vreunui industriaș energic și mai ales a vreunui editor, mă mai apucă aceeași indignare, aceeași mînie de înainte vreme cînd eram la Goupil & C°.
Viața trece astfel, timpul nu se mai întoarce, dar mă îndîrjesc la lucrul meu, tocmai din pricină că știu că prilejurile de a lucra nu se mai întorc.
Mai ales în ce mă privește pe mine: un atac mai năprasnic poate să-mi răpuie pe veci putința de-a picta.
Mă simt în crize lași în fața neliniștii adînci și a suferinței — mai lași decît se și cuvine și poate că această bîcisnicie a sufletului, care înainte îmi tăia orice dorință de vindecare, acum îmi dă ghes să mănînc de să mă rup, să muncesc cît șapte, să mă cruț în legăturile mele cu ceilalți bolnavi, de teamă să nu cad din nou bolnav — în sfîrșit, caut să mă tămăduiesc acum întocmai ca unul care ar fi vrut să se sinucidă însă, părîndu-i-se apa prea rece, se silește să ajungă din nou la mal.
Dragă frate, știi că m-am stabilit în Sud și m-am pus vîrtos pe muncă dintr-o mie și o sută de motive. Voiam să văd altă lumină, credeam că privind natura sub un cer mai limpede s-ar putea să căpătăm o

imagine mai exactă despre felul de a simți și de a

desena al japonezilor. Voiam, în sfîrşit, să văd acest soare mai puternic, deoarece îmi dau seama că fără să-l cunoşti nu s-ar putea înţelege, din punct de vedere al execuţiei, al tehnicii, tablourile de Delacroix şi deoarece îmi dau seama că toate culorile prismei sînt întunecate de negura deasă din Nord.

Toate acestea sînt cam adevărate. Apoi acestora se adaugă înclinaţia sufletească spre acel Sud pe care Daudet l-a descris în *Tartarin* şi fiindcă, pe ici, pe colo, am mai găsit prin partea locului prieteni şi lucruri care îmi sînt dragi.

Vei înţelege aşadar că, deşi îmi pare îngrozitoare boala mea, îmi dau seama că totuşi mi-am făcut legături afectuoase cam prea puternice pe-aici — legături datorită cărora s-ar putea ca mai tîrziu să-mi vină pofta din nou să lucrez pe-aici — chiar dacă s-ar putea întîmpla ca peste puţin timp să mă întorc în Nord.

Da, fiindcă nu-ţi ascund că, după cum mă reped în prezent la hrană cu lăcomie, mă cuprinde o dorinţă strașnică să-mi revăd prietenii şi să revăd cîmpiile din Nord.

Munca merge foarte bine. Am aflat lucruri pe care în zadar le-am căutat ani şi ani şi dîndu-mi seama de asta îmi vine în gînd de cele mai multe ori, vorba ceea a lui Delacroix, pe care o ştii, că a descoperit pictura cînd nu mai avea nici suflu, nici dinţi în gură.

Ei bine, eu, cu boala mintală pe care o am, mă gîndesc la atîţia artişti moralmente suferinzi şi zic în sinea mea că asta nu e o stavilă pentru ca să îndeplinesc profesia de pictor ca şi cum n-ar fi nimic la mijloc. Cînd constat că pe aici accesele tind să capete o înfăţişare religioasă absurdă, aş îndrăzni aproape să cred că starea aceasta *necesită* chiar întoarcerea în Nord. Nu-i vorbi despre asta prea mult medicului cînd îl vei vedea — dar nu ştiu dacă aşa ceva nu provine din viaţa pe care am trăit-o atîtea luni de zile şi la ospiciul din Arles şi aici, în aceste vechi mănăstiri. În sfîrşit, nu se cade să trăiesc într-o lume ca asta, mai bine ar fi deci pe stradă. Eu nu sînt necredincios, şi în suferinţă chiar uneori unele credinţe religioase îmi alină mult tristeţea. Astfel, de data asta, în decursul bolii mele, mi s-a întîmplat o nenorocire — litografia după *Pietà* 302

de Delacroix, împreună cu alte foi, a căzut în ulei şi în vopsea şi s-a stricat.

M-am întristat de asta — între timp m-am străduit să o pictez şi cîndva vei vedea ce mi-a ieşit; pe o pînză de 5 sau de 6 am făcut o copie care cred că e plină de simţămînt.

De altminteri, văzînd, nu e mult de atunci, *Daniel* şi *Odaliscele* şi portretul lui Brias şi *Mulatra* la Montpellier sînt încă sub impresia pe care acestea mi-au produs-o.

Iată ceea ce îmi întăreşte moralul, ca şi cum aş citi o carte bună, să zicem, de Beecher-Stowe, sau de Dickens; dar mă stîngherește să văd într-una femei simple de acelea care cred în fecioara din Lourdes şi seamănă lucruri de astea şi să-ţi dai seama că eşti prizonier sub o asemenea conducere care cultivă din toată inima aceste aberaţii religioase bolnăvicioase, cînd s-ar cădea să le tămăduiască. Atunci, zic, mult mai bine ar fi să mă duc dacă nu la temniţă, cel puţin la regiment.

Îmi imput lipsa mea de curaj; s-ar fi cuvenit să-mi apăr mai bine atelierul, chiar dacă ar fi urmat să mă lupt cu acei jandarmi şi cu vecinii. Alţii în locul meu s-ar fi folosit de un revolver şi, desigur, dacă artistul ar fi ucis nişte pierde-vară ca dînşii, ar fi fost achitat. Aşa aş fi făcut mai bine atunci dar am fost un laş, un beţiv.

Bolnav, da, dar n-am avut curaj. Acum, în faţa suferinţei acestor, sînt de asemenea tare fricos, nu-mi dau seama dacă zelul meu e altceva decît vorbe, vorbe... sînt ca insul care vru să se sinucidă şi dînd peste o apă prea rece se luptă să ajungă din nou la mal.

Dar, ascultă, să fii internat cum l-am văzut pe Braat odinioară — din fericire e mult de atunci — nu, şi încă o dată *nu*.

Altceva ar fi dacă moş Pissarro sau Vignon ar vrea să mă ia la ei. Haida de, eu sînt pictor, aşa ceva s-ar putea pune la cale şi mai bine ar fi ca banii să meargă la hrana unor pictori decît la nepreţuitele sucuri. Ieri l-am întrebat fără înconjur pe dl. Peyron: fiindcă te duci la Paris, ce-ai zice dacă ţi-aş propune să binevoieşti să mă iei cu dumneata totodată? A răspuns 303

pe ocolite — că era prea scurt timpul, că trebuia să-ți scrie mai înainte.

Dar el e foarte bun și foarte îngăduitor cu mine, și cu toate că nu e stăpîn absolut aici, departe de așa ceva, lui îi datorez multe îngăduințe. În sfîrșit, nu e necesar numai să lucrezi tablouri, ci să și ai relații cu oamenii și din cînd în cînd, prin vizite repetate pe la alții, să-ți întărești înclinațiile naturale, să te aprovizionezi cu idei. Las la o parte speranța că accesele nu se vor mai întoarce — dimpotrivă, trebuie să-mi spun că din cînd în cînd voi avea cîte un acces.

Dar în acel timp aș putea să mă duc într-o casă de sănătate ori chiar la închisoarea comunală, unde deobicei este o celulă pentru cei furioși. Nu-ți face singe rău, în nici un caz — lucrul merge bine și, vezi tu, n-aș putea să-ți spun cît mă înviorează uneori cînd îmi zic: voi mai lucra ba una, ba alta, lanuri de grîu și așa mai departe.

Am lucrat portretul supraveghetorului și am o replică pentru tine. E într-un cîndat contrast cu portretul pe care l-am lucrat după chipul meu, unde privirea este nedeslușită și impăienjenită, pe cînd el are ceva de militar și niște ochi negri, mici și ageri.

I l-am dat în dar și i-l voi da și pe al nevesti-si dacă ea va vrea să pozeze. E o femeie veștejită, o nenorocită de-a binelea resemnată și nici lucru mare, și atît de neînsemnată încît dacă mă întrebi, tare doresc să pictez acest fir de iarbă bătut de praf de colo.

Am vorbit uneori cu ea pe cînd pictam niște măslini de după căsuța lor și atunci îmi spunea că ea nu crede că aș fi bolnav — în sfîrșit, și tu ai recunoaște așa ceva acum, dacă m-ai vedea lucrînd, limpede la cap și cu degetele atît de sigure încît am desenat, fără să iau nici o măsură, acea *Pietà* de Delacroix, unde totuși sînt cele patru mîini și brațe întinse înainte — gesturi și întorsături de trup nu tocmai simple și lesne de executat.

Te rog, trimite-mi mai curînd pînza dacă se poate, mai tîrziu cred că voi mai avea nevoie de zece tuburi de alb de zinc.

Însă îmi dau bine seama că vindecarea — dacă ești curajos — vine dinlăuntru, printr-o adîncă resemnare în fața suferinței și a morții, prin renunțarea la voința proprie și la amorul propriu. Dar așa ceva nu mă-e de nici un folos, îmi place să pictez, să văd oameni și lucruri și tot ceea ce constituie viața noastră — artificială — dacă vrei. Da, adevărata viață ar fi în altceva, dar nu cred că fac parte din rîndul acelor suflete care sînt gata să-și trăiască viața și de asemenea în orice clipe gata să sufere. Ce lucru ciudat este *tupa*, trăsătura de pensulă!

În aer liber, în bătaia vîntului, în soare, expus curiozității celor din jur, lucrezi cum poți, îți umpli pînza prea în pripă. Astfel prinzi totuși adevărul și ceea ce este esențial — cel mai greu asta e. Dar cînd iei din nou acest studiu, peste un timp, și potrivești tușele după rostul lucrurilor — desigur că e mult mai armonios și mai plăcut la vedere și îi adaugi din seninătatea, din zîmbetul sufletului tău.

Ah, niciodată nu voi putea exprima impresiile pe care mi le-au produs unele figuri pe care le-am văzut pe-aici. Desigur e drumul pe unde apare noul, dar oamenilor din Nord li-e greu să-l înțeleagă și să-l descopere.

Eu și văd de mai înainte ziua cînd voi avea oarecare succes, cînd îmi va părea rău după singurătatea și după suferința mea de-aici, de unde am zărit, printre gratiile de fier ale celulei secerătorul de pe cîmp, de hăt colo. Și nenorocirea e bună cîteodată la ceva. Ca să izbutești, ca să ajungi la o stare înfloritoare trainică, e necesar să ai altă fire decît a mea: eu niciodată nu voi împlini ceea ce aș fi putut și ar fi trebuit să vreau și să urmăresc.

Dar nu-mi pot duce viața, avînd atît de adesecri scrînteala mea, decît într-o poziție de al patrulea, al cincilea rang. Atunci cînd îmi dau seama bine de valoarea, de originalitatea și de superioritatea lui Delacroix, a lui Millet, de pildă, atunci mă încumet să spun: da, sînt cineva, pot ceva. Dar trebuie să mă bizui pe acești artiști și apoi să creez puținul de care sînt capabil în aceeași direcție.

Moș Pissarro e așadar tare crud lovit de două nenorociri deodată [1].

[1] Lui Pissarro îi murise tocmai mama și el se îmbolnăvise grav de ochi. *(N. tr.)*

De cum am citit despre asta, mi-a venit în gînd să-l întreb dacă s-ar putea să mă duc să stau cu el.
Dacă îi plăteşti cît costă şi aici, îi va conveni, fiindcă n-am nevoie de cine ştie ce — decît să lucrez.
Propune-i deci fără înconjur, şi dacă n-o vrea, mă voi duce la Vignon. Mi-e cam teamă de Pont-Aven, e acolo atîta lume, dar ceea ce îmi spui despre Gauguin mă interesează tare. Îmi tot zic de multe ori că Gauguin şi cu mine vom mai lucra poate din nou împreună.
Eu îmi dau seama că Gauguin poate să picteze lucruri şi mai bune decît ceea ce a pictat — dacă i s-ar pune la îndemînă ăstuia ceea ce-i trebuie!
Sper într-una să-i pictez portretul.
Ai văzut portretul pe care mi l-a pictat el, pe cînd pictam floarea-soarelui? Chipul mi s-a luminat bine după aceea, dar am fost de la început eu leit, din cale-afară de obosit şi încărcat de electricitate, cum eram pe atunci.
Şi totuşi ca să vezi aceste meşteşuguri, e necesar să trăieşti printre oamenii de rînd, prin căsuţele, prin circiumile lor, etc.
Astea i le spuneam şi lui Boch, care se plîngea că nu află nimic să-l ispitească sau să-i producă vreo impresie. M-am plimbat cu el două zile şi i-am arătat din ce să lucreze treizeci de tablouri, tot atît de deosebite de Nord precum ar fi Marocul. Sînt curios să aflu ce o fi făcînd el acum.
Şi apoi ştii tu cumva de ce tablourile lui Eugène Delacroix, tablourile religioase şi cele istorice, *Barca lui Isus*, *Pietă*, *Cruciaţii*, au această înfăţişare?
Fiindcă Eugène Delacroix, înainte de a picta un Gethsemani, s-a dus să vadă în partea locului ce e o grădină de măslini şi de asemenea s-a dus să vadă marea bicinită de un aspru mistral şi fiindcă el şi-o fi spus desigur: oamenii ăştia despre care vorbeşte istoria, dogi de Veneţia, cruciaţi, apostoli, femei cucernice etc. aveau acelaşi tip şi îşi duceau viaţa în chip asemănător cu descendenţii lor din zilele noastre.
Se cade să-ţi mai spun — şi poţi vedea în *La Berceuse*, oricît de neizbutit şi slab ar fi acest studiu — că dacă aş fi avut puterea să lucrez mai departe, aş fi pictat portrete de bărbaţi cucernici şi de femei cucernice după natură şi care ar fi părut dintr-alt secol, şi ar

fi fost de fapt burghezi din zilele noastre şi totuşi ar fi semănat cu nişte creştini foarte primitivi.
Emoţiile pe care aşa ceva le pericinuieşte sînt totuşi prea puternice, mi-ar lua duhul, dar mai tîrziu, mai tîrziu nu zic că nu voi reîncepe atacul.
Ce om mare Fromentin — el le va fi dat-o pururi *călduză* celora care vor dori să vadă Orientul. El, primul, a stabilit legături între Rembrandt şi Sud, între Potter şi ceea ce el cutreiera.
Ai dreptate de mii şi sute de ori — nu se cade să te gîndeşti la aşa ceva — lucrează chiar dacă n-ar fi decît studii de verze şi de salate, ca să te liniştească, şi după ce te vei fi liniştit, atunci de cele de care vei fi capabil. După ce le voi vedea din nou, voi face copii după studiul *Diligenţa de Tarascon*, după *Vie* şi după *Secerişe* şi mai ales după cabaretul roşu, acea *Cafenea de noapte*, care, din punct de vedere al culorii, e dintre cele mai caracteristice. Dar figura albă din mijloc, corespunzătoare în ceea ce priveşte culoarea, trebuie să fie refăcută, să fie mai bine construită. Dar totul — îndrăznesc să afirm — e cu adevărat din Sud, o combinaţie calculată de nuanţe verzi cu roşuri.
Puterile mi s-au istovit prea repede, însă văd de departe posibilitatea altora de a picta un număr foarte mare de lucruri frumoase. Şi încă tot e adevărată părerea că spre a înlesni călătoria altora, ar fi fost nimerit să se întemeieze un atelier undeva prin împrejurimi. Să faci într-o întîmplare călătoria din Nord pînă în Spania, de pildă, nu-i nimerit, nu vei vedea ceea ce ai de văzut prin partea locului — e necesar *să-ţi deprinzi ochii* mai întîi şi treptat la altă lumină. Eu nu prea am nevoie să văd tablouri de Tiţian şi de Velázquez prin muzee, am văzut anumite tipuri vii, ceea ce îmi înlesneşte să înţeleg mai bine ce înseamnă un tablou din Sud acum, decît înainte de scurta mea călătorie.
Doamne, Doamne, străşnici ipochimeni de artişti acei care susţin că Delacroix nu înfăţişează Orientul cel adevărat! Drace, Orientul cel adevărat constă aşadar în ceea ce au pictat parizienii de teapa lui Gérôme?
Fiindcă pictezi un crîmpei de perete însorit, chiar după natură şi bine şi adevărat după felul nostru de

a vedea *din Nord*, dovedește oare asta că ai și văzut cu ochii tăi oamenii din Orient? Or, iată ce a căutat pe-acolo Delacroix; asta nu l-a stingherit să picteze pereți în *Nunta evreiască* și în *Odaliscele*. Nu e adevărat oare asta — și atunci Degas răspunde că o plătești prea scump; să bei prin cabarete lucrînd tablouri nu zic nu, dar ar vrea el deci să mă duc prin mînăstiri sau prin biserici, de asta mă tem. De aceea fac o sforțare de evadare prin scrisoarea de față; o puternică stringere de mînă, ție și lui Jo,

cu totul al tău,
VINCENT.

Se cuvine să te felicit și cu prilejul zilei de naștere a mamei; le-am scris ieri, dar scrisoarea încă n-a plecat din pricină că n-am avut mintea întreagă pentru ca s-o isprăvesc.
E ciudat că și mai înainte îmi venise în gînd de două sau de trei ori să mă duc la Pissarro; de data asta, după ce mi-ai istorisit nenorocirile sale recente, nu mai stau la gînduri ca să cer voie.
Da, trebuie să scap de-aici — nu mai pot să fac două lucruri deodată, să lucrez și să-mi dau atîta și atîta silință ca să-mi duc viața cu ciudații bolnavi din jur; așa ceva îți sucește mințile.
În zadar aș dori să-mi dau osteneala să cobor [1]. Iată totuși că au trecut aproape două luni de cînd n-am ieșit în aer liber.
În cele din urmă aci aș pierde capacitatea de a lucra; or, aci încep să spun stop — și îi trimit atunci — dacă ești de acord — la dracu.
Și să mai și plătesc pentru asta, nu; unul sau altul dintre artiștii aflați la ananghie se va învoi el să ducă viața în casă laolaltă cu mine.
Noroc mare că poți să scrii, că ești bine sănătos și Jo de asemenea și că soră-sa e împreună cu voi.
Aș dori mult să mă fi și întors cînd se va naște copilul tău — nu cu voi ceilalți, desigur că *nu*, asta nu e cu putință, ci prin împrejurimile Parisului să stau cu vreun pictor.

[1] Ca să se ducă în grădină Vincent trebuia să coboare pe o scară.

Aș putea, ca să citez a treia soluție, să mă duc la familia Jouve, care are mulți copii și o întreagă gospodărie.
Îți dai seama că am căutat să compar cea de a doua criză cu prima — și atît îți spun, asta îmi pare mai degrabă că se datorează cine știe cărei înrîuriri din afară, decît unei cauze pornind dinlăuntru, din mine însumi. Se poate să mă înșel, dar orice ar fi, cred că voi găsi drept și cu cale să-mi fie groază întrucîtva de orice exagerare religioasă. Bunul d. Peyron îți va istorisi sumedenie de lucruri despre probabilități și posibilități, despre fapte involuntare. Iline, chiar dacă va preciza, nu voi crede nimic. Și voom vedea *ce anume va preciza*, dacă e precis. Tratamentul aplicat bolnavilor în acest ospiciu este desigur lesne de urmat chiar în călătorie, căci nu le face absolut *nimic*, li se îngăduie să ducă o viață redusă la satisfacerea nevoilor esențiale, în trîndăvie și li se dă o hrană fără gust și puțin stricată. Îți voi împărtăși acum că din prima zi am refuzat să iau această hrană și pînă cînd am avut accesul n-am mîncat decît pîine și puțină supă și cît voi mai sta aici voi continua astfel. Este adevărat că dl. Peyron, după acel acces, mi-a dat vin și carne, pe care în primele zile le-am primit bucuros, dar nu aș vrea să se abată de la regulament multă vreme și e drept să apreciem așezămîntul după regimul lor obișnuit.
Trebuie de asemenea să te anunț că dl. Peyron nu-mi dă mari speranțe în privința viitorului, ceea ce mi se pare drept, îmi spune că *totul* este îndoielnic, că nimic nu poate fi asigurat dinainte. Dar chiar și eu cumpănesc în mintea mea că boala se va întoarce, numai că lucrul mă preocupă într-atît de mult, încît cred că avînd trupul pe care îl am, starea mea va continua astfel lungă vreme.
Trîndăvia în care lîncezesc acei bieți nenorociți este o ciumă și iată că bîntuie prin orașe, pe la țară, sub acest soare mai puternic, o molimă generală, și deprinzîndu-mă cu altceva, desigur că am datoria să-i rezist. Isprăvesc scrisoarea mulțumindu-ți încă o dată pentru a ta, rugîndu-te să-mi scrii iarăși în curînd; puternice strîngeri de mînă în gînd.

T 607

Scumpul meu Théo,

Îţi mulţumesc mult pentru scrisoarea ta. Îmi face o foarte mare plăcere mai întîi că tu la rîndul tău te şi gîndeşeşi la moş Pissarro.

Vei vedea că mai sînt şi alte posibilităţi dacă nu aici, atunci într-altă parte. Acum treburile înainte de toate şi tu îmi ceri să-ţi răspund în chip hotărît — şi bine faci — dacă într-o într-o casă de sănătate la Paris, în caz de mutare imediată la iarna care vine. Răspund, da, cu acelaşi sînge rece şi din aceleaşi motive din care am intrat aici — chiar dacă în această casă din Paris ar fi mai rău, ceea ce s-ar putea lesne întîmpla, căci prilejul de a lucra se iveşte la tot pasul şi lucrul este singura mea desfătare.

Acestea fiind spuse, îţi voi atrage atenţia că în scrisoarea mea dădeam un motiv foarte grav drept argument al dorinţei de a schimba locul.

Şi ţin să-l repet. Sînt mirat că avînd ideile moderne pe care le am, eu, atît de înfocatul admirator al lui Zola şi al fraţilor Goncourt şi al lucrărilor artistice pe care le înţeleg atît de temeinic, am accese de acelea pe care le-ar avea un superstiţios şi că îmi trec prin minte gînduri religioase năucitoare şi cumplite, pe care nu le-am avut în cap niciodată în Nord.

Presupunînd că aş fi foarte simţitor faţă de ambianţa din jur, şederea, chiar prelungită, în aceste vechi mănăstiri unde se află ospiciul din Arles şi în casa de sănătate de aici, ar fi de ajuns spre a explica accesele cu pricina.

Aşadar — chiar pentru ceea ce se poate întîmpla mai rău — ar fi necesar acum să mă duc mai degrabă într-o casă de sănătate laică.

Totuşi, ca să evit să săvîrşesc ori să par că săvîrşesc vreo faptă nesăbuită, îţi declar, după ce te-am înştiinţat pe această cale despre ceea ce la un moment dat s-ar putea să doresc, adică o schimbare, îţi declar că mă simt de ajuns de liniştit şi de încrezător ca să aştept încă un răstimp, ca să văd dacă un nou atac nu se va produce la iarnă.

Dar, dacă *atunci* îţi voi scrie: vreau să ies de aici, să nu stai la gînduri şi să fie totul aranjat din vreme, căci vei şti atunci că voi avea un motiv temeinic sau

chiar mai multe ca să plec la o casă condusă nu ca asta de zurori ori cît de minunate ar fi ele.

Acum, dacă printr-un aranjament sau printr-altul, mai curînd sau mai tîrziu am schimba locul, atunci să începem ca şi cum aproape nimic nu s-ar fi întîmplat, deşi fiind foarte prudenţi şi gata să dăm ascultare lui Rivet la cel mai neînsemnat lucru, să nu ne apucăm de îndată să luăm măsuri prea oficiale de parcă ar fi la mijloc o cauză pierdută.

În ceea ce priveşte să mănînc mult, mănînc — dar dacă aş fi cu medicul meu, mi-aş interzice atîta mîncare.

Nevăzînd nici un bine, în ceea ce mă priveşte, în nişte puteri fizice imense, să mă consacru cu totul gîndului de a lucra bine şi de a izbuti să fiu artist şi nimic altceva, ar fi mai logic.

Mama şi Wil la rîndul lor, după plecarea lui Cor şi-au schimbat lumea înconjurătoare — au avut al dracului de multă dreptate. Să nu lăsăm să se îngrămădească mîhnirea în sufletele noastre ca apa într-o mlaştină. Dar aşa ceva este costisitor şi cu neputinţă de schimbat. Wil scria foarte cu temei, plecarea lui Cor e o adîncă mîhnire pentru ele.

E ciudat, tocmai în răstimpul cînd lucram copia după *Pietà* de Delacroix am aflat în ce mîini a intrat această pînză. Ea aparţine unei regine a Ungariei *(sic)* ori a unei alte ţări de pe acolo, care a scris poezii sub numele de Carmen Sylva. Articolul unde se vorbea despre ea şi despre tablou a fost semnat de Pierre Loti [1], din rîndurile căruia reieşea că această Carmen Sylva era ca făptură mai interesantă decît ceea ce scria.

Am acum şapte copii din zece după *Muncile Cîmpului* de Millet. Pot să te încredinţez că mă interesează din cale-afară să lucrez copii şi că neavînd în acest moment modele, asta mă ajută să nu pierd din vedere chipul.

Pe lîngă asta, vor constitui o decorare a atelierului, pentru ochii mei şi pentru ai altuia.

Aş vrea să copiez şi *Semănătorul* şi *Săpătorii*.

---

[1] Vizitase la Bucureşti pe Carmen Sylva. *(N. tr.)*

Este o fotografie după desenul *Săpătorii* și o acvaforte de Lerat după *Semănătorul* la Durand-Ruel.
Între aceleași acvaforte se află *Cîmpul sub zăpadă* cu o grapă.
Apoi *Cele patru ceasuri de zi*; în colecția de gravuri pe lemn sînt mai multe exemplare.
Aș dori să le am, cel puțin acele acvaforte și gravurile pe lemn.
E un studiu de care am nevoie, fiindcă vreau să învăț după ele.
Deși a copia este un sistem *vechi*, asta nu mă stinghereşte absolut de fel. Voi copia *Bunul Samaritean* tot de Delacroix.
Am pictat un portret de femeie — femeia supraveghetorului — portret care cred că îți va plăcea — am lucrat și o replică, mai puțin izbutită decît portretul după natură.
Mă tem că vor lua-o pe cea din urmă. Aș fi vrut ca tu să o ai.
E în roz și în negru.
Îți trimit astăzi portretul meu — ca să privești la el cîtva timp — vei vedea, sper, că înfățișarea mi s-a liniștit de tot, deși privirea e mai vagă decît înainte, după cît îmi pare. Am și altul, o încercare de cînd am fost bolnav, dar, pe acesta, cred, îl vei prefera și mi-am dat silința să-l lucrez în mod simplu, arată-i-l lui moș Pissarro cînd îl vei vedea.
Vei fi surprins de efectul pe care l-au căpătat *Muncile cîmpului* prin culoare, e dintr-o serie a lui foarte personală.
Ceea ce caut în ele, și pentru ce mi se pare nimerit să le copiez, îmi voi da silința să-ți împărtășesc. Ni se cere, nouă pictorilor, într-una să *compunem* noi înșine și *să fim numai compozitori*.
Fie — dar în muzică nu este așa și dacă va cînta careva din Beethoven va adăuga o interpretare a sa personală — în muzică și mai ales în ceea ce privește cîntul *interpretarea* compozitorului înseamnă ceva și nu e de rigoare ca numai compozitorul să-și cînte propriile compoziții.
Bine — eu mai cu seamă acum fiind bolnav, îmi dau silința să lucrez ceva pentru ca să-mi alin tristețea, pentru propria plăcere.

Pun albul și negrul lui Delacroix sau al lui Millet sau după ei în fața mea drept motiv.
Și apoi improvizez în culoare, dar bineînțeles nu cu totul după mintea mea, ci căutînd amintiri de la tablourile *lor*, iar amintirea, consonanța culorilor în simțămînt, vagă dacă nu cu precizie — asta este o interpretare a mea.
O sumedenie de artiști nu copiază, altă sumedenie copiază — eu m-am dedat la așa ceva din întîmplare și sînt de părere că din asta înveți și mai ales uneori te alegi cu o alinare a tristeții. Și atunci pensula umblă între degetele mele parcă ar fi arcușul pe vioară și numai și numai pentru plăcerea mea.
Astăzi am încercat *Tunzătoarea de oi* într-o gamă mergînd de la liliachiu la galben. Pînze mici de 5 aproape.
Îți mulțumesc mult pentru că mi-ai trimis pînză și culori. La rîndul meu îți trimit împreună cu portretul cîteva pînze, următoarele:
Răsărit de lună (clăi),
Studiu de cîmp,
Studiu de măslini,
Studiu de noapte,
Muntele,
Lan de grîu verde,
Măslini,
Livezi în floare,
Intrarea în carieră.
Primele patru pînze sînt studii, unde nu se află efectul de ansamblu din celelalte.
Mie îmi place de ajuns *Intrarea în carieră*, la care lucram cînd am simțit că începe atacul, fiincă nuanțele de verde întunecat se leagă bine după gustul meu cu tonurile de ocru: este ceva trist înlăuntru, care e sănătos și de asta nu mă plictisește. Același lucru se întîmplă și cu *Muntele*. Mi se va spune că munții nu arată astfel și că apar contururi negre de un deget grosime. Dar mi se pare, în sfîrșit, că el exprimă pasajul din cartea de Rod — unul dintre foarte puținele pasaje ale lui unde este ceva bun — despre o regiune de munți întunecați îndepărtată, unde se zăreau colibe negricioase de păstori de capre, regiune unde creștea floarea-soarelui.

Măslinii cu nor alb și cu fond de munți, ca și *Răsărit de lună* și efectul de noapte, sînt exagerări din punct de vedere al aranjamentului; liniile sînt răsucite ca și ale pădurilor vechi. Măslinii au și mai mult acest specific, ca și celălalt studiu; m-am silit să exprim ceasul cînd se văd zburînd prin văzduhul înfierbîntat gîndacii strălucitori verzi și greerii de cîmp.

Celelalte pînze — *Secerătorul* etc., nu s-au uscat. Și acum, pe vreme rea, voi lucra multe copii, căci în adevăr trebuie să lucrez mai mult figuri.

Studiul figurii, el te învață să surprinzi principalul și să simplifici.

Cînd zici, în scrisoarea ta, că nu voi fi făcut niciodată nimic altceva decît să lucrez, nu, asta nu-i adevărat — eu sînt tare, tare nemulțumit de lucrul meu și doar mă mîngîi cu gîndul că oamenii cu experiență spun că trebuie să pictezi zece ani pe nimic. Eu tocmai nu am făcut altceva decît cei zece ani de studii nenorocite și nelatîmpul lor. Acum s-ar putea să începă o perioadă mai bună, dar va trebui să mă întăresc în studiul după figuri și trebuie să-mi înviorez memoria studiind foarte riguros pe Delacroix și pe Millet.

Astfel îmi voi da silința să-mi limpezesc desenul. Da, o nenorocire e bună și ea la ceva, îmi economisesc timpul pentru studiu.

Mai adaug sulului de pînze un studiu de flori — o nimica toată, dar, în sfîrșit, nu vreau să-l rup.

Pe scurt, acolo înăuntru nu mi se par *întrucîtva* bune decît lanul de grîu, muntele, livada, măslinii cu delușoarele albastre, portretul și intrarea în carieră, iar celelalte nu-mi spun *nimic*, fiindcă lipsește din ele afirmarea personalității, efectele a căror îmbinare impresionează sensibilitatea noastră. De acolo, de unde aceste efecte sînt concise și urmăresc o intenție, începe tabloul, chiar dacă s-ar exagera. Cam așa ceva înțelege Bernard și Gauguin, ei nu vor pretinde cîtuși de puțin forma exactă a unui copac, dar țin cu totdinadinsul să se recunoască dacă forma este rotundă sau pătrată — și, pe legea mea, au dreptate, iritați peste măsură cum sînt de perfecțiunea fotografică și prostească a unora. Ei nu vor cere tomul precis al munților, ci vor zice: la naiba, munții sînt albaștri, atunci puneți draculul albastru și să nu care cumva

să-mi ziceți că a fost un albastru așa și pe dincolo; a fost albastru, nu? ei bine — pictează-i albaștri și ajunge! Gauguin este uneori genial cînd explică așa ceva, dar *genial* pe care îl are, Gauguin îl arată cu mare timiditate și e impresionant cît îi place lui să spună celor tineri unele lucruri cu adevărat folositoare. Ce ființă ciudată totuși!

Îmi face mare plăcere că lui Jo îi merge bine și cred că tu te și simți mult mai la largul tău gîndindu-te la sarcina ei și avînd firește și toate grijile, decît singur fără aceste griji ale familiei. Fiindcă te și simți mai mult în natură.

Cînd ne gîndim la Millet și la Delacroix, ce contrast; Delacroix fără nevastă, fără copii, Millet în familie, mai mult decît oricare altul.

Și totuși sînt și lucruri egale între ele în opera lor! Așadar, Jouve și-a păstrat mereu marele său atelier și lucrează la decorare.

Astuia i-a trebuit tare puțin ca să ajungă un excelent pictor.

L-au copleșit nenorocirile bănești; a fost silit, ca să aibă ce mînca, să facă mii de lucruri afară de pictură; aceasta îl costă mai degrabă luni decît îi aduce beneficii, dacă creează ceva frumos.

Și își strică repede mîna ca să deseneze cu pensula. Asta se trage pesemne din vechea educație care e la fel cu cea actuală din ateliere — ei umplu contururile. Și Daumier își picta chipul din oglindă ca să se deprindă să deseneze.

Uite, mă gîndesc de ajuns de adesecri la ceea ce îți și împărtășeam pe vremuri, că dacă n-aș izbuti, cred totuși că ceea ce am lucrat eu s-ar continua. Nu în chip direct, nu sînt singurul care crede în lucruri adevărate. Și, personal, ce interes mai prezinți, așadar! Îmi dau seama deplin că povestea vieții oamenilor este ca povestea grîului; dacă n-a fost semănat în pămînt ca să încolțească acolo și să se dezvolte, ce are a face, a fost măcinat ca să ajungă pîine.

Diferența între fericire și nenorocire: amîndouă sînt necesare și folositoare, și moartea sau dispariția... e atît de relativă — și viața de asemenea.

Chiar în fața unei boli care sucește mințile sau îngrijorează, credința asta nu se clatină de fel.

Aș fi dorit să văd acei Meunier [1].
Ei bine, să fim înțeleși, dacă ți-aș scrie și în chip expres și scurt că aș dori să vin la Paris, aș avea pentru asta motivul pe care ți l-am precizat mai sus. Pînă una alta, nimic nu-mi dă zor și ana destulă încredere, după ce te-am înștiințat, să așteptăm iarna și accesul care probabil că va reveni atunci. Dar dacă voi mai avea vreo sminteală religioasă, atunci nici un hatîr; aș dori, fără să arăt motivul, să plec *le moment*. Însă nu ne este îngăduit, cel puțin ar fi indiscret, să ne amestecăm în treburile surorilor sau chiar să le vorbim de rău. Ele au credința lor și febrilele lor de a face bine altora, cîteodată foarte frumos.
Dar nu îți atrag atenția în mod ipuratic.
Și nu ca să redobîndesc mai multă libertate sau mai știu eu ce decît am.
Așadar, să așteptăm cu mult singe rece să se iveaască prilejul de a ne instala într-altă parte.
E un mare cîștig că stomacul lucrează bine și deci nu cred că voi fi atît de simțitor la frig. Apoi știu ce voi face pe vreme rea, avînd proiectul de a copia mai multe lucrări pe care le prețuiesc.
Tare aș dori să văd reproduceri după Millet răspîndite prin școli; cred că mulți copii ar ajunge pictori numai dacă ar vedea lucrări frumoase.
Spune-i salutări lui Jo și o strîngere de mînă, la revedere, pe curînd,

cu totul al tău,
VINCENT.

T 609

... Deși n-am avut aici în Sud ca Prévot [2] cel de treabă o iubită care să-mi robească inima, fără să vreau m-am legat de oameni și de lucruri.
Și în prezent rămîn încă vremelnic aici și probabil că voi sta și la iarnă — la primăvară, în anotimpul frumos, nu voi mai sta aici? Totul atîrnă mai ales de sănătatea mea.

[1] Tablouri și sculpturi figurînd la Expoziția din 1889.
[2] Făcea copii după Goya și după Velázquez.

Ceea ce spui despre Auvers [1] îmi deschide o perspectivă foarte plăcută și mai curînd sau mai tîrziu — fără a mai căuta pe altundeva — ar trebui să se ia o hotărîre...
... Lucrul de căpetenie e să cunoaștem medicul, pentru ca să nu cad, cu prilejul vreunei crize, pe mîinile poliției, spre a fi transportat cu forța în vreun azil.
Și te asigur că Nordul m-ar interesa ca un tînut nou.

T 610

... Adeseori mi se pare că dacă Gauguin ar fi rămas aci n-ar fi avut nimic de pierdut, căci văd din scrisoarea pe care mi-a trimis-o că nu i-a bătut acasă. Și eu înțeleg bine care îi pricina — sînt la prea mare strîmtoare ca să aibă modele și traiul atît de ieftin pe cît își închipuiau ei că ar fi posibil la început, n-a durat.
... Cu o rîndunică nu se face primăvara și o concepție nouă nu răpune de fel operele create și desăvîrșite. De aici vine grozăvia abătută asupra impresioniștilor; treaba lor șchiopătează și ei rămîn cu anii dinaintea obstacolelor, asupra cărora generația precedentă triumfase — strîmtorarea de bani și modelele. Și de aceea Breton, Millet și alții pot să-și bată joc, să se arate uimiți și să le zică: «Dar ce să mai vorbim, pe cînd țăranii voștri și țărancele voastre»? Cît despre mine mi-e rușine și sînt înfrînt.
... O iau din loc să dau o raită mai lungă prin munți ca să caut niște poziții pitorești.

[1] Într-o scrisoare trimisă de Théo citim: «Acum l-am văzut pe Pissarro și i-am vorbit despre propunerea ta. Mi se pare că el n-are mare lucru de spus în casa unde cîntă găina... După cîteva zile mi-a dat de știre că la el acasă nu e cu putință să stai, dar cunoaște el pe cineva în Auvers, medic de meserie, lucrînd pictură în orele libere. Pe un om care a avut legături cu toți impresioniștii. Îl crede că la acesta vei putea să stai, probabil. Se va duce să-l vadă și va discuta cu el ce-i de făcut». Era vorba despre Dr. Gachet din Auvers-sur-Oise *(N. tr.)*

(Octombrie 1889)

Scumpa mea soră,

Îţi foarte mulţumesc pentru ultima ta scrisoare şi pentru veştile despre Cor. Zilele acestea vă veţi muta şi pentru ultima dată îţi voi scrie la Bredo.

Foarte curînd îi voi trimite lui Théo studiile pe care i le-am făgăduit şi el ţi le va expedia la Leyda. Iată ceea ce am: *O livadă de mărăcini*, *Lan de grîu cu secerător*, *Lan de grîu şi chiparoşi*, *Interior*, *Locuri arate*, *Efect de dimineaţă*, *Livadă în floare* şi un portret al meu. Să zicem că în decursul anului ce vine îţi voi trimite tot pe-atîtea; împreună cu cele două pe care le ai ar constitui o oarecare colecţie şi dacă ai avea loc de ajuns te-aş pofti să le păstrezi laolaltă fiindcă la Leyda vei vedea probabil artişti din cînd în cînd şi s-ar alătura, cutez să cred, celor ale mele curînd-curînd alte studii. Nu te sfii să le atîrni în vreun coridor, prin bucătărie, de-a lungul vreunei scări — pictura mea este făcută ca să fie privită mai ales pe un fond simplu. Mă silesc să pictez într-aşa fel încît pînza să stea bine într-o bucătărie; cîteodată îmi dau seama că se potriveşte şi într-un salon, dar de aşa ceva nu mă interesez îndeaproape niciodată. Aici, în Sud, avem de a face îndeosebi cu pereţi goi, albi sau galbeni sau împodobiţi cu tapete cu mari flori colorate. Se cuvine deci, după cît se pare, să lucrezi prin contraste de culori simple. La fel şi în privinţa ramelor—ramele de care mă folosesc mă costă cel mult cinci franci, pe cînd ramele aurite mai puţin trainice m-ar costa 30 sau mai mult. Şi dacă tabloului îi şade bine într-o ramă simplă de ce să-i adaugi poleială?

Ascultă acum — dacă mă oblig bun bucuros să trimit mai departe ţie şi mamei studii aş avea şi eu o dorinţă, care este aproape o trebuinţă, să lucrez cîteva în plus pentru persoane la care mă gîndesc adesea. Astfel verişoarelor noastre, d-nelor Mauve şi Lecomte, cînd le vei vedea fiind la Leyda, spune-le că dacă pînzele mele le plac le voi lucra cu dragă inimă, din adîncul inimii şi, mai ales, aş dori ca Margot Begeman să aibă un tablou de mîna mea. Să i-l trimit prin mijlocirea ta e mai discret decît să i-l

trimit de-a dreptul. M-ai îndatora dacă ai proceda astfel încît aceste trei persoane pe care le-am menţionat mai sus să aibă ceva de mîna mea. Nu e nici o grabă, dar din cînd în cînd am într-adevăr *dreptul*, da, dreptul să lucrez pentru prieteni, care sînt atît de departe încît probabil că nu-i voi revedea.

Medicul de aici a fost la Paris şi s-a dus să-l viziteze pe Théo; i-a spus că el *nu* mă consideră drept alienat, dar că bruştele accese pe care le am sînt de origine epileptică. Deci nici alcoolul n-a fost pricina lor, cu toate că bineînţeles nu face bine. Dar a spus că e greu să-ţi începi din nou viaţa obişnuită fără să nu fii prea abătut de siguranţa nenorocirii. Şi se agaţă de bolile din trecut.

Aşadar precum îţi spun, este pentru mine aproape o necesitate absolută să trimit ceva din lucrările mele în Olanda şi, dacă vei izbuti să intervii ca să fie acceptate, va fi de datoria mea să-ţi mulţumesc.

Cel mai urît ţi se va părea probabil *Interiorul*, o cameră de culcare goală cu un pat de lemn şi cu două scaune — şi doar l-am pictat de două ori în format mare. Am vrut să ating un efect de simplitate, ca şi acel descris în *Felix Holt*. Spunîndu-ţi astea, vei înţelege poate repede tabloul, dar pesemne că celor neiniţiaţi din vreme li se pare caraghios. Să pictezi simplu folosind culori bătătoare la ochi nu e totuşi la îndemîna oricui şi poate fi folositor, cred, să dovedeşti că izbuteşti să atingi simplitatea cu altceva decît cu gri, cu alb, cu negru şi cu brun. Iată raţiunea de a fi a acestui studiu. Ţi se vor părea prea galbene lanurile mele de grîu, dar, între noi, cată să nu spui de la început: e prea galben, prea albastru sau prea verde. Vei primi aceste studii la Leyda, nu ştiu cînd. Théo va comanda să se înrămeze unul la Paris pentru ca să poţi să le pui tu în rame *dacă vei vrea* şi apoi, cînd se va ivi prilejul, le va pune într-o ladă de tablouri cu destinaţia Haga. Dar, în sfîrşit, totul s-a isprăvit în ceea ce priveşte pictura mea şi te asigur că nu este vorba despre ceea ce am lucrat eu mai prost. Aş ţine să ai şi tu via cea roşie pe care Théo a cîpătat-o de la mine şi dacă vreodată mă voi mai duce la Paris o voi copia pentru tine.

Da, mă întorc din nou la acel *Interior*. Aș dori neîndoios ca și alți artiști să aibă ca și mine dragostea, trebuința de simplitate. În societatea din zilele noastre totuși un ideal de simplitate îngreunează mult viața, și cine îl are — acest ideal — nu ajunge, cum este cazul meu, decît să nu poată lucra cum vrea el. Dar, în sfîrșit, iată, pare-mi-se totuși ceea ce societatea ar fi datoare să acorde artistului, în timp ce în zilele noastre îl silește să-și ducă viața prin cafenele și prin hanuri proaste.

Japonezii au viețuit în interioare foarte simple și ce ilustri artiști au trăit în această țară! Dacă un pictor este bogat în societatea noastră, atunci trăiește într-o casă care seamănă a magazin de rarități și nici așa ceva nu-i prea artistic, după a mea părere. Și eu adesearî am suferit mult să trăiesc în condiții în care ordinea era cu neputință, încît din această pricină am pierdut noțiunea ordinei și cea a simplității. Isaăcson cel cumsecade a vrut să publice un articol despre mine într-un ziar olandez asupra unor tablouri cu *desdrîșire* asemenea celora pe care ți le trimit, dar aș fi trist de tot să citesc un astfel de articol și i-am scris ca să-i împărtășesc acest gînd al meu. În prezent lucrez la o sală de spital. În față o mare sobă neagră împrejurul căreia cîteva forme cenușii sau negre de bolnavi, apoi, în partea dindărăt a sălii foarte lungi, pardosită cu lespezi roșii, avînd două rînduri de paturi albe, pereții albi, dar de un alb lilachiu sau verde, și ferestrele cu perdele roz, cu perde'e verzi, iar în fund se văd două figuri de călugărițe în alb și în negru. Plafonul este violet cu hîrme groase.

Am citit un articol despre Dostoievski care a scris o carte *Amintiri din casa morților* și asta mi-a dat ghes să lucrez mai departe la un mare studiu pe care îl începusem în sala celor agitați din Arles. Dar e plicticos să pictezi figuri fără model. Am mai citit o cugetare care e în totul întemeiată: Cînd suferi mult, vezi pe toți la o mare depărtare și ca la capătul unei imense arene, chiar vocile parcă ar veni de departe. Am simțit așa ceva în acele crize într-atît încît toți oamenii pe care îi vedeam atunci îmi apăreau, *chiar dacă îi recunoșteam*, ceea ce nu se întîmplă totdeauna,

sosind de hăt departe și *cu totul deosebiți* de ceea ce erau în realitate, atît mi se părea că văd într-înșii asemănări plăcute sau neplăcute cu persoane pe care le cunoscusem altădată și într-altă parte.

La revedere, îți urez deplin spor la munca ta cu mutatul și te îmbrățișez în gînd.

Cu totul al tău,
VINCENT.

612

Prea scumpă mamă,

Am vrut să-ți mai scriu o dată înainte de a pleca din vechea noastră casă, ca să-ți mulțumesc pentru ultima scrisoare și pentru veștile din frumoasa călătorie a lui Cor.

Cred că va lucra cu însuflețire și că va gusta de asemenea din cînd în cînd și cîte puțină plăcere din viață. Ceea ce vă scrie el mă duce cu gîndul la ceea ce prietenul meu Gauguin îmi spunea despre Panama și despre Brazilia. Că Isaăcson o să plece și el în Transvaal, nu știam. Află că nu l-am întîlnit niciodată în carne și oase, dar că i-am scris într-o bună zi, fiindcă nutrea în mod vag proiectul de a vorbi despre opera mea într-un ziar olandez, ceea ce l-am rugat să *nu* facă, dar în același timp, ca să-i mulțumesc pentru încrederea și simpatia sa, căci, de la început, ne-am gîndit adesearî fiecare la opera celuilalt, ne-am potrivit în păreri asupra vechilor pictori olandezi, asupra pictorilor francezi din zilele noastre.

Opera lui De Haan o prețuiesc mult de asemenea. Pot acum să-ți mărturisesc, tot ceea ce ți-am promis e gata: studii de peisaje, un mic portret al meu și un studiu de interior. Dar mă tem că n-au să-ți placă și că vreo pînză sau alta o să-ți pară neînsemnată și urîtă. Wilhelmine și matale puteți face ce veți vrea cu ele și dacă aveți poftă să dăruiți cîte ceva celorlalte surori, vă voi trimite alte cîteva în acest scop.

Însă asta nu mă privește. Încerc pur și simplu să adun, după un plan sau altul, o seamă de lucrări pe care mi-ar plăcea să le văd strînse laolaltă, un grup care ar fi din ce în ce mai important, cu ajutorul timpului.

Dar îmi dau seama că nu aţi avea loc pentru toate. Deci faceţi cu ele ceea ce vreţi. Totuşi vă sfătuiesc să păstraţi cîtva timp aceste studii strînse laolaltă; aţi putea astfel şti mai bine care, în cele din urmă, o să vă placă mai mult.

Sînt de acord pe deplin a recunoaşte că lui Théo îi merge cu mult mai bine decît înainte şi sper, împreună cu voi, că totul se va petrece bine cînd va fi să nască Jo. După aceea vor fi la adăpost de griji multă vreme. Nu-i niciodată prea tîrziu să cunoşti din experienţă în ce chip o fiinţă omenească vine pe lume: asta aduce multor firi un adaus de linişte şi de sinceritate.

Natura e tare frumoasă pe-aici toamna, după ce au îngălbenit frunzele. Îmi pare rău că nu sînt mai multe podgorii. M-am dus să pictez una, dar la cîteva ceasuri de drum de aici. Se întîmplă uneori ca o mare întindere să devină pe de-a-ntregul de un roşu închis bătînd în violet, sau roşie ca viţa cea sălbatică de pe la noi şi să dai, chiar alături, peste o tarla galbenă şi puţin mai încolo peste o postată încă verde de tot. Toate acestea sub un cer de un albastru minunat cu, în depărtare, nişte stînci liliachii. Anul trecut mi s-a ivit prilejul să pictez toate acestea de mai multe ori decît acum. Aş fi adăugat cu dragă inimă unul dintre aceste efecte la ceea ce vă trimit; dar consider că vi-l datorez în anul ce vine.

La portretul meu, pe care îl alătur, veţi observa că, deşi am vizitat Parisul, Londra şi atîtea alte mari oraşe şi timp de ani şi ani, am rămas totuşi întrucîtva ca un ţăran din Zundert, ca Toon ori ca Piet Prins să zicem; îmi închipui uneori că sînt, că gîndesc întocmai ca ei, cam cu singura deosebire că ţăranii sînt de mai mare folos pe lume. Numai după ce au de toate celelalte oamenii prind poftă de tablouri, de cărţi şi aşa mai departe.

În proprii mei ochi mă socotesc hotărît inferior ţăranilor. În sfîrşit, îmi lucrez şi eu pînzele ca şi dînşii ogoarele lor.

Dar, acestea zise, se petrec de ajuns de întristător lucrurile în tagma noastră; o fi fost desigur totdeauna aşa, dar acum e, într-un cuvînt, prost de tot.

Şi totuşi nu s-au plătit niciînd tablourile cu preţurile care se plătesc astăzi.

Ne îndeamnă să mai lucrăm prietenia care ne leagă de toţi, dragostea de natură şi, în sfîrşit, după ce şi-ai dat atîta osteneală ca să ajungi a fi stăpînul pensulei tale, nu te mai poţi lepăda de pictură. Comparat cu alţii, fac parte din rîndul celor încă fericiţi, dar întrebaţi-vă ce va fi fiind de capul unuia care, intrat în profesiune, e *silit* să o părăsească înainte de a fi creat ceva. Şi sînt mulţi de-aceştia.

Recunoaşteţi că zece ani sînt necesari ca să deprinzi meşteşugul. Cine şi-a trecut într-însul şase, făcînd toate cheltuielile necesare şi apoi trebuie să-l părăsească, dacă aţi şti cît e de nenorocit! Şi cîţi sînt în această situaţie!

Marile preţuri despre care se aude vorbindu-se plătesc munca pictorilor defuncţi, care n-au fost plătiţi astfel niciodată în cursul vieţii lor. E un fel de comerţ de lalele, unde pictorii în viaţă au mai multă pagubă decît profit. Şi asta va avea un sfîrşit exact ca şi comerţul de lalele.

Se poate totuşi judeca raţional şi spune că, deşi comerţul de lalele de multă vreme s-a ruinat şi a fost dat uitării, horticultorii subzistă, şi vor dăinui mai departe. Tot astfel consider că, în privinţa picturii, ceea ce va dăinui va fi ca şi cultura florilor. Cît despre aşa ceva, mă consider fericit că sînt într-însa. Dar cît despre celelalte!

Toate acestea doar ca să-ţi dovedesc clar că nu trebuie să ne facem iluzii. Scrisoarea mea urmează să plece. Am început, deocamdată, să lucrez portretul unuia dintre bolnavii de-aici. E ciudat, după ce stai oarecare timp laolaltă cu ei, după ce te-ai obişnuit aici, nu-ţi mai dai seama de fel că sînt nebuni.

Te îmbrăţişez în gînd,

cu afecţiune,
VINCENT.

T 614

(Noiembrie 1889)

Scumpul meu Théo,

Mulţumesc pentru scrisoarea ta şi sînt tare bucuros fiindcă îmi scrii că lui Jo îi merge bine într-una.

Acesta e acum marele eveniment: mă gîndesc adeseori

la voi. În ceea ce te privește pe tine, cînd îmi scrii că vezi atîtea tablouri încît ai dori o vreme să nu mai vezi de fel, asta dovedește într-adevăr că ai în treburile tale necazuri prea multe. Și apoi — da, mai e în viață și altceva decît tablourile și acest altceva îl trecem cu vederea și firea pare-se atunci că se răzbună și soarta se înverșunează de altminteri să ne cicălească. Cred că în asemenea împrejurări se cuvine să ținem la tablouri atît cît datoria ne pretinde, dar nu mai mult. La Vingtiști, iată ceea ce mi-ar plăcea să expun:

1 și 2 Cele două perechi de *Floarea-soarelui*,
3 *Iedera* în înălțime,
4 *Livadă în floare* (pe care Tanguy o expune acum) cu plopi străbătînd pînza.
5 *Via cea roșie*
6 *Lan de grîu, răsărit de soare*, la care lucrez în prezent. Gauguin mi-a scris o foarte frumoasă scrisoare și vorbește cu însuflețire despre De Haan și despre viața lor aspră pe țărmul mării.

Bernard mi-a scris și el plîngîndu-mi-se de o sumedenie de lucruri, deși se resemnează ca un băiat bun ce este, dar de loc fericit cu tot talentul său, cu toată sobrietatea, cu toată munca sa; pare-se că adeseori casa îi este un iad.

Scrisoarea de la I.[1] mă bucură mult, aci alăturat răspunsul meu pe care îl vei citi — gîndurile încep să se lege între ele cu ceva mai multă liniște dar, cum ai să vezi, nu știu dacă trebuie să pictez mai departe ori să las baltă pictura.

Dacă pictez mai departe, desigur, sînt de părerea ta, poate că este mai bine să pornesc la lucru cu simplitate, decît să umblu după abstracții.

Și nu cad în admirație față de *Cristos în grădina măslinilor* de Gauguin, de pildă, al cărui crochiu mi l-a trimis. Pe acel lucrat de Bernard, a cărui fotografie mi-a promis-o, nu-l cunosc, dar mă tem că ale sale compoziții biblice îmi vor da ghes să doresc altceva. Zilele acestea am văzut femeile la adunatul de pe jos al măslinelor care rămîn după culeș; neputînd să am model, n-am lucrat nimic. Totuși n-ar fi

[1] Pictorul Isaäcson.

cazul acum să mi se ceară să socotesc drept bună compoziția lui Gauguin și apoi pe aceea a prietenului Bernard, care probabil n-a văzut niciodată un măslin. Or, el se ferește să aibă cea mai nesemnată cunoștință despre ceea ce este cu putință să se lucreze și despre realitatea lucrurilor și nu așa ceva îți dă posibilitatea să sintetizezi — nu, de interpretările lor biblice niciodată nu m-am ocupat. Am susținut că Rembrandt, că Delacroix au lucrat așa ceva în chip vrednic de admirație, că mi-au plăcut lucrările lor mai mult decît primitivii, dar apoi ajunge! Nu vreau să încep din nou să vorbesc despre chestiunea asta. Dacă mai stau aici nu-mi voi da osteneala să pictez un *Cristos în grădina măslinilor* dar, în sfîrșit, adunatul măslinelor care rămîn pe jos după culeș, așa cum se mai întîmplă încă și acum, oferindu-mi proporția exactă a figurii omenești, la asta poate că m-ar trage inima să mă gîndesc. Înainte de a fi făcut studii mai serioase decît pînă în prezent, nu am dreptul să mă ocup de așa ceva.

Și apoi prerafaeliții au ajuns foarte departe în această ordine de idei. Cînd Millais a pictat «*Lumina asupra lumii*»[1] a fost mult mai serios. Într-adevăr, nu suferă comparație. Fără să mai punem la socoteală pe Holman Hunt, pe Pinwell și pe Rossetti.

Și apoi la noi este Puvis de Chavannes. . .

Să-ți spun acum că am fost la Arles și că l-am văzut pe dl. Salles care mi-a înmînat restul de bani pe care l-ai trimis tu și restul din ceea ce i-am predat eu, adică 72 de franci. Nu mi-a rămas în păstrare la dl. Peyron decît vreo douăzeci de franci, fiindcă mi-am luat de acolo o provizie de culori și fiindcă am achitat plata camerei unde se află mobilele etc. Am stat acolo două zile, neștiind încă ce să fac după aceea; e necesar să apari din cînd în cînd, pentru ca aceeași încurcătură cu oamenii să nu se mai întîmple. Acum acolo nimeni nu-mi mai poartă pică, după cît am băgat de seamă, dimpotrivă, ei au fost foarte binevoitori și m-au primit bine chiar. Dacă aș mai fi stat

[1] Van Gogh citează titlul tabloului în englezește: *Light of the World*. În realitate acest tablou este de Holman Hunt. *(N. tr.)*

prin partea locului, încetul cu încetul aș fi avut putința să mă deprind cu clima, ceea ce nu e ușor pentru cine e străin și ar avea interesul să picteze pe acolo. Dar vom vedea întrucîtva mai întîi dacă această călătorie o să provoace o nouă criză, cutez să spor că nu.

E frig și pe-aici, totuși ești ceva mai adăpostit de munți împotriva mistralului. Între timp lucrez într-una. Am multe lucrări să-ți trimit împreună cu pînza pentru Vingtiști — aștept ca să se usuce bine. Dacă aș fi știut din vreme că au fost trenuri de aici la Paris cu prețul de 25 de franci numai, aș fi plecat desigur. Doar dueîndu-mă la Arles am aflat despre asta și din pricina cheltuielilor n-am plecat — acum îmi pare că la primăvară s-ar cuveni totuși să plec în orice împrejurări, ca să mai văd puțin oamenii și lucrurile din Nord. Căci e cumplit de abrutizantă viața de pe aici și din pricina ei s-ar putea să-mi pierd puterea de lucru la urma urmelor. Nu prea îndrăznesem să sper că o să-mi meargă cu sănătatea atît de bine cum îmi merge.

Totul depinde însă dacă așa ceva îți convine sau nu și cred că e înțelept să nu dau zor. Poate că așteptînd puțin nici n-o să avem nevoie de medic la Auvers, nici de familia Pissarro.

Dacă sănătatea rămîne stabilă, dacă, deși lucrînd, pornesc din nou să-mi dau silința să vînd, să fac schimburi, poate că voi progresa întrucîtva ca să-ți cad în spinare mai puțin pe de o parte și pe de alta ca să-mi capăt din nou ceva mai mult avînt. Căci, nu-ți ascund, statul aici este tare obositor prin monotonia de toate zilele și fiindcă societatea tuturor acestor nenorociți, care nu fac absolut nimic, **enervează.**

Dar ce vrei, nu se cade să am pretenții în situația mea; am prea multe și atîtea cîte am.

Gauguin zicea că ei obțin modele lesne. Tocmai asta îmi lipsește cel mai mult aici.

Bernard îmi vorbește despre un schimb; ai toată libertatea să tratezi cu el în această privință, dacă și-ar exprima vreo dorință și ar aduce vorba despre așa ceva. Aș dori mult ca să mai ai o lucrare frumoasă de el pe lîngă portretul bunicii-si. Îmi pare că ar dori

La Berceuse.

Cred că cele șase tablouri pentru Vingtiști vor forma, cum s-ar zice, un tot unitar; lanul de grîu se va împerechea foarte bine cu livada.

Îi scriu d-lui Maus cîteva vorbe ca să-i dau titlurile pe care le cere prin scrisoarea sa.

Acum, multe salutări lui Jo și o zdravănă strîngere de mînă. Să citești scrisoarea către Isaäcson, o completează pe aceasta.

T 615

Scumpul meu Théo.

Am să-ți mulțumesc mult pentru culorile pe care mi le-ai trimis, însoțite de o haină de lînă minunată. Cît de bun ești tu cu mine și cît aș dori să pot lucra ceva frumos, ca să-ți dau dovada că aș ține să fiu mai puțin nerecunoscător. Culorile mi-au sosit la momentul potrivit, fiindcă ceea ce am adus din Arles aproape că s-a isprăvit.

Las'dacă n-am lucrat luna asta la grădinile de măslini — m-au înfuriat peste măsură ei, cu Cristosul lor în grădină, unde nimic nu este studiat. Bineînțeles într-al meu nu-i vorba să lucrez ceva după Biblie — și i-am scris lui Bernard și de asemenea lui Gauguin că doar gîndul, cred eu, și nu visul ar fi de datoria noastră să exprimăm, că deci am fost cuprins de mirare în fața lucrării lor, că se lasă duși spre așa ceva. Bernard mi-a trimis fotografii după tablourile sale. Sînt doar niște soiuri de vise îngrozitoare, ele respiră erudiție — se vede că îi place pînă la nebunie cuiva unii primitivi — dar, sincer vorbind, prerafaeliții englezi lucrau așa ceva cu mult mai bine și apoi Puvis și Delacroix, sînt cu mult mai de bun simț decît acești prerafaeliți.

Dacă ele nu mă lasă rece, îmi pricinuiesc însă un simțămînt dureros de surpare în loc de unul de propășire. Ei bine, ca să mă scutur de el, dimineața și seara, în aceste zile senine și reci, dar pe un strașnic de plăcut și de limpede soare, m-am dus să migălesc în livezi și au ieșit dintr-asta cinci pînze de 30 care, împreună cu cele trei studii de măslini pe care le ai tu, constituie cel puțin un atac împotriva greutății de a duce la bun sfîrșit ceva.

Măslinul este schimbăcios ca salcia noastră din Nord. Știi că sălciile încîntă ochii nespus, cu toate că pitorescul acesta pare monoton; este copacul specific al ținutului. Or, ceea ce înseamnă salcia pentru noi, exact aceeași importanță o are măslinul și chiparosul pe-aici. Ceea ce am lucrat eu este de un realism cam aspru și cam grosolan, pe lîngă abstracțiile lor, dar imprimă totuși o nuanță cîmpenească, evocă atmosfera, pămîntul de prin partea locului. Cît aș mai dori să văd studiile după natură de Gauguin și de Bernard; cel din urmă îmi vorbește despre portrete — care, fără îndoială, mi-ar plăcea mai mult.

Spor că am să mă deprind să lucrez pe frig — de dimineață sînt efecte de promoroacă albă și de ceață foarte interesante, apoi am într-una dorința vie să fac pentru munți și pentru chiparoși ceea ce am făcut pentru măslini, să fac o mare sforțare.

A fost arareori pictat măslinul și chiparosul și, din punct de vedere al vînzării tablourilor, trebuie să meargă bine desigur în Anglia, știu de ajuns ce se caută pe-acolo. Fie ce-o fi, sînt aproape sigur că lucrez din cînd în cînd cîte ceva bunișor. Într-adevăr, din ce în ce mai mult am părerea, precum i-am spus lui Isaacson, că lucrînd fără preget după natură fără să spui dinainte vreau să lucrez așa sau astălaltă, lucrînd de parcă ai face pantofi, fără preocupări artistice, nu vei lucra mereu bine, dar în răstimpul cînd gîndești mai puțin la asta vei da peste un subiect care se va lega cu lucrul înaintașilor noștri. Ajungi să cunoști un ținut care e în fond cu totul altceva decît părea la prima ochire.

Dimpotrivă, îți vei zice: vreau să-mi finisez tablourile mai mult, vreau să le lucrez cu îngrijire; gînduri, sumedenie, față în față cu împotrivirile timpului, cu efectul schimbător, nu mai pot fi folosite și, în cele din urmă, ajung să mă resemnez spunîndu-mi: e o experiență și lucrul modest *de toate zilele* care încetul cu încetul dă în preg singur și îngăduie să lucrezi mai complet și mai bine. De aceea lucrul încet și îndelungat este singura cale și orice ambiție de a ține morți să lucrezi bine, e deșartă. Căci trebuie, de altminteri, să și dai greș la unele pînze atacîndu-le dimineață de dimineață, ca să reușești dintre ele. Ca să pictezi, viața liniștită, așezată ar fi deci absolut necesară — și în zilele de astăzi, ce poți să faci cînd vezi că, de pildă, Bernard este zorit, zorit, zorit într-una de părinții săi. El nu poate lucra în voia lui și atîția alții întocmai ca și el.

Să-ți propui să nu mai pictezi, dar ce vei face atunci? Ei, ar trebui să se inventeze un mod de a picta mai iute, mai puțin costisitor decît uleiul și totuși durabil. Un tablou... în cele din urmă va ajunge banal ca o predică, un pictor ca un ins în întîrziere cu un secol. E totuși păcat că se întîmplă astfel. Însă dacă pictorii l-ar fi înțeles mai bine pe Millet ca om, cît cum l-au priceput unii ca Lhermitte și ca Roll, lucrurile n-ar sta așa. *Trebuie* să lucrezi tot atît și cu tot atît de puține pretenții, ca un țăran, dacă vrei să dăinuiești. Și ar fi fost preferabil, decît să faci expoziții grandioase, să te adresezi poporului și să lucrezi pentru ca fiecare să poată avea în casă tablouri sau reproduceri care să conțină învățăminte, ca opera lui Millet.

Sînt cu totul pe sfîrșite cu pînza mea și cînd vei putea, te rog să-mi trimiți 10 metri. Atunci voi începe munții și chiparoșii. Cred că acesta trebuie să fie lucrul de căpetenie al muncii pe care am îndeplinit-o pe ici, pe colo în Provența și atunci vom putea încheia statul aici cînd ne va și conveni. De asta nu e zor mare, căci Parisul n-are alt rost, la urma urmelor, decît să ne distragă gîndurile. Nu știu totuși — nefiind continuu pesimist — îmi repet într-una că inima îmi tot dă brînci să pictez cîndva o librărie de romane cu vitrina galbenă, roz pe înnoptate și cu trecătorii întunecați — un motiv atît de fundamental modern, fiindcă totul ar părea de asemenea la figurat, un atare foc de lumină. Uite, acestui motiv i-ar sta bine între o livadă de măslini și un lan de grîu, între rodul pe care îl poartă cărțile, stampele. Așa ceva în adevăr inima îmi dă brînci să lucrez asemenea unei lumini prin întunecimi. Da, e cu putință să vezi Parisul sub un aspect frumos. Dar, în sfîrșit, librăriile nu sînt niște iepuri și nu e zor mare și am bunăvoința să mai lucrez aici un an, ceea ce va fi poate mai cuminte.

Mama va fi fiind desigur de două săptămîni și mai bine la Leyda; am întîrziat să-ți trimit pînzele pentru

ea, fiindcă le voi alătura pînzei cu lanul de grîu pentru Vingtişti.
Multe salutări lui Jo; e tare frumos din partea ei că e mai departe bine sănătoasă. Îţi mulţumesc încă o dată pentru culori şi pentru haina de lînă, şi o caldă strîngere de mînă în gînd.

W 16

(Noiembrie 1889)

Scumpa mea soră,
Îţi mulţumesc mult că mi-ai scris. Aş fi, în ce mă priveşte, foarte mulţumit, dacă te-ai duce la Théo, în ianuarie; cum nu e cu neputinţă să mă duc şi eu la Paris, s-ar putea să ne întîlnim. Descrierea noii locuinţe a mamei şi a ta mă interesează tare şi desigur este o faptă cuminte şi îndreptăţită această mutare. M-ar încînta cu siguranţă dacă aş vedea acel chei unde lumea vine să spele lînă verde şi roşie, cu bărcile şi cu navele legate cu odgoane de ţărm şi cu uzina avînd ferestrele luminate pe înnoptate. Aceste efecte cum le-aş mai picta.
Şi grădina de asemenea, cu dudul său cu ramurile întinse şi fixate de zid. Cît despre duzi, sînt pe-aici mulţi. Am pictat unul cînd frunzişul său stufos era de un galben minunat pe un cer foarte albastru. Pe un loc pietros alb, însorit în fund. Mă gîndesc să trimit la Bruxelles nişte floarea-soarelui, o vie foarte roşie pe toamnă, o livadă în floare, nişte trunchiuri de copaci acoperiţi cu iederă şi, în sfîrşit, un lan de grîu crud la răsăritul soarelui. Lucrez la această ultimă pînză acum, este (împreună cu livada în floare care îi plăcea lui Théo, după cum zicea) cea mai gingaşă din ceea ce am pictat eu. Fîşiile înguste care se pierd în zare, ale brazdelor, se ridică în sus pe pînză spre colinele viorii din depărtare. Pămîntul este roz şi violet, dar împestriţat ca marmura de verdele galben al grîului. Cerul din fund cu soarele este de un galben de lămîie palid şi roz.
Să nu-ţi treacă prin gînd mai ales că ar fi pe-aici mai puţin frig decît în Olanda. Iarna abia începe şi o vom avea pînă la sfîrşitul lunii martie. Doar mai puţină ploaie decît în Olanda, un vînt nesuferit de sticlitor, foarte tăios şi un frig uscat şi limpede, dar

aprig totuşi, deşi soarele are mai multă putere şi cerul este foarte albastru.
Vei primi, cred, în curînd pînzele pe care ţi le-am făgăduit. E o pacoste ceea ce îţi scrie Jo că Théo tuşeşte tot mereu — ei drăcie, asta nu-mi place — totuşi sper într-una că după ce va fi tată îi va merge mai bine. Aş dori să aibă sănătatea mea, în înţelesul că eu am continuu multă viaţă în aer liber şi el stă într-una, într-una la biroul său, cu atîtea necazuri pe cap. Şi sînt foarte păcătoşi cei de la Boussod, tare despotici şi vanitoşi.
Am douăsprezece mari pînze în lucru, mai cu seamă livezi de măslini, dintre care una cu un cer complet roz, alta cu un cer verde şi portocaliu, a treia cu un măreţ soare galben.
Apoi nişte pini înalţi, prăpădiţi, pe un cer în amurg roşu. Am primit de curînd o foarte satisfăcătoare scrisoare de la Théo. Spune că Jo şi cu dînsul sînt sănătoşi, mai spune că tu te vei duce poate la ei. Să sperăm continuu că peste cîtva timp îşi va recăpăta sănătatea pe de-a-ntregul, starea lui sufletească întorcînd asupra celorlalte organe. În prezent mulţi pictori dintre acei care au petrecut peste vară la ţară se întorc în Paris. Mă întrebi cine este Bernard? Este un pictor tînăr — de douăzeci de ani cel mult — foarte original. Îşi dă silinţa să lucreze figuri moderne elegante, ca şi antice, greceşti sau egiptene, are gîngăşie în mişcările expresive, farmec prin culoarea îndrăzneaţă. Am văzut, de el, o după-amiază de duminică în Bretania, nişte ţărănci bretone, copii, ţărani, nişte clini umblînd printr-o fîneaţă foarte verde; veşmintele sînt negre şi roşii, bonetele albe. Sînt în această mulţime şi două doamne, una în roşu, cealaltă în verde ca sticla, care au un aspect foarte modern.
Cere lui Théo să-ţi arate acuarela pe care am lucrat-o după tabloul atît de original încît am ţinut să am o copie. Ţi-o fi aducînd aminte poate că ai văzut nişte stînci de el, a lucrat multe de astea — şi faleze şi plaje din Bretania.
A mai lucrat peisaje şi figuri din mahalalele Parisului. Théo are de el un lucru minunat, pe care l-am primit de la Bernard în schimbul unei pînze pictate de

mine. E portretul bunică-si, tare bătrînă, chioară, fondul e un perete de cameră acoperit cu un tapet de culoarea pocalului şi un pat alb de tot. Mi-a trimis tocmai şase fotografii după tablouri lucrate de el în cursul anului şi, spre deosebire de celelalte, au subiecte biblice, tare ciudate şi foarte criticabile, dar vei vedea astfel că e un bizar, un cercetător care încearcă de toate. Parcă ar fi nişte tapiserii din evul-mediu, nişte figuri ţepene şi tare colorate.

Dar mă uit la ele cu o slabă admiraţie, fiindcă prerafaeliţii englezi au făcut asemenea lucruri cu mai multă seriozitate şi conştiinţă, cu mai multă ştiinţă de a picta şi cu mai strînsă logică. Astfel s-ar cuveni să cunoşti de Millais, care a lucrat *Hugenotul*, o gravură *Lumina asupra lumii*.[1] Dacă ai dori i-aş spune lui Bernard să-ţi facă portretul cînd vei fi în Paris. Ţi l-ar face nemaipomenit şi foarte bine, te asigur. Nu-i voi vorbi dacă aşa ceva te supără, dar mie mi-ar plăcea mult să ţi-l fac. Şi l-aş lua de la el în schimbul unui tablou pe care mi l-ar cere el.

Pe cînd scriam această epistolă m-am sculat ca să mă duc să întind ceva culoare din cîteva trăsături de pensulă pe o pînză în lucru — anume pe aceea cu pinii prăpădiţi pe un cer roşu, portocaliu, galben — ieri a fost foarte răcoare — nişte tonuri pure şi strălucitoare — ei bine, pe cînd scriam, nu ştiu ce gînduri îmi trecură prin cap şi uitîndu-mă la pînza mea, îmi zisei că nu merge aşa. Atunci am luat o culoare care pe paletă părea un alb mat şi spălăcit, care se obţine amestecînd alb, verde şi puţin carmin. Acest ton verde l-am aruncat la repezeală pe tot cerul şi iată că, de la distanţă, a dat gingăşie tonurilor rupîndu-le şi totuşi s-ar fi crezut că avea să strice şi să murdărească pînza. Nenorocirea şi boala nu fac oare la fel cu noi şi cu sănătatea noastră şi oare nu e mai bine de noi aşa cum nemaiduplecata soartă ne trăieşte, în desfăşurarea fatalităţii, decît semini şi sănătoşi cu propriile gînduri şi cu dorinţele vagi de fericire posibilă? Nu ştiu. Unele dintre tablourile mele, cînd le compar cu

[1] Van Gogh continuă să atribuie, în mod greşit, lui Millais «Lumina asupra lumii» care este de Holman Hunt — exact ca în *Scrisoarea* 614. *(N. ed.)*

altele, au în adevăr semne că le-a pictat un bolnav şi te asigur că nu le lucrez special aşa. Dar fără să vreau calculele mele duc la tonuri rupte. Pe Bernard părinţii îl gărduiesc şi îl hrănesc în silă, adeseori tot imputîndu-i că nu cîştigă bani. Deci casa de acolo este cîteodată un iad, însă nimeni nu lucrează atît de mult, cu aşa de puţine cheltuieli, după cît ştiu eu. Într-un cuvînt, e un tînăr de treabă, foarte parizian, tare elegant. Urma să se ducă la militărie anul acesta, dar din motive de boală a fost amînat pe la anul. Trebuie să mă apuc de lucru din nou, la revedere, în gînd te îmbrăţişez cu drag,

cu totul al tău,
VINCENT.

B 21

(Început de decembrie 1889)

Dragul meu prieten Bernard,

Îţi mulţumesc pentru scrisoare şi îndeosebi îţi mulţumesc pentru fotografii, care îmi dau putinţa să-mi fac o idee despre lucrările voastre.

Fratele meu mi-a scris deunăzi în această privinţă, spunîndu-mi că îi place mult armonia coloritului şi o anumită distincţie din unele figuri.

Uite, în *Adoraţia Magilor* peisajul mă încîntă prea mult ca să îndrăznesc să critic şi totuşi e prea-prea cu neputinţă de presupus o naştere ca asta, pe drum chiar, o mamă care prinde să se roage în loc să dea să sugă; grasele broaşte ecleziastice îngenunchează ca într-un atac de epilepsie au sosit acolo, dumnezeu ştie cum şi de ce! Mie aşa ceva nu-mi pare la minte omului. Fiindcă eu iubesc în cel mai înalt grad adevărul, tot ceea ce este cu putinţă, dacă totuşi sînt capabil de un avînt spiritual, mă înclin în faţa acelui studiu, puternic peste măsură, de Millet, ţăranii care duc la fermă un viţel fătat pe cîmp. Or, dragă prietene, aşa ceva, începînd din Franţa şi pînă în America, toţi oamenii l-au priceput; după aceea vii dumneata să ne reînnoieşti tapiseriile medievale? Într-adevăr, porneşti dintr-o convingere sinceră? Nu! Poţi face lucruri mai bune decît aşa ceva şi îţi dai seama că trebuie să cauţi în sfera posibilului, a logicului, a

adevărului, chiar dacă ar fi să cam laşi uitării lucru-

rile pariziene după modelul dat de Baudelaire. Cît de mult îl prefer eu domnului acestuia pe Daumier! O *Bunăvestire*, a cc? Văd figuri de îngeri, pe legea mea, elegante — o terasă cu doi chiparoşi, care îmi plac tare; e acolo din cale-afară de mult aer, lumină... dar, în sfîrşit, trecînd peste această primă impresie, mă întreb dacă n-o fi o păcăleală şi acei figuranţi nu-mi mai spun nimic.

Însă ajunge ca să pricepi că aş dori cu înfocare să aflu că ai lucrări cu tabloul pe care l-a primit de la tine Gauguin, acea plimbare de bretone printr-o fîneaţă de o rînduială atît de armonioasă, de o culoare atît de naiv distinsă. Şi schimbi asta pentru — trebuie să spun cuvîntul — pentru ceva artificial, pentru o simulare.

Anul trecut ai lucrat un tablou — presupun, după ceea ce mi-a spus Gauguin — cam astfel: în primul plan pe iarbă o figură de fată, în rochie albastră sau albă, întinsă în toată lungimea sa; într-al doilea plan, partea mărginaşă a unei păduri de fag; pămîntul acoperit cu frunze roşii căzute, trunchiurile verzi cu linii cenuşii pe verticală.

Părul, îl bănuiesc, într-o nuanţă colorată a tonului cerut, drept complementar, de rochia albă; negru, dacă veşmîntul ar fi fost alb, portocaliu, dacă veşmîntul ar fi fost albastru. Dar, la urma urmelor, îmi spuneam, ce subiect simplu şi cum izbuteşte să creeze eleganţa din nimica toată.

Gauguin mi-a mai vorbit despre alt subiect: doar trei copaci, efect de frunziş portocaliu, pe un cer albastru; însă cu forma tot foarte precis trasată, foarte hotărît împărţit în planuri de culoare, opuse şi simple, aşa zic şi eu!

Şi cînd compar acest tablou cu acel vis îngrozitor din *Cristos în grădina măslinilor*, pe legea mea, mă întristez şi îţi cer din nou prin scrisoarea de faţă, strigînd cît mă ţine gura şi ocărîndu-te zdravăn din adîncul bojocilor, să binevoieşti să cam începi să fii iarăşi tu însuţi.

Cristos dacînd crucea este îngrozitor. Or fi fiind armonioase petele de culoare dintr-însul? Nu te scutesc de învinuirea de *lipsă de originalitate* — da, uite, de lipsă de originalitate — în compoziţie.

Pe cînd Gauguin se afla în Arles, după cum ştii, o dată sau de două ori m-am lăsat dus de ceva abstract, rupt de viaţa reală, în *La Berceuse*, în *Cititoare de romane* (întunecată într-o bibliotecă galbenă); şi abstracţia îmi părea o cale fermecătoare. Dar este teren vrăjit, ăsta, dragul meu! şi repede ajungi înaintea unui zid.

Nu neg, după o întreagă viaţă voinicească de căutări, de luptă cu natura corp la corp, poţi să înfrunţi această primejdie; dar eu unul nu vreau să-mi sparg capul cu de astea. În tot cursul anului am mocoşit după natură, nu prea gîndindu-mă la impresionism, nici la unele, nici la altele. Însă încă o dată mă lăsai furat să prind stele prea mari şi — altă neizbîndă — îmi ajunge. Deci acum lucrez la măslini, umblînd după efectele feburite ale unui cer gri peste terenul galben, cu nuanţa verde întunecată a frunzişului; altădată terenul şi frunzişul violete de tot, alături de un cer galben; apoi teren ocru roşu şi cer roz-verde. Gata, astea mă interesează mai mult decît abstracţiile despre care am pomenit mai sus.

N-am scris de multă vreme tocmai fiindcă avînd să lupt împotriva bolii şi să-mi potolesc mintea, nu prea îmi era poftă să discut şi mi se păreau primejdioase aceste abstracţii. Lucrînd liniştit de tot, frumoasele subiecte îmi vor veni în minte de la sine; trebuie, într-adevăr, mai ales să prind puteri, luînd contact cu realitatea, fără vreun plan conceput dinainte, fără prejudecăţi pariziene. De altminteri, sînt foarte nemulţumit de anul în curs, dar poate că se va dovedi a fi temelie solidă anului care vine. M-am lăsat pătruns îndeajuns de atmosfera muncelelor şi a livezilor; o să văd ce-i de făcut. Ambiţia mea se mulţumeşte cu vreo cîteva lostopane de pămînt, cu grîu încolţit nu de mult, cu o livadă de măslini, cu un chiparos — aceasta din urmă, de pildă, nu prea lesne de lucrat. Pe tine, fiindcă preţuieşti primitivii, fiindcă îi studiezi, te întreb de ce dai impresia că n-ai cunoaşte pe Giotto? Gauguin şi cu mine am văzut un panou mic de tot de el la Montpellier, moartea unei simple femei pioase oarecare. Acolo expresiile de durere şi de extaz sînt pînă într-atît de omeneşti, încît, deşi ne aflăm în

secolul al XIX-lea, ne simţim acolo — şi crezi că ai

fost de față — într-atît împărtășim toată emoția. Dacă aș vedea pînzele înseși, culoarea, cred, s-ar putea să mă pasioneze totuși; apoi vorbești despre portretele pe care le-ai lucrat și le-ai urmărit de aproape; iată ceea ce vei fi nimerit și unde te vei fi exprimat pe tine.

Uite cum se prezintă o pînză pe care o am înaintea ochilor acum. O vedere a parcului din jurul casei de sănătate unde mă aflu; la dreapta o terasă gri, o aripă a casei. Cîteva tufe de trandafiri desfoiați, la stînga terenul parcului — ocru roșu — pămînt ars de soare, acoperit de rămurele de pin căzute. Această parte mărginașă a parcului este plantată cu falnici pini avînd trunchiuri și ramuri ocru roșu, frunziș verde, exprimînd tristețe printr-un amestec de negru. Acești copaci înalți se desprind dintr-un cer de seară cu dungi violete pe un fond galben — galbenul se schimbă deodată, în partea de sus, în roz, se schimbă în verde. Un zid înalt — tot ocru roșu — astupă vederea și nu este întrecut decît de o colină, violetă și ocru galbenă. Or, primul copac are un trunchi foarte gros dar lovit de fulger și parcă retezat cu fierăstrăul. O creangă laterală totuși se înalță foarte sus și cade într-o năvală de rămurele de un verde întunecat. Acest uriaș posomorît — ca un trufaș înfrînt — contrastează, întrucît e considerat drept un soi de ființă vie, cu surîsul palid al celui din urmă trandafir din tufa care se veștejește în fața sa. Pe sub copaci, bănci de piatră goale, merișor mohorît, cerul se răsfrînge — galben — după ploaie, într-o băltoacă. O rază de soare, cea din urmă răsfrîngere, aprinde pînă la portocaliu ocrul întunecat. Figurine mohorîte rătăcesc printre trunchiuri.

Vei înțelege că, așa cum am descris-o, această combinație de ocru roșu, de verde întristat de gri, de trăsături negre care împresoară contururile, produce întrucîtva sentimentul de neliniște adîncă, de care suferă adesea unii dintre tovarășii mei de nenoroc, căruia i se zice «negru-roșu». Și, de altminteri, motivul falnicului copac izbit de fulger, surîsul bolnăvicios verde-roz al celei din urmă fleri de toamnă confirmă, iată, această părere.

Altă pînză reprezintă un răsărit de soare pe un lan de grîu crud: liniile pierzîndu-se în zare, brazde ridicîndu-se sus pe pînză spre un zid și un șir de coline liliachii. Lanul este violet și galben-verde. Soarele alb este înconjurat de o măreață aureolă galbenă. Aci, în contrast cu cealaltă pînză, mi-am dat silința să exprim liniște, o împunătoare pace.

Îți pomenesc despre aceste două pînze, mai cu seamă despre prima, ca să-ți aduc aminte că spre a da o impresie de neliniște adîncă te poți sili să o dai fără să năzuiești de-a dreptul la Grădina cea istorică din Ghetsemani; că spre a exprima un motiv alinător de tristețe și blînd nu este necesar să reprezinți personajele din Predica de pe munte!

Ah, fără îndoială, este cuminte, ce-i drept, să fii mișcat de Biblie; dar realitatea modernă are atîta înrîurire asupra noastră încît, deși ne dăm osteneala în abstract să reconstituim timpurile străvechi în gîndul nostru, mărunțele întîmplări ale vieții ne smulg chiar acum din aceste meditări și pătaniile propriei ne aruncă pradă, vrînd-nevrînd, senzațiilor personale: bucuria, plictiseala, suferința, mînia sau surîsul.

Biblia! Biblia! Millet din copilărie, fiind crescut cu ea, citea într-una în cartea asta! Și totuși niciodată, sau aproape niciodată nu a lucrat tablouri biblice. Corot a pictat o *Grădină a Măslinilor*, cu Cristos și cu steaua-ciobanului, sublimă; în opera lui îl simți pe Homer, pe Eschil, pe Sofocle ca și uneori Evanghelia; dar cît de discret și precumpănind într-una senzațiile moderne posibile, comune nouă tuturora.

Îmi vei răspunde tu, Delacroix? Da! Delacroix — dar va trebui să studiezi cu totul altfel istoria, să studiezi istoria înainte de a rîndui lucrurile la locul lor într-acest chip. Așadar tablourile biblice sînt o neizbîndă, băiete; însă puțini se înșală astfel și săvîrșesc o greșeală; iar pocăința după așa ceva, cutez să cred, va fi uimitoare!

Tocmai înșelîndu-te afli uneori calea adevărului. Haide, răzbună-te pictîndu-ți grădina așa cum se află sau ceea ce vei vrea. În orice caz, e nimerit să cauți ceva distins, o noblețe în figuri și studiile

reprezintă o sforțare depusă, deci altceva decît timp pierdut. Să poți împărți o pînză astfel în mari planuri, să găsești linii, forme constituind contraste, asta e tehnica, acestea sînt mărfeturi ale meșteșugului, dacă vrei, bucătărie, dar, în sfîrșit, e semn că aprofundezi meseria ta și bine faci.
Oricît de uricioasă ar fi pictura și stînjenitoare în zilele de astăzi, cine și-a ales această meserie, dacă o exercită totuși cu zel, este om al datoriei — și serios și cu credință. Societatea ne îndurerează tare viața uneori și de aici se trage nevolnicia noastră și nedesăvîrșirea lucrărilor noastre. Cred că și Gauguin suferă mult din pricina asta și nu se poate dezvolta după cum îi e puterea lăuntrică de a se dezvolta. Eu sufăr de lipsă totală de modele. Împotrivă, poziții frumoase sînt pe-aici. Am și isprăvit de curînd cinci pînze de 30, niște măslini. Și mai stau aici, fiindcă mă înzdrăvenesc din ce în ce mai mult. Lucrul meu e greu, aspru, dar asta pentru că încerc să prind puteri printr-o muncă de ajuns de obositoare și mă tem eam ca abstracțiile să nu mă înmoaie.
Mi-ai văzut studiul cu un cosaș scund, cu un lan de grîu galben și cu un soare galben. Nu mi-a ieșit cum voiam și totuși într-însul am atacat afurisita de chestiune a galbenului. Mă refer la acel împăstat și lucrat la fața locului și nu la copiile cu hașuri, unde efectul e mai slab. Doream să-l lucrez numai în galben-sulf. Aș mai avea atîtea și atîtea să-ți spun, dar dacă scriu astăzi cînd mintea mi s-a așezat oarecum, mai înainte mă temeam să nu o înfierbînt pînă a nu mă fi vindecat.
În gînd, strîngere de mînă cordială, asemenea și lui Anquetin și celorlalți prieteni, dacă îi vei vedea și crede-mă

cu totul al tău,
VINCENT.

Nu-i nevoie să-ți spun că îmi pare rău, fiindcă îmi ești drag tu și tatăl tău, că acesta n-a găsit nimerit ca tu să-ți petreci răstimpul vilegiaturii împreună cu Gauguin. Acesta îmi scrie că, din pricina sănătății, serviciul tău militar s-a amînat pe la anul. Îți mulțumesc pentru descrierea casei egiptene. Aș mai fi vrut să știu dacă era mai mare sau mai mică decît o colibă de pe la noi; ba chiar și în ce proporție se afla cu o figură omenească. Mai ales pentru colorit cer deslușirea asta.

T 620

Scumpul meu frate,

Îți mulțumesc mult pentru scrisoarea ta din 22 decembrie, conținînd o hîrtie de 50 de franci; mai întîi îți urez ție și lui Jo un an fericit și îmi pare rău că probabil, cu totul fără să vreau totuși, ți-am pricinuit atîta îngrijorare — căci dl. Peyron ți-o fi scris desigur că încă o dată creierul mi s-a tulburat tare.
... Ceea ce spui acum despre lucrul meu desigur că mă bucură, dar nu-mi iese din minte ce afurisit o meșteșugul acesta în care ești prins ca într-un laț și în care ajungi să te orientezi în viața de toate zilele mai prost decît alții. La urma urmei, e de prisos, vai, să-ți faci sînge rău în privința asta și trebuie să o scoți la capăt cum poți.
Ciudat e că am lucrat cu o liniște desăvîrșită la niște pînze pe care le vei vedea în curînd și că pe neașteptate, fără nici o noimă, rătăcirea m-a apucat din nou.
Nu știu ce mă va povățui dl. Peyron să fac, dar ținînd seama în totul de ceea ce îmi va spune, cred că el, mai puțin decît oricînd, va cuteza să se pronunțe asupra posibilității, în ceea ce mă privește, de a trăi ca înainte. E de temut că aceste crize se vor repeta.
Dar nu-i de fel un motiv ca să nu încerc să mă distrez puțin. Căci îngrămădirea atîtor alienați în această veche mănăstire va ajunge ceva primejdios, fiind amenințat să pierd tot ceea ce am mai putut păstra din dreapta judecată. Nu că aș ține la una sau la alta mai cu deosebire; m-am deprins cu viața de aici, dar n-ar trebui să uit să încerc puțin și contrariul.
Întîmple-se ori ce s-ar întîmpla, bagi de seamă că-ți scriu cu oarecare calm.

Îmi pare foarte interesant ceea ce îmi scrii despre vizita domnului Lauzet; cred că în timp ce îţi voi trimite pînzele care se află încă aici el se va mai întoarce desigur o dată şi dacă voi fi pe-aici, cred că mă voi apuca şi să litografiez.

Poate că aceste pînze despre care este vorba îi vor conveni lui Read.

Mai ales nu se cade să-mi pierd timpul zadarnic, mă voi pune pe lucru de îndată ce dl. Peyron îmi va îngădui, iar dacă el nu-mi va permite, voi isprăvi imediat cu statul aici. Căci numai asta îmi mai păstrează cumpătul întrucîtva şi mai am o mulţime de proiecte de noi tablouri.

Ah, pe cînd eram bolnav cădea o zăpadă umedă şi gata-gata să se topească; m-am trezit din somn peste noapte ca să mă uit la priveliştea de-afară. Niciclnd, niciclnd natura nu mi s-a părut atît de impresionantă, înzestrată cu atîta sensibilitate.

Ideile mai mult sau mai puţin superstiţioase pe care le au cei de pe-aici asupra picturii mă pun pe gînduri melancolice uneori, mai mult decît ţi-aş putea spune, întrucît de regulă e cam adevărat că un pictor ca om este absorbit de ceea ce văd ochii săi şi nu-şi stăpîneşte destul partea cealaltă a vieţii. Dacă ai citi scrisoarea pe care mi-a scris-o Gauguin ultima dată, ai fi zguduit sufleteşte cît judecă de drept; şi un om atît de puternic să stea aproape în nemişcare e o nenorocire, nu altceva. Şi Pissarro de asemenea, Guillaumin la fel. Ce necaz, ce necaz. Am primit de curînd o scrisoare de la mama şi una de la Wil.

... Zilele-acestea vei trage cîte-o spaimă din cînd în cînd cu Jo şi vei trece prin împrejurări grele, dar fără astea viaţa n-ar fi viaţă şi astea te învaţă să fii cuminte. E tare bine că Wil va fi pe lîngă voi. Cît despre mine, nu te prea îngrijora, mă apăr cu sînge rece împotriva bolii şi cred că într-una din zile voi putea să reîncep lucrul. Şi asta îmi va fi de învăţătură, ca să mă silesc să lucrez cu sinceritate, fără prea multe gînduri ascunse care tulbură cugetul. Un tablou, o carte să nu le dispreţuieşti şi e de datoria mea să mă supun acestei reguli; nu se cade să rîvnesc la altceva.

T 623

... Mă bucur de cele ce spui despre copia după Millet: *La Veillée*[1]. Cu cît chibzuiesc mai mult cu atît mă simt mai îndreptăţit să mă silesc să reproduc desene de Millet, pe care el n-a avut răgazul să le picteze în ulei. Aşadar lucrînd fie după desenele sale, fie după gravurile în lemn, nu înseamnă să copiezi pur şi simplu.

Înseamnă mai degrabă să traduci în altă limbă — aceea a culorilor — impresiile de clar-obscur în alb şi în negru. Astfel tocmai am isprăvit celelalte trei *Ceasuri de zi* după gravurile în lemn de Lavielle. Mi-au cerut mult timp şi mi-au dat multă bătaie de cap. Ştii doar că vara asta am mai lucrat şi *Muncile cîmpului*. Or, aceste reproduceri — le vei vedea într-o zi — nu le-am trimis fiindcă au fost nişte dibuieli, care mi-au slujit totuşi mult la *Ceasuri de zi*. Mai tîrziu, cine ştie, poate că aş putea lucra după ele nişte litografii.

Uite, în răstimpul acesta atîţia oameni nu sînt în stare să vină în faţa publicului, ci sprijină şi întăresc ceea ce împlinesc alţii. Acei care traduc cărţile, de pildă. Gravorii, litografii. Să-i luăm, de pildă, pe Vernier şi pe Lerat.

Am spus prin asta că nu şovăi să lucrez copii. Cît aş vrea, dacă aş avea răgazul să călătoresc, să copiez opera lui Giotto, acest pictor care ar fi modern ca şi Delacroix dacă n-ar fi primitiv şi care e atît de deosebit de ceilalţi primitivi. N-am văzut mult dintr-însul totuşi, dar iată un pictor care alină tristeţea.

Astfel mă gîndesc să lucrez în pictură *Răutorii* de Daumier şi *Temniţa* de Régamey; le vei afla între gravurile pe lemn.

Deocamdată sînt la cele după Millet, dar asta ca să-ţi spun că n-o să-mi lipsească lucrul.

Aşadar, pe jumătate închis chiar, voi avea îndelungă vreme cu ce să mă îndeletnicesc.

Ceea ce impresioniştii au descoperit, cu privire la culoare, se va dezvolta şi mai mult, dar e o legătură pe care mulţi o uită, care împleteşte contri-

[1] Veghea *(N. tr.)*.

bucuria lor cu trecutul şi mă voi strădui să arăt că nu prea cred într-o despărţire severă de tot a impresioniştilor de ceilalţi. Socotesc un noroc mare că în acest secol au fost pictori ca Millet, ca Delacroix, ca Meissonnier, care *nu se poate să fie întrecuţi*. Căci cu toate că nouă nu ne place Meissonnier atîta cît unor persoane, se impune să avem o atitudine ireproşabilă cînd vedem *Cititorii*, *Halta* şi atîtea alte tablouri — înseamnă ceva astea. Şi atunci dai deoparte ceea ce constituie culmea tăriei sale, adică pictura militară, fiindcă nouă ne place mai puţin decît cîmpurile sale.

T 625

(1 februarie 1890)

Scumpul meu frate,

Astăzi tocmai am primit vestea bună că eşti tată în sfîrşit, că momentul cel mai primejdios pentru Jo a trecut, că, pe scurt, copilul e bine sănătos. Asta îmi face şi mie mai mult bine şi mai multă plăcere decît aş putea să exprim prin vorbe. Bravo — şi cît de mulţumită va fi mama! Şi de la ea am primit alaltăieri o scrisoare de ajuns de lungă şi foarte senină. Iată ceea ce doream de atîta vreme desigur. Nu e nevoie să-ţi spun că în zilele din urmă adeseori m-am gîndit la voi şi ce adînc m-a mişcat că Jo, cu o noapte înainte, a mai avut bunătatea să-mi scrie.

Cît de curajoasă şi de liniştită este ea în primejdia care o pîndeşte, asta m-a emoţionat tare. Ei bine, toate acestea contribuie mult ca să dau uitării ultimele zile cînd am fost bolnav, cînd nu mai ştiam unde ajunsesem şi aveam mintea întunecată.

Am fost peste măsură de surprins de articolul despre tablourile mele pe care mi l-ai trimis[1]; nu-i nevoie să-ţi spun că sper a gîndi mai departe că nu pictez astfel, dar văd mai degrabă în el cum ar trebui să pictez. Articolul e foarte drept în înţelesul că indică lipsa pe care ar trebui s-o împlinesc şi cred că un

[1] Este vorba despre articolul de Albert Aurier din *Mercure de France* din ianuarie 1890. *(N. tr.)*

critic scrie mai degrabă ca să îndrume, nu numai pe mine, ci şi pe ceilalţi impresionişti. Şi chiar îndeosebi ca să dea o izbitură în locul cuvenit. El propune, sugerează deci un eu colectiv, ideal al celorlalţi tot pe atît cît şi al meu; îmi spune în mod simplu că ha ici, ha colo sînt părţi bune, dacă vrei, şi în lucrul meu, atît de nedesăvîrşit, tocmai aici este latura consolatoare, pe care o preţuiesc, şi pentru care sper să fiu recunoscător.

... Aşadar, dacă ţie şi mie ne-ar merge o faimă sau alta în lume, se cade să ne dăm silinţa să ne păstrăm oarecare sînge rece şi dacă se poate stăpînirea de sine.

De ce să nu spunem cu *atît mai efectos* ceea ce spune el despre ale mele floarea-soarelui, despre minunatele şi desăvîrşitele nalbe de grădină de Quost şi despre stînjenei săi galbeni, despre foarte frumoşii bujori de Jeannin? Şi bănuieşti ca şi mine că avînd partea de laude *se cere* neapărat să ai şi contrariul ei, reversul medaliei. Dar cu plăcere sînt foarte recunoscător pentru acel articol, sau mai de grabă «îmi merge la inimă» ca în cîntecul din Revistă, fiindcă se poate să fie necesar, cum se poate să-ţi fie necesară într-adevăr o medalie.

T 626

(12 februarie 1890)

Scumpul meu Théo,

Eram pe cale să-ţi scriu ca să-ţi trimit răspunsul pentru domnul Aurier cînd sosi scrisoarea ta. Sînt foarte mulţumit că lui Jo şi nou-născutului le merge bine şi că ea speră că o să se ridice din pat peste cîteva zile. Apoi ceea ce scrii despre sora noastră mă interesează de asemenea mult.

Consider că a avut noroc să-l vadă pe Degas la el acasă.

Şi va să zică Gauguin s-a întors la Paris. Voi copia răspunsul meu către domnul Aurier ca să i-l trimit, iar tu îl vei îndemna să citească articolul din *Mercure*[1] căci într-adevăr cred că s-ar cuveni să se spună

[1] Revista *Mercure de France*.

lucruri de-acestea despre Gauguin, iar despre mine ceva doar de foarte puțină însemnătate. Gauguin mi-a scris că a expus în Danemarca și că expoziția aceasta a avut mare succes. E lucru cu păcat, pare-mi-se, că el nu și-a prelungit aici șederea ceva mai multă vreme. Noi amîndoi am fi lucrat mai bine decît eu singur în acest an. Și am fi avut acum o căsuță la țară a noastră, unde să stăm și să lucrăm și am fi putut găzdui și pe alții.

Ai remarcat în acest ziar pe care mi l-ai trimis un articol despre capacitatea mare de a produce a unor artiști ca Rousseau, Corot, Dupré etc? Îți amintești că de attîtea ori, cînd Read se afla aici, am vorbit tocmai despre asta — despre *necesitatea* de a produce mult?

Și că la un timp, după ce am sosit la Paris, îți spuneam că pînă n-o să am două sute de pînze n-o să pot izbuti nimic? Ceea ce le părea unora că lucrez prea repede este în fapt ceva cu totul obișnuit, starea normală de producție regulată, ținînd seama că un pictor este dator să lucreze într-adevăr tot atît cît și un cizmar, să zicem.

Nu găsești cu cale să-i trimit lui Read, poate că și lui Tersteeg, ori mai degrabă lui C.M., un exemplar din articolul scris de Aurier?

Fiindcă mi se pare că trebuie să trag folos din el ca să încercăm să plasăm ceva în Scoția, fie acum, fie mai tîrziu.

Cred că îți va plăcea pînza destinată domnului Aurier; e foarte împăstată și lucrată ca unele de Monticelli; am păstrat-o la mine aproape un an. Căci cred că se cade să-mi dau osteneala să-i dăruiesc ceva izbutit în schimbul acestui articol care, în sine, este ceva foarte artistic; și ne va sluji în adevăr în ziua cînd vom fi obligați, ca toți ceilalți, să ne silim să încasăm ceea ce tablourile ne-au costat. Ceea ce trece peste asta, mă lasă destul de rece, dar ca banii cheltuiți să le crească, să-i scoatem, e condiția însăși ca să putem lucra mai departe. Sper, pentru expoziția impresioniștilor din martie, să-ți mai trimit cîteva pînze care se usucă deocamdată; dacă nu vor sosi la timp, vei alege dintre cele care se află la moș Tanguy.

Am încercat să copiez *Băutorii* de Daumier și *Tem-nița* de Doré; e foarte greu.

Sper să încep zilele acestea *Runul Samaritean* de Delacroix și *Tăietorul de lemne* de Millet.

Articolul lui Aurier m-ar încuraja, dacă aș cuteza să mă las în voia lui, să înfrunt și mai mult primejdia de a ieși din realitate și să fac prin culoare un fel de muzică a tonurilor, așa cum e în unele tablouri de Monticelli. Dar mi-e atît de scump adevărul, *străduința de a crea conform adevărului* de asemenea; în sfîrșit, cred, cred că tot prefer să fiu cizmar decît să fiu muzicant cu ajutorul culorilor.

Orice ar fi, să mă străduiesc să nu mă abat de la adevăr e poate leacul ca să combat boala care mă neliniștește mai departe.

Din zilele-astea cu sănătatea o duc îndeajuns de bine totuși, aș cuteza să cred că dacă s-ar întîmpla să-mi petrec un timp oarecare cu tine, asta mi-ar face o considerabilă impresie ca să zădărnicească înrîurirea pe care o exercită în chip necesar lumea din jurul meu de pe-aici. Dar mi se pare că nu-i aici o grabă și că se cuvine să socotim cu sînge rece dacă este momentul să cheltuiesc bani cu voiajul; poate că sacrificînd călătoria s-ar putea să fiu de folos lui Gauguin sau lui Lauzet.

Zilele acestea mi-am cumpărat un costum care mă costă 35 de franci, sînt dator să-l plătesc în martie, pe la sfîrșitul lunii; mă va ține un an de zile, fiindcă sosind aici mi-am cumpărat un costum cam tot cu 35 de franci și m-a ținut un an întreg. Îmi va trebui o pereche de pantofi și cîteva izmene tot în martie.

Cumpănind bine lucrurile viața nu e tare scumpă aici, cred că în Nord s-ar cheltui cu mult mai mult. Și de asta — chiar dac-aș pleca pe cîtva timp la tine — cea mai bună strategie ar fi tot aceea de a lucra mai departe aici.

626 a

Scumpe Domnule Aurier,

Îți mulțumesc mult pentru articolul dumitale din *Mercure de France*, care m-a surprins mult. Îmi

 place tare ca operă de artă în sine; sînt de părere

că zugrăvești în culori prin vorbele dumitale; pe scurt, în acest articol îmi recunosc pînzele, dar mai bune decît sînt ele în realitate, mai bogate, mai semnificative. Totuși nu mă simt la largul meu, ci dimpotrivă, cînd mă ia gîndul că mai degrabă decît mie, ceea ce spui s-ar cuveni altora. Bunăoară, lui Monticelli îndrosebi. Scrii: «este, după cît știu eu, singurul pictor care percepe cromatismul lucrurilor cu acea intensitate, cu acea însușire metalică de piatră scumpă»; te rog să te duci să vezi la fratele meu un anumit buchet de Monticelli — buchet în alb, în albastru nu-mă-uita și în portocaliu — și îți vei da seama despre ceea ce vreau să spun. Dar de lungă vreme cele mai bune, cele mai uimitoare tablouri de Monticelli sînt în Scoția, în Anglia. Într-un muzeu din Nord, în acel din Lille, mi se pare, va mai fi fiind desigur o minunăție lucrată de mîna lui, bogată într-alt fel și negreșit nu mai puțin franceză decît *Plecarea spre Cîtera* de Watteau. Acum d. Lauzet este pe cale să reproducă vreo treizeci de Monticelli. Iată, după cît știu eu, nu mai e alt colorist să se tragă mai precis și mai de-a dreptul din Delacroix; și totuși e probabil, după a mea părere, că Monticelli nu ar fi aflat decît prin mijlocitori teoriile asupra culorii ale lui Delacroix; îndeosebi le-ar fi aflat de la Diaz și de la Zïem.

Firea de artist a lui Monticelli mi se pare că este exact aceea a autorului Decameronului — Boccaccio — un melancolic de ajuns de resemnat, privind cum se perindă petrecerea și cheful lumii bune, îndrăgostiții din timpul său, pictîndu-i, analizîndu-i, el — cel dat la o parte. Ah, nu-l *imită* pe Boccaccio mai mult decît Henri Leys îi imită pe primitivi. Ei bine, deci îți scriu ca să-ți spun că asupra numelui meu par să se rătăcească niște laude pe care ai face mai bine să le îndrepți spre Monticelli, căruia îi datorez mult. Apoi îi datorez mult lui Paul Gauguin, alături de care am lucrat timp de cîteva luni în Arles și pe care, de altminteri, îl cunoșteam de înainte de la Paris.

Gauguin, acest artist ciudat, un străin a cărui ținută și a cărui privire amintesc nedeslușit de portretul

de bărbat al lui Rembrandt din colecția Lacaze — acest prieten căruia îi place să convingă că un tablou frumos trebuie să fie de aceeași valoare ca o faptă bună și nu că spune acest lucru — dar, în sfîrșit, e greu să ai relații cu el fără să nu-ți cuprindă mintea o anumită răspundere morală. Cu cîteva zile înainte de a ne despărți, cînd boala m-a silit să intru într-o casă de sănătate, am încercat să pictez «locul său gol».

E un studiu al fotoliului său de lemn brun roșu mohorît, cu fundul de paie verzui și, în locul absentului, o făclie aprinsă și cîteva romane moderne. Binevoiește în vreun moment prielnic, în amintirea lui, să te uiți puțin la acest studiu, care este pe de-a-ntregul în tonuri rupte verzi și roșii. Îți vei da seama poate că articolul dumitale ar fi fost mai drept și — mi s-ar părea — prin urmare mai puternic, dacă tratînd despre «viitorul picturii tropicelor» și despre culoare, ai fi făcut dreptate, înainte de a vorbi despre mine, lui Gauguin și lui Monticelli. *Căci partea care mi se cuvine sau mi se va cuveni va fi, te asigur, foarte secundară.* Și apoi aș mai avea ceva să-ți cer. Să zicem că amîndouă pînzele cu floarea-soarelui care acum sînt la Vingtistși au anumite însușiri de culoare și că de asemenea exprimă un gînd simbolizînd «recunoștința». Or, ce pot fi altceva decît atîtea tablouri cu flori mai îndeletnicitor pictate și pe care lumea nu le apreciază încă de ajuns — *Nalbele de grădină, Sălciile galbene* ai moșului Quost? Minunatele buchete de bujori pe care le dăruiește Jeannin? Vezi dumneata, mi se pare atît de anevoios să faci o despărțire între impresionism și celelalte lucrări; nu pricep la ce bun atîta spirit sectar cît am văzut noi în ultimii ani, *dar mi-e teamă de ridicol.*

Și, îndreptățind, declar că nu înțeleg ca dumneata să vorbești despre neînțelegerile lui Meissonier. Poate că de la excelentul Mauve am moștenit eu față de Meissonier o admirație fără nici o margine; Mauve era de o vervă nesecată în a elogia pe Troyon și pe Meissonier — ciudată alăturare!

Insist în această privință ca să-ți atrag atenția pînă la ce punct în străinătate se admiră, fără să se dea

absolut nici o importanță la ceea ce de atîtea ori îi învrăjbește pe artiștii din Franța. Mauve repeta adeseori vorbele: «dacă vrei să lucrezi în culori, trebuie să poți să desenezi un colț de cămin sau de interior ca Meissonier».

În primul pachet pe care îl voi trimite fratelui meu voi adăuga un studiu de chiparoși pentru dumneata, dacă binevoiești să-mi faci plăcerea să-l primești, în amintirea articolului pomenit. Lucrez încă la el deocamdată dorind să plasez o figurină.

Chiparosul este atît de caracteristic peisajului din Provența și dumneata ai băgat de seamă spunînd: «chiar culoarea neagră». Pînă acum n-am izbutit să-i pictez așa cum îi simt; emoțiile care mă surprind în fața naturii merg pînă la sfîrșeală și apoi află, urmează după aceea că vreo cincisprezece zile nu sînt în stare să lucrez. Totuși, înainte de a pleca de aici, mai am de gînd să reînnoiesc asaltul — ca să încep chiparoșii. Studiul pe care ți l-am dedicat înfățișează un grup într-o margine de lan de grîu într-o zi de mistral de vară. E într-însul deci nuanța unui anumit negru fără nume din albastrul mișcat de aerul liber care circulă, în contrast cu nuanța neagră din rumeneala macului roșu.

Vei vedea că așa ceva constituie aproape asamblarea de tonuri a acelor frumoase țesături scoțiene cu careuri verzi, albastre, roșii, galbene, negre, care dumitale ca și mie pe vremuri ne-au părut așa de incitătoare și care, vai, astăzi nu se prea mai văd.

Primește deocamdată, scumpe domn, expresia recunoștinței mele pentru articolul dumitale. Dacă voi veni la Paris la primăvară nu voi uita desigur să-ți mulțumesc personal.

VINCENT VAN GOGH.

Cînd studiul pe care ți-l voi trimite va fi bine uscat pînă și în părțile împăstate, ceea ce nu se va întîmpla înainte de un an, aș crede că ai face bine să-i dai un puternic verniu.

Și între timp va trebui să-l speli de mai multe ori cu apă multă, ca să scoți afară complet uleiul. Acest studiu este pictat în mult albastru de Prusia, în acea culoare despre care se vorbește atît de rău

și de care totuși Delacroix s-a servit atît. Cred că după ce tonurile albastrului de Prusia se vor usca bine, dînd un verniu vei obține tonurile negre, foarte negre, necesare ca să pună în valoare diferitele culori verzi întunecate.

Nu prea știu cum s-ar cuveni să se încadreze acest studiu, dar ținînd seama că totul îți îndreaptă gîndul spre acele prețioase stofe scoțiene, am remarcat că *o ramă plată foarte simplă* în minio portocaliu aprins dă efectul dorit cu albastrurile din fund și cu nuanțele de verde întunecat ale copacilor. Fără acestea nu ar fi în de ajuns roșu în pînză, iar partea de deasupra ar părea cam rece.

V 29

(în mijlocul lunii februarie 1890)

Scumpa mea soră,

Îți mulțumesc mult pentru ultimele tale două scrisori, cea datată din Paris și cea de astăzi. Ceea ce îmi mai scrii despre condițiile în care a născut Jo mă mișcă, — mă impresionează că ai fost atît de curajoasă și de cumsecade să stai lîngă ea. Eu, în împrejurări cînd mă apucă spaima, aș fi probabil mai ceva decît tine, ca o curcă plouată.

Dar, în sfîrșit, ca urmare copilul trăiește și, așa cum i-am scris bunicii sale, am început să pictez de pe acum pentru el o vastă pînză albastră azurie din care se desprind niște ramuri înflorite. Se poate să-l văd în curînd, sper, cel puțin, pe la sfîrșitul lunii martie. Voi încerca mîine ori poimîine să mă duc încă o dată la Arles ca să văd dacă suport călătoria și viața obișnuită fără ca să mă apuce din nou accesele.

Poate că trebuie să mă oțelesc în hotărîrea de a nu vrea să fiu slab de înger în starea în care mă aflu. Firește, printr-o silință neîntreruptă a minții, gîndirea unui artist capătă uneori ceva exagerat și ciudat. Articolul scris de dl. Aurier, lăsînd la o parte dacă merit eu ceea ce spune despre mine, mi s-a părut în sine foarte artistic, foarte ciudat. Dar mai curînd așa *ar trebui* să fiu, decît trista realitate a ceea ce mă simt eu că reprezint.

I-am scris că în orice caz mie mi-ar părea că Monticelli şi Gauguin, ei ar fi mai degrabă aşa — că mi-ar părea deci că partea care mi s-ar cuveni într-însul nu ar fi decît secundară, foarte secundară.

Gîndurile despre care pomeneşte nu-mi aparţin, căci în general artiştii impresionişti sînt toţi astfel sub aceeaşi înrîurire şi toţi sîntem cam bolnavi de nervi. Asta ne dă o acuitate deosebită a sensibilităţii în ceea ce priveşte culoarea şi limbajul ei propriu, în ce priveşte efectele complementarelor şi armoniile contrastante. După ce am citit articolul aproape că m-am întristat, pe drept gîndind: ar trebui să fiu aşa, iar eu mă simt atît de mai prejos. Şi mîndria ameţeşte ca băutura, cînd eşti lăudat şi cînd ai băut. Ajungi să fii trist, ori, în sfîrşit, nu ştiu să spun cum anume, îmi dau seama, dar mi se pare că cea mai bună muncă pe care ai îndeplini-o, ai executa-o în familie fără a te făli şi atunci printre artişti nu eşti întotdeauna într-o dispoziţie de prietenie pe deplin satisfăcătoare. Sau se exagerează însuşirile cuiva, sau e prea trecut cu vederea. Îmi place să cred totuşi că în fond dreptatea se suportă mai bine decît s-ar părea.

E necesar într-adevăr să poţi rîde uneori şi să te înveseleşti puţin, ori chiar mai mult.

Cred că ai avut noroc să-l vizitezi pe Degas acasă la el.

Lucrez la un portret de arleziană unde caut altă expresie decît acelea ale parisiencelor. Ah, Millet, Millet! Cît de bine a pictat omenirea şi acel ceva de sus familiar şi totuşi solemn. Să-ţi spui în zilele noastre *că* cineva a început să picteze plîngînd, că Giotto, că Angelico pictau în genunchi, că Delacroix atît de adînc mîhnit, atît de stăpînit de emoţie... *aproape* surîzînd. Ce sîntem noi impresioniştii ca să lucrăm ca ei, pîngăriţi de lupta pentru trai: «Cine va da înapoi sufletului ceea ce i-a luat virtejul revoluţiilor?» — iată strigătul unui poet din altă generaţie care parcă presimte slăbiciunile bolile, rătăcirile noastre de astăzi. Şi adeseori zic, cultivăm noi oare tot atît de noul ca bătrînul belgian

Henri Conscience[1]? Ah, m-am bucurat de succesul de la Bruxelles din pricina acestei regiuni de şes întins în preajma Anversului de care îmi dau silinţa să-mi mai amintesc uneori pe arăturile liniştite ale ogoarelor, deşi sînt că am ajuns să fiu un copil degenerat de-a binelea. Visînd la asta, dar hăt departe, mă apucă dorul să prind puteri din nou şi să mă străduiesc să-mi ispăşesc vina că tablourile mele sînt totuşi aproape un ţipăt de neliniştе adîncă deşi constituie din cimpoiasca floarea-soarelui un simbol al recunoştinţei. Tu vezi desigur că nu am încă judecata aceătării — e mai bine să ştii să socoteşti cît costă o jumate de kilogram de pîine şi un sfert de cafea, aşa cum ştiu ţăranii. Şi iată-ne din nou la aceasta. Millet dădea pildă trăind într-o căsuţă de ţară acoperită cu stuf, stînd în adevăr printre cei mulţi, fără izbucnirile noastre de trufie, de cîndăţenie.

Aşadar mai degrabă un dram de înţelepciune decît un car de rîvnă la lucru. Cînd va fi la o adică, voi chibzui ce-i de făcut — sper să-ţi scriu din nou pe curînd, fii sănătoasă şi mama copilului de asemenea. La Paris sper că voi lucra cîteva portrete; într-una am nutrit credinţa că făcînd portrete te deprinzi să chibzuieşti. Nu-i cel mai pe placul amatorilor, dar un portret este ceva aproape folositor şi uneori plăcut; ca mobilierul pe care îl ai în imediata apropiere, îţi evocă amintiri îndelungă vreme.

T 628

(aprilie 1890)

Scumpul meu Théo,

Astăzi am vrut să încerc să citesc scrisorile care mi-au venit, dar nu m-am limpezit la minte încă de ajuns ca să le pot înţelege.

Încerc totuşi să-ţi răspund de îndată şi am speranţa că totul se va risipi peste cîteva zile. Mai ales, sper că tu eşti sănătos, ca şi nevastă-ta şi copilul.

---

[1] Scriitor belgian de limbă flamandă, născut la Anvers (1812—1883) autor de romane de moravuri. *(N. tr.)*

De mine să n-ai grijă, chiar dacă asta va dura oarecum mai lungă vreme și scrie același lucru acasă și spune la toți toate cele bune din partea mea.
Bună salutare lui Gauguin, care mi-a scris o scrisoare pentru care îi mulțumesc mult; mă plictisesc cumplit, dar trebuie să-mi dau osteneala să am răbdare. Încă o dată toate cele bune lui Jo și copilașului și o strîngere de mînă în gînd.

Cu totul al tău,
VINCENT.

Încep din nou scrisoarea ca să încerc să scriu; îmi voi veni în fire puțin cîte puțin; am avut mintea așa de prinsă în clește, fără durere, e adevărat, dar parcă aș fi fost o vită, nu altceva. Trebuie să-ți spun că și alții, după cît poate să-mi judece creierul, au ceva ca și mine; cu toate că au lucrat un răstimp din viața lor, au fost reduși totuși la neputință. Între patru pereți înveți cu greu ceva bun, se înțelege de la sine, dar totuși pe unii oameni nu se poate să-i lași liberi ca și cum n-ar avea nimic. Și uite sînt desperat, aproape sau cu totul, în privința mea. Poate, poate că m-aș vindeca în adevăr dacă m-aș duce la țară pentru cîtva timp.
Lucrul mergea bine, ultima pînză — ramuri înflorite — vei vedea, este poate ceea ce am lucrat eu mai cu răbdare și cel mai bine; e pictată în liniște și cu o siguranță a tușei mai mare.
Iar a doua zi, dus pe copcă — ca o vită. Greu de înțeles asemenea lucruri dar, vai, asta este. Am o dorință adîncă să-mi încep din nou lucrul, cu toate acestea, dar Gauguin scrie că și pe el, cît e de robust, l-a cuprins desperarea că nu poate să lucreze mai departe. Și nu-i oare adevărat că asta e adeseori povestea vieții artiștilor? Sărmane frate, ia deci lucrurile așa cum se prezintă, nu te necăji de dragul meu; mă va îmbărbăta și mă va susține mai mult decît îți închipui aflînd că îți cîrmuiești bine treburile casei. Astfel, după un răstimp de restriști, se vor întoarce și pentru mine zile senine. Pînă una alta, îți voi trimite cîteva pînze peste puțin.
Mi-a scris și Russell și cred că bine am făcut scriindu-i ca să nu ne dea uitării cu totul; la rîndul

tău vorbește din cînd în cînd despre el, ca să se știe că, deși lucrează în izolare, este un om tare cumsecade și cred că va crea lucrări frumoase așa, cum se vedeau pe vremuri în Anglia, bunăoară. Are o mie și o sută de motive să se închidă în casă neprimind pe nimeni.
Spune multe complimente familiei Pissarro; de îndată voi citi scrisorile mai în liniște și mîine sau poimîine sper că voi scrie din nou.

T 629

(29 aprilie 1890)

Scumpul meu Théo,

Pînă acum n-am putut scrie, dar de astăzi mergîndu-mi mai bine, n-am vrut să întîrzii ca să nu-ți urez un an fericit fiindcă e sărbătoare pentru tine, pentru nevastă-ta și pentru copil. În același timp primește, te rog, diversele tablouri pe care ți le trimit cu mulțumiri pentru toate atențiile pe care le ai față de mine, căci fără tine aș fi nenorocit de tot.
Vei vedea că sînt mai întîi pînze după Millet. Acestea, nefiind menite publicului, poate că vei dărui din ele surorilor, mai curînd sau mai tîrziu. Dar mai întîi păstrează tu ceea ce ți-o părea bun și cîte vei vrea, sînt cu desăvîrșire ale tale. Îmi vei trimite zilele acestea altceva de lucru din artiștii vechi și moderni, dacă vei găsi.
Celelalte pînze sînt puține; neputînd lucra de două luni, sînt foarte întîrziat. Ți se va părea că tabloul cel mai bun e măslinii cu cer trandafiriu, cu munții, îmi închipui: primii se potrivesc bine ca pereche acelora cu cer galben. Cît despre portretul *Arleziencei* știi că i-am făgăduit prietenului Gauguin un exemplar și i-l voi trimite. Apoi chiparoșii sînt pentru dl. Aurier. Aș fi vrut să-l lucrez din nou cu ceva mai puține împăstări, dar n-am timp.
În sfîrșit, trebuie să le spăl încă de cîteva ori cu apă rece, apoi să le dau un vernis puternic, cînd împăstările se vor usca de tot, atunci negrurile nu vor murdări, după ce uleiul se va fi evaporat bine. Acum am nevoie numaidecît de culori, pe care în parte aș putea să le iei din nou de la Tanguy, dacă

e strîmtorat sau dară asta îi face plăcere. Dar, bine [ ] înțeles, nu trebuie să fie mai scump decît celălalt.
Iată lista culorilor care mi-ar trebui:
Tuburi mari 12 alb de zinc, 3 cobalt, 5 verde veronez,
Tuburi mari 1 lac obișnuit, 2 crom 2,
Tuburi mari 2 *cerde smarald*, 4 crom 1,
Tuburi mari *1 miniu portocaliu, 2 ultramarin*
Apoi (însă de la Tasset) 2 lacuri de culoarea muștei, tuburi format mijlocii.
Mi-ai face un serviciu trimițîndu-mi cel puțin jumătate din ele imediat, căci am pierdut prea mult timp. Apoi mi-ar trebui 6 pensule. Șase pensule de colorat porțelanul și 7 metri de pînză ori chiar zece.
Ce să-ți spun despre cele două luni din urmă — n-am dus-o de fel bine, sînt trist și mai necăjit decît aș putea să-ți exprim prin cuvinte și nu mai știu unde-mi stă capul.
Comanda de culori fiind cam grea, îngăduie-mi să aștept jumătate din ea, dacă preferi.
Fiind bolnav am mai lucrat cîteva pînze mici din imaginație, pe care le vei vedea mai tîrziu, amintiri din nord; acum tocmai termin un colț de livadă însorită, pe care o cred mai mult ori mai puțin vîguroasă. Le vei vedea în curînd.
Dl. Peyron lipsind, n-am citit încă scrisorile, dar am aflat că au sosit. El a fost de ajuns de îndatoritor ca să-ți dea toate informațiile asupra situației, eu nu știu ce să fac și cum să chibzuiesc, dar am o mare dorință să ies din casa asta de sănătate. Să nu te mire, nu e nevoie să-ți spun mai multe. Au sosit și scrisori de acasă, pe care încă n-am avut curajul să le citesc, atît sînt de trist.
Binevoiește să-l rogi pe dl. Aurier să nu mai scrie articole despre pictura mea; spune-i cu stăruință, că mai întîi se înșală asupra mea și apoi că într-adevăr sînt prea dărîmat de necazuri ca să-mi pot ține obligațiile față de publicitatea care mi s-ar face.
Să pictez tablouri mă distrează, dar cînd aud vorbindu-se despre ele, asta îmi face mai rău decît își închipuie el.

Cum îi merge lui Bernard? Fiindcă ai pînze în dublu exemplar, dacă vrei fă un schimb cu el, căci o pînză frumoasă de B. ar sta bine în colecția ta.
Am căzut bolnav în răstimpul cînd lucram la florile de migdal.
Dacă aș fi izbutit să pictez mai departe, poți să-ți dai cu părerea că aș fi lucrat și alți copaci în floare. Acum aproape că s-au și isprăvit pomii în floare — într-adevăr, « n-am noroc și pace ». Da, trebuie să caut să ies de aici — dar unde să mă duc?
Nu cred că s-ar putea să fiu mai închis și mai înțărcuit ca un prizonier în casele unde nici pomeneală de pretenția de a te lăsa liber, ca la Charenton ori ca la Montdevergues.
Dacă scrii acasă, spune-le multe complimente din partea mea și că mă gîndesc adeseori la ei. Apoi o bună strîngere de mînă ție și lui Jo, crede-mă,

cu totul al tău,

VINCENT.

Binevoiește a-mi trimite *figurile* pe care le vei afla printre vechile mele desene, mă gîndesc să fac din nou tabloul cu țăranii luînd masa de seară[1], efect de lumină de lampă. Pînza asta s-o fi înnegrit cu totul acum, desigur, poate că aș putea din imaginație s-o pictez din nou pe de-a-ntregul.
Îmi vei trimite mai ales *Culegătoarele de spice* și *Săpătorii*, dacă mai există încă.
Apoi, dacă vrei, voi picta din nou *Vechiul turn din Nuenen* și *Coliba acoperită cu stuf*.
Cred că dacă le mai ai, aș picta acum din amintire ceva mai bun.

T 630

mai 1890

... am citit scrisorile tale pline de bunătate și mi-au făcut nespus de bine, dîndu-mi oarecare vlagă sau mai bine zis dorința de a mă ridica din starea de descurajare prin care trec. Îți mulțumesc mult pentru acvafortele trimise.

[1] *Țărani mîncînd cartofi.*

... Voi încerca poate să lucrez după cele de Rembrandt, mai cu seamă am de gînd să pictez *Omul în rugăciune* în gama tonurilor pleciud de la galbenul deschis pînă la violet.
Aci alăturată o scrisoare de la Gauguin, fă tu ce crezi de cuviinţă în privinţa schimbului, ia ceea ce ţi-o plăcea ţie, sînt sigur că din ce în ce mai mult avem aceleaşi gusturi. Ah! dacă aş fi putut să lucrez fără această afurisită de boală — cîte aş mai fi pictat, izolat de ceilalţi, după cele ce spuneau inimii mele locurile de pe-aici.
... Sînt aproape convins că în Nord mă voi vindeca repede, cel puţin pentru destul de lungă vreme, temîndu-mă totuşi de o întoarcere a bolii după cîţiva ani — dar nu de îndată.
... Dacă crezi că-i bine, şi-mi vei indica o dată cînd mă aştepţi acolo, la Paris, voi căuta să mă însoţească cineva de pe-aici o bucată de drum, fie pînă la Tarascon, fie pînă la Lyon. Apoi tu mă vei aştepta sau te voi aştepta eu, în gară la Paris. ... E un naufragiu această călătorie, ce să-i faci, nu e după cum vrem şi nici după cum ar trebui nu este.
... De îndată ce am ieşit puţin în parc mi-am recăpătat toată limpezimea de-a lucra; am în cap gînduri şi planuri mai multe decît le-aş putea vreodată executa şi fără ca asta să mă supere[1], în vreun fel. Trăsăturile de penel merg de parcă aş fi o maşină. Deci mă bîzîi astfel să cred că în Nord îmi voi recăpăta îndrăzneala, după ce mă voi elibera de această lume din jur şi din împrejurările pe care nu le înţeleg, nici nu doresc să le înţeleg.

T 631

Scumpul meu frate,

Îţi mulţumesc pentru buna ta scrisoare şi pentru portretul lui Jo, care e tare frumos şi foarte reuşit

[1] Théo către Vincent pomeneşte în scrisoarea din 3 mai: «copiile după Millet sînt poate ceea ce ai pictat tu mai frumos şi mă îndrituiesc să cred că în ziua cînd te voi apuca să faci compoziţii de figuri ne putem aştepta la surprize mari. Pînza pentru Auvier e dintre cele mai frumoase ale tale — are bogăţia unei cozi de păun». *(N. tr.)*

ca atitudine. Iată, voi fi în răspunsul meu foarte simplu şi cît se poate de practic. Mai întîi, înlătur, în chipul cel mai hotărît, ceea ce spui tu, că ar trebui să-mi iau un însoţitor pe tot drumul. O dată în tren, nici o primejdie; nu sînt dintre acei primejdioşi — chiar presupunînd că aş avea un acces, sînt atîţia pasageri în vagon şi, de altminteri, prin toate gările se ştie doar ce-i de făcut în asemenea cazuri.
Nu te lăsa din pricina asta cuprins de nelinişti care mă apasă greu pe suflet — s-ar putea să mă descurajeze de-a binelea.
I-am spus tocmai acelaşi lucru d-lui Peyron şi i-am obiectat că atacurile — asemenea celui pe care l-am avut de curînd — au fost totdeauna urmate de trei ori de patru luni de calm complet. Doresc să profit de această perioadă ca să schimb locul — vreau să schimb fie ce-o fi, dorinţa mea de a pleca de aci e acum absolută.
Nu sînt competent să apreciez felul cum se tratează bolnavii aici, n-am nici o poftă să intru în amănunte — dar binevoieşte să-ţi aduci aminte că te-am înştiinţat din vreme, acum aproape şase luni, că dacă un acces mă apucă din nou cu aceiaşi tărie, aş dori să schimb casa de sănătate. Şi prea am zăbovit lăsînd să treacă un atac între timp; eram pe atunci în toiul lucrului şi doream să isprăvesc nişte pînze începute, fără asta nu m-aş mai afla aici. Bine, îţi voi spune deci că, pare-mi-se, vreo cincisprezece zile cel mult (vreo opt mi-ar plăcea mai tare) ar putea fi de ajuns ca să luăm măsurile necesare schimbării. Îmi voi angaja un însoţitor pînă la Tarascon — chiar pînă la prima sau pînă la a doua gară mai încolo, dacă tu ţii la aşa ceva; ajuns la Paris (la plecarea de aici voi expedia o telegramă) vei veni să mă iei din gara de Lyon. Acum mi-ar părea că e de preferat să plec să consult pe acel medic de la ţară[1] cît mai repede cu putinţă şi ne vom lăsa bagajele în gară. Nu aş sta acasă la tine decît, să zicem, două-trei zile, apoi m-aş îndrepta spre acel sat unde, la început, aş trage în gazdă la han. Iată

[1] Doctorul Gachet din Auvers.

ceea ce cred eu că ai putea zilele-acestea — fără întîrziere — să scrii prietenului nostru viitor, medicului cu pricina: «Fratele meu dorind mult să vă cunoască şi preferind să vă consulte înainte de a-şi prelungi şederea în Paris, speră că veţi socoti de cuviinţă ca el să petreacă vreo cîteva săptămîni în satul dumneavoastră, unde se va duce să picteze nişte studii; e deplin încredinţat că se va înţelege cu dumneavoastră, socotind că printr-o întoarcere în Nord boala sa va da înapoi puţin, pe cînd printr-o şedere mai mult prelungită în Sud starea sa este de temut că se va înrăutăţi».

Iată, tu îi vei scrie astfel, i se va trimite o telegramă cu o zi sau cu două înainte de sosirea mea la Paris şi probabil mă va aştepta în gară.

Cei din jur de aci mi-au ajuns de nesuferit într-atît, încît n-aş putea să-ţi exprim prin vorbe ceea ce simt — pe legea mea, am răbdat mai bine de un an — am nevoie de aer, sînt doborît de mîhnire. Apoi lucrul îmi dă zor — mi-aş pierde timpul aci. De ce aşadar, te întreb, te temi atîta de întîmplările nepreväzute — nu astea ar trebui să te sperie; pe legea mea, de cînd sînt aici văd că atîtora li se tulbură minţile în fiecare zi — cel mai important lucru este să-mi dau silinţa să trag oarecare profit din nenorocire.

Te asigur că înseamnă ceva să te resemnezi să trăieşti sub supraveghere, chiar dacă ar fi simpatică, să-ţi jertfeşti libertatea, să fii în afară de societate şi să n-ai decît lucrul, fără vreo distracţie.

Toate astea mi-au săpat pe faţă cute adînci care nu vor dispărea atît de curînd. Acum toate încep să mă apese aici *prea greu*, cred că e şi drept să zic ajunge!

Binevoieşte să-i scrii deci d-lui Peyron să-mi dea voie să plec, să zicem la 15 cel mai tîrziu. Dacă aş amîna, aş pierde momentul cel bun de calm între două accese, iar plecînd acum voi avea răgazul necesar ca să cunosc pe celălalt medic. Astfel, dacă de astăzi, în cîteva zile boala se va întoarce, o vom fi prevăzut şi după cît va fi de gravă ne vom lămuri dacă se poate să stau mai departe liber sau într-adevăr dacă se impune să mă stabilesc într-o casă

de sănătate de-a binelea. În ultimul caz — după cum ţi-am spus într-una dintre scrisori — mă voi duce într-o casă de sănătate unde bolnavii lucrează la cîmp şi la atelier. Cred că şi mai mult decît pe-aici voi găsi motive de pictat.

Gîndeşte-te deci că voiajul costă scump, că totul este de prisos şi că am în adevăr dreptul să schimb casa dacă îmi place, că nu cer libertatea mea absolută.

Am încercat să fiu răbdător, pînă acum n-am făcut rău nimănui; drept şi cu cale este să fiu întovărăşit ca o fiară primejdioasă? Mulţumesc, protestez. Dacă mă apucă o criză, prin toate gările ştiu ce au de făcut şi mă voi lăsa pe mîna lor.

Dar cutez să cred că stăpînirea de sine nu-mi va lipsi. Sînt atît de adînc mîhnit că plec astfel, încît mîhnirea va fi mai puternică decît nebunia; voi avea aşadar, cutez să cred, stăpînirea de sine trebuitoare. Dl. Peyron spune vorbe nedesluşite ca să scape, pretinde el, de răspundere, dar astfel nu s-ar termina niciodată, niciodată, chestiunea s-ar tărăgăna şi în cele din urmă ne vom supăra şi dintr-o parte şi dintr-alta.

Mi-am pierdut răbdarea, scumpe frate, nu mai pot îndura, trebuie să schimb, chiar pentru ceva mai rău. Poate că o să am norocul să-mi facă bine schimbarea — lucrul merge bine, am lucrat două pînze cu iarbă fragedă, în parc, dintre care una este de o simplitate uimitoare; iată un crochiu în grabă.

Un trunchi de pin violet roz şi apoi iarba cu flori albe şi cu păpădie, un trandafir mărunt şi alte trunchiuri de copaci în fund, în partea de sus a pînzei. Voi sta pe-afară — sînt sigur că dorinţa de a lucra mă va mîntui şi voi fi nesimţitor faţă de toate celelalte şi bine dispus.

Şi mă voi lăsa în voia lucrului, dar nu fără să chibzuiesc, ci fără să mă opresc prea mult asupra părerilor de rău după acele lucruri care s-ar fi putut întîmpla.

Spun unii că în pictură nu trebuie să cauţi nimic, nici să rîvneşti altceva decît un tablou bun, un plăcut taifas şi o cină gustoasă drept cea mai mare fericire, fără să pui la socoteală abaterile mai puţin

ademenitoare. Poate că este adevărat şi de ce să refuzi să apuci tot ceea ce este posibil, mai cu seamă dacă procedînd astfel tragi pe sfoară boala.
O zdravănă strîngere de mînă ţie şi lui Jo, cred că voi lucra o pictură pentru sufletul meu, după motivul portretului; poate că nu va fi asemănător, dar în sfîrşit, îmi voi da silinţa.
Sper să ne vedem în curînd — şi, haida-de, cruţă-mă de acel tovarăş de călătorie silnic.

Cu totul al tău,
VINCENT.

T 633

Scumpul meu frate,

Îţi mulţumesc mult pentru scrisoarea ta recomandată, conţinînd 150 de franci, care a sosit azi-dimineaţă. De asemenea am primit pînzele şi culorile de la Tasset şi de la de Hotte (celle de la Tanguy se aflau ele într-acelaşi colet?) şi oricîtă recunoştinţă ţi-aş arăta e prea puţin, căci dacă n-aş fi avut la îndemînă lucrul meu de mult m-aş fi dărăpănat şi mai ceva.
Deocamdată, mai bînele se menţine, întreaga criză îngrozitoare a dispărut ca o furtună şi lucrez să dau ultimele pensule cu o însufleţire calmă neîntreruptă. Am în lucru o pînză cu tramlafiri pe fond verde deschis şi două pînze înfăţişînd mari buchete de stînjenei violeţi, unii pe un fond roz, unde efectul este armonios şi blînd prin îmbinarea nuanţelor verzi, roz şi violete. Dimpotrivă, celălalt buchet violet (mergînd pînă la carmin şi pînă la albastru de Prusia pur), desprinzîndu-se de pe un fond galben ca lămîia strălucitor, împreună cu alte tonuri galbene ale vasului şi ale sochului pe care acesta stă, este un efect de complementare contrastante sfrăşnice, care se înteţesc pînă la paroxism prin opoziţia dintre ele.
Aceste pînze vor lua aproape o lună ca să se usuce, dar funcţionarul de-aici se obligă să le expedieze după plecarea mea. Mă gîndesc să plec săptămîna asta, cît mai curînd cu putinţă şi voi începe astăzi să-mi fac bagajul.
Îţi voi trimite o telegramă din Tarascon. Da, şi mie mi se pare că a trecut atîta timp din ziua cînd ne-am luat rămas bun în gară pînă astăzi.

Dar cîndat îmi pare din nou că, la fel după cum ne-au surprins atît atunci pînzele lui Seurat, în ultimele zile aci mi-au fost o revelaţie iarăşi prin colorit. La lucrul meu, scumpe frate, am mai multă îndrăzneală decît înainte de plecare, şi aş fi nerecunoscător să vorbesc de rău despre Sud; ba mărturisesc sincer că mă întorc cu adîncă mîhnire.
Dacă treburile te-ar împiedica să vii să mă iei de la gară, sau dacă aş sosi la un ceas nepotrivit sau pe o vreme rea, nu te îngrijora, voi şti eu pe ce drum s-apuc şi sînt atît de liniştit încît tare m-aş mira dacă mi-aş pierde cumpătul. Ce mult doresc să te revăd şi să cunosc pe Jo şi copilaşul. Probabil că voi ajunge la Paris dimineaţa, pe la ceasurile cinci, dar în sfîrşit, telegrama te va înştiinţa exact.
Ziua plecării atîrnă de cînd voi isprăvi de făcut bagajul şi de lucrat pînzele începute; lucrez la acestea din urmă cu atîta însufleţire, încît pregătirea bagajului îmi pare mai anevoioasă decît pictatul tablourilor. În sfîrşit, nu va mai dura mult, îmi pare bine că nu tărăgănează, ceea ce e jalnic cînd ai luat o hotărîre. Nu mai pot de bucurie că o să mai vizitez expoziţia de crepoane japoneze şi de asemenea nu subapreciez cîtuşi de puţin că o să văd Salonul, unde mi se pare că vor fi lucruri interesante, deşi, după ce am citit darea de seamă din *Figaro*, am rămas rece mai mult sau mai puţin.
Salutări lui Jo şi o strîngere de mînă în gînd,

cu totul al tău,
VINCENT.

634 a

Scumpe domnule Ginoux,

Aceste rînduri, ca să te rog să binevoieşti să-mi expediezi cu mică viteză cele două paturi pe care le mai am la dumneata.
Cred că ar fi înţelept să scoţi rogojina căci rogozul din împletitură va costa, ca speze de transport, mai mult decît dacă aş cumpăra una nouă.
Din celelalte mobile, pe legea mea, aş ţine, de pildă într-adevăr, să am oglinda. Vei lipi fîşii de hîrtie deasupra ca să nu se spargă — dar cele două scrinuri,

scaunele, mesele, păstrează-le pentru osteneala dumitale și dacă vei mai face oarecare cheltuieli îmi vei da de știre.
Îmi pare rău că am căzut bolnav în ziua cînd am venit la Arles ca să-mi iau rămas bun de la toți cunoscuții — am bolit două luni de zile de atunci, fără să pot lucra. Acum totuși sînt chiar însănătoșit complet. Dar mă voi întoarce în Nord și deci, iubiții mei prieteni, în gînd vă string mîna cu putere, ca și vecinilor și credeți-mă că și acolo mă voi mai gîndi adeseori la voi toți, căci e adevărat, vorba doamnei Ginoux, cine ți-e prieten, ți-e prieten multă vreme. Dacă din întîmplare îi întîlnești pe cei din familia Roulin, nu uita să le spui salutări din partea mea.
Deci isprăvesc scrisoarea de față, sperînd că doamna Ginoux s-a însănătoșit pe deplin după acea indispoziție și strîngîndu-ți încă o dată mîna, crede-mă cu totul al dumitale,

VINCENT

Ai bunătatea de a trimite paturile pe adresa: Domnului V. Van Gogh, Paris. Cu mică viteză, în păstrare în gară.
Nu cred să stau la Paris decît vreo cincisprezece zile cel mult, apoi mă voi duce să lucrez la țară; de aceea ai grijă să pui pe adresă *În păstrare la gară*.
Afară de asta, dacă ai ceva să-mi scrii, adresa mea la Paris este 19, Boulevard Montmartre, Casa Boussod et Co.

AUVERS-SUR-OISE 20 mai — 29 iulie 1890

Ajuns la Paris în 17 Mai 1890, Vincent va sta acolo patru zile. Își vede nepotul, născut la 31 ianuarie 1890 (lui i se va datora ediția Scrisorilor vreaă cu prilejul centenarului Van Gogh) și pleacă la Auvers, unde se instalează la o cafenea din piața orașului, ținută de familia Ravoux, bucurîndu-se de prietenia și de îngrijirea doctorului Gachet, prietenul pictorilor impresioniști. În curînd însă relațiile dintre Vincent și doctorul Gachet se răcesc. La 27 iulie Vincent își trage un glonte în piept și moare după două zile.
În cele șaptezeci de zile petrecute la Auvers, Vincent pictează aproape 70 de pînze.

T 635

(21 mai 1890)

Scumpul meu Théo și dragă Jo,
După ce am făcut cunoștință cu Jo mi-ar veni greu de acum înainte să scriu numai lui Théo — dar Jo îmi va permite, sper, să scriu în franțuzește [1], fiindcă după un trai de doi ani în Sud, în adevăr cred că scriind astfel spun mai bine ceea ce am de spus. Auvers e tare frumos, multe case țărănești cu stuf între altele, ceea ce este o raritate.
Sper că lucrînd cîteva pînze de astea, în chip tare serios, aș avea norocul să-mi scot cheltuielile șederii aici — căci în adevăr e strășnic de frumos, cîmpie cît vezi cu ochii, caracteristică și pitorească.
L-am vizitat pe d-rul Gachet care mi-a făcut impresia unui om de ajuns de ciudat, dar experiența sa de medic i-o fi păstrînd cumpătul desigur în luptă cu boala de nervi, de care îmi pare bîntuit în mod neîndoios, tot atît de grav ca și mine.
El m-a călăuzit pînă la un han unde mi s-a cerut 6 franci pe zi. La rîndul meu am dat peste unul unde voi plăti 3 franci 50 pe zi.

[1] Nevestei lui Théo i se părea nostim că trei olandezi vorbesc franțuzește între ei. *(N. tr.)*

Şi pînă una alta, cred că voi sta aici. După ce voi fi lucrat cîteva studii, voi vedea dacă aş avea vreun folos să mă mut într-altă parte, căci mi se pare nedrept şi fără cale cînd vrei şi poţi să plăteşti şi să lucrezi ca un oarecare muncitor, să fii obligat să plăteşti totuşi dublu aproape, fiindcă lucrezi pictură.
Deci încep cu hanul de trei franci 50 pe zi.
Pesemne că te vei vedea cu d-rul Gachet în săptămîna asta — are un *foarte* frumos Pissarro, iarnă cu casă roşie în zăpadă şi două frumoase buchete de Cézanne.
Şi alt Cézanne, din sat. Eu, la rîndul meu, doresc din inimă, din adîncul inimii, să încep cu trăsăturile de pensulă.
I-am spus doctorului Gachet că aş prefera la 4 franci pe zi hanul indicat de el, dar că la 6 ar însemna cu 2 franci mai scump faţă de cheltuielile pe care le am.
Degeaba spune că acolo voi fi mai liniştit, de ajuns, de ajuns, e de ajuns. Casa lui e doldora de vechituri întunecate, întunecate, întunecate, afară de tablourile impresioniştilor pomeniţi. Impresia pe care a produs-o asupra mea nu e nefavorabilă.
Vorbind despre Belgia şi despre timpurile vechilor pictori chipul său înţepenit de o adîncă mîhnire începe a fi din nou surîzător şi cred cu dinadinsul că vom fi prieteni şi că îi voi face portretul.
Apoi îmi zise că trebuie să lucrez cu îndrăzneală şi să nu mă gîndesc de fel la ceea ce am avut.
Mi-am dat seama bine la Paris că nu-mi trebuie mie toată larma de acolo.
Cît sînt de mulţumit că am văzut-o pe Jo, copilul şi apartamentul tău, care desigur e mai bun decît cel dinainte.
Urîndu-vă noroc şi sănătate, în speranţa de a vă revedea în curînd, calde strîngeri de mînă,

VINCENT.

T 636

Scumpul meu Théo şi scumpă Jo,

... Am mult de desenat pe aici. Dragul meu, gîndindu-mă bine, nu zic că lucrările mele sînt bune, dar sînt tot ceea ce pot lucra mai puţin prost. Toate

celelalte, relaţii cu lumea, sînt lucruri secundare, fiindcă n-am talent la aşa ceva.
La aşa ceva nu mă pricep de fel.
Să nu lucrăm sau să lucrăm mai puţin ar costa dublu, iată tot ceea ce întrevăd, *dacă* n-am căuta alt drum ca să ajungem la ţintă decît drumul firesc al lucrului — ceea ce noi nu prea vom căuta. Ulte, dacă lucrez, oamenii de pe-aici vor veni tot aşa la mine, fără ca să mă duc eu să-i văd anume, ca şi cum aş fi străuit eu ca să-i cunosc.
Lucrînd tocmai întîlneşti lume, — şi asta e cea mai bună modalitate. Sînt de altminteri convins că asta e părerea ta şi de asemenea aceea a lui Jo. Cu boala mea, n-am încotro! — cam sufăr în ultimele zile — după acea viaţă retrasă, izolată, zilele îmi par săptămîni.
Sufeream de asta la Paris şi aici la fel, dar lucrul înfiripîndu-se cîte puţin voi recăpăta seninătatea. Întîmple-se orice s-ar întîmpla, nu-mi pare rău că m-am întors şi îmi va merge mai bine aici.

T 638

(4 iunie 1890)

... Îmi părea desigur *(N. ns.* d-rul Gachet) tot atît de bolnav şi aiurit ca şi tine, sau ca şi mine, e mai în vîrstă şi acum cîţiva ani şi-a pierdut soţia, dar se ocupă mult cu medicina; profesiunea şi încrederea într-însa îl susţin totuşi. Am şi ajuns foarte prieteni şi din întîmplare l-a cunoscut pe Brias din Montpellier şi are aceleaşi păreri despre el ca şi mine, că e cineva însemnat în istoria artei moderne.
Lucrez la portretul său, capul cu o şapcă albă, blond tare, foarte deschis mîinile şi ele cu o carnaţie deschisă, un frac albastru şi un fond albastru de cobalt, sprijinîndu-se de o masă roşie, pe care e o carte galbenă şi o plantă — digitala — cu flori purpurii. Totul respirînd acelaşi simţămînt ca şi portretul meu, pe care l-am luat cu mine cînd am plecat încoace.
Dl. Gachet a ajuns un *fanatic* al acestui portret şi ţine ca să lucrez unul pentru el. A izbutit să priceapă şi ultimul portret de arleziană, de care ai şi tu unul în roz; cînd vine să-mi vadă studiile vorbeşte din nou mai tot timpul despre aceste două portrete şi

le admite fără rezerve, cu totul fără rezerve, așa cum sînt ele.
Sper să-ți trimit un portret de al său în curînd. Apoi am pictat la dînsul acasă două studii pe care i le-am dăruit săptămîna trecută, un aloes cu gălbinele și niște chiparoși, apoi duminica trecută niște trandafiri albi, o vie și un chip alb într-însa.
Voi face foarte probabil și un portret al fiicei sale, în vîrstă de nouăsprezece ani, îmi place să-mi închipui că Jo se va împrieteni repede cu ea.
... Vremea e tare frumoasă. Cu sănătatea o duc bine, mă culc la nouă, dar mă scol la cinci, de cele mai multe ori. Și sper că mă voi simți într-una mai sigur pe pensulul meu decît înainte de a pleca la Arles. Și dl. Gachet spune că, după părerea lui, e foarte puțin probabil ca ea (boala *n. nr.)* să se întoarcă și că toate merg foarte bine.
... Cred că la el voi putea lucra un tablou nu prea prost de fiecare dată cînd mă voi duce — și el, într-adevăr, mă va tot invita la prînz în fiecare duminică ori în fiecare lună.

W 22

(prima cheznină din iunie 1890)

Scumpa mea soră,
... Călătoria și celelalte toate pînă aici le-am petrecut cu bine și să mă întorc în Nord mă distrează mult. Apoi, am descoperit în d-rul Gachet un prieten deplin și mi-e ca un alt frate, pînă într-atît ne asemănăm fizicește și sufletește. El însuși e foarte nervos și tare bizar și artiștilor noii școli le-a dat multe dovezi de afecțiune și le-a adus servicii, atît cît îi stătea în putere. I-am făcut portretul deunăzi și îl voi picta și pe al fetei sale, care are nouăsprezece ani. Și-a pierdut soția acum cîțiva ani, ceea ce a contribuit mult să-i strice inima. Ne-am împrietenit, ca să zic așa, de îndată și mă voi duce să-mi petrec în fiecare săptămînă una sau două zile acasă la el, să lucrez în grădina sa, după care am și pictat două studii, unul cu plante din Sud, aloe, chiparoși, filimică, celălalt cu trandafiri albi, cu viță de vie și cu o figură, apoi un buchet de piciorul-cocoșului.

Pe lîngă astea, am un tablou mai mare cu biserica din sat — un efect unde clădirea pare violacee pe un cer de un albastru profund și simplu, de cobalt pur, ferestrele cu vitralii apar ca niște pete de un albastru ultramarin, acoperișul este violet și în parte portocaliu. În prim plan ceva vegetație înfloritâ și nisip bătut de soare, roz. Aproape tot același lucru ca studiile pe care le pictai la Nuenen după vechiul turn și după cimitir, numai că în prezent culoarea este probabil mai expresivă, mai fastuoasă. Dar în ultimul timp în Saint-Rémy am lucrat iarăși ca un turbat, mai ales buchete de flori, trandafiri și stînjenei violeți. Am pictat pentru copilașul lui Théo și pentru Jo un tablou de ajuns de mare — pe care l-au atîrnat deasupra pianului — niște flori de migdali albe — ramuri mari pe un fond albastru ca bolta cerului, și mai au în apartamentul lor alt portret de arleziană. Prietenul meu d-rul Gachet este *fără doar și poate un admirator înfocat* al acestui ultim portret de arleziană, din care am și eu un exemplar pentru sufletul meu și al unui portret al meu și asta m-a bucurat, fiindcă medicul îmi va da ghes să lucrez figuri și, sper, îmi va găsi cîteva modele interesante de pictat. Mă pasionează cel mai mult, mult mai mult decît orice altceva în meșteșugul meu, portretul, portretul modern.
Umblu să-l creez prin culoare și nu numai eu singur umblu să-l creez pe această cale. *Ay vrea*, vezi tu, departe de mine gîndul să spun că aș putea lucra așa ceva, dar, în sfîrșit, năzuiesc la asta, *ay vrea* să lucrez portrete care peste un secol oamenilor de-atunci să le pară drept niște plăsmuiri. Deci nu-mi dau silința să le lucrez cu asemănarea fotografică, ci cu expresiile noastre pasionate, folosind drept mijloc de expresie și de scoatere în evidență maximă a trăsăturilor caracteristice, știința noastră și gustul nostru modern de a potrivi culoarea. Astfel portretul Dr-ului Gachet prezintă un obraz de culoarea cărămizii supraîncălzite și pîrlit de soare, are părul roșiatic, o șapcă albă, în cuprinsul unui peisaj cu fondul de coline albastre; hainele sale sînt de un albastru ultramarin — acesta scoate la iveală obrazul și îi dă paloare, cu toate că e de culoarea cărămizii.

Mîinile, niște mîini de mamoș, sînt mai pale decît obrazul.
Înaintea sa pe o masă roșie de grădină, niște romane galbene și o floare de degețel purpuriu închis. Portretul meu este aproape tot așa, albastrul este un albastru curat din Sud și hainele sînt de un liliachiu deschis. Portretul Arlezianei este de un ton roz-alb incolor și mat, ochii liniștiți și foarte simpli, hainele negre, fondul roz, ea stă cu coatele pe o masă verde cu cărți verzi.
Iar în exemplarul pe care îl are Théo hainele sînt roz, fondul alb-galben și în partea de dinainte a corsajului desfăcut o muselină de un alb care bate în verde. Între toate aceste culori deschise părul doar, genele și ochii sînt niște pete negre.
Nu izbutesc să fac un crochiu bun. Se află la expoziție un tablou superb de Puvis de Chavannes. Personajele sînt îmbrăcate în culori deschise și nu se știe dacă poartă costume din zilele noastre sau veșminte ale antichității.
Două femei, ca de-obicei în lungi rochii simple, stau de vorbă într-o parte, niște bărbați artiști într-alta, în mijloc o femeie cu copilul în brațe culege o floare dintr-un măr înflorit. O figură va fi de un albastru-nu-mă-uita, alta galben deschis, alta roz dulce, alta albă, alta violetă. Terenul, o livadă împînzită de floricele albe și galbene. Niște depărtări albastre cu un oraș alb și cu un fluviu. Toată omenirea, toată natura simplificată, dar cum s-ar putea să fie dacă nu este altfel.
Această descriere nu spune nimic — dar văzînd tabloul, privind la el lungă vreme s-ar părea că asiști la o renaștere, totală dar binevoitoare, a tuturor lucrurilor în care ai fi crezut, pe care le-ai fi dorit, o întîlnire ciudată și fericită a antichităților foarte îndepărtate cu brutala modernitate.

.....

T 641

(14 iunie 1890)

Scumpul meu Théo,
În sfîrșit, am primit vești despre mobilele mele, omul în casa căruia se află a fost bolnav în tot acest timp, după ce îl împunsese cu coarnele un taur, pe

cînd ajuta la descărcarea lor. Deci nevastă-sa îmi scrie că de aceea au amînat de pe o zi pe alta, dar că simbătă, deci astăzi, le vor expedia; ei n-au avut noroc, nevasta îmbolnăvindu-se de asemenea și nefiind încă însănătoșită complet; nici pomeneală despre vreun cuvînt de imputare în scrisoare, doar că se întristaseră fiindcă nu m-am dus pe la ei să-i văd înainte de a pleca; asta m-a mîhnit și pe mine. Sînt nevoit să-ți trimit aici alăturat o comandă de cîteva culori.
Mai am un studiu, în felul de a lucra din secerișul, se află la tine în camera unde este pianul. Cîmpuri văzute de sus, cu un drum și pe drum o trăsurică; acum lucrez la un cîmp de maci în lucernă.
Și am un studiu de vie, i-a plăcut mult d-rului Gachet, ultima dată cînd a venit să-mi vadă lucrările.
Deocamdată n-am altceva să-ți spun, mi-a venit o scrisoare de la mama care a fost în Nuenen și tînjește tare să te vadă sosind și să-l vadă pe cel micuț.
Vă string tare mîna amîndurora,

Cu totul al tău,
VINCENT.

T 23

Scumpa mea soră,
Adaug cîteva cuvinte pentru tine la scrisoarea către mama. Duminica trecută am avut vizita lui Théo și a familiei sale, mi se pare foarte plăcut că sînt mai puțin departe de ei. Deocamdată lucrez mult și repede; lucrînd astfel îmi dau silința să exprim trecerea desperat de repede a lucrurilor în viața modernă. Ieri în piață am pictat un vast peisaj unde se întind cîmpuri cît privești cu ochii, văzute de sus, cu verdeață feluritâ, un ogor de cartofi verde întunecat, între planșurile rînduite cu simetrie pămîntul gras și violet, un cîmp de mazăre în floare bătînd în alb alături, un cîmp de lucernă cu flori roz cu o figurină de cosaș, o fîneață cu iarbă înaltă și numai bună de cosit de culoare roșcată, apoi grîne, plopi, cel din urmă șir de coline albastre în zare pe la poalele cărora trece un tren, lăsînd în urma lui, prin vegetația

din jur o imensă coadă albă de fum. Un drum alb

străbate pînza. Pe drum o trăsurică şi cîteva case albe cu acoperămînt roşu pe marginea acestui drum. O ploaie măruntă ţese peste tot o împletitură de fire albastre şi cenuşii.
Mai am alt peisaj cu vie şi cu livezi în primul plan, acoperişurile din sat venind după aceea.
Şi încă unul, cu nimic altceva decît cu o holdă verde de grîu, care se întinde pînă la o vilă albă înconjurată de un zid alb, cu un singur copac.
Am pictat portretul d-ruhui Gachet cu o expresie de melancolie care adesecri celora care se uită la pînză s-ar putea să le pară o schimonoseală a feţei. Şi totuşi astfel ar trebui să se picteze, fiindcă în modul acesta privitorul poate să-şi dea seama, faţă de portretele calme de odinioară, cîtă expresie au capetele pictate din zilele noastre, şi cîtă pasiune, şi cîtă speranţă, şi parcă un ţipăt, un geamăt. Trist dar plăcut, limpede şi inteligent, astfel ar trebui să fie făcute multe portrete.
Ele ar mai produce oarecare impresie din cînd în cînd asupra oamenilor. Unele capete moderne vor fi privite încă multă vreme, vor fi regretate poate peste o sută de ani. Dacă aş fi cu zece ani mai tînăr, cu ceea ce ştiu acum, tare aş mai avea ambiţia să lucrez la aşa ceva. În condiţiile date nu pot cine ştie ce, nu mă văd, nici n-aş putea să mă văd îndeajuns cu oamenii pe care aş dori să-i înfrumuseţez. Sper totuşi să fac portretul tău cîndva.
Sînt tare curios să primesc o nouă scrisoare de la tine, la revedere pe curînd, în gînd te îmbrăţişez cu drag.

Cu totul al tău,
VINCENT.

T 642

(17 iunie 1890)

... Am acum două studii în lucru, unul un buchet de plante sălbatice, scaieţi, spice, diferite frunze verzi; unul aproape roşu, altul verde tare, altul bătînd în galben.
Al doilea studiu, o casă albă în verdeaţă, cu o stea în cerul nopţii şi cu o lumină portocalie la fereastră, cu o verdeaţă întunecată, şi cu o nuanţă trandafirie

închisă. Asta e tot pentru moment. Am de gînd să pictez o pînză mai importantă după casa cu grădină a lui Daubigny, după care şi am un mic studiu.

G 643

Dragul meu prieten Gauguin [1],

Mulţumesc că mi-ai scris din nou, scumpul meu prieten, şi fii încredinţat că de cînd m-am întors m-am gîndit la dumneata în fiecare zi. N-am stat în Paris decît trei zile şi zgomotul etc. parizian făcîndu-mi o impresie tare proastă, am socotit că e prudent pentru capul meu să o şterg la ţară, altminteri aş fi dat repede o fugă pe la dumneata. M-a bucurat nemăsurat că ai spus că portretul arlezianei, bazat numai şi numai pe desenul dumitale, ţi-a plăcut. M-am străduit să fiu credincios desenului, în mod respectuos şi totuşi luîndu-mi libertatea de interpretare cu ajutorul unei culori în felul cumpătat şi în stilul desenului despre care e vorba.
E o sinteză de arleziană, dacă vrei; sintezele de arleziane fiind puţine, consider-o pe aceasta drept o operă a dumitale şi a mea, drept un rezumat al lunilor noastre de lucru împreună.
Ca s-o lucrez am pătăit-o în ce mă priveşte cu încă o lună de boală, dar şi cred că e o pînză care va fi înţeleasă de dumneata, de mine şi de puţini alţii, aşa cum vrem noi să fie înţeleasă. Aci prietenul meu, d-rul Gachet, după două-trei şovăieli mi-a ghicit gîndul şi a spus: « Cît e de greu să fii simplu ».
Ai văzut şi măslinii? Am acum un portret, al d-rului Gachet, cu expresia de adîncă mîhnire a timpului nostru. Dacă vrei, cu un nu ştiu ce, aşa cum spuneai despre al dumitale Christos în grădina de măslini, cu un nu ştiu ce menit să nu fie înţeles dar, în sfîrşit, într-asta, pînă într-asta sînt pe urmele dumitale şi fratele meu a surprins într-adevăr această nuanţă. Mai am acolo un chiparos cu o stea, o ultimă încercare — un cer noaptea cu o lună fără strălucire, doar cornul lunii subţire ieşind la iveală din umbra aruncată opacă a pămîntului — o stea cu strălucire exagerată, dacă vrei, cu o strălucire blîndă de tranda-

[1] Scrisoare nesprăvită găsită între hîrtiile lui Vincent.

firiu şi de verde, pe cerul de un albastru ultramarin, pe unde aleargă nişte nori. Jos un drum străjuit de trestii înalte galbene, îndărătul cărora munţii scunzi albaştri, Alpinii, un han cu ferestre luminate portocalii şi un chiparos foarte înalt, drept ca luminarea, întunecat de tot.

Pe drum o căruţă galbenă trasă de un cal alb şi doi plimbăreţi întîrziaţi. Romantic tare, dacă vrei, dar şi din Provenţa, mi se pare mie.
Probabil îl voi grava pe acesta în acvaforte şi alte peisaje şi motive, amintiri din Provenţa, mă voi bucura mult să-ţi dăruiesc unul, un întreg rezumat cam căutat şi cam studiat. Fratele meu zice că Lauzet, care lucrează litografii după Monticelli, a nimerit bine capul Arlezianei în discuţie.
Înţelegi, aşadar, că sosind în Paris cam uluit n-am văzut încă nici una dintre pînzele dumitale. Dar sper că în curînd mă voi întoarce pentru cîteva zile. Foarte bucuros aflu din scrisoarea dumitale că te vei reîntoarce în Bretagne cu Haan. E foarte probabil — dacă îmi îngădui — să vin pe o lună să vă întîlnesc, ca să lucrez acolo o marină-două, dar mai ales ca să te văd şi ca să-l cunosc pe Haan. În zilele acelea ne vom strădui să pictăm ceva potrivit şi serios,

cum pesemne că s-ar fi întîmplat dacă am fi putut lucra mai departe împreună acolo în Arles.
Uite, un gînd care poate că îţi va conveni, mă străduiesc să lucrez nişte studii de grîu astfel — nu pot totuşi desena cum anume — doar spice albastre-verzi, frunze lungi ca nişte panglici verzi şi roz prin răsfrîngere, spice bătînd în galben cu chenar uşor de roz palid, datorită unei înfloriri prăfuite — o volbură roz în partea de jos, încolăcită împrejurul unei tulpini.
Imediat după asta, pe un fond plin de viaţă şi totuşi liniştit, aş vrea să pictez nişte portrete. În culori verzi de diferite soiuri, de aceeaşi valoare, într-aşa fel încît să alcătuiască un întreg verde care, prin vibraţia sa, ne-ar evoca fîşîitul blînd al spicelor legănîndu-se într-o adiere; nu e uşor de fel în ce priveşte coloritul.

(Sfîrşitul încercării)

T 644

(24 iunie 1890)

... În săptămîna asta am lucrat un portret al unei fete de şaisprezece ani sau de cam atîţia, în albastru pe fond albastru — fiica oamenilor unde stau în gazdă. I l-am dat ei portretul, dar am făcut o variantă pentru tine, o pînză de cincisprezece.
Apoi am o pînză lungă de un metru pe cincizeci de centimetri numai pe înălţime, cu lanuri de grîu şi alta, pereche, un interior de pădure, trunchiuri liliachii de plopi şi dedesubt iarbă în floare, roz, galbenă, albă şi verde felurit. În sfîrşit, un efect de seară — doi peri negri de tot pe un cer bătînd în galben, cu grîne şi în fundul violet castelul strîns într-o verdeaţă întunecată.
Olandezul lucrează de ajuns de cu zel, dar îşi face iluzii asupra originalităţii felului său de a vedea în mare. Lucrează studii cam cum lucra Koning, cu puţin gri, cu puţin verde, cu acoperiş roşu, cu un drum albicios. Nimic de spus într-o asemenea împrejurare, dacă are bani, atunci desigur face bine că lucrează pictură, dar dacă trebuie să ţească planuri într-ascuns ca să vîndă, îl plîng că lucrează pictură,

ca şi pe acei care o cumpără la un preţ oarecum

prea ridicat. La asta, dacă totuşi lucrează însă cu mult zel zi de zi, va ajunge. Dar singur ori împreună cu pictorii care lucrează puţin, nu va face nici o ispravă, cred eu.

Sper să pictez săptămîna care vine portretul domnişoarei Gachet, poate că voi avea şi o fată de la ţară să-mi pozeze. Sînt mulţumit de schimbul cu Boch pe care îl voi face, căci mi se părea că ei într-adevăr au plătit cam scump oarecum cealaltă pînză, fiind prieteni.

Mi-ar plăcea mult să vin mai tîrziu la voi la Paris pe cîteva zile, tocmai ca să mă duc o dată la Quost, la Jeannin, la alţi unul sau doi. Aş dori mult ca tu să ai un Quost şi probabil că s-ar putea face un schimb. Gachet va veni astăzi să vadă pînzele din Sud. Să crească mare, să-nflorească micuţul, şi zdravănă strîngere de mînă în gînd ţie şi lui Jo.

(Sfîrşitul lipseşte)

T 645

Scumpul meu Théo,

Comanda de culori aci alăturată o vei trimite la începutul lunii, în sfîrşit, în momentul cel mai convenabil, nu am zor, se poate să vină cu două-trei zile mai curînd ori mai tîrziu.

Ieri şi alaltăieri am pictat portretul d-rei Gachet pe care îl vei vedea, sper, în curînd; rochia este roz, peretele din fund verde cu o pată portocalie, covorul roşu cu o pată verde, pianul violet închis şi are un metru înălţime pe 50 lăţime.

Figura am pictat-o cu plăcere — dar a fost greu. Medicul mi-a promis că o va pune să pozeze altădată cu o mică orgă. Voi face unul pentru tine.

Am băgat de seamă că această pînză s-ar potrivi bine cu alta în lăţime, cu grîne; astfel o pînză fiind în înălţime şi roz, alta de un verde palid şi de un galben verde complementar rozului; dar mai e încă mult pînă cînd lumea va înţelege ciudatele raporturi dintre o tranşă de natură şi alta, care totuşi se justifică şi se valorifică una pe alta.

Dar cîţiva totuşi înţeleg bine acest lucru şi asta înseamnă totuşi ceva. Şi apoi s-a şi făcut un prim pas în această privinţă; în gîteala femeilor se observă potriviri de culori deschise tare nostime; dacă am putea avea la îndemînă personajele pe care le vedem trecînd, ca să le facem portretele, ar fi tot atît de frumoase ca din oricare epocă din trecut şi chiar mi se pare că adeseori în natură se află în zilele noastre tot farmecul tabloului de Puvis, sinteză între artă şi natură. Astfel ieri am zărit două figuri: mama în rochie de un carmin închis, fiica în roz palid cu pălărie galbenă fără nici o podoabă, figuri plesnind de sănătate, de la ţară, rumenite de vînt,

pirlite de soare; mama îndeosebi cu un obraz tare-tare roşu, cu părul negru şi cu două diamante în urechi. Şi din nou ne-am gîndit la tabloul acela de Delacroix *Educaţia maternă*. Căci în expresiile feţelor era într-adevăr tot ceea ce a avut în chipul ei George Sand. Ştii, desigur, că este un portret-bust *George Sand* de Delacroix; este o gravură pe lemn în *l'Illustration*, cu părul tăiat scurt.
Puternică strîngere de mînă în gînd ţie şi lui Jo şi sănătate înfloritoare micuţului.

Cu totul al tău,
VINCENT.

În 30 iunie Théo adresează fratelui său o importantă scrisoare pe care se cuvine s-o citim în întregime:

« Am trecut prin cea mai mare îngrijorare; scumpul nostru a fost foarte bolnav, dar din fericire medicul, îngrijorat şi el, spunea lui Jo: n-o să vă pierdeţi copilul din asta. În acest Paris cel mai bun lapte pe care îl poţi găsi este o adevărată otravă. Acum îi dăm lapte de măgăriţă şi i-a făcut bine, dar în viaţa ta n-ai auzit acel valet aproape neîntrerupt zile de-a rîndul şi nopţi în şir, cînd nu ştii ce-i de făcut şi cînd tot ceea ce faci pare că agravează boala. Nu fiindcă laptele n-ar fi proaspăt, de vină e hrana şi îngrijirea vacilor. Este îngrozitor. Îţi închipui că sîntem fericiţi de cînd lucrurile merg mai bine. Jo a fost de admirat, fără doar şi poate. O adevărată mamă, dar s-a obosit tare, chiar prea tare; să dea cerul şi pămîntul să-şi recapete puterile şi să nu mai aibă de trecut prin alte încercări. În acest moment, din fericire, doarme, dar prin somn oftează şi eu n-am nici o putere. Dacă măcar copilul care doarme şi el ar lăsa-o în pace să doarmă cîteva ceasuri; amîndoi se vor trezi cu surîsul pe buze, sper. În general viaţa e grea pentru ea acum.
Nu mai ştim ce se cuvine să facem, avem atîtea pe capul nostru. Să luăm alt apartament, ştii, în aceeaşi casă la primul etaj? Să mergem la Auvers, în Olanda, sau să nu mergem? Să nu port grijă de ziua de mîine cînd muncesc toată ziulica şi tot n-ajung să o cruţ de griji pe buna Jo, în ceea ce priveşte banii; fiindcă zgripţuroii de Boussod şi Valadon mă tratează de parcă aş fi intrat de curînd la ei şi mă ţin în strîmtoare de bani. Să le spun, oare,

cînd nu calculez, cînd nu lucrez peste programul fixat şi sînt fără îndoială despre ce este vorba — şi dacă ar cuteza să mă refuze, în sfîrşit, să le strig, Domnilor, sînt gata să mă expun să mă încurc într-o treabă nesigură, să mă fac negustor pe cont propriu, fără să am prăvălie? Mi se pare că ajung, scriindu-ţi, la concluzia că totul e de datoria mea şi că dacă Moe, sau Jo, sau tu sau eu ne strîngem întrucîtva cureaua, cu asta nu dezlegăm nodul chestiunii, dacă tu şi cu mine ne mişcăm prin lume ca nişte nenorociţi care n-au ce mînca, dar, dimpotrivă, făcînd sforţări curajoase şi trăind sprijinindu-ne toţi pe dragostea şi pe stima noastră reciproică vom merge mult mai departe şi ne vom îndeplini sarcina şi datoria cu mai multă linişte decît cîntărindu-ne fiecare dumicat de pîine.
Ce părere ai tu, scumpul meu? Nu-ţi sparge capul de dragul meu sau de hatîrul nostru, scumpul meu, află că am cea mai mare plăcere cînd eşti tu bine sănătos şi cînd îţi vezi de lucrul tău care este vrednic de admirat. Ai deja prea multe pe capul tău şi trebuie să ne cruţăm în vederea unei bătălii pe care o vom da încă multă vreme de acum înainte, căci ne vom bate o viaţă întreagă fără să căpătăm merticul de ovăz care se dă de milă bătrînilor cai de la curţile boiereşti. Noi vom trage la plug pînă cînd nu vom mai putea şi pînă cînd ne vom mai uita vrăjiţi la soare sau la lună, după timp. Ne place mai mult aşa ceva decît să fii trîntit într-un jilţ ca să-ţi fricţionezi picioarele ca bătrînul negustor din Auvers. Zi, dragule, fă pe dracu-n patru ca să fii sănătos, şi eu voi face la fel, avem prea multe în căpăţînă ca să uităm de hănuţei şi de brazdele proaspăt răsturnate şi de ramurile copăceilor care cresc primăvara, să nu uităm nici de ramurile despuiate care tremură peste iarnă, nici de cerurile senine albastre limpezi, nici de norii de toamnă, nici de cerul cenuşiu otova de peste iarnă, nici de soarele întocmai acelui care răsărea deasupra grădinii Tantes, nici de soarele roşu care scăpăta pe mare la Scheveningen, nici de luna şi de stelele dintr-o frumoasă noapte de vară ori de iarnă, să nu se întîmple ceea ce se întîmplă, iată profesiunea noastră.
Este îndeajuns, nu? Eu am şi vrei aveo şi tu, sper din adîncul inimii, într-o bună zi, o nevastă căreia îi vei putea împărtăşi toate celea, iar în mine — care îmi pun lacăt la

gură adesecri şi căruia i se face gol în cap adesecri — tocmai

cu ajutorul acesteia germenii care mai mult decît probabil mi se trag de foarte departe dar pe care i-au aflat într-înșii tata și mama, prea-iubiții, poate că vor crește, se vor dezvolta ca să pot ajunge pe puțin un bărbat — și cine știe dacă fiul meu, dacă o să poată vieții și dacă o să-l pot ajuta, cine știe, va ajunge să fie un om de seamă. Tu ți-ai găsit drumul, dragă frate, căruța ta a și fost ferecată și e solidă, iar eu îmi întrezăresc drumul mulțumită soției mele scumpe. Tu, liniștește-te și strunește-ți puțin calul ca să nu se întîmple vreun accident, iar mie cîte o lovitură de bici din cînd în cînd nu-mi face rău. Portretul d-rei Gachet va fi fiind desigur vrednic de admirație și voi fi bucuros cînd îl voi vedea, cu acele mici pete de portocaliu în fund. Crochiul peisajului îmi îndreaptă gîndul spre ceva foarte frumos. Voi fi mulțumit cînd îl voi vedea. Scrisoarea de la moș Peyron a fost bună. Oamenii ăștia sînt totuși de soi bun. Nu-i așa, în curînd, după ce Jo se va mai întări oarecum și micuțul se va însănătoși, s-ar cădea să vii să petreci cîteva zile pe-aici, cel puțin o duminică și cîteva zile după aceea? Saloanele sînt închise, dar nu vei pierde lucru mare din pricina asta, căci vom merge să vedem împreună tabloul de Quost, care fără doar și poate că este strașnic. Îl vom întreba dacă îmi dă voie să-l expun pe Bulevard în vitrină, dacă nu e prea mare. Dar trebuie să intre — și de tine voi expune ceva, băiatule! Trebuie numaidecît să fiți împreună, fiindcă tu mi-ai atras atenția asupra acestui frumos tablou de Quost. Știi tu că am cumpărat acel frumos tablou de Corot despre care acei proști de B. și V. ziceau că nu se poate vinde. Tersteeg l-a vîndut lui Mesdag cu un beneficiu de 5000 și Mesdag e atît de mulțumit că l-a cumpărat, încît vrea și altele tot așa, și a scris lui Arnold și lui Trip să-i caute de astea. Mi-a făcut plăcere — dar B. și V. o vor ține totuși pe a lor și mîine. Culorile vor pleca spre tine, dragul meu frate. Îți string zdravăn mîna și sînt mulțumit că micuțul și mămăsa dorm liniștiți. Al tău,

THÉO.

T 646

30 iunie 1890

Dragul meu Théo și dragă Jo,

O scrisoare de la Gauguin îndeajuns de melancolică — vorbește în chip nedeslușit că s-ar fi decis într-adevăr să plece în Madagascar, dar într-atît de nedeslușit încît se vede limpede că nu se gîndește la asta decît fiindcă nu știe în realitate la ce altceva să se gîndească.

Și apoi îndeplinirea planului îmi pare aproape nesăbuită.

Iată trei crochiuri — unul cu un chip de țărancă, cu pălărie mare galbenă având un nod de panglică albastră ca bolta cerului, cu fața roșie-foc, purtînd o cămîșoală de pînză groasă albastră cu picățele portocalii, fond de spice de grîu.

E o pînză de treizeci, dar într-adevăr cam grosolană, mă tem.

Apoi peisajul cu cîmpul pe lungime, un subiect de parcă ar fi de Michel, dar de un colorit verde delicat, galben și albastru verde.

Apoi un interior de pădure, cu trunchiuri de plopi violeți care străbat peisajul perpendicular ca niște coloane, adîncul interiorului de pădure e albastru și sub trunchiurile groase e o fîneață înflorită, albă, trandafirie, galbenă, verde, niște plante înalte pîrlite și niște flori.

... Ce vrei să spun despre viitor, oare, poate fără să fii tu la Boussod?

Ce o fi o fi, tu ai muncit din toate puterile pentru ei, le-ai slujit cu credință exemplară tot timpul.

Mă străduiesc să fac și eu aici tot ce pot, dar nu-ți ascund că nu îndrăznesc să mă bizui că voi avea neîntrerupt sănătatea trebuitoare... Și dacă boala mi s-o întoarce, ai să mă ierți; mi-e încă dragă tare arta și viața, dar cît despre a avea și eu vreodată o nevastă a mea, nu cred cu tot dinadinsul. Mă tem mai de grabă că pe la, să presupunem, patruzeci de ani — dar să nu presupunem nimic — îți declar că nu știu, dar de fel, de fel, ce întorsătură ar mai putea să ia lucrurile.

... Strîng puternic mîna ta și a lui Jo în gînd, sărută copilul.

Cu totul al tău

VINCENT.

T 648 F

Scumpul meu Théo și scumpă Jo,

În aceste ultime zile desigur că în condiții obișnuite aș fi sperat o vorbuliță din partea voastră.

Dar privind lucrurile drept fapte împlinite — pe legea mea — mi se pare că Théo, Jo şi micuţul or fi cam în alarmă şi rupţi de oboseală — de altminteri şi eu n-am ajuns nici pe departe la linişte.

Adeseori, de foarte multe ori mă gîndesc la nepoţelul meu — o fi sănătos? Jo, te rog să mă crezi — dacă ţi se va mai întîmpla, ceea ce sper, să ai alţi copii, nu-i face în oraş, naşte-i la ţară şi stai acolo pînă cînd copilul va fi de trei sau de patru luni. Acum, mi se pare că micuţul neavînd încă decît şase luni laptele s-a şi împuţinat, şi de pe acum eşti — ca şi Théo — obosită din cale-afară. Nu vreau să spun cu totul sleită de puteri, dar, în sfîrşit, necazurile prea te năpădesc, sînt prea în număr mare şi arunci sămînţă între spini. De asta vă sugerez să nu vă duceţi în Olanda anul acesta, e încă foarte scumpă călătoria şi aşa ceva n-a priit nimănui. Da, i-ar prii dacă vreţi mamei, căreia îi va plăcea să-l vadă pe cel mic — dar ea va fi înţelegătoare şi va prefera plăcerii de a-l vedea bunăstarea micuţului. De altminteri, nu va avea nimic de pierdut, îl va vedea mai tîrziu. Dar — fără să cutez să spun că le-ar ajunge — orice ar fi, este preferabil desigur ca tatăl, mama şi copilul să-şi ia un repaus complet de o lună la ţară.

Pe de altă parte, eu de asemenea tare mă tem să nu fiu năuc şi mi se pare cîndva că nu ştiu de loc în ce condiţii am plecat — dacă voi mai avea ca altădată 150 de franci pe lună în trei rînduri. Théo n-a precizat nimic şi deci la început am plecat năuc de cap. S-ar putea să ne vedem din nou mai liniştiţi — o sper, dar călătoria în Olanda mă tem că va pune vîrf la toate lipsurile noastre ale tuturora. Prevăd chiar că micuţul va avea multe de tras şi de pătimit mai tîrziu, fiindcă a fost crescut în oraş. Lui Jo i s-o fi părînd exagerate vorbele mele; aş dori să fie aşa, dar, pe scurt, cred că totuşi trebuie prudenţă.

Şi spun ceea ce gîndesc, fiindcă, înţelegeţi bine, mă interesez de nepoţelul meu şi ţin ca sănătatea-i să fie înfloritoare; fiindcă aţi binevoit să-i daţi numele meu, aş dori ca sufletul său să nu fie atît de neliniştit ca al meu, care stă să se prăbuşească.

Să vorbim acum despre doctorul Gachet. Am fost să-l văd alaltăieri, nu l-am găsit. De cîteva zile mă simt foarte bine, lucrez vîrtos, am patru studii şi două desene. Vei vedea un desen de vie bătrînă cu o figură de ţărancă.

Vreau să fac o pînză mare.

Cred că pe doctorul Gachet nu ne putem *de fel* bizui. Mai întîi e mai bolnav decît mine, după cît mi s-a părut sau, să zicem, tocmai pe tocmai, asta este. Or, cînd un orb duce de mînă pe alt orb, nu cad ei amîndoi în şanţ?

Nu ştiu ce să mai zic. Desigur, ultimul meu atac, care a fost cumplit, s-a datorat în bună parte înrîuririi celorlalţi bolnavi; într-un cuvînt, închisoarea mă copleşea şi bătrînul Peyron n-avea nici cea mai mică grijă de mine, lăsîndu-mă să vegetez împreună cu ceilalţi stricaţi la minte de tot.

Am găsit trei odăiţe cu o sută cincizeci de franci pe an. Dacă nu găsesc ceva mai bun şi sper să găsesc ceva mai bun, în orice caz sînt preferabile chiţimiei cu ploşniţe de la Tanguy[1], şi de altminteri mi-aş găsi acolo şi eu un adăpost şi aş putea să-mi retuşez pînzele, care au nevoie de aşa ceva. Astfel tablourile s-ar strica mai puţin şi ţinîndu-le cum trebuie posibilitatea de a trage vreun profit din ele ar creşte. Fiindcă — nu vorbesc despre ale mele — ci despre pînzele lui Bernard, lui Prévot, lui Russell, lui Guillaumin, lui Jeannin, care s-au rătăcit pe acolo — nu sînt la locul lor.

Or, asemenea pînze — încă o dată despre ale mele nu vorbesc — sînt marfă, care are şi va avea oarecare valoare şi a o neglija este una dintre cauzele lipsei de bani a noastră a tuturora. Dar voi face tot ce-mi va sta în putinţă ca să mi se pară că totul merge bine.

Este sigur, cred, că noi ne gîndim cu toţii la cel mic şi că Jo trebuie să ne împărtăşească tot ceea ce doreşte. Théo şi cu mine, cutez a crede, vom adera la părerea ei. Eu în clipa asta atîta pot să zic doar: mă stăpîneşte gîndul că avem nevoie de

[1] Théo închiriase o cămăruţă la Tanguy pentru a păstra în ea tablourile lui Vincent.

repaus cu toții. Mă simt înfrînt. Îmi dau seama — n-am izbutit de fel. Iată în ceea ce mă privește pe mine — îmi dau seama că așa mi-a fost soarta, pe care o primesc și care nu se va mai schimba. Dar cu atît mai virtos, *înlăturînd orice ambiție*, putem, ani în șir, trăi împreună, fără să ne ruinăm nici dintr-o parte, nici dintr-alta. Vezi că împreună cu pînzele care sînt încă la Saint-Rémy, am cel puțin opt, cu pînzele, în număr de patru de aci, îmi dau silința să nu-mi pierd îndemînarea.
Asta e totuși fără doar și poate adevărul: e greu să dobîndești oarecare ușurință de a crea și, nemailucrînd, aș pierde-o cu mult mai repede și mai lesne decît am ajuns la ea prin atîtea osteneli. Iar speranța într-o probabilă dezvoltare se întunecă, nu întrevăd un viitor fericit nicidecum.
Scrie-mi cu întoarcerea poștei, dacă nu mi-ai scris încă, și puternice strîngeri de mînă în gînd, aș spera că ar fi cu putință să ne vedem din nou în curînd cu mințile mai liniștite.

VINCENT.

T 649

Scumpii mei frate și soră,

Scrisoarea de la Jo a fost pentru mine un fel de evanghelie, o eliberare din neliniștea care mi-a pricinuit ceasuri cam grele și trudnice pentru noi toți, pe care le-am împărțit cu voi.
Nu e puțin lucru cînd toți laolaltă ne dăm seama că ni-e în primejdie pînza cea de toate zilele, nu e puțin lucru cînd din alte pricini decît asta ne dăm seama că viața noastră e șubredă.
Întors aici[1], am fost chiar întristat de tot și eu, am simțit mai departe apăsînd și asupra mea amenințarea furtunii.
Ce-i de făcut — vedeți, îmi dau silința de-obicei să am destulă bună dispoziție, dar și viața asta a mea e atacată la rădăcină chiar; mersul și el mi-e șovăitor.
M-am temut — nu de tot, dar întrucîtva totuși — că v-am inspirat teamă fiind în sarcina voastră,

[1] Vincent fusese duminecă la Paris.

dar scrisoarea primită de la Jo îmi dovedește limpede că vă dați bine seama că, în ce mă privește pe mine, sînt în frămîntare și în suferință ca și voi.
Aci, întorcîndu-mă, iarăși m-am pus pe lucru — pensula totuși căzîndu-mi aproape din mîini — și știind bine ceea ce voiam, am mai pictat de atunci trei pînze mari.
Sînt niște nesfîrșite întinderi de grîne sub ceruri în vînzoleală și nu m-am sfiit să-mi dau ostenelile să exprim tristețe, singurătate fără de margini. Le veți vedea, sper, peste puțin — căci sper să vi le aduc la Paris cît mai curînd cu putință, fiindcă aș crede aproape că aceste pînze vă vor împărtăși ceea ce nu pot spune prin vorbe, ceea ce îmi pare mie sănătos și întremător în viața de țară.
Acum a treia pînză este grădina lui Daubigny, tablou pe care îl rumegam în minte de cînd am venit aici.
Sper din adîncul inimii că plănuita călătorie s-ar putea să vă distreze întrucîtva.
Adesea-ori mă gîndesc la cel mic, cred că desigur e mai bine să crești copii decît să-ți dăruiești toată puterea nervoasă ca să lucrezi tablouri, dar ce vreți, eu sînt acum — cel puțin mă simt — prea bătrîn ca să fac drum înapoi sau ca să mai am poftă de altceva. Această poftă mi-a trecut, cu toate că durerea sufletească din pricina asta o am într-una.
Îmi pare rău tare că nu l-am văzut din nou pe Guillaumin, dar mă bucură că a văzut pînzele mele. Dacă l-aș fi așteptat aș fi stat probabil la vorbă cu el într-atît încît aș fi pierdut trenul.
Urîndu-vă noroc și curaj și oarecare belșug, vă rog să-i spuneți, în sfîrșit, mamei și surorii că mă gîndesc la ele de foarte multe ori; de altminteri, am primit azi-dimineață o scrisoare de la ele și voi răspunde în curînd.
Strîngeri de mînă în gînd.

Cu totul al vostru,
VINCENT.

Banii nu-mi vor ajunge pe mai mult timp de data asta, avînd de plătit la întoarcere cheltuielile cu bagajele de la Arles. Păstrez din călătoria la Paris

foarte frumoase amintiri; acum cîteva luni abia cutezam să sper că am să-mi mai revăd prietenii. Acea doamnă olandeză [1] mi s-a părut că are mult talent. Tabloul lui Lautrec, portretul muzicantei, este foarte tulburător, l-am privit cu emoție.

650

(Însemnare scrisă de mîna mamei sale: „Cea din urmă scrisoare din Anvers").

Prea scumpele mele mamă și soră,
Vă mulțumesc din adîncul inimii pentru scrisorile voastre, care mi-au făcut multă plăcere. Eu sînt mai liniștit deocamdată decît anul trecut. Învălmășeala din mintea mea s-a potolit mult. La drept, vorbind, m-am gîndit totdeauna că revăzînd pe cei din jurul meu de altădată aș obține acest rezultat. Mă gîndesc adesea la voi amîndouă, m-aș bucura să vă mai revăd.
Îmi pare foarte bine că Wil se duce să lucreze la spital și că — după spusele sale — operațiile îi plac; tocmai fiindcă ea își dă seama de valoarea mijloacelor care îi stau la îndemînă ca să micșoreze suferința și fiindcă e mare numărul medicilor care fac ceea ce se cuvine să fie făcut, în chip simplu, cu pricepere și cu bunătate. Ei bine, numesc asta, să vezi lucrurile cum se cuvine, să ai încredere în ele. Dar, cum ziceți amîndouă, cu drept cuvînt, e foarte necesar în ceea ce privește sănătatea să lucrezi la grădină, să vezi florile crescînd.
Cît despre mine, sînt pe de-a-ntregul absorbit de acea întindere nesfîrșită a holdelor de grîu, pe un fond de coline, ca marea de largă, în culori delicate galbene, verzi; violetul palid al unui teren curățat de buruieni și arat, împestrițat de verdele cuiburilor de cartofi în floare, toate acestea sub un cer blînd, în tonuri albastre, albe, roz, violete.

[1] Sculptorul S. de Swart.

Sînt cu desăvîrșire într-o dispoziție sufletească de aproape prea mare calm, în starea care trebuie ca să pictez așa ceva.
Sper din toată inima că veți petrece zile plăcute împreună cu Théo și cu Jo, că veți observa ca și mine cum se îngrijesc ei îndeaproape de copilașul lor și că și el arată bine.
Pe astăzi, salutări din partea mea. Trebuie să ies din casă ca să plec la lucrul meu.
Vă îmbrățișez în gînd,

al vostru, afectuos,
VINCENT.

T 651

(23 iulie 1890)

Dragul meu frate,
Mulțumesc pentru scrisoarea de astăzi și pentru hîrtia de cincizeci de franci.
Aș fi vrut poate să-ți scriu multe lucruri, dar mai întîi pofta mi-a trecut atît de mult și apoi îmi dau seama că ar fi de prisos.
Sper că îi vei fi găsit pe domnii ăia în bune dispoziții în ce te privește.
... Întorcîndu-mă, mi s-a părut că toți pictorii sînt din ce în ce mai în mare strîmtorare de bani.
... Poate că te vei uita la crochiul după grădina lui Daubigny — e una dintre pînzele mele lucrate mai cu stăruință — alătur aci un crochiu al caselor țărănești vechi și crochiurile celor două pînze de treizeci înfățișînd întinderi nemăsurate de grîne după ploaie.
... Grădina lui Daubigny, în prim plan iarbă verde și roz. La stînga un tufiș verde și liliachiu și un butuc de plantă cu frunziș albicios. În mijloc un răzor de trandafiri, la dreapta o lesă, un zid și deasupra zidului un arbun cu frunziș violet. Apoi un gard de liliac, un șir de tei rotunjiți, galbeni, casa însăși în fund, roz, cu un acoperiș de olane bătînd în albastru. O bancă și trei scaune, un chip

întunecat cu pălărie galbenă şi în primul plan o pisică neagră. Cerul verde palid.[1]

Scrisoarea pe care Vincent o avea asupra lui la 29 iulie (Însemnare de Théo)

T 652

Dragul meu frate,

Mulţumesc pentru scrisoarea ta plină de bunătate şi pentru cei cincizeci de franci pe care îi conţinea. Voiam tare mult să-ţi scriu despre multe-multe lucruri, dar îmi dau seama că ar fi de prisos. Sper că îi vei fi găsit pe domnii ăia în bune dispoziţii în ce te priveşte.

Că mă asiguri asupra păcii din menajul tău, nu e nevoie să-ţi mai dai osteneala, cred că am văzut cu ochii mei partea cea bună şi pe cealaltă. Şi sînt de altminteri cu totul de aceeaşi părere că a creşte un copilaş la etajul al patrulea este o corvoadă grea, atît pentru tine cît şi pentru Jo. Fiindcă asta merge bine, ceea ce e lucrul de căpetenie, de ce aş mai stărui asupra unor treburi de mai mică însemnătate, pe legea mea; *înainte de a avea norocul să vorbim de-ale negoţului cu mintea mai potolită, pesemne o să mai treacă mult.*

Iată singurul lucru pe care acum l-aş putea spune şi în ce mă priveşte l-am constatat cu oarecare greaţă, l-am şi dat în vileag de altfel. Dar asta e doar totul. Pictorii ceilalţi, deşi gîndesc la fel, în mod, instinctiv se feresc să intre în discuţii despre negoţul din zilele noastre.

Ei bine, într-adevăr, noi nu putem da glas să vorbească decît tablourilor noastre.

Dar totuşi, dragă frate, ţi-am spus-o de multe ori şi ţi-o spun încă o dată, cu toată seriozitatea pe care ne-o pot impune sforţările de gîndire fără preget îndreptate spre a căuta să lucrăm cît se poate de bine — îţi spun din nou că voi socoti într-una că tu eşti altceva decît un simplu negustor-vînzător de Corot, că prin mine ai partea ta în creaţia însăşi a unor tablouri, care chiar în prăpădul cel mare îşi păstrează liniştea.

Căci aici am ajuns şi ăsta e cel puţin lucrul de căpetenie pe care aş putea să am a ţi-l spune într-un moment de criză relativă. Într-un moment cînd lucrurile sînt foarte încordate între negustorii-vînzători de tablouri ale artiştilor răposaţi şi vînzătorii de tablouri ale artiştilor în viaţă.

Ei bine, lucrul meu, de dragul lui îmi pun viaţa în primejdie şi de dragul lui dreapta judecată mi s-a dus pe pustii pe jumătate — asta e — dar tu nu eşti dintre negustorii de oameni, după cît ştiu, şi tu poţi să iei partea unora sau a altora, socotesc eu, purtîndu-te într-adevăr cu omenie, dar ce vrei?

[1] *Scriind această scrisoare pe Vincent nu se părea că-l poartă gîndul să-şi pună capăt zilelor. Şi totuşi arma pe care urma s-o folosească la 27 iulie era deja cumpărată. Numeroase sînt cauzele care par să-l fi împins la gestul fatal. Printre altele, era convins că boala se cuibărise în el definitiv: accesele se succedau din trei în trei luni. Aştepta cu groază declanşarea unui nou atac...*

Duminică, 27 iulie, Vincent îşi trage un glonte în piept. Moare la 29 iulie, avîndu-l alături pe Théo.

Zguduit de moartea năprasnică a fratelui său, Théo este şi el foarte curînd internat într-o casă de sănătate, unde moare la 21 ianuarie 1891. Este înmormîntat alături de Vincent în cimitirul din Auvers.

NOTA TRADUCĂTORULUI

Poate că nu vor fi socotite de prisos cîteva lămuriri pe marginea traducerii:

Ne-am străduit să fie cît mai fidelă expresiei directe, simple, cultivate în aceste «Scrisori», prin rîndurile cărora zvîrcolește un țipăt dureros, «ce cri du cœur qui seul a cœur arrive», despre care Musset pomenește undeva. Nu am «îndreptat» obscurităților, întorsăturile bizare din unele fraze scrise atunci cînd pictorul «nu era întreg la minte» (recunoaște el însuși), cînd era bîntuit de «aia», cum numește el «starea de surescitare și de sminteală» care îi învăluiește gîndurile. Am lăsat să apară, în nuditatea lor, unele repetiții vădind preocupări obsesive, unele exprimări pleonastice, oarecare violentare a regulilor de punctuație, fiindcă însuși autorul epistolelor mărturisește: «sînt semne de surescitare în cuvintele mele» (Scrisoarea 575). Pe aceste «semne» le-am socotit chiar necesare textului, întrucît ele redau vibrația însăși a frămîntărilor sufletești din clipele cînd «Scrisorile» au fost redactate fără nici o șlefuire, fără vreo afectare stilistică. Tocmai simplitatea, naturalețea, tonul direct de care sînt impregnate le asigură calitatea atît de arareori dobîndită în literatură de a include *prezența* umană, stofa vieții.

În marea tumultuoasă durere care îi zbuciuma sufletul, scriitorul acestor epistole n-avea timpul să cultive, să cizeleze vorbele, frazele; ele răsăreau ca niște flori de cîmp, modeste, dar de o excepțională frumusețe subjugătoare.

Em. S.

INDICE DE NUME CITATE*

Achenbach Andreas (1815—1910) — peisagist și marinist german 456[3].
Aimard Gustave (1818—1883) — scriitor francez. 530.
Allan. 459 n.
Andersen Hans Cristian (1805—1870) — scriitor danez. 247.
Angelico (fra) *Giovanni da Fiesole* (1387—1455). W 20.
Anker Albert (1831—1910) — pictor elvețian. 13, R 13.
Anquetin Louis (1861—1932) — pictor francez, 500, 510, 511, 528, 594, B 10, B 21.
Antigna Alexandre (1817—1878) — pictor francez. 590.
Apol Lodewijk — Franciscus-Hendrik (1850 — peisagist olandez. 428.
Ariz David-Adolphe-Constant (1837—1890) — pictor olandez. 371.
Auerbach Berthold (1812—1882) — scriitor german. 222, R 13.

Bakhuyzen Julius Jacobus (1835—1925) — pictor olandez, acuarelist. 144, 340.
Balzac (Honoré de) — (1799—1850). 148, 237, 265, 339 n, 442, 457, 508, 525, 530, 555, 590.
Barnard Frederick sau *Fred* (1846—1896) — ilustrator și pictor de gen englez. R 30.

---

* Indicele nostru este relativ. Am reținut aici numai numele acelor persoane sau personalități care prezintă semnificație pentru viața și opera lui Van Gogh.
Cifrele reprezintă numărul de ordine al scrisorilor după clasificarea ediției olandeze, editate cu ocazia Centenarului Van Gogh.

Baron Antoine (1816—1885) — pictor și ilustrator francez. 436.
Barye Antoine Louis (1796—1875) — sculptor francez. 564.
Bastien-Lepage Jules (1848—1884) — pictor francez. R 35 400, 418.
Baudelaire Charles (1822—1867). B 12, B 24.
Baudry Paul (1828—1886) — pictor francez. 451, 452.
Beecher-Stowe Harriet (1811—1896) — scriitoare americană. 133, 605.
Beethoven Ludwig van (1770—1827). 607.
Berlioz Hector (1803—1869) — compozitor francez. 574.
Bernard Émile (1868—1941) — pictor francez. 469, 470, 484, 492, 493, G 494 a, 500, 504, 510, 511, 514, 527, 533, 535, 537, 538, 539, 541, 544, 545, 550, 553, g 553 a, 576, 579, 588, 594, 596, 601, 607, 614, 615, W 16, 629.
Bernier Camille (1823—1902) — pictor francez. 13.
Besnard Paul-Albert (1849—1934) — pictor și gravor francez. 590.
Bida Alexandre (1813—1895) — desenator, acuarelist și litograf francez. 133.
Bilders Albert Gerard (1838—1865) — pictor olandez. 227.
Bing — negustor de stampe japonez. 590.
Bismarck Otto von (1815—1898) — om de stat și diplomat german. 514, 542.
Blanc Charles (1813—1882) — scriitor francez, s-a ocupat de probleme de artă. 370, 371, 429.
Blommers Bernardus (1845—1914) — pictor olandez. 402, 426.
Boccaccio Giovanni (1313—1375). 539, 541, G 553 a, 626 a.
Bodmer Karl (1809—1893) — pictor, gravor și desenator elvețian. 13, 30, 50.
Boetzel Ernest Phillipe (1830—1914) — gravor francez 330.
Boisvière (comtesa de la) 489.
Bol Ferdinand (1616—1680) — pictor și gravor olandez. B 13.
Boldini Jean (1845—1931) — pictor de gen și portretist italian. 17.
Bonington Richard Parkes (1801—1828) — pictor și gravician englez. 13, 30.
Bonnat Léon (1834—1922) — pictor francez. 248.
Bosboom Johannes (1817—1891) — pictor olandez. 32.
Botticelli Alessandro di Mariano Filipepi (1444/45—1510). B 8, 539, G 553 a, 564.
Boucher François (1703—1770) — pictor francez. 435, 431, 434.
Boudin Eugène (1824—1898) — pictor francez. 13.
Boughton George Henri (1833—1905) — pictor și desenator englez. 10, 13, 134, 136, 148, R 13.
Bouguereau Adolphe William (1825—1905) — pictor francez. 250, 418, 447, 524, 575.
Boulanger Hippolyte. Peisagist francez. 483.

Boulanger Georges (1837—1891) — general și om politic francez. 470.
Bracquemond Félix (1833—1914) — pictor, gravor în aquaforte și litograf francez. 434.
Brakeleer Henri de (1840—1888) — pictor și gravor în aquaforte belgian. 10, 436, 439.
Brakeleer Le Jeune, Ferdinand de (1828—1857) — pictor belgian. 10, 13, 436.
Breitner Georges Hendrik (1857—1923) — pictor olandez. 472.
Breton Émile (1831—1902) — pictor francez, fratele lui Jules Breton. 13, 124, 418, 442, 450.
Breton Jules (1827—1906) — pictor francez. 13, 121, 136, 394, 442, 450, 590.
Brion Gustave (1824—1877) — pictor francez. 13, 121, 134, 136, 232, R 13.
Brontë Charlotte (pseudonim: Currer Bell) (1816—1855) — scriitoare engleză. 148.
Bruegel Jan (supranumit de Catifea) (1570—1625). 126.
Brueghel Peter supranumit Bătrînul și Țăranul (?1530—1600) 127.
Bruyas Alfred (Van Gogh îl ortografiază Bréas) (1821—1877) — colecționar de artă. 564, 568, 570, 574, 588, 638.
Bulwer Félix — Hilaire (1847—1898) — pictor și gravor francez. 249.
Bunyan John (1628—1688) — teolog englez. 133, 518.
Bürger Thoré 12, 423, 428.

Caran d'Ache (Emmanuel Poiré) (1858—1909) — caricaturist și ilustrator francez. 589.
Carlyle Thomas (1795—1881) — filozof și istoric englez. 181, 248, 297, 335, 451, R 50, 583.
Carnot Sadi — inginer și om politic, președinte al Republicii Franceze în 1887, asasinat în 1894. 596.
Carolus Duran Emile Auguste (1838—1917) — pictor francez. 590.
Cassagne Armand Théophile (1823—1907) — pictor și litograf francez. 184, 505.
Cézanne Paul (1839—1906). 497, 512, 555, 635.
Champaigne Philippe de (1602—1674) — pictor francez, flamand de origine. 30.
Chardin Jean Baptiste (1699—1779) — pictor francez. 164, 431, 433.
Charlet Nicolas Toussaint (1792—1845) — pictor și litograf francez. 30.
Chenavard Paul Marc Joseph (1807—1895) — pictor francez. 370.
Cimabue (12407—13027) — pictor și arhitect italian. B 6, B 14.
Clays Paul-Jean (1819—1900) — marinist belgian. 436.
Clayssenaar Jean-André-Alfred (1837—1902) — pictor de tablouri istorice și de gen. 4.

Cock César de (1823—1904) — pictor și gravor în acvaforte francez. 13, 17, 436, 614 a.
Codde Pieter (1599—1678) — pictor olandez. 423, 426.
Compte-Calix François Claudius (1813—1880) — pictor și litograf francez. 13.
Conscience Henri (1812—1883) — scriitor francez. 121, W 20.
Constable John (1776—1837) — pictor englez. 10.
Constant Benjamin (1845—1902) — pictor francez. 418, B 8.
Coosemans Joseph-Théodor (1828—1904) — peisagist belgian. 126, 436.
Coppé François (1842—1908) — poet francez. 357.
Cormon Fernand (1845—1924) — pictor francez. 449, 450, 451, 452, 457, 458, 459 a, 539.
Corot Camille (1796—1875) — pictor francez. 4, 13, 27, 30, 126, 339 a, 340, 344, 370, 371, 402, 405, 431, 450, 453, 459 a, 489, 507, 519, 544, 588, B 20, B 21.
Correggio Antonio Allegri (1494—1534) — pictor italian. 132.
Courbet Gustave (1819—1877) — pictor francez. 418, 429, 440, 442, 444, R 11, 519, 588, 595, B 12.
Couture Thomas (1815—1879) — pictor francez. 564.
Cranach cel Bătrîn, Lucas (1472—1553) — pictor și gravor german. B 8.
Cromwell Oliver (1599—1658) — conducătorul revoluției burgheze engleze. 335.
Currer Bell. Vezi Brontë.
Cuyp Albert (1620—1691) — pictor olandez — 431.

Dante Alighieri (1265—1321). 428, 541, G 553 a.
Daubigny Charles François (1817—1878) — pictor francez. 10, 13, 30, 85, 126, 222, 325, 339 a, 371, 405, 430, 450, 451, 457, 459 a, 470, 507, 590, 593.
Daudet (Alphonse) (1840—1897) — scriitor francez. 451, 457, 502, 531, 605.
Daumier Honoré (1808—1879) — 237, 256, 379, 400, 418, 507, 519, 520, 525, 530, 534, 539, 542, 544, 552, G 553 a, 595, 605, 623, 626, B 13, B 21.
David Jacques Louis (1748—1825) — pictor francez — 448, 436, 442, 443, 452.
Decamps Alexandre Gabriel (1803—1860) — pictor francez. 13, 426, 519.
Degas Edgar (1834—1917) — pictor, grafician și sculptor francez — 459 a, 467, 468, 481, 489, 564, 581, B 12, 626.
Delacroix Eugène (1798—1863) — 133, 370, 379, 398, 401, 402, 418, 423, 428, 429, 430, 444, 447, 448, 450, 451, 453, 459 a, 476, 496, B 8, 503, 507, 518, 519, 524, 531, 533, 534, 537, 539, 542, 574, 587, 588, 590, 593, 595, 596, 604, 605, 607, 613, 614, 615, B 8, B 21, 623, W 20, 626, 626 a.
Delaroche Paul (1787—1856) — pictor francez. 13, 440.

Desboutin Marcelin-Gilbert (1823—1902) — pictor, gravor și scriitor francez. 506.
Dickens Charles (1812—1870) 106, 121, 133, 136, 251, R 13, R 30, 583, 605.
Diderot Denis (1713—1784). 430.
Dolci (Carlo) (1616—1686) — pictor italian — 126.
Doré Gustave (1832—1883) — litograf, gravor, pictor și sculptor francez — 140, 335, 336.
Dostoievsky Feodor (1821—1881). 535, 610.
Dou, Dov. sau *Daw Gerrit* sau *Gérard* (1613—1675) — pictor de gen, portretist și gravor olandez. 402.
Droz Gustave (1832—1895) scriitor francez. 596, W 13.
Dupré Jules (1811—1889) — pictor francez. 13, 30, 121, 123, 218, 325, 339 a, 371, 405, 429, 430, 450, 459 a, 496, 513, 519, 581.
Dupré Julien (1851—1910) — pictor francez, nepotul lui Jules Dupré. 581.
Durand-Ruel — negustor de tablouri. 404, 542, 607.
Dürer Albrecht (1471—1526). 126, 127, 195, 205, B 8.

Eliot George (Mary Ann Evans) (1819—1880) — scriitoare engleză. 542, W 15.
Erckmann-Chatrian — pseudonimul a doi scriitori alsacieni: Emile Erckman (1822—1899) și Alexandre Chatrian (1826—1890). R 13, 560, R 35, B 21.
Eschil (525—456 î.e.n.) — 133, 297.
Fabritius Karel (1622—1654) — pictor olandez, 121, 133, 428.
Feyen Eugène (1815—1908) — pictor francez. 13.
Feyen-Perrin Auguste (1826—1888) — pictor și gravor francez. 13, 590.
Fildes Luke (1844—1927) — pictor și ilustrator englez. 240.
Flaubert Gustave (1821—1880). 470, 525.
Forain Jean-Louis (1852—1931) — pictor și grafician francez. 583.
Fortuny Marianu (1838—1874) — pictor spaniol. 251, 371, 446, R 13.
Fragonard Jean Honoré (1732—1806) — pictor francez. 482.
François François Louis (1814—1897) — pictor și grafician francez. 33, 402.
Franchen sau Frank Maximilien (?—1651) — pictor flamand. 443.
Frère Edouard (1819—1886) — pictor, gravor în acvaforte și litograf francez. 30, 117.
Fromentin Eugène Samuel Auguste (1820—1876) — pictor și scriitor francez. 13, B 6, B 12, 564, 605.

Gachet (Dr.). 609, 631, 632, 635, 637, 638, 639, W 22, 640, W 23, 642, 643, 644, 646, 648.
Gainsborough Thomas (1727—1788) — pictor englez. 10, 435.

Garibaldi Giuseppe (1807—1880). 550.
Gauguin Paul (1848—1903) — pictor şi grafician francez. 467, 469, 480, 484, 492, 494, 496, 500, 502—506, 510, 513, 517, 521, 524, 527, 531, 532, 534, 535, 537, 539, 541, 543, 544, 545, 555, 571, 573, 574, 576, 577, 582, 585, 590, 594—596, 601, 603, 605, 607, 610, 612, 614, 615, 623, 626, 628, B 6, B 21, W 20.
Gavarni Guillaume Sulpice Chevalier (1804—1866) — grafician şi ilustrator francez. 177, 256, 426, 459 a.
Géricault Théodore (1791—1824) — pictor, sculptor şi litograf francez. 241, 447, 448, 542.
Gérôme Jean Léon (1824—1904) — pictor francez. 13, 117, 447, 499, 527, 604, 605.
Gigoux Jean François (1806—1894) — pictor şi litograf francez. 399, 401, 408.
Giotto (1266?—1337). 539, G 553 a, 623, B 15, B 21, W 20.
Giraud Victor Julien (1840—1871) — pictor francez. 588.
Gleize Léon (1842—1932) — pictor francez. 593.
Goes Hugo van der zis şi *Hugo din Gand* (în jurul lui 1420—1482) — pictor şi miniaturist flamand. 10, 514.
Goethe Johan Wolfgang (1749—1832). 164, R 30.
Goncourt Edmond de (1822—1896) şi Jules de (1830—1870) — scriitori francezi. 426, 431, 433, 437, 442, 451, 507, 513, 518, 550, 607.
Gounod Charles (1818—1893) — compozitor francez. 576.
Goupil Jules-Adolphe (1839—1883) — pictor francez. 121.
Goya Francisco (1746—1828). R 13, 481, 514, 522, B 13.
Goyen Jan van (1596—1656) — pictor şi acvafortist olandez. 195, 251, 325, 330, 331, 431, 436, 592, 594.
Green Charles (1840—1898) — pictor şi ilustrator englez. R 13.
Greuze Jean-Baptiste (1725—1805) — pictor francez.
Groot Toon de 431, 433.
Gros Jean Antoine (1771—1835) — pictor francez. 447.
Groux Charles de (1825—1870) — pictor belgian. 13, 121, 126, 140, 193, R 9, 227, 228, 239, 240, 265, 400, 404, 531.
Guillaumin Armand (1841—1927) — pictor francez. 467, 468, 504, 541, G 553 a, 563, 576, 604, 611, 613, 620, 630, 638, 649.
Guizot François Pierre Guillaume (1787—1874), istoric şi om de stat francez. 70, 279, 280, 404.

Haan Meyer De (1852—1895) — pictor olandez. — 559, 564, 571, 575, 577, 595, 612, 614, 623, 642, 643.
Haden Francis Seymour Sir (1818—1910) — medic şi gravor englez. 136.
Hals Frans (1581/85—1666) — pictor olandez. 13, 265, 423, 426, 428, 431, 436, 439, 442, 511, 518, 594, B 13.
Haman Jean Louis (1821—1874) — pictor de gen francez. 13, 33.
Hanebeek. Vezi Stockum-Hanebeek

Haverman Hendryk Johannes (1857—1928) — pictor şi grafician olandez. 427.
Hébert Antoine-Auguste-Ernest (1817—1908) — pictor francez. 13, 408.
Heilbuth Ferdinand (1826—1889) — pictor de gen, şcoala franceză. 10.
Heine Heinrich (1797—1856). 24, 49.
Helst Van der Bartholomeus (1613—1670) — portretist olandez. 431.
Herkomer Hubert (1849—1914) — pictor şi grafician german. 148, 218, 325, 339 a, 418.
Heyerdahl Hans-Olaf (1857—1913) — pictor suedez. 362.
Hobbema Meindert (1638—1709) — pictor olandez. 374, 502.
Hoe Nicolas de (1626—1710) — pictor şi gravor flamand. 218.
Hoffmann Ernest Theodor Amédée (1776—1882) — romancier şi muzician german, autor al Povestirilor fantastice. 518.
Hokusai Katsushika (1760—1849) — pictor şi gravor japonez. 511, 514, 516, 533, 542.
Hol Frank Francis Montaigne (1845—1888) — pictor şi gravor englez. 218, 380.
Holbein Hans (1497/98—1543). 138, B 8, B 14.
Homer — 599, B 21.
Hondekoeter Melchior de (1636—1695) — pictor olandez. 439.
Hooch Pieter de (1629 — după 1684) — pictor olandez. B 13.
Huet Paul (1803—1869) — pictor şi grafician francez. 13, 434.
Hugo Victor (1802—1885) — 133, 136, 339 a, 379, 411, R 13, R 35, 511, 543, 581.
Huguet Clovis — poet provensal la sfîrşitul sec. al XIX-lea. 553.
Hunt Holman William (1827—1910) — pictor englez. 614.
Huysmans Joris Karl (1848—1907) — scriitor francez de origine flamandă. W 1.

Ingres Jean Auguste Dominique (1780—1867) — pictor francez. 195, 408, 418, 436, 443.
Isaacson Joseph Jacob (1859—1939) — pictor olandez. — 564, 571, 575, 577, 595, 610, 612, 614, 615, 625.
Isabey Eugène (1803—1886) — pictor şi litograf francez. 519.
Israels Josef (1824—1911) — pictor şi grafician olandez. 13, 117, 129, 130, 181, 239, 276, 299, 329 a, 344, 368, 371, 400, 415, 431, R 13, R 34, 503, 519, 590, 595.

Jacque Charles Emile Ferdinand (1837—1880) — pictor francez. 13, 299, 418, 519.
Jacquemart Jules Ferdinand (1837—1880) acvafortist, desenator şi acuarelist francez. 542, 594.

Jacquet Gustave (1846—1909) — pictor francez. 17, 418.
Jeannin Georges (1841—1925) — pictor și grafician francez. 519, 527, 573, 590, 625, 626 a, 648.
Johannot Tony (1803—1852) — grafician și ilustrator francez. 248.
Jongkind Johann Barthold (1819—1891) — pictor și acvafortist olandez. 136, 507, 519.
Jordaens Jacob (1593—1678) — pictor flamand. 436, 443, 542.
Josephson Ernest (1851—1906) — pictor suedez. 405.
Jourdan Adolphe (1825—1889) — pictor francez. 13, 590.
Jundt Gustave-Adolphe (1830—1884) — pictor de gen, caricaturist, gravor și ilustrator francez. 10, 13, 592.

Kahn Gustave (1859—1936) — scriitor francez. 474.
Karr Alphonse (1808—1890) — scriitor francez. 596.
Keene Charles Samuel (1823—1891) — caricaturist și acvafortist englez. 511.
Kempis Thomas A (1379—1471) — scriitor mistic german. 117.
Keyser Thomas de (1596/7—1667) — pictor și portretist olandez. 133.
Keyser Nicolas de (1681 — după 1752) — pictor flamand. R 34.
King Edward (1863—?) — pictor și ilustrator englez. R 34.
Knaus Ludwig (1829—1910) — pictor german. 12, R 13.
Kockkoek Barendt Cornelis (1803—1862) — pictor și litograf olandez. 13, 418.
Koninck Filips de (1619—1688) — pictor olandez. 325, 496.
Konink (Solomon) (1656—?) — pictor de tablouri pe teme istorice, de gen, portretist și gravor olandez. 496.

Lagye Victor (1829—1896) — pictor și ilustrator belgian. 10, 13, 268.
Lamartine Alphonse (1790—1869) — poet francez. 593.
Lambinet Emile (1815—1877) — pictor francez. 13.
Lamorinière Jean Pierre François (1828—1911) peisagist și gravor belgian. 436.
Langon Auguste (1836—1887) — pictor și grafician francez. 256.
Lauzet A. M. (?—1898)— pictor și litograf francez 626 a.
Laval Charles (1862—1894) — pictor francez. 496, 535, 543, 544, 553, 562, 571, 553 a.
Lavieille Eugène Antoine Samuel (1820—1889) — pictor francez. 622.
Lefebre Jules (1836—1912) — pictor francez. 418.
Legouvé Ernest — scriitor. 130.
Legros Alphonse (1837—1911) — pictor, gravor și sculptor francez. 297, 451, 604.
Lemonnier Camille (1844—1913) — scriitor francez. 581, 589.

Lenud Aimé de (1816—1887) — pictor și gravor francez. 140, 256, 379, 530.
Lerat Paul Edmé (1849—1892) — acvafortist francez. 542, 607, 622.
Leurs — negustor de tablouri. 434.
Lévy Emile (1826—1890) — pictor francez. 542.
Leys Hendrik (1815—1869) — pictor și acvafortist olandez. 13, 21, 126, 434, 436, 442, 443, 445, R 35, 590.
Lhermitte Léon Augustin (1844—1925) — pictor și acvafortist francez. 418, 437, R 20, R 35, 501, 519, 615.
Liebermann Max (1847—1935) — pictor german. 325, 540.
Longfellow Henry (1807—1882) — poet american. 181.
Loti Pierre (Julien Viho) (1850—1923) — scriitor francez. 511, 514, 607, B 7.
Luce Maximilien (1858—1941) — pictor și litograf francez. 562.
Luther Martin (1483—1546). 518, B 8.

Maaten Jacob Jan van der (1820—1879) — pictor, acvafortist și litograf olandez. 30.
Madrazzo Federigo de (1815—1894) — pictor spaniol. 13.
Maes Nicolas (1634—1693) — pictor olandez. 33, 181, B 13, 436.
Manet Edouard (1832—1883) — pictor francez. — 355, 440, 442, 444, 482, 519, 539, 543.
Mantegna Andrea (1431—1506) — pictor și gravor italian. 408, 428, 482, 533.
Manz (Paul) (1821—1895) — critic de artă francez. 408, 428, 451, 452, 453, 533.
Marchal Charles François (1825—1877) — pictor francez de gen. 232, K 13, 592.
Marie (Adrien) Emmanuel (1848—1891) — pictor și ilustrator francez. 252.
Maris (J) Jacob (Jap) (1837—1899) pictor olandez, fratele lui Thys. 13, 144, 370, 415, 426.
Maris (T) Matheys (Thijs) (1839—1917) — pictor și grafician olandez. 13, 20, 126, 127, 153, 262, 268, 399, 408, 426, 442, 4457, 592.
Maris (W) Willem (1844—1910) — pictor olandez, fratele lui Theis. 426.
Maris (fără indicație de prenume) — 30, 129, 130, 135, 136, 247, 368, 402, R 17, R 34, R 37, 476.
Marschal John — critic de artă englez. 381.
Mathey Paul (1844—1929) — pictor și acvafortist francez. 590.
Maupassant Guy de (1850—1893) — 470, 482, 498, 506, 525, 541 a, W 8, 555, 593.
Maus Octave — avocat belgian, secretarul grupei «Celor 20» din Bruxelles. 604.

Mauve Anton (1838—1888) — pictor și gravor olandez. 10, 13, 130, 144, 150, 153, 169, 180, 181, 182, 189, 190, 191, 193, 198, 218, 368, 371, 400, 402, R 13, W 3, 479, B 7, 626 a.
Meissonier Ernest (1815—1891) — pictor și gravor francez. 13, 117, 130, 248, 426, 451, 542, 556, 590, 594, 602, 623, 626 a.
Mellery Xavier (1845—1921) — pictor belgian. 400, 604.
Menzel Adolf (1815—1905) — pictor și grafician german. 5, 285.
Mercier Michel Louis Victor (1810—1894) — sculptor francez. 418.
Méryon Charles (1821—1868) acvafortist francez. 136, 494, 592.
Mesdag Hendrik Willem (1831—1915) — pictor olandez. 144, 247, 252, 324, 436.
Metsys Quentin, denumit *Quentin din Suist* sau *Fierarul din Anvers*. (1466—1530) — pictor flamand. 436.
Meulen Adam Frans van der (1632—1690) — batalist flamand. 144, 240.
Meunier Constantin (1831—1905) — sculptor și pictor belgian. 144, 286, 519, 610.
Michel Georges (1811—1889) — pictor francez. 121, 130, 135, 231, 307, 325, 359 a, 358, 379, 411, 496, 594, 646.
Michelangelo Buonarroti (1475—1564) — 325, 418, 431, 435, 602, 614 a.
Michelet Jules (1798—1874) — istoric francez. 20, 22, 121, 133, 164, 180, 186, 266, 284, 339 a, 379, 389, 411, 451, 572, 617.
Mignard Pierre (1612—1695) pictor francez. 482.
Millais John (1829—1896) — pictor și desenator englez. 10, 13, 133, 148, 218, 252, 614.
Millet Jean François (1814—1875) — pictor francez. 13, 30, 117, 121, 133, 134, 136, 138, 144, 180, 181, 186, 193, 213, 218, 221, 225, 227, R 13, 240, 242, 247, 248, 256, 257, 262, 284, 297, 315, 325, 333, 340, 344, 351, 372, 400, 402, 404, 405, 415, 418, 428, 433, 442, 444, 447, 450, 453, R 11, R 12, R 20, 459, 470, 501, 503, 519, 520, 542, 545, 588, 590, 593, W 13, 600, 604, 605, 607, 610, 615, 623, 626, W 20, 638, 642, B 8, B 12, B 20, B 21, 614 a.
Mistral (Frédéric) (1830—1914) — poet provensal. 553, 576.
Mols Robert Charles Gustave Laurens (1848—1903) — pictor și gravor belgian. 436, 437.
Monet (Claude) (1840—1926) — pictor francez. 459 a, 467, 482, 483, 492, 496, 498, 501, 502, 525, 535, 539, 552, 563, 583, 588, 599, 604, B 8.
Monnier (Henri) (1805—1877) — grafician francez. 146, 539.
Moronobu Hishikawa (la jurul lui 1637—1714) — pictor și desenator japonez. 590.
Montenard Frédéric — (1849—1926) — pictor francez. 596.

Monticelli Adolphe Joseph Thomas (1824—1886) — pictor francez. 463, 475, 478, 481, 482, 488, 503, 507, 508, 511, 519, 520, 539, 541, 542, W 8, 550, 552, 553, 561, 573, 574, 588, 592, 596, 603, 609, 610, 617, 626, 642, 643, 626 a, B 11, W 20.
Moret Henri (1856—1913) — pictor francez. 525, 544, 553, 553 a.
Morin (Ed) Edmond (1824—1882) — acuarelist și ilustrator francez. 140, 241, R 13.
Morris Filip, Richard (1836—1902) pictor englez. R 13.
Motley John Lobap (1814—1877) — istoric american. 114.
Multatuli (Edouard Douwes Dekker) (1820—1887) — scriitor olandez. 164.
Munkaczy Mihaly (1844—1909) — pictor maghiar. 239.
Munthe Ludwig (1841—1896) — pictor norvegian. 436.
Murger (Henri) (1822—1861) — scriitor francez. 237, 248.
Murillo Bartholome Esteban (1618—1682) — 247, 443.
Musset Alfred de (1810—1857) — poet francez. 321, 564.

Nanteuil Celestin (1813—1878) — pictor și grafician francez. 248.
Neuhuys Albert (1844—1914) — pictor și grafician olandez. 240, 426, 446.
Newton Isaac (1642—1727) — 401, 430.
Nuyen Wijnand (1813—1839) — pictor olandez. 426.

Obach Kaspar (1807—1865) — pictor, gravor și litograf elvețian. 333.
Ostade Adrian van (1610—1685) — pictor și acvafortist olandez. 215, 221, 325, 330, 406, 418, 502, 511, 519.
Ostade Isaac van (1621—1649) — pictor olandez, fratele lui Adrian van Ostade. 251.

Palissy (Bernard) Renard (1510?—1590) — ceramist francez. 136.
Parker Matthew (1504—1575) — arhiepiscop de Canterbury. 117.
Patterson Robert (între 1870—1889) — grafician englez. 262.
Perrault Léon Basile (1832—1908) — pictor francez. 593.
Perret Aimé (1847—1927) — pictor francez. R 35.
Perugino Pietro (1446—1523) — pictor italian. 164.
Petrarca Francesco (1304—1374). 539, 541, G 553 a, 541.
Pieneman Jan Willem (1779—1853) sau fiul său Nikolaas (1809—1860) — pictor olandez. 452.
Pille Charles Henri (1844—1897) — pictor și gravor englez. 140, 268.
Pinwell George John (1842—1875) — pictor, grafician și ilustrator englez. 262, 374, R 13, 614.
Pissarro (Camille) (1830—1903) — pictor francez. 467, 496, 500, 533, 555, 596, 605, 607, 614, 620, 628, 635, 642, 553 a.
Pissarro Lucien (1863—1944) — pictor francez, fiul lui Camille. 467, 472, 553 a.

Poe (Edgar) Allan (1809—1849) — poet şi scriitor american. 518.
Portaels Jean François sau *Jan Frans* (1818—1895) — pictor de istorie şi de gen, portretist belgian. 440.
Portier — negustor de tablouri. Paris, 401, 403, 405, 408, 409, 458, 440, 461, 468, 497, 520.
Potter Paul (1625—1654) — pictor şi acvafortist olandez. 511, 564, 605, B 8, B 11.
Prévost P. 321, 626.
Prévot P. — pictor francez. 321, 609, 611.
Prud'hon Pierre Joseph (1809—1865) — sociolog francez. 396 a.
Puvis de Chavannes Pierre Cecil (1824—1898) — pictor francez. 368, 489, 539, 574, 587, 588, 590, 614, B 8.
Pyle (Howard) (1853—1911) — pictor, ilustrator şi scriitor englez. R 34.

Quinet (Edgar) (1803—1875) — istoric şi publicist francez. 379, 581.
Quost Ernest (1844—1931) — pictor francez. 519, 573, 590, 625, 632, 626 a.

Raffaëlli Jean François (1850—1924) — pictor francez. 418, 437, 501, 640.
Raphaël Sanzio (1483—1520). 614 a.
Rappard Anton Alexandre van (1858—1892) — pictor şi desenator olandez. 138, 140, 145, 148, 238, 240, 249, 252, 286, 316, 335, 336, 35, 383, 415, 427.
Read — negustor de tablouri la Paris. 478, 542, 596, 620.
Redon (Odilon) (1840—1916) — pictor francez. 514.
Régamey (frères) Guillaume (1837—1875) — pictor, gravor, ilustrator francez. 276, 418, R 13, 623.
Regnault Henri (1843—1871) — pictor şi desenator francez. 371, 446.
Rembrandt 27, 30, 33, 106, 121, 123, 126, 130, 133, 136, 218, 299, 344, 428, 431, 435, 436, 442, 444, 511, 518, B 9, B 15, 604, 614.
Renan (Ernest) (1823—1892) — scriitor şi filosof francez. 587, 595.
Renoir Pierre-Auguste (1841—1919) — pictor francez. 65, 400, 408, 482, 489, 604, 614 a.
Renouard (Paul) (1845—1924) — ilustrator, grafician şi pictor francez. 401.
Reynolds Sir Joshua (1723—1792) — pictor englez. 10.
Ricard Louis Gustave (1823—1873) — pictor portretist francez. 507, 564, 604.
Richepin Jeron (1849—1926) — scriitor şi poet francez. 462, 555, 588.
Rochefort Henri (1831—1913) — scriitor francez. 518, 581.
Rochussen Charles (1824—1894) — pictor, litograf şi gravor în acvaforte olandez. 13, 144, 232, 426, R 13.

Rod (Edouard) (1857—1910) — scriitor elveţian. 596, 601, 607.
Rodin Auguste (1840—1917) — sculptor francez. 462, 601, 602.
Roelofs Willem (1822—1867) — pictor olandez. 144, 221, 252.
Roll Alfred Philips (1846—1919) — pictor francez. 238, 615.
Romains (Jules) Giulio (1482—1546) — arhitect şi pictor. 444.
Rosseels Jacob (1828—1912) — peisagist flamand. 436.
Rossetti Charles Gabriel (1828—1882) — pictor englez. 614.
Rotta Antonio (1828—1903) — pictor de gen italian. 4.
Rousseau (Théodore) (1812—1867) — pictor francez. 13, 136, 227, 299, 325, 450, 519, 564, 593, 605, 626.
Rowlandson Thomas (1756—1827)—caricaturist şi acvafortist englez. 522.
Rubens Peter Paul (1599—1640). 428, 431, 435, 439, 444, 542.
Russell John (1858—1931) — pictor, născut şi mort în Australia. 466, 467, 494, 506, 604, 628.
Ruyperez Luis (1832—1867) — pictor spaniol. 33.
Ruysdael Solomon (după 1600—1670) — pictor olandez. 70.
Ruysdael Jacob (1628—1682) — pictor şi acvafortist olandez. 27, 30, 130, 136, 144, 195, 218, 299, 371, 436, 496, 502, 509, 511, 594.
Rysselbergh (Van) — pseudonimul Dr-ului Gachet în pictură.

Saal Georg (1818—1870) — pictor german. 10, 13, 232, R 13.
Sand (George) (Aurore Dudevant) (1804—1876) — scriitoare franceză. 645.
Sande (Bakhuyzen) van der. 144.
Scheffer (Ary) (1795—1858) — pictor olandez. 13, 21, 133, 241, 247, 248 a. 439, 531.
Schelfhout Andreas (1787—1858) — pictor şi acvafortist olandez. 13, 241, 418.
Schendel (Van) *Petrus van* (1806—1870) — pictor belgian. 402.
Schreyer Rodolph (1828—1899) — pictor francez. 366 (verso). 601.
Schuffenecker Emile (1851—1934) — pictor francez. 566 (verso), 601.
Ségé Alexandre (1818—1885) — pictor şi acvafortist francez. 24.
Sensier Alfred (1815—1877) — istoriograf şi propagandist al şcolii din Barbizon. 180, 227, 469, 545.
Serret Charles Emmanuel (1824—1900) — pictor şi litograf francez. 418, 440.
Seurat Georges (1859—1891) — pictor francez. 467, 468, 471, 481, 500, 528, 539, 541, 551, 553, 553 a, 633.
Shakespeare William (1564—1616) — 133, 136, 152, R 13, 595, 596, W 13, 599.

Signac Paul (1863—1935) — pictor francez. 469, 528, 539, 541, 579, 581, 589, 590.
Silvestre Théophile — scriitor francez. 428, 451.
Sisley Alfred (1839—1899) — pictor francez. 468, 534.
Smedley William Thomas (1858—1920) — pictor şi ilustrator american.
Socrate (468—399 î.e.n.) — 516, 517, 572, 595, B 15.
Sophocle (în jurul lui 497—406 î.e.n.) B 21.
Souvestre Emile (1806—1854) — scriitor şi dramaturg francez. 133, 596.
Stallaert Joseph (1825—1903) — pictor belgian B 3.
Stam Willem Hendrik (1831—1874) — gravor şi litograf olandez. 236.
Steen Jan (1626—1679) — pictor olandez. 519.
Stephenson George (1781—1848). 430.
Stevens Alfred (1823—1906) — pictor belgian. 4, 418, 442.
Swain Joseph (1820—1909) — gravor englez. 218.

Taine Hyppolite (1828—1893)
Tanguy Julien — negustor de culori. 461, 462, 476, 510, 514, 516, 529, 534, 539, 540, 544, 561, 590, 621, 626, 638.
Tapiro y Baro Jose (1830—1913) — pictor spaniol. 32, R 13.
Tassaert Nicolas François Octave (1800—1874) — pictor şi gravor francez. 237, 400, 447, 459 a, 564.
Tenniel John (1820—1914) — pictor şi ilustrator englez. 250.
Terburg sau Terbourch Gerard (1617—1681) — pictor olandez. 418, R 34.
Thackeray William (1811—1863) — scriitor englez.
Tissot (James) (1836—1902) — pictor, gravor, emailist francez — 10, 13, 17, 136, 418, 443.
Tițian (1485/90—1576). 136, 605.
Tolstoi L. N. (1828—1910). 542, 543.
Toulouse-Lautrec Henri de (1864—1902) — pictor şi grafician francez. 461, 469, 500, 529.
Tourguenev I. S. (1818—1883). 451, 457.
Troyon Constantin (1810—1865) — pictor francez. 13, 30, 279, 450, 592, 626 a.
Turner Joseph Mallord William (1775—1851). 10.

Uhland Ludwig (1787—1862) — poet german. 49.
Unger William (1837—1932) — grafician german. 427.

Valentin Henri (1829—1855) — ilustrator francez. R 13.
Valkenburg sau Valkenborch Dirk sau Theodor sau Thierry. (1675—1727) — pictor olandez. 447.
Van Dyck Antonis (1599—1641) — pictor flamand. 442.
Van Eyck Hubert (1366—1426) şi *Jan* (1385—1441). Şcoala flamandă 436, B 8, 469.
Velázquez da Sylva Diego (1599—1660) — 371, 418, 428, 481, 521, 542, 604, 605, 611, B 8.

Veldon Piet van der (1837—1915) — pictor olandez. 249.
Verhas Jan François (1834—1896) — pictor de gen belgian. 442.
Verlat Charles Michel Maria (1824—1890) — pictor belgian, 442, 445, 449.
Vermeer de Delft Jan (1632—1675) — pictor olandez. 426, 430, 431, 498, 511, 521, 539, 594, B 12.
Vernier (Emile) Louis (1829—1887) — pictor litograf şi acvafortist francez. 623.
Veronese Paolo Caliari (1528—1588) — 370, 405, 428, 444, 452, 542.
Vignon Victor Alfred Paul (1847—1909) — pictor şi acvafortist francez. 504, 605.
Vinci (Leonardo da) 507.
Viollet-le-Duc Eugène Emmanuel (1814—1879) — arhitect, restaurator francez. 136, B 20.
Vollon Antoine (1833—1900) — pictor şi gravor în acvaforte francez. 436.
Voltaire François Marie Arouet (1694—1778). 430, 519, 596.

Wagner (Richard) (1813—1883) W 3, 494, 507, 539, 542, 574.
Waldorp Antonis (1603—1666) — pictor şi litograf olandez. 496.
Walker Frederik (1840—1875) — pictor, desenator şi ilustrator englez. 374.
Wallace Richard (1818—1890) — colecţionar englez. 299.
Watteau François Louis Joseph (1758—1823). 357, 431, 626 a.
Wauters Emile (1846—1933) — pictor belgian. 439, 443, 514, 556.
Weber (Otto) (1832—1888) pictor german. 10.
Weele (Van der) Herman Johannes van der (1852—1930) — pictor olandez. 318.
Weissenbruch Jan Hendrik (1824—1903) — pictor olandez. 195, 605.
Whistler James (1834—1903) — pictor american. 451, 590.
Whitman Walt (1819—1892) — poet american. W 8.
Wisselingh Van — negustor de tablouri, 318, 33, 434.
Witkamp Ernest Sigismund (1854—1897) — pictor şi gravor olandez. 426.
Woodville Caton Richard (1856—1926) — pictor, grafician şi scriitor englez. 240.
Wyllie William Lyonel (1851—1931) — pictor şi acvafortist englez. R 13.

Zünn Felix (1821—1911) — pictor şi grafician francez. 10, 13, 506, 519, 544, 610, 626 a.
Zola Emile (1840—1900). R 13, 252, 265, 333, 339 a, 355, 418, 442, 451, 452, 496, 497, 498, 506, 519, 524, 525, 543, 593, 595, 607.
Zorn Anders 1860—1929 — pictor şi sculptor suedez. 590.

CUPRINS

		Pag.
PARIS. 28 februarie 1886—21 februarie 1887		
Scrisoarea	T 459	5
459 a. Scrisoare către Lovens		5
	T 462	7
	W 1	8
ARLES. 21 februarie 1888—8 mai 1889		
	T 463—T 473	10
	W 3	21
	T 474	23
	B 3	25
	T 475—T 494	26
	O 494a	47
	T 495—T 499	48
	B 6	57
	T 500	59
	W 4	62
	T 501	64
	B 8	65
	T 502—T 510	70
	B 10	87
	T 511	88
	B 11	91
	T 512—T 513	92

	Pag.
B 12	94
T 514—T 523	96
B 15	112
T 524—T 544	112
B 18	160
G 553a	160
T 545	163
W 8	164
T 546—T 566	165
Pe verso T 566 — Scrisoare către Gauguin	204
T 567—T 590	204
SAINT-RÉMY. 3 mai 1889—16 mai 1890	
T 591—T 597	266
598 Scrisoarea către mama	284
W 13	287
T 599—T 610	291
W 15	318
612 Scrisoare către mama	321
T 614—T 615	323
W 16	330
B 21	333
T 620—T 626	339
626a Scrisoare către Aurier	345
W 20	349
T 628—T 633	351
634a Scrisoare către Ginoux	361
AUVERS-SUR-OISE. 20 mai—29 iulie 1890	
T 635—T 638	363
W 22	366
T 641	368
W 23	369
T 642	370
G 643	371
T 644—T 645	373
Scrisoarea lui Théo către Vicent	376
T 646—649	378
650 Scrisoare către mama și Wilhelmine	384
T 651—T 652	385
Nota traducătorului	388
Indice de nume	389

Apărut 1970. Coli de tipar 17, C. Z. pentru bibliotecile mari 7, C. Z. pentru bibliotecile mici 7.74/76.

Întreprinderea poligrafică „Arta Grafică" Calea Șerban Vodă 133, Bucureștii Republica Socialistă România. Comanda Nr 1035.